

Forgács Gyulától Deme Lászlóig

Dokumentumok a péceli
református egyházközség
20. századi történetéhez

Forgács Gyulától
Deme Lászlóig

Forgács Gyulától Deme Lászlóig

Összeállította és előszót írt
Deme László

1984. évi kiadás
1984. évi kiadás

A Ráday Gyűjtemény
tanulmányai 15.

Forgács Gyulától Deme Lászlóig

Dokumentumok a péceli
református egyházközség
20. századi történetéhez

A bevezetőt írta, a forrásokat
összegyűjtötte és jegyzetekkel ellátta:
Molnár Sándor Károly

Ráday Gyűjtemény, Budapest 2017

Lektor: BEREZ ÁGNES

Kiadja a Ráday Gyűjtemény

Felelős kiadó: BEREZ ÁGNES

Nyomdai előkészítés: FEKETE SAS KIADÓ

© Ráday Gyűjtemény, 2017

© Molnár Sándor Károly, 2016

Tartalomjegyzék

Tartalom.....	5
Ajánlás.....	7
A szerző előszava.....	9
Bevezetés.....	13
Forgács Gyula naplója.....	20
Deme László interjú.....	127
Szász Károly püspöki vizitációját követően készített naplójegyzete.....	196
Történeti visszapillantás a péceli ref. egyház új tornyának keletkezésére.....	203
Emlékezés. Orgonaavatás alkalmára.....	208
Kozma Andor: Krisztus mindenütt. (vers).....	213
Országos Refomátus Tanács felhívása 1918.....	218
Református püspökök körlevele 1918. november 9-én.....	222
Kacziányi Géza: Szózat a magyar reformátusokhoz.....	227
Kunhegyesi memorandum.....	231
Szöveges plakát Luther színdarab előadásáról, 1923. október 31.....	251
Az 1943-as püspöki körlevélre készített iratanyag átirata. ..	255
Felhasznált Irodalom.....	288
Levéltári források.....	297

Ajánlás

Pécel református közösségéről szólva óhatatlanul a nagy patrónus-család, a Rádayak szerepe juthat elsőként eszünkbe, hiszen ők építették a templomot, adományozták az első klenódiumokat, s nemzedékeken keresztül a személyes odaszánásukkal, elkötelezettségükkel is támogatták a gyülekezetet. A Ráday család péceli jelenléte azonban 1872-ben véget ért, a péceli gyülekezet élete pedig folytatódott tovább. Mindeddig még nem született szisztematikus összefoglalás az egyházközség történetéről. Jelen kötet sem az, csupán két jelentős lelkipásztor korszakára, Forgács Gyula (1879-1941) és Deme László (1889-1987) tevékenységére összpontosít, közreadva Forgács Gyula péceli naplóját és a Deme Lászlóval nem sokkal a halála előtt készült mélyinterjú szövegét.

A 20. századra fordulva Pécelen is jelentős változások indultak meg a társadalmi szerkezetben, a felekezeti arányokban, a tradicionális formák pedig egyre kevésbé voltak működőképesek. Forgács Gyula – nevéhez később „a református belmisszió atyja” epitheton ornans kapcsolódott – nehéz időkben, az első világháború idején és után (1910-1924) állt a gyülekezet élén. Minden nehézség, történelmi kataklizma ellenére olyan mintagyülekezet megformálására törekedett, amely a hagyományos kereteit megtartva hitvalló, misziós szellemiségű és vonzó tud lenni. Látványos jele volt ennek a

törekvésnek az elsők között létesült gyülekezeti (rendezvényes) terem és a gyülekezet által működtetett mozi. Kevésbé látványos, de éppoly fontos volt a szilárd biblikus megalapozottság, a gyülekezeti munkaközösség, az önfenntartó gazdálkodás és a stóla eltörlése az egyháztagok számára.

Deme László 1926-59 között volt a péceli gyülekezet lelkipásztora. Forgács Gyula barátjaként, szolgatársaként folytatta a gyülekezetépítést. Hasonló meggyőződéssel, ő is szívügyének tekintette a belmissziót – az életút-interjúbán minderről részletesen vall. Mivel aktív szolgálata kiterjedt a II. világháború utáni korszakra is, esetében nagyon árulkodó, mennyire szűkszavúan és formálisan szól a II. világháború után történelekről. Nyilván, ebben szerepet játszik az is, hogy az interjú eleve a nyilvánosságot célozta meg.

A kötetet kiegészíti néhány egyéb forrás, amely a péceli egyházközsége, illetve a főszövegekben említett egyháztörténeti eseményekre vonatkozóan bővíti ismereteinket. Ilyen például Szász Károly püspök vizitációs naplójegyzete 1893-ból, illetve a sok vitát kiváltott, egyes részeiben ma is elgondolkodtató Kunhegyesi Memorandum (1921) szövege.

Ajánlom a kötetet mindenkinek, aki a 20. századi magyar történelem és egyháztörténet iránt fogékony. A péceli eklézsia mikrotörténete felmutatja cseppben a tengert.

Bogárdi Szabó István
püspök

A szerző előszava

Sípos Ete Álmos doktori dolgozatát Forgács Gyula munkásságáról 2009 tavaszán olvastam, ebben találtam hivatkozást a Péceli Református Egyházközség adattárára és naplójára. Akkor még nem is sejtettem, mennyire jelentős kordokumentumra, illetve a korszakra vonatkozóan rendezett irattárra találok. Minthogy Sípos Ete Álmos dolgozatában többször is hivatkozott az egyházközségi adattárra és naplóra, így telefonon érdeklődtem, vajon feldolgozza-e ezt a páratlan forrást és közreadja-e. Egyértelművé tette, hogy ezzel már nem kíván foglalkozni, de örül, hogy doktori értekezésének és korábbi szolgálati helyének története iránt érdeklődtem. Ezután vettem fel a kapcsolatot 2012 őszén Tariska Zoltán lelkipásztorral, hogy a gyülekezeti irattárában őrzött forrásba betekinthessek. Az első lépések megtétele után látható volt, hogy ezen forrás igazán jelentős, ennek ellenére más elfoglaltságaim miatt évekig alig foglalkozhattam a péceli reformátusok „historia domusá”-val. A kutatás számára új lehetőséget kínált 2014-ben Berecz Ágnes ösztönzése és bátorítása. Akkor már a „Péceli Református Egyházközség adattára és naplója”-nak ismeretében újra felkerestem a helyi lelkipásztort, Cs. Nagy Jánost, akitől további fontos dokumentumokat kaptam. Így most már ezek is a forráskötet részei, mint ahogyan a Ráday Gyűjtemény Levéltárának Deme László személyi fondjában található Huszár Ti-

bor és Kovács I. Gábor által készített interjú. Ez sem jelent még meg sehol nyomtatásban. Hálás vagyok, hogy Kovács I. Gábor az általuk készített interjú közreadásához hozzájárult, ami tovább növeli a kötetben található források értékét.

A kötet fő forrásai tehát Forgács Gyula hivatali naplója és Huszár Tibor – Kovács I. Gábor által Deme Lászlóval készített interjú, amelyekhez a megértést segítettően 19. és 20. századi forrásokat válogattam. Mint minden válogatás, ez is töredékes. Remélem, a töredékesség ellenére sikerült a magyar protestáns egyháztörténet iránt érdeklődők számára használható forráskiadványt összeállítani. A Péceli Református Egyházközség életét bemutató 20. század eleji naplószerű adattár unikális darab. Bár az utóbbi időben számos lelkipásztori és vallás tanári önéletrajz jelent meg, melyek nagyban segítik a 19-20. századi magyar református egyháztörténet-írás korábbi eredményeinek a bővítését, esetlegesen annak finomítását. A 20. századi gyülekezeti adattárak, „*historia domus*”-ok közül még egy sem került a nyilvánosság elé. Előbb említett források nem, de gyülekezettörténetek és más, a gyülekezetek életéhez fűződő források viszont szép számmal jelentek meg. A péceli gyülekezet „naplója és adattára” a forrás sajátosságait figyelembe véve elsősorban helytörténeti jelentőségűnek tűnhet, azonban Forgács Gyula személyes tudósításai révén betekintheünk az 1917–1924 közötti magyar, elsősorban Budapest környéki reformátusság életébe. A kötet fő forrása a Forgács Gyula által vezetett „A Péceli Református Egyház (adat-tára és) naplója, összeállította a régebbi adatok felhasználásával megkezdte 1917. október hó 31-én” c. feljegyzés. A címben a szerző maga is két műfajt nevezett meg, azaz adattár és napló. Az adattári bejegyzések közül azokat, melyek a naplóban található adatok, leírások és személyek beazonosításához segítséget nyújtanak, az apparátusban felhasználtam. A napló, mint irodalmi mű és történeti forrás az irodalom- és történelemszaki kedvelt kutatási területei közé

tartoznak, melynek elemzéséhez kialakult módszertani segítség áll rendelkezésre. Egyházközségi naplóról lévén szó, ebben az esetben érdemes a római katolikus terminus technikus használatát a vonatkozó forrásra is használni, miszerint a szóban forgó mű a Péceli Református Egyházközség historia domusa. Műfaji értelemben ehhez áll legközelebb a kötet fő forrása, azonban a naplót vezető Forgács Gyula személyes életére és munkásságára vonatkozóan is számos feljegyzés található. Hasonló jellegű források híján műfaji sajátosságok vizsgálatára, illetve tartalmi elemzésre nem lehet vállalkozni. Reménykedni lehet abban, hogy a közeljövőben más gyülekezeteknél, illetve a tudományos gyűjteményekben őrzött hasonló források előkerülnek és nyilvánosságot kapnak. A bevezető tanulmányban következetesen Forgács Gyula címadását figyelembe véve a forrást „adattár és napló”-nak nevezem.

A Deme Lászlóval készített interjú szervezésen illeszkedik Forgács Gyula naplójához, azt több helyen kiegészíti, pontosítja. Deme László és Forgács Gyula együttesen majd négy évtizeden át vezették a Péceli Református Egyházközséget, a közreadott források azonban a jobbra másfél évtizedet tekintenek át. Tehát maguk a források is igen hézagosak, jól tükrözik a magyar reformátusság útkeresését a hosszú tizenkilencedik századból a rövid huszadik századba.

A források átírásánál és a jegyzetpontok készítésénél napjaink helyesírási irányelveit vettem figyelembe. Forgács Gyula nevének két variánsa ismert, melyek a forrásokban vegyesen hol így, hol úgy szerepelnek, ezeket egységesítettem. Az említett személyek esetében, akikről az Új Magyar Életrajzi Lexikonban szócikk található, csupán a leglényegesebb életrajzi adatok, továbbá a szöveg megértéséhez szükséges tisztségeik felsorolása található. Azon személyek esetében – elsősorban lelkipásztoroknál –, akiknek életéről és munkásságáról jelenleg kevés adat ismert, a lehetőségekhez képest teljeskörű életrajzok találhatóak. Azokról pedig nem készült jegyzet,

akik nem azonosíthatók be teljes bizonyossággal vagy nincs adat róluk. A forrásokban szereplő Szentírási igehelyek idézésénél és átírásánál, hacsak azt nem igényelte az archaikus forma, a Bibliatanács 2014-es fordítását használtam fel.

A jegyzetek készítésénél többen segítségemre voltak. Így itt szeretném megköszönni Baráth Béla Levente, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem oktatójának, valamint a Magyar Evangélikus Egyház Levéltára vezetőjének, Czenthe Miklósnak a segítségét. Hasznos adatokat kaptam továbbá Bereczki Lajostól, a Debreceni Református Nagykönyvtár munkatársától, és a Péceli Római Katolikus Egyházközség plébánosától, Burger Ferentől, valamint Lukács Ferentől. A Ráday Gyűjteménybeli munkatársaimtól biztatások mellett fontos segítséget is kaptam, amit ezúton is köszönök.

Budapest, 2016. szeptember

Molnár Sándor Károly

Bevezetés

Pécel a protestáns egyháztörténetírás szempontjából szinte egybe-
forrt a Ráday család nevével. Számos publikáció mutatja be a Rá-
dayak életét és életvitelét a 17-19. századokban. Míg a Ráday grófok
politikai szerepvállalását, művelődéstörténeti jelentőségét és vallási
életét, valamint kegyességét több szerző is alaposan tanulmányozta¹,
addig éppen a helyi gyülekezet életének a feltárása maradt el. Pedig
az egyházközségnek szinte minden korszakban haladó szellemisé-
gű és jelentős prédikátora volt.² Az egyház- és művelődéstörténeti
munkák szempontjából megállapítható, hogy gyülekezet története
ezidáig a Ráday családdal egybevetve asszimetrikus. A 20. század
elejére azonban a korábbi évszázados helyi viszonyok teljesen meg-
változtak. A péceli kastély a Kelecsényi grófok tulajdona lett, és az
egyházközség is teljesen új kihívások elé került a nagyarányú be-
település következtében. A következő dokumentumok betekintést
engednek abba, hogy a nagymúltú Péceli Református Egyházközség
az 1910-1930-as évek kihívásaira milyen válaszokat adott. Számos
esetben az országos helyzet visszaköszönésével, míg más esetekben

¹ BEREZ 2003.; CSAPÓ 2007.; BEREZ 2014.; BEREZ 2016.

² A legtöbb figyelmet Dobos János kapta. ld. PAP – SZETEY 2012.

éppen a rendszert megújítani szándékozó lehetőségekkel találkozhatunk.

A 19. század végén Galgóczy Károly a korszak tudományos elveit követő Pécel-monográfiájában található egyházközség-történet máig az egyik legalaposabb mű.³ A két világháború között több szerző is foglalkozott Pécel történetének a feltárásával, ezek közül kettő a Magyar Társaság Falukutató Intézetének 1935-ös községi monográfia pályázatára készült el.⁴ Sajnos egyik sem jelent meg még teljes egészében, azonban az egyik munka bevezetőjében található településjellemezés nagyon is találó: *„A község lakosságának növekedése 1900-tól 1910-ig a nagy bevándorlás miatt növekedett meg 3854-ről 5524-re. Ebben az időben a község lakosságának szaporodása egybeesik a község fejlődésével is. A község egészséges és szép fekvése több a fővárosban élő magasabb rangú hivatalnokot arra indított, hogy a nyarat itt töltsse, mégpedig úgy, hogy állandó nyaralókat építettek maguknak. Azon kívül Pécel közelsége a fővároshoz és ebben az időben még közvetlenebb és gyakorlatibb lett összeköttetése a fővárossal, több vonat, jobb utak és az itt levő olcsóbb megélhetés sok Budapesten élő tisztviselőt, vasutast és gyári munkást vonzott ide, akik naponta bejárnak. Ugyanzenek voltak az okai a háború és a forradalmak utáni kisebb arányú bevándorlásnak is.”*⁵ A Forgács Gyula által vezetett adatár és napló éppen Pécel fejlődésének apró részleteit tartalmazza. Olyan adatokat és utalásokat tartalmaz az adattár és napló, amelyeket a két világháború közötti szerzők is leírtak, hivatkoztak. A második világháborút követően egészen a rendszerváltozásig nem jelent meg Pécel helytörténetét bemutató kötet. A 20. század

³ GALGÓCZY 1896.

⁴ MEGYERY – VARGHA 1935., 94.; MIKOLA – HORVÁTH 1935. 191.

⁵ MEGYERY – VARGHA 1935., 95.

végén és a 21. század elején több helytörténeti mű készült, ezekben azonban az egyház és gyülekezet története epizódszerűen jelentek meg⁶, kivéve a gyülekezet presbitere által összeállított ismeretterjesztő füzetet.⁷

Sípos Ete Álmos disszertációjában a következőket állapította meg Forgács Gyula-féle naplóról és adattárról; *„Kézzel írt naplója, melyet eddig nem publikáltak. E kézzel írt napló tartalmazza önéletrajzát is. [...] A naplót, mely leírja többek között az 1919-es diktatúra következményeit, 1999-ig elrejtették.”*⁸ Sajnos az értekezés nem részletezi, hogy ezen gyülekezeti iratanyagot miért is kellett elrejtetni. Ki, és miért látta jobbnak ennek létezését titkolni, ma már szinte lehetetlen kideríteni. Ebből következően a következő kérdések is megválaszolatlanok maradnak: Miért pont 1999-ben került újra elő? Ki találta meg? Bizonyos az, hogy napjainkban ez a forráskötet az anyakönyvekkel együtt az egyházközség féltett irataival a gyülekezeti páncél-szekrényben található.

A napló és adattár lapjain nem részletezte Forgács Gyula az összeállítás célját, és személyes hagyatékában sincs ennek nyoma.⁹ „A Péceli Református Egyházközség Adattára és Naplója” alapvetően két részre osztott kötetet jelöl. A kötet első fele – az első 100 lap – tízenhét tematikus csoportra bontva mutatja be az egyházközség életét, ami segítséget adhat egy mélyebb mikrotörténeti, szociológiai kutatáshoz is.¹⁰ A kötet második felében – a 101 laptól – található a

⁶ VARGA 2000.; JUHÁSZ 2003.; JUHÁSZ 2012.

⁷ MARGIT 2013.

⁸ SÍPOS 7.

⁹ RL C/27. Forgács Gyula iratai.

¹⁰ A adattár felosztása a következő: 1., Pécel nagyközség vallási statisztikája, 2., Születési és halálozási adatok., 3., A megholtak kora és a halál oka, 4., Házasságkötések kimutatása, 5., Az át- és kitérők, 6., Elemi iskola, 7., Vasárnapi iskola, Konfirmáció,

napló rész. A kötetben a péceli református gyülekezet 20. századi története 1910-től 1924. év elejéig követhető. Az 1890-1910 közötti években több lelkész váltotta egymást a gyülekezet élén, ami egyfajta átmeneti időszaknak tekinthető. Ebben az időszakban a nagy beruházások, mint a templomtorony és az orgona építése, valamint az iskola bővítései számos problémához vezettek. Ezeknek javarészt sikerült 1910-ig elrendezni. Így Forgács Gyulának, a Skót Misszió missziói lelkészének megválasztásával 1910-ben egy teljesen új korszak kezdődött a gyülekezet életében. Egyik külső jele volt Forgács Gyula lelkipásztori működésének, hogy megválasztásától egészen 1916-ig minden évben megjelent „A Péceli Református Egyház évkönyve”. A korabeli terminológiával „évkönyv”-nek nevezett 8-10 lapos füzetecske jobbra az adott év eseményeinek jelentésszerű összefoglalóját, zárszámadását tartalmazta, valamint a jelentősebb adományozók neveit és az egyházközségben korábban szolgáló lelkészek, gondnokok életéről szóló megemlékezéseket. A kiadvány érdekessége a folyamatos lapszámozás 1-68-ig, mely az 1910-1915-ös évekre vonatkozik, 1916-ban már csak egy négylapos rövidített „évkönyv” jelent meg az egyházközséghez befolyt adományokról és a zárszámadásról. Az 1916. évi évkönyv tartalmazza a következő hírt: „*Dr. Bolváry Illés úr, Szemere Pál íróasztalát és tintatartóját (melyet a nagy férfi egykori titkárjának, egyházunk áldott emlékü főgondnokának Halász Dezső úrnak adott) egyházunknak adományozta megőrzés végett.*”¹¹ Tehát a néhány lapos kiadvány, bár címében évkönyvként jelent meg, valójában inkább hírlevélnek tekinthető.

Könyvtár., 8., A presbitérium 1917-től, 9., Presbiteri póttagok, 10., Lelkészek, 11., Főgondnokok, 12., Gondnokok, 13., Tanítók, Kántorok, Tanítói állások, 14., Harangozók és szolgál, 15., Az adó és adófizetők, 16., Az úrvacsorával élők száma, 17., Pénztár: a, bevételek; b, perselyek és adományok; c, vagyonmérleg; d, kiadások.

¹¹ RL D/161 A Péceli Református Egyház évkönyve az 1915. évről, 68.

Az adattár és napló-ban található adatokat egybevetve az évkönyvekkel jelentős átfedés található az 1915-ös évig. Az 1915-1916-os évek kiadványaiból jobbára a gyülekezeti életet támogató személyi felajánlások rekonstruálhatóak. A gyülekezeti napló bejegyzéseiben is látszódik, hogy a feljegyzett események 1916-tól egyre részletesebbek, 1917 januárjától pedig egyértelműen látszódik, hogy ez már az utókornak íródott. Eddig nem került elő olyan utalás, amiből megtudhatnánk, mi volt a kötet vezetésének a célja, mégis feltételezhető, hogy Forgács Gyula a háború végeztével szeretett volna kiadni egy gyülekezeti évkönyvet. Ennek lehetett volna ez a forrás alapja. Az adattár és napló-ban található adatok 1922-től ritkábbak, az utolsó bejegyzés 1924 júniusában íródott, amikor Forgács Gyulát a Sárospataki Református Egyházközség lelkészévé választották meg. Forgácsot barátja, Bereczky Albert követte a péceli gyülekezet pásztorlásában, azonban ő már nem tartotta fontosnak az adattár és napló további folytatását.¹²

Feltűnő a forrás áttanulmányozása után, hogy néhány személyes utalástól eltekintve szinte kizárólag a gyülekezet és a közösség életére fókuszált Forgács Gyula. Kivételt ez alól gyermekének halála jelentett.¹³ A forrásban található egy-egy családi utalás inkább csak

¹² A Péceli Református Egyházközség naplójához, historia domusához hasonló forrást vezetett a rákoscsabai lelkész is, ami éppen az első világháború időszakára vonatkozóan eléggé hiányos. SZÁNTÓ 1996., 275-300.

¹³ „Január 31-én részt vettem Budapesten a Kálvinszövetségértekezletén. Este hazajövetén 8 és fél éves kisfiamat, Gyuszt, magas lázban találtam. Dacára, hogy az egész éjjel ápoltuk, másnap február 1-én, pénteken d.u. ¾ 3-kor, úgyszólván 24 órai betegség után agyhártyagyulladásban váratlanul meghalt. Nagy fájdalomunkban nagy vigasztalásunkra volt a gyülekezet tagjainak részvéte, amely őszinte melegséggel nyilvánult meg. Kis fiunk okos, szelíd, kedves gyermek volt, mindenki szerette az egész községben. Vidám, eleven volt az utolsó napig. Temetésén Takaró Géza, kőbányai lelkész beszélt, iskolatársait, a rektor úr szép énekekre tanította meg s az énekeltek.” Adattár és Napló, 1918., 3. pont.

a korszak lelkipásztori életvitelének a részeként értelmezhető. Forgács Gyula saját egyéb tudományos munkásságáról például teljes mértékben hallgat a forrás. Sípos Ete Álmos disszertációjában részletesen elemzi ugyanakkor Forgács Gyula missziói szemléletének változását az első világháború időszakára vonatkozóan is. Forgács Gyula ezen években 1915-1917 között készítette el habilitációs dolgozatát is „A belmisszió és a cura pastoralis”¹⁴ címmel, mely 1925-ös megjelenését követően lelkészgenerációk és az egyháztörténeti kutatásokkal foglalkozók egyik jelentős kötetének számít.

Számos olyan kérdéshez szolgáltat adalékokat ez az egyedülálló forrás, amelyen keresztül az 1910-1924 közötti időszak eseményei és azoknak helyi hatása pontosabban érthetővé válik. A Budapest tözsomszédságában fekvő Pécelen minden jelentősebb, a fővárost érintő illetve ott zajló eseményre gyorsan reagáltak a gyülekezet tagjai. Az első világháborút megelőző évektől kezdődően nyomon követhető ezen forrás segítségével, miként élték a péceli reformátusok mindennapi életüket. Betekintést nyerhetünk abba, hogy mely lelkészek szolgáltak, időnként arról is tájékoztat az adattár, hogy mely textusról hangzott az igehirdetés.

A kötet másik fő forrása Huszár Tibor és Kovács I. Gábor által valamikor 1979 és 1987 között készített interjú átirata adja. Az interjú alapvetően Deme László fiatalkorába, illetve péceli lelkészségének kezdeti időszakába enged betekinteni, mely az interjúalany 90. születésnapja után készült. A Ráday Levéltár személyi fondjában található gépiratot kevesen forgatták, ugyanakkor forrásértéke jelentős,

¹⁴ „Eddig írtam az előszót Pécelen 1915. június 15-én. Ezután a kézirat nyomdába került és 1917 évégre 16 ív el is készült. Ekkor azonban megakadt a munka és szünetelt mostanáig. Az okok közismertek. Végtelenül fájlalom, hogy e könyv nem lehetett lelkészársaim és a misszió barátai kezében nyomban a forradalmak után.”

FORGÁCS 1925., VI.

mivel eléggé pontosnak tűnő leírást adott Deme László az 1918-1925 közötti eseményekről. Sajnos a gépiratban több helyen is a hiányt jelölő három pont található. Ez a felhasznált forrás értékéből nem von le, azonban bizonyosan értékes információk vesztek így el az utókor számára.

Forgács Gyula naplója

Egyházunk történetére vonatkozó adatok összegyűjtettek Galgóczy Károly könyvében: Pécel Község leírása 1896.¹⁵ Továbbá: Földváry László: A pesti egyházmegye története c. könyvében. (Jelenleg csak kéziratban).¹⁶ Figyelemre méltó Dr. Pruzsinszky Pál: A Ráday könyvtár c. dolgozata, amely megjelent a Budapesti Teológiai Akadémia 1912-1913. évéről.¹⁷ 1910-től kezdődőleg az egyház „Évkönyvet” adott ki, a mely a világháborúban a nyomda drágulása miatt csak a nyilvános nyugtázásra szorítkozott, 1917-ről pedig nem is adatott ki.¹⁸

¹⁵ GALGÓCZY 1896.

¹⁶ Hivatkozott kézirat sorsa jelenleg ismeretlen, bizonyosan nem jelent meg nyomtatásban. Földváry László személyi hagyatéka a Ráday Levéltár C/28-as jelzete alatt található, ebben nincs nyoma a Pesti Egyházmegye történetét feldolgozó kéziratnak.

¹⁷ PRUZSINSZKY 1913.

¹⁸ RL D/161 - A Péceli Református Egyház évkönyve 1910-1916.

Fontosabb adatok egyházunk múltjából:

1	Az aranyozott úrvacsorai kehely és ezüst tányér felírásából kitűnik, hogy 1695-ben Pécelen már rendes gyülekezeti élet volt. 1700-ban említés tételik Pécel „jól fedett” református templomáról.
2	1800-ban az új református templomot felavatják. Állítólag a mostani régi temetőben volt az első templom. Ezt lebontották s köveit az új épületben felhasználták. E régi kövekből még van egy oszlopfő.
3	1811-ban az egyház orgonát építtetett.
4	1819. augusztus 15-én Báthori Gábor ¹⁹ superintendens látogatja meg az egyházat.
5	1825. március 31-én a templomtető nagy tűzvésznek esett áldozatul.
6	1848-ban az 1731-ben készült, de megrepedt harangot újra öntették.
7	1850-ben készült a szószék felett lévő korona.
8	1861. december 12-én megnyílik a II. tanterem.
9	1864. november 2-án tartatik az első presbiterválasztás.
10	1885. május 7-én az egyház törvényes birtokába jut templomának, a melyet Kelecsényi Ráfael ²⁰ , a Ráday grófok jogutóda sajátjának tartott. Per útján kellett őt megegyezésre kényszeríteni. ²¹

¹⁹ Báthori Gábor (Solt, 1755. január 26. – Nagykőrös, 1842. február 12.) ref. lp., püspök – SZATMÁRI 2006.

²⁰ Kelecsényi Rafael (Kelecsény, 1825. ? – Baracska, 1916. április 29.), bars megyei főjegyző – Házasságot kötött 1869-ben Lieszkői Kudlik Ilonával (Trencsén, 1850. ? – Pécel 1885. november 15.). Házasságukból három gyermek született Hugó (Bese,

11 1893. május 24-én Szász Károly²² püspök látogatása.²³

1870. szeptember 10.), Izabella (Bese, 1872. február 26.) és Irén (Budapest, 1874. május 26. – Pécel, 1970. március 11.). SZLUHA 2003. 1.k. 591.

- ²¹ A vonatkozó perre és annak iratanyagára az eddigi szakmunkákban utalásszerű megjegyzések találhatók. A legbővebb ismertető Galgóczy Károly munkájában található (ld. lentebb), az ő megállapításait vették át később ZSINDELY 1956., 269.

„A földesúri birtokból a legnagyobb, a régi Ráday féle birtok, ifjabb gróf Ráday Lászlónak 1869-ben történt csődbejutása következtében 1872. december 30-án tartott nyilvános árverés útján került a kastéllyal együtt mostani birtokosa, Kelecsényi Ráfael úr kezére. E csődbejutás és árverés sok komoly kellemetlenséget és sok költséget is okozott a ref. Egyháznak.

Mint fentebb említetett, a mostani templomot gróf Ráday Gedeon 1798-ban saját kastélya telkére építette. Ő ugyan már akkor tulajdonába adta ezt a telket az egyháznak. Mégis az ő kastélya udvarába lett az bekerítve, amiképp ma is van és okmányilag egész a legutóbbi korig soha se iratott az egyház nevére.

Ez az átnemírási két okból történt, először, azért, hogy mint magán telken levő birtok, könnyebben és biztosabban meg legyen őrizhető a vallási zavargások alkalmával igen gyakran előfordult és akkor még élénk emlékezetben állott templomfoglalástól, másodszer azért, mert akkor még nem voltak telekkönyvek, mikor pedig 1848 után a telekkönyvek behozattak, elmulasztotta az egyház tulajdonjogának bekebelezését.

Mint hogy ekképp a templom a csőd kiütésekor sem volt még az egyház nevére írva, tehát a hitelezők már a csőd kezdetén kétségbe vonták az egyház tulajdonjogát és pert kellett indítani annak bebizonyítására. Ezt a pert 1872-ben megnyerte ugyan az egyház; de az átirás az árveréskor sem fogyanatosíthatott még és a birtok az árverési vevőre hivatalból íratván át, azzal a templom is nevére ment.

Kelecsényi úr mint vevő, soha sem foglalta ugyan el s nem is tartotta ez alapon magának a templomot: de az egyház részére a tőle kívánt külön átirási engedélyt sem adta ki. Ugyanazért a tulajdonjog igazoló pert 1882-ben ő ellene is ismét folyamatba kellett tenni, amire azután az egyház nevére való átirás végre az 1885. május 7-én kötött peregyességgel érvényesített.

- ²² Szász Károly (Nagyenyed, 1829. június 15. – Budapest, 1905. október 15.) ref. lp., püspök, MTA tagja – SZATMÁRI 2006b.

12	1894. május 24-én torony alapkö letétele, 1894. július 24-én a gömb feltétele.
13	1894: toronyóra elkészült, szeptember 30-án a tornyot s harangokat felavatják. ²⁴
14	1896. április 24-én emlékfák ültetése.
15	1896. május 9-én iskolai, 10-én templomi ünnepély hazánk ezeréves fennállásának emlékére.
16	1896. szeptember 27-én megnyílik a III. tanterem.
17	1896. november 22-én a Pr. ²⁵ tiltakozik a község előljáróságánál a sok táncmulatság engedélyezése miatt.

²³ Szász Károly püspök vizitációs jegyzőkönyvei a Pesti Egyházmegyét kivéve megtalálhatóak a Ráday Levéltárban. A Pesti Egyházmegye vizitációs jegyzőkönyve megsemmisült, azonban a püspök magánfeljegyzéseit tartalmazó naplója fennmaradt, amiből mégiscsak rekonstruálható valamennyire az 1893-as püspöki látogatás. Ennek a péceli látogatásra vonatkozó átirata a függelékben található. Sajnos a Péceli Egyházközség irattárában sem maradt fenn másolati példány az 1893. évi egyházlátogatásról.

²⁴ „A péceli templom új tornyának felavatása szeptember 30-án ment végbe. Az ünnepélyen nagy és díszes közönség volt jelen Pécelről, környékéről és a fővárosból. A felavató imát és beszédet Szász Károly dunamelléki püspök tartotta a nála szokásos szónoki erővel és vallásos melegséggel. Megkapó részlete volt az ünnepélynek György László péceli lelkész történeti visszapillantása a templom múltjára. Úrvacsorai beszédet Szánthó esperes helyett Vörös Károly mondott, dicséretes rövidséggel, a keresztelest Keresztesi S. helyett Gönczy Benő gödöllői lelkész végezte, eskető beszédet, nagyon szépet, Papp Károly budapesti lelkész, záró imát keneteket, buzgósgágteljeset Petri Elek budapesti teol. tanár mondtak. Közben a gyülekezet és a nem rég szervezett péceli gyermekkar felváltva énekeltek. A hangulatos, lelkes ünnepélyt társas ebéd fejezte be.” N.N. 1894.

18	1898. április 19-én Szánthó esperes ²⁶ megjegyzi, hogy a péceli gyülekezet kevés tagja él az úrvacsorával.
19	1899. február 18-án du. 1/2 3-kor György László ²⁷ lelkész meghalt. Helyettes lelkészül Murányi János ²⁸ rendeltetett.

²⁵ A rövidítés feloldására két lehetőségünk van. Vagy *Prédikátor*, azaz a lelkész, aki ekkor György László volt. Vagy pedig *Presbitérium*.

²⁶ Szánthó János, ifj. (Kosd, 1831. szeptember 2. – Kosd, 1902. január 3.) ref. lp., esperes – Tanulmányait Kecskeméten végezte, majd Török Pál mellett volt káplán. A Kosdi Református Egyházközség lelkésze volt 1864-től haláláig, közben 1892-ben a Pesti Egyházmegye esperesévé választották meg. PE. KJV. 1902., BICZÓ 1929., 64.; ZOVÁNYI 1977., 471.

²⁷ György László (Kunmadaras, 1864. ?– Pécel, 1899. február 18.) ref. lp. – Középiskolai tanulmányait a pesti református főgimnáziumban végezte, majd a Budapesti Teológiai Akadémia hallgatója volt 1883-1887 között. Ezt követően 1888-1890 között a Hidasi Református Egyházközség lelkésze, majd 1890-1893 között püspöki titkárként tevékenykedett Szász Károly mellett. A péceli egyházközség lelkésze 1893. április 30-tól haláláig. Írói álneve: Biblicus volt a Protestáns Közlönyben. SZABÓ 1896.; KERESZTESI 1899.; JAMRISKA 1910.

²⁸ Murányi János (Szentés, 1875., április 23. – Moundsville (USA), 1949. április 23.) ref. lp. – Középiskolai tanulmányait a szentesi Városi Gimnáziumban végezte 1887-1894 között, majd teológiai tanulmányokat folytatott a Budapesti Teológiai Akadémián 1894-1898 között. A Péceli Református Egyházközség lelkésze volt 1906-1910 között. Az első világháború után az USA több gyülekezetében szolgált lelkészként; Roebing, 1922; South River 1927-29; Buffalo, Chicago West Side, 1940; Pittock lelkésze, 1934-; Canonsburg, Fleming Park és Coraopolis presb. misszióinak kiszolgálója. Művei: *Az élet könyve magyarázata*, Budapest, 1909.; *Bibliai szemelvények könyve*, Budapest, 1909.; *Szüntelen imádkozzatok*, Mezőtúr, 1927.; *Az Amerikai Magyar Református Keresztény Anyaszetegyház : American Hungarian Reformed Holy Christian Church*, [H.n.], 1925.; *Mit ismerünk mi Református Egyháznak?: What is the Reformed Church To Our Knowledge?*, [H.n.], 1925. NAGY 2000., 712.

„... Nehéz nekem Murányiról nyilatkoznom, mert egyik fának keresztatyja vagyok, ő volt közvetlen elődöm Pécelen, aki sokat tett arra nézve, hogy Pécelre jöhessek.

20	1899. november 5-én Arany Gusztáv ²⁹ elfogadja lelkészi állását.
21	1904. december 18-án ünnepély, a melyen átadatik rendeltetésének az új orgona ³⁰ , az új márvány úrasztala, amelyet Arany Gusztáv

Tekintettel azonban arra, hogy fontos egyházi érdekek forognak kockán, kénytelen vagyok bizalmasan nyilatkozni róla s erre felbátorít levelednek az a kitétele, hogy nem fogsz visszaélni bizalmas közléseimmal.

Nem láttam még szorgalmasabb és vállalkozóbb embert, mint Murányi, aki későn fekszik, korán kell, nem ismer fáradtságot. Lelkesedése mindig lánggal lobog s az utolsó percig tud bízni s remélni. Nincs olyan dolog, amire ne vállalkoznék s ebben nem tud mértéket tartani. Dacára azonban a nagy szorgalomnak, az eredmény kevéssé, mert munkája sohasem konstruktív, hanem ellenkező. Hiába a nagy lelkesedés. Csakhamar kitűnik, hogy ez nála csupán szubjektív temperamentum. ...” Forgács Gyula levele név nélkül, de Nánássy Lajosnak, datálás nélkül, 1922. március 29. előtt, in. RL. C/27 8. doboz.

²⁹ Arany Gusztáv (Pátka, 1872. augusztus 1. – Köröstarcsa, 1937. július 9.) ref. lp. – Érettségi vizsgát tett a Kecskeméti Református Főgimnáziumban 1890-ben, majd tanulmányait a Budapesti Református Teológiai Akadémián folytatta 1890-1894 között. Segédlelkésként szolgált a következő egyházközségekben: Újvidéken 1894-1895; Jászkisér 1895-1898; Kecskemét 1898-1899. Lelkesszé szentelték 1898-ban, ezt követően rendes lelkesszé választották meg a Péceli Református Egyházközségbe 1899-ben, ahol 1906-ig szolgált. Következő szolgálati helye a Pacséri Református Egyházközség volt, ahol 1906-1922 között tevékenykedett. Eközben ellátta a hitoktatás szolgálatát is Zomborban. Az Alsóbaranya-bács-szlavóniai egyházmegye munkájában különböző pozíciókban segítette az esperes munkáját, így felelős volt az özvegyi évert, vezette a nyugdíjpénztári ügyeket, tanácsbíró, illetve főjegyző is volt. A trianoni döntést követően Pacsér a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság területéhez került, ahonnan Arany Gusztávot 1922-ben kiutasították. Ezt követően vallásoktató lelkésként szolgált a budapesti Szilágyi Dezső téri Református Egyházközségben 1922-1926 között. A Köröstarcsai Református Egyházközség választotta meg 1926-ban rendes lelkesszé, ahol haláláig szolgált. Művei: Egyházi beszédek, Kecskemét 1899. TtREL I.8.d. Dunamelléki lelkési önéletrajzok, Köröstarcsa 16.; GULYÁS 1939. 1.k., 735.

³⁰ A függelékben megtalálható a vonatkozó presbiteri jegyzőkönyvben található feljegyzés az orgona történetére vonatkozóan.

	lelkész úr [és] felesége készíttettek. Az úrasztalát díszes vasrács kerítéssel ellátta Tarnay Endre ³¹ presbiter, az elkészített helyet márvány mozaik lapokkal kirakatta Korányi Frigyesné sz: Bónis Malvin. ³²
22	1906. március 25. Arany Gusztáv Pacsérra megválasztatván innen eltávozik. Helyettes lelkészül Tóth Pál ³³ (jelenleg bogyiszlói lelkész) rendeltetett. Május 6-án az új lelkész, Murányi János (Bálványosról) állását elfoglalja.
23	1907. augusztus 25. a IV tanterem alapja megvettetik, s abba emlékirat tétetik. ³⁴

³¹ Tarnay Endre (Mezőtúr, 1865. január 11. – Pécel, 1942. január 22.) MÁV főfelügyelő, főgondnok – Középiskoláit Losoncon és Miskolcon végezte. Ezt követően 1882-1921 között MÁV alkalmazottként dolgozott, mint főfelügyelő ment nyugdíjba. 1916-ban a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntették ki. KEMPFER 1930., 563.; Péceli Református Egyházközség halotti anyakönyve; 143.

³² Bónis Malvin (1841–1924) – KAPRONCZAY 1997.

³³ Tóth Pál (Gomba, ? – Bogyiszló, 1921. augusztus 1.) ref. lp. Budapesten vallástanárr, majd a Nyáregyházai Református Egyházközség lelkésze volt 1906-tól. A Bogyiszlói Református Egyházközség lelkészeként szolgált 1909. április 24-től haláláig. TtREL I.8.d. Dunamelléki lelkési önéletrajzok, Bogyiszló 2., TtREL I.8.d. Dunamelléki lelkési önéletrajzok, Nyáregyháza 2-3.; DANIS 2007., 132-133.

³⁴ „A péceli reform egyház kéri, járuljon hozzá az egyházmegyei közgyűlés, ahhoz, hogy a) 4-ik iskolai tantermet építhessen, b) ezen építkezésre 4000 korona kölcsönt a gyönki al gimnáziumtól felvehessen, c) hagyja jóvá a 4-ik tanítói díjlevelet s megerősítés végett terjessze fel a kerületi közgyűléshez. Határozat: Minthogy egyházmegyei közgyűlésén úgy az iskolaépítésre mint a kölcsön felvételére nézve befejezett dologgal áll szemben, azon kényszerhelyzetbe jutott, hogy nolens-volens bele kell egyeznie; úgy az építésbe mint a kölcsön felvételébe azon kijelentéssel, hogy a péceli lelkész és egyháztanács a törvényeknek, egyházmegyénk szabályrendeltének szemelött tartásával tejesítsék az egyház vezetését és kormányzását.

December 6-án Keresztyén ifjúsági egyesület alakul.

24 1908-ban a templomba két vaskályhát állítanak.

25 1910. január 30-án a Budapesti Skót Misszió³⁵ látogatta meg egyházunkat. Az énekkart id. Victor János³⁶ tanár vezette, beszédet tartott Holiday skót lelkész, beszédét tolmácsolta Forgács Gyula a skót misszió tagja.

Április 24-én Murányi J. lelkész Mezőtúrra távozván, az új lelkész, akit a gyülekezet meghívott, Forgács Gyula, beiktatása megtartatik. Az új lelkész és feleségét az állomáson Jamriska Lajos községi jegyző fogadta, a banderiumos menet a lelkészlakhoz érve, ott Szánthó Géza³⁷ csabai lelkész üdvözölte az érkezőket. Ezután a templomban

A 4-ik tanítói díjlevél tudomásul vétetik s megerősítés végett felterjesztik az egyh. ker. közgyűléshez.” PE KJK 1907., 72-73.

³⁵ Skót Misszió magyarországi történetére vonatkozóan ld: KOVÁCS 2006.; KOVÁCS 2006.b.

³⁶ Victor János, id. (Belgrád, 1860. ? – Budapest, 1937. ?) középisk. tanár – Elemi iskolai tanulmányait Belgrádban végezte, majd a középiskolai éveket Felsőlövön töltötte. Tanulmányai után meghívták a Skót Misszió által fenntartott iskolába tanárnak, ahol 1914-ig oktatott. 1914-től a Lorántffy Zsuzsanna Korház igazgatója és lelkingondozója volt. 1913-tól a Fecske c. belmissziós lap szerkesztője volt. OSZTOVITSNÉ 2006., 723-724.

³⁷ Szánthó Géza (Bugyi, 1875. ? – Rákoscscaba, 1933. augusztus 15.) ref. lp. – Középiskolai tanulmányait a Nagykőrösi Református Gimnáziumban végezte, majd a Budapesti Teológiai Akadémia hallgatója volt 1893-1897 között. Tápiószelén volt lelkész 1897-1903 között, majd a Rákoscscabai Református Egyházközség lelkésze volt 1903-1933 között. Munkái: Rákoscscaba község leírása – Régi és újkorai ismertetése, Rákoscscaba 1912, reprint, Budapest 1996.) – SZÁNTHÓ 1996., hátsó borító, N.N. 1933.

Mády Lajos³⁸ esperes beiktatta a lelkészt hivatalába, aki ezután beköszöntő beszédet tartott az 1Kor 9,16 alapján.³⁹ Az istentisztelet után a lelkészlakon küldöttségek tisztelegtek. Az ünnepélyt a „Szemerében”⁴⁰ tartott bankett zárta be.

- 26 1910. október 1-én vasárnapi iskola nyílik a lelkész felesége és Kollár Irén k[is]a[sszony] közreműködésével. november 6-án az isaszegi szórvány „Protestáns Fiók Egyházzá”⁴¹ szervezkedik.

1911

- 27 január 18-án leányszövetség és énekkar alakul.
- 28 április 30-án az iskolai könyvtár ünnepélyesen átadott rendelteté-

³⁸ Mády Lajos (Amac, 1848. augusztus 5. – Újpest, 1918. január 1.) ref. lp., esperes – Középiskolai és teológiai tanulmányait Debrecenben végezte. Segédlelkési szolgálatát Nagykárolyban 1871-72-ben töltötte. Az 1872-73-as tanévben Berlinben, Drezdában és Bécsben tanult. Újpesten egyházhatósági megbízásból megszervezte az egyházközséget 1873-ban, ami anyaegyházközséggé szerveződött 1895-ben. Lelkési szolgálata mellett 1873-1895 között Újpest iskoláiban tanítóként is tevékenykedett. A Pesti Református Egyházmegye esperesévé választotta 1902-ben. MARKÓ 2001-2007. 4.k., 386.

³⁹ „Mert ha az evangéliumot hirdetem, azzal nincs mit dicsekednem, mivel kényszer nehezedik rám. Jaj nekem ugyanis, ha nem hirdetem az evangéliumot!”

⁴⁰ Utalás a Szemere utcában (ahol a Szemere–Keiner kúria, Szemere Pál lakóháza is található; Pécel központjában) levő vendéglőre. Berecz Ágnes

⁴¹ Az 1904. évi Egyházi Törvénykönyv I. 10. §-a felsorolja az egyházközségek fajtáit, ennek értelmében megkülönböztettek anyaegyházközséget, társegyházközséget, missziói egyházközséget, leányegyházközséget, fiókegyházközséget, valamint szórvány egyházközséget. „Fiókegyházközségek, amelyek sem lelkési, sem tanítói állást nem tartanak fenn és valamelyik szomszédos anyaegyházközséghez csatoltatnak és presbitériumot alkotnak” ETV 1906., 7-8.; PE KJK 1911., 11.

	sének. Az előbb létesült ifjúsági egyesületi könyvtár megszűnt, illetve az Iskolai Könyvtárba olvadt. ⁴²
29	Áldozcsütörtökön a konfirmáltak a lelkészlak udvarán kávé és süteményt kapnak.
30	Augusztus 6-án az ifjúsági énekkar közreműködésével Isaszegen ünnepély tartatik.
31	November 1-én az V. tanteremben, a régi rektori épület észak felőli helyiségében a tanítás megkezdődik. A III-IV. osztály ugyanis eddigelé együtt tanítatván, egy tanteremben 110-120 növendék volt. Balogh Jenő ⁴³ akkori vall[ás-] és közokt[atás]ügyi államtitkár jóindulatából sikerült az V. tanári állást megszervezni. A növendékeket a régi teremből ünnepélyesen felvezettük új helyükre, imádkoztunk énekeltünk velük.
32	Ez év folyamán a lelkész mintegy 25 családnál tartott házi áhítatot, a mely alkalommal rokonok és szomszédok is összehívattak.

⁴² „Nem kevésbé fontos eseménye ezen esztendőnek az is, hogy április hó 30-án vasárnap délelőtt az Iskolai könyvtár ünnepélyesen átadott rendeltetésnek. E könyvtár elsősorban a tantestület és az iskolai növendékek szolgálatára áll. A tudományos és gyermekeknek való könyveken kívül azonban sok olyan jó könyvet is tartalmaz, melyet a nagyközönség is igénybe vehet.” RL D/161 Jelentés, in: A péceli Református Egyház évkönyve az 1911. évről, 21.

⁴³ Balogh Jenő (Devecser, 1854. május 14. – Budapest, 1962. február 15.) jogász, miniszter, főgondnok. – 1910 – 1913 VKM államtitkár, majd 1913-197 között igazságügyi miniszter. 1921-53 között a Dunántúli Református Egyházkerület főgondnoka, 1931-53 között pedig a Református Egyház Konventjének, majd Zsinatának világi elnöke. – MARKÓ 2001–2007. 1.k., 350.

1912

33	január 12-én az Ifjúsági Egyesület, amely egy ideig szünetelt újból megkezdődik.
34	február 2-án a templomban gyermek ünnepély volt.
35	február 11-én Isaszegen ünnepély. Énekkar, szavaltat, előadás.
36	március 3. Stier Fülöp a bazeli misszió ⁴⁴ küldötte előadást tart a templomban németül. ⁴⁵ Tolmácsolta ifj. Victor Ág[oston]. ⁴⁶
37	március 19. Az istentisztelet után az Ifjúsági Egyesület hazafias ünnepélyt rendez az iskolában.

⁴⁴ A Baseli Misszió történetét feldolgozó kötetben néhány adminisztratív adat található Ausztriáról és Magyarországról. A missziós munka támogatására 1913-ban az osztrákok 385 frankot adományoztak, addig a magyarok 684 frankot. SCHLATTER 1916., 1.k., 336.

⁴⁵ „Fontosnak tartjuk feljegyezni azt is, hogy Stier Fülöp, aki hosszabb időt töltött Indiában, mint misszionárius, a bázeli missziói társaság megbízásából hazánkban körutat téve, gyülekezetünket is felkereste és március 3-án templomunkban missziói előadást tartott. Előadásából láthattuk, hogy az evangélium mily hatalmasan terjed a pogányok között. Szükséges, hogy Istenországának terjesztésére a pogányok között a mi gyülekezetünk is gondoljon. Hogy Stier Fülöp, Webster James előadásai és a vallásos estélyeken e tárgyról elhangzott felolvasások nem voltak hiábavalók, kitűnik abból, hogy gyülekezetünkben többen havonként adakoztak a pogány misszióra s ezzel hozzájárultak egy kínai evangélista eltartásához. Sőt a vasárnapi iskolába járó gyermekek is perselyükből adakoztak 2 K 50 fillért egy kis kínai árvaház és ugyanannyit egy örmény árva javára.” RL D/161 Jelentés, in: A péceli református Egyház Évkönyve az 1912. évről, 29.

⁴⁶ Victor Ágoston, ifj. (1892–1973) – OSZTOVITSNÉ 2006., 739.

38	Májusban az egész iskola, növendékek és szülők kirándultak Isaszegre a szabadság szoborhoz.
39	Június 29. Templomi hangverseny, utána az iskolaudvarán ozsonna, ünnepély és a leányszövetség tagjai által készített kézi munkák kisorsolása. A tiszta jövedelem több mint 700 K. volt.
40	Október 6. A Budapesti Ifjúsági Egyesület 30 tagja kirándult Pécelre, az iskolában ünnepélyt rendezett. ⁴⁷ A mi ifjaink pedig, jóllehet gyásznapi volt, szüreti mulatságot rendezett.
41	Október 26-án Tarnay Endre és felesége ezüstitakodalma. A templomban Arany Gusztáv péceli lelkész tartott beszédet, Forgács Gyula imádkozott. A presbitérium testületileg tisztelgett az ünneplő házaspárnál, aki ez alkalomból az építendő új iskola javára 1000 K. alapítványt tett.
42	November 10-én a leányok egyesülete szervezkedik. Eddig a lelkész-lakon énekórákra és az iskolateremben hetenként varróórára jöttek össze. A szervezkedésen részt vett vagy 80 leány. Az ifjúsági egyesületi élet fellendült. Vasárnaponként a du. istentisztelet után vasárnapi iskola tartatott, utána a lelkész felesége a leányokat tanította énekelni az egyik tanteremben, egy másik tanteremben a lelkész az ifjakat. A leányok hoztak süteményt, gesztenyét, cukrot stb. Éneklés után ozsonna volt, amelyen átlag 50-60-an vettek részt. Egy csésze

⁴⁷ „A budapesti Ref. Ifj. Egyesület (B.R.I.E.) október hó folyamán is élénk tevékenységet fejtett ki. 6-án meglátogatta a szomszéd péceli ifjúsági egyesületet és ref. egyházat, ahol délelőtt részt vett az istentiszteleten, amelyen Szőnyi Sándor egyetemi hallgató az Úrasztala előtt szólott a 70 tanítvány missziói munkájáról. A délutáni istentiszteleten Megyericsy Béla országos titkár szólt az ifjúsági munka körében tett tapasztalatairól. Ezután a péceli ifjúsági egyesület rendezte szeretetvendégségén Forgács Gyula lelkész, a B.R.I.E. volt buzgó titkára magyarázott bibliát.” N.N. 1912.b.

	cukros tea és hozzá egy vajjal bélelt zsemlye ára 10 fillér volt, mégis 6-7 Kor. tiszta jövedelem volt az eredmény egy-egy alkalommal. Indiában az úri családok egy része zúgolódott, ⁴⁸ hogy a cselédek nem lehet visszatartani ez összejövedelektől, úgy hogy cselédek csak gazdáik beleegyezésével vétettek fel a szövetségbe.
43	December 7-én vetített képekkel s tombola játékkal sikerült ünnepély volt az iskola termekben.

1913

44	Február 16-án Isaszegen ünnepély vetített képekkel.
45	Február 16-án a legények az orgona mellől, ahonnan a lányokkal kacérkodtak, a másik karzatra rendeltettek.
46	Április 6-án Büfé, a bázeli misszió küldötte tartott előadást.
47	Májusban az összes iskolai növendékek Gödöllőre kirándultak.
48	Augusztus 11. Kunst Irén ⁴⁹ első magyar misszionáriusnő, aki a Ch[ina] belső misszió (China Inland Mission) küldetésében már 7 évet töltött Kínában, vas[árnap] du. az iskola udvarán előadást tartott nagy érdeklődés mellett.

⁴⁸ India – Az ófalutól nézve a vasúti síneken túli terület elnevezése, ahol a 19. század végén egy India nevű étterem működött. Az I. világháború előtt a budapesti nagypolgári, nemesi családok egyik kedvelt üdülőnegyedeként épült ki.

⁴⁹ Kunst Irén (Königsberg 1869. – Szüining, Kína, 1934. november 9.) misszionárius – A Budapest-i Skót Misszió révén került kapcsolatba a liebenzelli missziói iskolával, aminek elvégzése után Kínában tevékenykedett nevelőként, misszionáriusként. KENYERES 1967-1991., 1.k., 1033.

- 49 November 15-30. Hall János⁵⁰ edinburgi lelkész evangelizáló össze-
jöveteleket tartott Budapesten.⁵¹ A Skót Misszió Forgács Gyula

⁵⁰ Hall, John (Drummies, (Aberdeen közelében) 1863. – ?, ?) lelkész, misszionárius – Egyetemi tanulmányait az Edinburgh University New College-ban végezte. Ezt követően segédlelkész volt több gyülekezetben, mígnem a Cullen Free Church lelkészének választotta meg 1899-ben, majd innen a Glasgow-i Paisley Road-i gyülekezetben folytatta 1904-1909 között. Az edinburgh-i Warrender Park Egyházközség lelkésze volt 1909-1925 között. A Home Mission Committee of U.F. Church tagja 1914-1918 között, majd 1919-1923 között részt vett a Jewish Mission Committee of U.F. Church munkájában. A Home Mission of U.F. Church of Scotland titkárává választották 1925-ben. THURSTON 1938.

⁵¹ Az evangelizációs útról összesen két újsághírből van információnk: „A skót misszió köréből. [...] Hall János, az edinburghi Warrender Park Church hírneves lelkésze, aki már öt évvel ezelőtt teljesített evangelizáló munkájával olyan mély impressziót gyakorolt sokakra, ismét itt van és most két hétig, november 30-ig marad körünkben. Ezen idő alatt szombatot kivéve mindennap tart ev. előadást este fél 8 órakor (vasárnap ½ 7 órakor). Forgács Gyula péceli lelkész tolmácsolja mély átéréssel, s így előadásait azok is nagy lelki haszonnal vehetik, akik angolul nem értenek. Hall egyszerű, keresetlen eszközökkel dolgozik. Minden egyes beszéde mély és praktikus keresztyéni tapasztalatából fakadó evangéliumi bizonyágtétel és hívogatás az élet, világhosság és erő forrásához. [...]” N.N. 1913.

„Hall János november 30-án fejezi be két hétre terjedő evangelizáló munkáját, amely egyre növekvő érdeklődéssel találkozott. Sokaknak lelkére gyakoroltak mély benyomást az ő mély evangéliumi hiten és meggyőződésen alapuló, találó szép analógiákkal elevenített bibliai beszédei. Múlt héten teol. akadémiánkat is meglátogatta és ez alkalommal megragadó beszédet intézett a teológusokhoz. Beszéde elején hivatkozott arra a régi összeköttetésre, amely a skót egyház és a teol. akadémia között fennáll és tolmácsolta a kontinentális missziói bizottság üdvözlését és jelezte, hogy egyháza mindig nagy szeretettel fogadja az ottani magyar diákokat. Majd saját tapasztalatából (a belmissziói bizottság alelnöke) szólt arról, hogy a mostani nehéz, aggasztó helyzetben milyen lelkipásztorokra van szükség az egyháznak. A munkásosztály mindinkább elidegenedik az egyháztól, pedig, mint mondá, az Úr első tanítványait a munkások közül hívta el és most, midőn a politikai hatalom is mindinkább a munkásosztály kezébe megy át, nem lehet közönyös az egyházra, ha a munkások nagy része az egyház iránti idegenkedésben, sőt gyűlöletben növekedik fel. Olyan lelkészekre van szükség, akiknek van érzé-

péceli lelkészt kérte fel a tolmácsolásra és helyettesítőül Megyericsy Béla ifj.⁵² egyesületi országos titkárt kérte fel a péceli egyházban. Megyericsy ez alkalommal az ifjúság és a férfiak között szép eredménnyel dolgozott.

1914

- 50 Március 14. a Ráday grófok a templomot úgy építették, hogy a kastélyból egy nyílt folyosó vezetett a templom karzatára. Mikor a kastélyt a Kelecsényi Ráfael megvette, bár róm. kat. volt ragaszkodott a templomhoz is és az átjáróhoz is. Ez utóbbi jogát akkor is

kük a szociális dolgok iránt. A lelkész az isteni üzenet tolmácsa és kifejezője. Olyan emberekre van szükség manapság, a kiknek vannak látomásaik, lelki tapasztalataik és *van mondanivalójuk* az emberekhez. Az üzenet nem lehet más, mint virága, gyümölcse a mi *benső életünknek*. Nekünk is. mint Pálnak, a *magunk evangéliumát* kell prédikálnunk és üzenetünk bizonyosságának és értékének mély átérzésével kell odalépünk a gyülekezet elé. — Találó szavakkal jellemezte a teológia és az evangélium egymáshoz való viszonyát. Az evangélium a szíve a teológiának. Az evangélium az isteni tények foglalatja, a teológia pedig ezeknek vizsgálata. Az élet nagyobb, mint a biológia és a mező virágai szebbek és illatosabbak, mint a botanikus szárított virágai. — A *dogmákat* nem nézzük le, mert tudjuk, hogy ezek a kökeményeknek látszó tanok folyékony tüzes hit alakjában ott voltak élő emberek szívében és megnyugvást, békességet adtak ezeknek. — Óvta a teologusokat a *professzionalizmustól* és felhívta őket, hogy minden nehézség között az isteni elhívás bizonyosságában keressenek erőt. Hiszen Isten nem tétlen nézője a mi küzdelmeinknek, munkáinknak, hanem szüntelen munkálkodik bennünk és általunk. — A közvetlen, mély átérzéssel elmondott beszédet, mint a többiekét is, *Forgács* Gyula péceli lelkész tolmácsolta. Búcsúzáskor áldást kértünk otthoni és itteni nagy munkájára és kértük, hogy vigye el hálás üdvözlétünk[et] a nemes Skót Egyesült Szabadegyháznak, a mely őt hozzánk küldötte.” N.N. 1913.b.

⁵² Megyericsy Béla (Fadd, 1879. december 30. – Zürich, 1925. szeptember 30.) ref. lp., ifjúsági mozgalmi vezető – MARKÓ 2001–2007. 4.k., 632–633.

megtartotta, amikor a templomot a törvényszék az egyháznak ítélte. Az átjáró ajtó azonban zárva volt, mint a katonai családból senki sem járt át a templomba. Végre mintegy 40 év múlva a zárt ajtó megnyílt abból az alkalomból, hogy Zongor László feleségül vette Kelecsényi Ráfael leányának Izabellának (harmadik férje Br. Jeszenák János⁵³ volt) Birly férjétől származott leányát. Zongor református volt és a gyermekeket is reformátusoknak kötelezte. A kastélyból jött tehát a násznép és oda ment vissza a megnyílt ajtón, a lelkészt is meghívta a lakodalmi ebédre, a mely a kupolás nagyteremben ment végbe.

- 51 Április 7-14. Kelemen Sándor⁵⁴ tanító a növendékeket apró játékok készítésére bízta. Az elkészült játéktárgyak kiállítottak az egyik tanteremben. A kiállítást sok érdeklődő felkereste.⁵⁵

⁵³ Jeszenák János (? - ? - ?) főhadnagy. – „Férj a feleség ellen. Bárá Jeszenák János cs. és kir. kapitány válófélben van feleségével, született Kelecsényi Idával. A békéltetési tárgyaláson 1909. február 23-án a báróné erősen kikelt válófélben levő férje ellen, akit azzal vádolt, hogy élete ellen tör, meg akarja gyilkolni és annak a csodálkozásának adott kifejezést, hogy a tisztikar ilyen embert megtűr körében. A bárónő ezt a vádat tudomására hozta a hadtestparancsnokságnak is. Az ezredparancsnokságnál megindított becsületügyi eljárás felmentette a bárót az ellene emelt vád alól, nem látván bizonyítva a súlyos vádakat. A báró most rágalmazás miatt jelentette fel az asszonyt. A budapesti járásbíróság a rágalmazás vétsége alól felmentette báró Jeszenák Jánosnét, de vétkesnek mondotta ki kétfélebeli becsületsértés vétségében, amiért aztán 200 korona pénzbüntetésre ítélte. A járásbíróság az ítélet végrehajtását fel is függesztette. A törvényszék, mint főlebbezési bíróság, a becsületsértésre vonatkozó ítéletet helybenhagyta, de azonkívül bűnösnek mondotta ki az asszonyt a hatóság előtti rágalmazás vétségében, amiért aztán külön kétszáz korona pénzbüntetésre ítélte. Főlebbezés folytán most tárgyalta a kir. tábla első büntető tanácsa Horváth Béla elnöklete alatt ezt a bűnügyet. A kir. tábla harmadfokon a semmiségi panaszok elutasításával hozzájárult a törvényszék ítéletéhez” N.N. 1912.

⁵⁴ Kelemen Sándor (Patalom, 1891. október 19. - ?) tanító – Tanulmányait Csurgón végezte, majd szinte rögtön a Péceli Református Egyházközség tanítójává választották 1912. március 1-től. Az I. világháborúban részt vett, 1916-1922. március 18

52	Május 15. megkezdődött a nagyterem épület építkezése. ⁵⁶ Rombolák a régi rektor lakását. A rombolás közben az egyik munkás ezt kérdi a másiktól: Ugyan ki fogja ezt a rengeteg pénzt kifizetni? S a másik így felelt a Szentlélek Isten. A lelkész, aki ezt hallotta bizonyára komolyabban vette, mint az, aki mondta.
53	Július 5-én az ifjúsági énekkar kirándult Isaszegre és szép ünnepélyt rendeztek.
54	Július 28-án vasárnap du. együtt volt az énekkar a lelkészlakon, amikor híre jött az általános mozgósításnak. Végül elénekeltük a Gusztáv Adolf énekét ⁵⁷ és siettünk a községházára. A falu lázba

között orosz hadifogságban volt. „Az I. világháborúból visszatérve összeroppant, de az egészségileg súlyosan megrendült, csaknem munkaképtelen nevelőt az egyház nem tette ki az utcára, hanem nagy türelemmel segítette. 1945-ben hosszú betegeskedés után végleg nyugalomba vonult.” MARGIT 2013., 37.; Adattár és Napló; 45.

⁵⁵ „Elnök jelenti, hogy a presbitérium utólagos jóváhagyása reményében Kelemen Sándor tanító által rendezett gyermek játék kiállítás céljaira az egyik osztálytermet április 7-től 14-ig átengedte.

Presbitérium a terem átengedést helyben hagyja, s egyszersmind örömet fejezi ki afölött, hogy Kelemen tanító úr a gyermekek és a szülők körében ilyen nagyarányú érdeklődést tudott élesztetni a kézügyességek iránt. A presbitérium nemcsak elismerését fejezi ki, hanem buzdítja a nevezett tanító urat ezen hasznos vállalkozásnak folytatására is.” Presbiteri Jegyzőkönyv, 5.k. 1914. április 11., 11

⁵⁶ „Örvendetes tudomásul szolgált Tarnay Endre és neje 1000 koronás alapítványának bejelentése. Ez adomány a péceli református iskola javát célozza. Kedves dolog ... Amikor a felekezeti iskolák és a vallástanítás ellen oly nagy a fenekedés az ilyen jócselekedet igazán »világosság a sötétségben«.” CUSTODIUS 1914.

⁵⁷ Gusztáv Adolf éneke:

1. Ne csüggedj el, kicsiny sereg, Ha rád zúdul vad ellened, Hogy végképp összetörjön; /: Bár elpusztításodra tör, Gond, kételkedés mit gyötör? Nem lesz ez így örök-

esett. Este felé egy lampionos menet vonult végig a falu utcáin és olvasta fel a mozgósítási parancsot. Hazafias dalok s a háború élte-tése hangzott késő estig. Pár nap múlva állomásunkon haladtak át a katonavonatok. A falu népe az állomáson lakott. A hadba vonuló katonáknak ételt, italt s dohányt vittek. A katonák daloltak s trombita szóval mentek ki az állomásból. Mikor az első orosz fogoly és az első sebesült szállítóvonat jött Budapest felé! Milyen kíváncsiság! Milyen lelkesedés. Persze mindenki abban a meggyőződésben élt, hogy a háború 3-4 hónap alatt befejeződik! Az első mozgósítás után egyházunknál is az építkezés pár napig szünetelt. Féltünk, hogy félbe marad. Pár nap múlva azonban jött a kellő számú munkás s az ősszel az épület teljesen rendbe jött.

55 Az építkezéssel kapcsolatban Tarnay Endre, MÁV felügyelő vízvezeték-állítót be, amely a következő évben a lelkészlakásra is kiterjesztetett.

56 Augusztus 9-én tartottuk az első nyílt evangelizáló összejövetelt (open air meeting) Pesti utca 48. alatt Nagy Imre udvarán, ahol az énekkar énekelt, beszédet tartott Takaró Géza⁵⁸ és Halász István pápai VII. o. tanuló.

kön! Bízzál: ügyed az Istené, ∴: Népét ő el nem ejtené: Ő áll majd bosszút érted; Ő állít Gedeont melléd, Általa harcokban megvéd, Szent igéjét és téged.

2. Él az Úr, áll ígérete: Ördög s világ minden csele Megszégyenül mi rajtunk! ∴: Vélünk az Úr, mi ő vele, Végtelen az ő ereje: Győzelmet kell aratnunk. Krisztusunk, segélj, el ne hagyj, ∴: Pártfogónk végig te maradj: Oltalmaz neved által, Hogy, mint hű nyájad, te neked Zenghessünk dicséreteket Vig, boldog háladással!

⁵⁸ Takaró Géza (Izsák, 1881. december 3. – New York, USA, 1974. december 10.) ref. lp., esperes – Teológiai tanulmányait Budapesten végezte, majd 1905-1906-ban a New College (Edinburgh) ösztöndíjas hallgatója volt. 1910-1921 között a Kőbányai Református Egyházközségben szolgált lelkészként, majd 1922-től az USA több magyar gyülekezetében szolgált. NAGY 2000., 952.

57	Augusztus 20-án volt a II. open air meeting a Hunyadi utcában Ludvig József udvarán. Itt a lelkész beszélt. Ezután az ifjak mind bevonultak, vagy a fővárosban olyan munkát vállaltak, amely még vasárnap is lekötötte őket s így az ifj[ú]sági egyesületi és leányszövetségi munka úgyszólván megszűnt.
58	Október 1-én megkezdődik a konfirmációi oktatás, amely eddig elé hűsvét és pünkösd között naponként szokott tartatni. Mivel azonban ez célszerűtlen, fárasztó és alkalmatlan volt, ezentúl a növénydek október 1-től hűsvétig hetenként egyszer járnak. Hűsvét után megtartatik a vizsga egy iskolateremben, az ünnepély áldozócsütörtökön van.
59	Október 20-án az új épület átvéttetik.
60	November 15. Kelemen Sándor hadba vonul. Helyettesíti Szabó Albert ⁵⁹ , havi 80 koronáért, amely a hadbavonult fizetéséből levonatott az önkéntesség ideje alatt.
61	November 23. Galgóczy Károly ⁶⁰ budapesti lakos a lelkészt magához hívatta és egyházunknak négy hold földet adományozott. ⁶¹ A 92 éves öreg úr értelmesen beszélt és szemüveg nélkül írt. ⁶²

⁵⁹ Szabó Albert (Nagykőrös, 1859. ? – Pécel, 1940. ?) tanító – Tanulmányai a Nagykőrösi Református Tanítóképzőben végezte 1878-ban. A péceli református iskola tanítója volt 1878-1922 között. A Péceli Kaszinó pénztárosává választották 1905-ben. Munkája: Pécel és Pest-Kiskun-Megye földleírása népiskolák számára, Nagykőrös, 1893. Adattár és Napló, 45.

⁶⁰ Galgóczy Károly (Lápfő, 1823. január 27. – Budapest, 1916. október 23.) mezőgazdász, gazdasági író, a MTA tagja – MARKÓ 2001–2007. 2.k., 898.

⁶¹ „Galgóczy Károly és neje alapító levele: Szentegyházi alapító levél. Galgóczy Károly úr budapesti rendes és péceli nyaraló lakos, figyelembe véve, hogy a péceli ev. Ref. Egyház jövedelmei főképp a miatt szállottak alá, mert a régi hitfelekezeti birtokosok kifogytak a községből és birtokaik más vallásúak kezeibe mentek át, e

1915

- 62 Január 6. Római Katolikus lelkészség szerveztetik. (Eddig R[ákos]csaba fiókja) Szabados Gyula⁶³ római katolikus lelkész, Jász-szentlászlórol ide érkezik. Első látogatása alkalmával nagyon ígérte,

tárgyban az egyháztanács előtt azt a véleményét fejtette ki, hogy a bajon legegyszerűbb és legkönnyebben elérhető módon úgy lehetne segíteni, ha az egyház a helyett, hogy tagjaira időközi adókat vet ki, arra törekednének, hogy a tagok közül minél többen örökalapítványt tegyenek; mert az időközi terhet mindenki csak életében, sőt jobban mondva csak addig viseli, a meddig péceli lakos és birtokos: ellenben az örökalapító halála vagy Pécelről elköltözése után is, alapítványa jövedelmével fizető tagja marad a péceli ev. ref. Egyház, melynek több évszázadra terjedő fennállása óta igen számos tehetős és birtokos tagja volt, ha a századok alatt elhaltak részéről megfelelő örökalapítványok volnának....” GALGÓCZY 1896., 52-53.

- ⁶² „Elnök jelenti, hogy Galgóczy Károly úr, a magyar tud. akad. tagja, egyházunknak egykor tevékeny presbitere s most is egyh. tanácsunk tiszteletbeli tagja, egyházunk iránt érzett nemes kegyeletől indítatva a péceli 689.sz. telekkönyvi betétben AI. 1.2 sor 3430, 3431. helyrajzi szám; B13 B45 és B55. alatt felvett és tulajdonát képező ingatlanokat egyházunknak adományozta. Ezen adományozásról szabályszerű szerződés kötött. A telekkönyvi átírás az egyház nevére folyamatban van.” Presbiteri jegyzőkönyv, 5.k. 1914. november 23., 29.

- ⁶³ Szabados Gyula (Sajólad, 1878. április 05. – Budapest?, 1951. június ?) rk. pap – Középiskolai tanulmányait Miskolcon, Kecskeméten és Kassán végezte, majd teológiát Vácott hallgatott. Pappá 1904. június 9-én szentelték. Káplán volt a következő plébániáknál: Püspökhatvan, Tura (1904), Palotás (1906-1908), Tápiógyörgye, Kiskunmajsa (1908-1909), Kiskunfélegyháza (1909), Nagykáta, Újkécske (1909-1910), Hódmezővásárhely (1910-1911), Kiskunfélegyháza (1911-1912), Csongrád, Kiskundorozsma (1912), Jász-szentlászló (1913-1914). Pécel (1915. január 1. – 1919). Plébános vizsgát és esküt tett 1920-ban, majd plébános volt Derekegyházán (1920-1924), Aszódon (1924-1928). Állásáról lemondásra szólítja fel a püspök, amit megtesz. Bár nyugdíjazását kéri 1936-ban, azt mégsem kapja meg, hanem a püspök kegydíjban részesíti. A II. világháború után a kegydíjat sem kapja tovább, így Hejőcsabán (1946-1948) majd Budapesten (1949-1951) kisegítő lelkészként szolgál. – CHOBOT 1917. 918-919., Váci Egyházmegye Levéltára, Acta Privata.

	hogy a lelkésszel egyetértésben óhajtja terjeszteni Isten országát e helyen.
63	Január 13. – március 1. az iskola difteria járvány miatt szünetelt.
64	Márciusban a községben nagyszámú katonát szállásolnak el. S ez úgy van azóta. Eleinte annyira erőszakosak voltak, hogy a lelkész távollétében megszerezve a kulcsokat, betelepedtek az új épületbe. Lelkész hazajövéen a századoshoz ment s kilakoltatta a katonákat.
65	Február 15. a presbitérium új rendet hoz be a legátus tiszteletdíjára nézve. Eddig az volt a szokás, hogy a legátus pátenseit a harangozó és családtagjai hordták szét a gyülekezet tagjai között. Természetesen csak azokhoz mentek, akik közel laktak, vagy akiktől több adományt reméltek, mert 10%-ot kaptak az összegyűjtött összegből. Ily módon mind a három ünnepen ugyanazok adakoztak s a gyülekezet nagy része nem is tudott a gyűjtésről. Történt 1914-ben, hogy a harangozó fiai, ugyanazok, akik a templom perselyt is feltörték meghamisították a gyűjtőívbe jegyzett számokat. A presbitérium elhatározta, hogy nem a nagy ünnepeken s nem a harangozó útján gyűjtik össze a tiszteletdíjat, hanem az adószedéskor, minden adófizetőtől. A tiszteletdíjat, amely eddig 70-85 Korona között váltakozott minden alkalommal 90 Koronában állapítja meg. Ha több pénz gyűlik össze a fölöslegből évkönyvet nyomat. A legátus felmentetik attól, hogy egymagában látogassa az úri családokat. A pátensből 30 darab küldendő szét a presbitereknek és az előkelőbb egyháztagoknak.
66	Február hó. A római katolikus lelkész, aki eleinte Prohászka beszédeivel nagy hatást ért el, most már a maga beszédeit kezdi monda-

	ni. Nem csoda, hogy Luther elhagyta az egyházat, mert atyja gyilkos volt stb. Jamriska Lajos ⁶⁴ községi jegyző, aki ág[ostai] ev[angélikus], de családja római katolikus, kérdőre vonta e miatt, a fedett csak annyit ismert be: Kissé túllőtt a célon. Panaszodik a lelkész, hogy a reformátusok nem térdelnek le a római katolikus temetések alkalmával. Egy alkalommal, Jávorszkiné temetésén a pap nyilvános vitába bocsátkozott, a mely kölcsönös fenyegetőzésekkel végződött. Érdekes, a vitázók egyike, a halott fia, nemsokára megnősülvén reverzálást adott kárunkra és római katolikus templomban esküdött.
67	Május 15. Vajda János ⁶⁵ tanító népfelkelői szolgálatba bevonul. A tanítás következőleg osztatott el. Az V-VI. osztály a rektor vezetése alatt de. és du. tanult, kivéve csütörtökön. Az alsó osztályok minden nap csak félnapot tölt az iskolában, egyik nap de., másik nap du. A két nőtanító mindegyike tehát 2 osztályt vezet.
68	Május 27. a konvent egyházunk építkezési költségeire 14.000 Korona tőke segílyt szavazott meg, évi 1%-os törlesztése 32 évre. ⁶⁶
69	Június 20. Baksay Sándor ⁶⁷ püspök meghalt.
70	Augusztus 1. Megkezdődik a lelkészlak javítása. Készült új cseréptető, vízvezeték, fürdőszoba (Tarnay E. ajándéka). A két első szobán

⁶⁴ Jamriska Lajos (? , 1854 ?.- ? , 1935. ?) Pécelen jegyző, 1890-1919 között. A helyi közélet egyik meghatározó alakja, amiért 1934 szeptemberében Pécel díszpolgárává választották. JUHÁSZ 2012., 101.

⁶⁵ Vajda János (Kiskovácsi, 1891. november 13. – ?,?) tanító – tanulmányait Nagykőrösön végezte, majd 1911-1932 között Pécelen volt tanító. Adattár és Napló, 45-46.

⁶⁶ KJK

⁶⁷ Baksay Sándor (Nagypeterd, 1832. július 28. – Kunszentmiklós, 1915. június 18.) író, költő, ref. lp., püspök – MARKÓ 2001-2007. 1.k., 281-282.

az oldal ablakot az utca felé tétettek. A hálószoza a pince és padlás feljárattal kibővítettett, a fel és lejárát a folyosó végére tétetett, a tyúkól alkalmasabb helyre tolatott. A munkálatok szeptember végén elkészültek. Addig a lelkész új épületben lakott. – Ez alkalommal Tarnay E-től kapott kövekkel a templom bejárátok rendbe hozattak, a templom utcai fala megújított. Márkus Mihály presbiter nyilvánosan kárhoztatta e javításokat, de a presbiteri gyűlésen kérdőre vonatván megalázta magát.

71 Október 8. az első közös iskolai énekóra a templomban, a mely azóta minden pénteken du. tartatik a hideg idő kivételével.

72 December 16-án Tarnay Endre asztalokat és székeket ajándékozott az egyházunknak, ugyancsak ő vezetett kábel a vízmotor hajtására, ő adott munkásokat az új épület előterének rendezéséhez. Lépcső és téglá feljárát épült. E napon tartotta a presbitérium első gyűlését az új tanácsteremben, a mely gyűlés után a megújított lelkészlakon a lelkész borral és pogácsával vendégelte meg a jelenlevőket.

73 Megnehezedett az idők járása felettünk. A világháború érezhetővé lett. Megszabták s kimérték az élelmet fejenként, az árát maximálták. Cukor s dohány alig kapható mindennek rohamosan emelkedik az ára. Egyházunkban csökken a templom látogatók száma. Nincs csak vasárnapi iskola és vallásos estély. Ezek is nem a nagy teremben, hanem csak iskolateremben. Nincs harangozónk. Serdülő gyerekekkel küszködünk.

1916

74 Január 6-án abból az alkalomból, hogy a római katolikus lelkész saját háztartását megkezdte, Jamriska jegyző, Határ János bíró és

én nála ebédeltünk. Pár napra rá meglátogatván őt, szó került a szentek közbenjárásáról, a szobrok és képek tiszteletéről, előkértem a Bibliát s a megfelelő helyeket előkerestem. Ettől fogva a Kolléga kerüli velem való érintkezést.

A vallásos estélyeket kiprédikálta s híveinek megtiltotta, hogy azon részt vegyenek. Egy iskolás fiút, Reifenscheidt Sándort bottal megbüntetett, hogy el mert jönni a vallásos estélyre. Közben Molnárné bábaasszonnyal a templom előtt nyilvánosan összeveszett. Az elkecsereedett asszony káromkodásra fakadt. Ezért bepörölte és pénzbírsággal sújtotta. Az asszony lúgot ivott, de nem lett semmi baja. A pap gyanús ismeretségeket köt, amik miatt az úrhölgyek nem járnak prédikációira. De a misén ott vannak!

75 Tavasszal a lelkész és kántor belső kertjei sodronnyal bekerítetnek. Tarnay Endre sodronyt és munkásokat adott, az egyház katonákat szerzett a községben foglalkozó utászok közül, akik az új épület előtti lejtőt begyepelték, a kertek egy részét fölásták. 26 katona dolgozott 10 napig. Az egyház bort adott nekik az utolsó napokban.

76 Június 8-tól kezdve a rektor indítványára a nyár folyamán csak csütörtökön tartatik könyörgés.

77 Augusztus 17-én és 18-án a lelkész és Tarnay Endre részt vesznek a Kálvin Szövetség Losoncon tartott gyűlésén.

78 Augusztus 19-én a templomban Ravasz László⁶⁸ dr. kolozsvári teológiai tanár prédikált. „Kérjétek az aratás Urát...”

⁶⁸ Ravasz László (Bánffyahunyad, 1882. szeptember 29. – Budapest, 1975. augusztus 6.) ref. lp., püspök – MARKÓ 2001–2007. 5.k., 641–644.

79	Szeptember 1-5. az iskolai beiratkozáshoz a másvallásúak 5 Korona iskolai fenntartói járulékot fizetnek. Ez összeg 1917-ben családonként 10 Koronára emeltetett. A növendékeket lelkész úgy ellátja könyvekkel és tanszerekkel, hogy a tanítás megkezdésekor ezek a gyermekek kezében voltak. Azelőtt ez csak október közepén történt meg.
80.	November 21-én I. Ferenc József király meghalt. Ez alkalomból szólt utoljára együtt tornyunk 3 harangja.
81	November 24. du. a két kisebb harangot a hadvezetőség elviteti.
82	November 24. este 6 órakor a vallásos estély keretében „ének” értekezlet tartatott.
83	November 26. gyászsztentisztelet az elhunyt király fölött.
84	November 27. de. gyászsztentisztelet katonák számára.
85	December 6-án az istentisztelet végeztével a templomban felavattatik a presbitériumnak a templomi ülésekre vonatkozó határozata.

1917

86	Január 4. Czinke István ⁶⁹ rimaszombati lelkész esperes meglátogatja egyházunkat.
87	Január 11. Megyaszai Mihály ⁷⁰ f[első]csernátoni lelkész a konfirmándusoknak elmondja menekülését a román betörés alkalmával.

⁶⁹ Pálóczi Czinke István (Pácin, 1855. november 18. – Budapest, 1942. július 17.) ref. lp., esperes, püspök – ZOVÁNYI 1977., 119.

88	Január 21. Benkő Viktor, ⁷¹ dolhai lelkész, a Bethesda kórház titkára két diakonissza kíséretében agítál a diakonissza ügy érdekében, több előfizetőt gyűjt a „Bethesda” ⁷² lapra.
89	Január 26. Papp Ákos ⁷³ ligeti lelkész tart beszédet a vallásos esténlyen viszonzásul. A múlt évben a mi gyülekezetünk 25 tagjával Ligetre kirándulva én tartottam beszédet az ottani vallásos esténlyen.
90	Január 30. Szentgericzei Nagy Imre tanfelügyelő iskolánkat meglátogatta s nálam ebédel.

⁷⁰ Megyaszi Mihály (Kézdivásárhely, 1880. április 2. – ?, ?) ref. lp. – Középiskolai tanulmányait 1899-ben érettségi vizsgával Sepsiszentgyörgyön végezte. A Kolozsvári Teológiai Fakultás hallgatója volt 1899-1903 között. Segédlelkész volt 1903-1904 között Felsőcernátonban, majd ezt követően az egyházközség rendes lelkészévé választotta meg, mely szolgálatot 1924-ig a háború miatti menekülést leszámítva végezte. Ezen időszak alatt 1905-ben Kolozsvárott szentelték lelkésszé. 1924-25-ben Budapesten hitoktatóként tevékenykedett. Az Ercsi Református Egyházközség 1925-ben választotta meg lelkészévé, ahol haláláig szolgált. RL A/1f Törzskönyvi Lapok 1933.

⁷¹ Benkő Viktor (Székelyudvarhely, 1883. július 24. – ?, ?) ref. lp. – 1907-től lelkészként szolgált. 1917-1920 között a Bethesda kórház lelkészeként tevékenykedett. 1929-től Kunszentmárton szórványlelkésze volt. GULYÁS 1940., 2.k. 1154.

⁷² Bethesda, a Bethesda református kórház és a Filadelfia Diakonissza Képzőintézet közlönye, szerk.: Bieberauer Richárd. Megjelent: 1916. 1. évf., 1. szám – 1926. 8. évf., 12. szám között. Szünetelt: 1919. 4. évf., 1. szám – 1922. 4. évf., 1. szám között.

⁷³ Papp Ákos (Székesfehérvár, 1890. április 7. – ?, ?) ref. lp. – Tanulmányait Budapesti Református Teológiai Akadémián végezte 1910-1914 között. Az Óbudai Református Egyházközségben 1914-1916 között hitoktató segédlelkész volt. Rendes lelkésszé választották meg 1916-ban a rákosligeti gyülekezetbe. A Nagypeterdi Református Egyházközségben szolgált 1918-1939 között. A Felsőbaranyai Református Egyházmegye főjegyzője volt 1929-1939 között. Később Csákváron volt lelkész 1939-től 1955-ig nyugdíjba vonulásáig, mindeközben a Vértessaljai Egyházmegye tanácsbírója is volt 1948-tól. RL A/1f. Törzskönyvi Lapok

91	Január 13. meglátogatom Kovács András volt kurátort betegségében, amelyből szemlátomást felgyógyult.
92	Február 24. a presbitérium fontos határozatot hoz az adót nem fizetők és azok ellen, akik egyházuknak akár anyagi, akár erkölcsi kárt okoznak. A makacs adófizetők megrendszabályozásán kívül Cs. Kis Mihály felhívott, hogy mint rendes egyháztag gyermekeit kereszteltesse meg. Kis Mihály hajlandó lett volna erre, de baptista felesége miatt nem tehetett semmit. Ezért az adófizetők sorából kitöröltetett, de az úrvacsorai közösségben megtartatott. Ez a szószékről a gyülekezet tudomására hozatott.
93	Március 15. Pap Ákos ligeti lelkész prédikál.
94	Március 31. a kaszinóban megalakul a helyi vörös kereszties fiók. Azóta ugyan semmit sem tett e fiók.
95	Április 6-9. legátus: Halmi János. ⁷⁴
96	Május 18. konfirmációi ünnepély a háború miatt ozsonna nélkül.
97	Június 15. Petri Elek püspök úr feleségével és fia családjával községünkbe jött nyaralni a Papp János féle villába, amit 1500 Koronáért bérelt ki. A püspök úrral meglátogattuk Tarnay Endréeket és Jeszenszky Sámuelnét. Felesége és menyé meglátogatta a régi Ráday kastélyt, a melynek jelenlegi tulajdonosai Br. Jeszenák Jánosné ⁷⁵ a tőle megszokott előzékenységgel mutatta meg a helyiségeket.

⁷⁴ Halmi János (Budapest, 1894. december 22. – Budapest, 1980. április 10.) ref. lp., könyvtáros – MARKÓ 2001–2007. 3.k., 80.

⁷⁵ értsd Kelecsényi Izabella

98	Augusztus 1-től egy orosz fogoly Klimov Vasil, Szűszram (a Volga mellett) városából való írnok vállalta a harangozást heti négy Koronáért s temetésenként külön 1 Korona díjért. E foglyot Jeszenák b[á]r[ó]né bocsátotta rendelkezésünkre. Pontos, rendes emberek. (pan csingár)
99	Október 21-én du. a templomban az iskolás növendékek részére Tompa és Arany ünnepély tartatott. A gyermekek szavaltak, Szabó Albert és Kupa Judit ⁷⁶ tanítók felolvastak.
100	Október 31-én du. esős időben csekély érdeklődés mellett reformációi emlékünnepély volt a templomban az iskolás növendékek számára.
101	Október 28. Tarnay Endre máv felügyelő és felesége Eperjessy Ilona, házasságuk 30 éves évfordulója és a reformáció 400 éves évfordulója alkalmából 1000 Koronás alapítványt tesznek iskolás növendékek jutalmazására.
102	Október 28-án de. a templomban ünnepi istentisztelet, du. az ágostoni evangéliumi egyházzal közös ünnepély ugyanott, amelyen Dr. Csinos Albin ⁷⁷ (május 1-től helyben lakó ágostoni evangé-

⁷⁶ Kupa Judit (Halas, 1887. december 13. – ?,?) tanítónő – Tanulmányait a Budapesti Királyi Rk-ban 1906. június 20-án jó eredménnyel végezte. Pécelen 1907-1945 között volt tanítónő. Adattár és Napló, 45., MARGIT 2013., 37.

⁷⁷ Csinos Albin (?, 1882, ? – ?, 1964 ?) tanár, evangélikus lp., orvos – Középiskoláit Békésen végezte, majd felsőfokú tanulmányait Budapesten folytatta. 1908 szeptemberétől 1916 februárjáig az Esztergomi Városi Reáliskolában tanított történelmet és a földrajzot. Eközben 1910-ben bölcsészdoktori címet nyert „A lengyel évkönyvek ismertetése” c. disszertációjával. Az 1915-1916-os tanévben a Bányai Egyházkerületben evangélikus lelkipásztori vizsgát tett. Ezután a Deák-téri egyházközségben káplán volt. Segédlelkésként tevékenykedett 1917-1922 között a Rákoskeresztúri Evangélikus Egyházközség területéhez tartozó filiákban (Pécel,

	likus segédlelkész) tartott beszédet, Tarnayné énekelt. Este az ágostoni evangélikus ünnepélyen rektorunk harmóniumozott meg én.
103	November a nagy szénhiány miatt a szülőkhöz fordultunk fáért szénért. Kaptunk ca. 12 mázsa szenet, a temető fáit vágjuk ki s ebből elégítjük ki a lelkészt, a kántort s látjuk el az iskolai fűtés. Öle felhasogatva csak 28 Koronába került.
104	Bajkai János gondnok augusztusban bevonult. Eddig fel volt mentve, mert legény fia gyárban dolgozott. A fiú azonban nem szeretett egy helyben sokáig maradni, haza jött s így az apa fölmentését visszavonták. Egyelőre Juhász István (biai) helyettesíti. Az évvégén Juhász István választtatik gondnokká.
105	Curriculum vitae: Születtem 1879. szeptember 7-én Léván (Bars megye). Atyám okleveles tanító volt, aki mint árva gyermek szabó mesterségre is kitanítatott. Egy évi helyettes tanítóskodás után

Isaszeg). Segédlelkéshi szolgálata ideje alatt jobbára vallástanítói feladatokat kellett ellátnia, amelyek állandó konfliktushelyzetet jelentettek; pl.: „a hitoktatás módja, mely általános panasz szerint hol a természettudományokra és orvosi tudományokra támaszkodik, hol pedig a katolikus hittudomány felé nézeget, az általános oktatási módja is hátrányos, mert hol goromba, hol pedig, pl. a leánygyermekeket per »méltóztatik« traktálja. Itt jegyzi az egyházfelügyelő, hogy szokásostól eltérőleg az iskolában látogatást nem tett, mert ehhez való jogát Csinos kétségbe vonta” (Jegyzőkönyv, felvétel Rákoslígeren, 1922. augusztus 20. ágh. hitv. evang. főkegyház presbitériumának értekezletéről, 2.). Orvosi diplomát szerzett 1922-ben. Mezőberényben 1935-től magánpraxissal rendelkezett. Az 1952-ben végrehajtott körzetesítést követően is magánorvosként tevékenykedett. Művei: A lengyel évkönyvek ismertetése, Esztergom, 1909., Az izmaeliták Magyarországon, Esztergom, 1913. A magyarországi ágostai hitv. evang. keresztyén egyház 1916. évi november hó 8-10 napjain Budapesten megtartott 1916. évi rendes egyetemes közgyűlésének Jegyzőkönyve, 21.; N.N. 1916.; BAK 1988., 30., 54.

ismét mesterségéhez látott. Hat éves koromig édesanyámmal, azután atyámnál nőttem, mert szüleim szétváltak. E válás miatt lett atyám reformátussá s én hét éven alul lévén követtem őt. Atyám azután ismét visszatért a római katolikus egyházba. – Eleinte a lévai gyakorlóiskolába, gimnáziumba az ottani piaristák intézetébe jártam. Érettségit végezvén Pestre készültem az egyetemre a számtan-fizikai szakra. Elutazásom előtt két héttel, azonban az Isten különös intézkedéséből a Budapesti Teológiai Akadémiára kerültem, ahol mint negyedéves, senior is voltam. Azután Edinburghban folytattam tanulmányaimat 9 hónapig. Majd 1 ¼ évig a Kálvin téren káplán, két évig Kőbányán helyettes lelkész, 1906. január 1-től, mint állandósított vallástanár a Skót Misszió szolgálatába léptem a Hold utca 17 szám alatt. Itt voltam 4 ½ évig. Innen jöttem Pécelre, a gyülekezet meghívására. Utaztam: Svájcban, Dániában, Norvégiában, Németországban, Olaszországban, voltam Párizsban, Londonban. A Budapesti Tudomány Egyetemen hallgattam négy szemesztert. 1908. szeptember 22-én nőül vettem Pongrácz Piroskát. 1917. október 20-án teológiai magántanári oklevelet szereztem.

1-105. pontig bejegyezte: 1917 végén
Forgács Gyula
lelképásztor

1918

- 1 Január hó. Az év szomorúan kezdődik. Minden igyekezetünk dacára nem tudunk szentet szerezni. Karácsonytól kezdve a lelkész hivatalt fűtetlen, megszűnik a vallásos estély és a vasárnapi iskola. 15-20 C[elsius] hidegek járnak. A templom is hideg. Az istentisztelettel sietünk, ¾ óra alatt végzünk.

2	Január 1-én. A presb[iterium] tagjai közül 10-en szilveszter délutánján felkerestük Tarnay Endre úrkat lakásukon és küldöttségileg mondtunk köszönetet az 1000 K[oron]ás alapítványért.
3	Január 31-én részt vettem Bpsten a Kálvin Szövetség értekezletén. Este hazajövén 8 és fél éves kisfiamat, Gyuszit, magas lázban találtam. Dacára, hogy az egész éjjel ápoltuk, másnap február 1-én, pénteken d.u. $\frac{3}{4}$ 3-kor, úgyszólván 24 órai betegség után agyhártyagyulladásban váratlanul meghalt. Nagy fájdalomunkban nagy vigasztalásunkra volt a gyülekezet tagjainak részvéte, amely őszinte melegséggel nyilvánult meg. Kis fiunk okos, szelíd, kedves gyermek volt, mindenki szerette az egész községben. Vidám, eleven volt az utolsó napig. Temetésén Takaró Géza, kőbányai lelkes beszélt, iskolatársait, a rektor úr szép énekekre tanította meg s az énekeltek. Egy kapoccsal több, ami az éghez köt minket!
4	Februárban az ukrán, majd március 3-án az orosz különbéke megkötése nem okozott különösebb izgalmat. Inkább a folyton mozgó gyári munkások miatt fog el minket az aggodalom. Az orosz béke hírére községünkben 5 orosz fogoly megszökött. Egyikük egy leányt is megszöktetett, Fehér Péterné özv. pékné „úri leányát”. A határról visszatoloncolták mind.
5	Március 4. A hadvezetőség rekvirálja az orgona cin sípjait. Elvittek a principal változatból 8 $\frac{1}{2}$ oktávot, 22 drb. sípot 24,5 kg súlyban. K[ilol]g[rammjá]ért 15 K[orona] visszatérítést kapunk.
6	Március 14. Vigasztalom R. Tóth Béninét, aki elpanaszolja, h[ogy] férje 33 évi házasság után válni akar tőle. A férj részeges, családjának nem ad keresetéből semmit.

- 7 Március 15. Szabó Sándor hadnagy anyja halála hírére hazajön, de anyját már pár napja eltemették. Köszöni fáradságomat. E kedves fiatal ember azt a meggyőződést erősíti meg, hogy a harctér nem öli ki az emberekből a nemesebb érzést. Eszembe jut, hogy a múlt év egy reggelén egy hadnagy állított meg az utcán és bocsánatot kért az egész tisztikar nevében, hogy az istentiszteletek alatt a templom előtt gyakoroltatták a legénységet, a mi nagyon zavarólag hatott.
- 8 Március 15-én reggel 8-kor az iskola összes növendékei a templomban megjelentek. Este vallásos estély keretében én az Ézsaiás 21:14-ről⁷⁸ beszéltem, ifj. Szilvássy Géza a szabadságharcról. Igen kevesen csak 45-en voltak jelen, nagyrészt gyermekek.
- 9 Március 24-én, virágvasárnap du. 3-kor ünnepélyes közgyűlést tartottunk a templomban. Előadtam, hogy mi a különbség a kálvinizmus és a szociális demokratizmus között; a múlt év számadatait közöltem. Tarnayné elénekelt a Lobgesang egy áriáját, feleségem kísérte az orgonán, Gál Lajos elszavalta: „Legyen ott Krisztus mindenütt”⁷⁹ a hívek és más vallásúak is szép számmal voltak jelen. A persely pénz 46 Korona volt. A római katolikus lelkész pár héttel előbb a korcsmában tartott ily gyűlést.
- 10 Március 25-én Tóth Kálmán, Szilvássy, Tarnay és én arról tanácskoztunk, hogy mely feltételek mellett adjuk bérbe a nagytermet a helybeli mozgóképezőknek!?

⁷⁸ „Hozzatok vizet a szomjazónak, Témá földjének lakói, és adjatok kenyeret a menekülőeknek!”

⁷⁹ A vers (Kozma Andor: Krisztus mindenütt) a mellékletben található meg.

11 Március 29-én Misley Sándorné az utolsó vallásos estélyen elmondja, hogy miképp vette fel Simeon, Budapestről hazafelé utazó kínai a keresztséget. A keresztséget a győri segédlelkész, az előké-szítést Kunst Irén végezte.

12 Április 2. az ünnepek telt templomban lelkesen folytak. Volt a templomban több ágostoni evangélikus vallású, az úrvacsorát több olyan vette fel, akit már régen láttam az úrvacsoránál. A legátus Papp Gyula a lelkészlakon szállt meg. Kívánságomra ez az első eset itt létem óta. Ezelőtt a legátus a rektornál szállt meg. Húsvét másnapján mint rendesen a három nagy ünnepen, a rektor és a kurátor is a lelkésznél ebédel.

Április 7-14. lelkész, mint a hadisegély kiosztó községi bizottság elnöke 3 félnapot, mint a képviselőválasztók összeíró bizottság helyettes elnöke Gödöllőn eskütétel miatt 1., Pécelen és Isaszegen 1-1 félnapot, Nagy Ferenc esperes⁸⁰ úrral Gödöllőn egyház látogatáson 1., Rákoslígyen Tarnay Endre úrral, mint egyházmegyei kiküldött prédikált és elnökölt a lelkészválasztáson.

Április 14-én, de. rektor prédikált. Du-n a temetői széna hat részre osztva lábon elárvereztetett. Azeelőtt az egyház használtatta és gyűjtötte, fele volt a lelkészé, 2/6-a a kaszálóké és 1/6-a az egyházé. Most a széna elkelt 818 Koronáért (öt-hat évvel ezeelőtt 130-150 Koronáért), és 3/4 része a lelkészt illeti.

⁸⁰ „Nagy Ferenc lelkész, a pesti egyházmegye esperese 1917. október 7-től 1927. június 29-ig. Felesége Wodianer Mária, akinek szülei zsidó vallásúak voltak. Három fiúgyermekük van. Kettő tényleges katonatiszt. Egy polgári foglalkozású. Milyen állást tölt be, nem tudjuk. Nagy Ferenc alsódabasi lelkész és pesti esperes gyógyítatlan betegség (elmebaj) következtében nyugdíjaztatott. Él, mint gondozás alatt levő ápolat Gyöngyösön. Állítólag, illetve szakorvosának a véleménye szerint teljesen gyógyult. Elmebaja nem igen tér vissza. Felesége Budapesten él.” - TtREL I.8.d. Dunamelléki lelkészi önéletrajzok. Alsódabas

Április 17. Zsiga Ferenc péceli mozi tulajdonos nem akarja már bérbe venni a termet, hanem más üzlethez kezdvén Budapesten, gépjét felajánlotta megvételre. A gépet megnéztük s elhatároztuk, hogy Szilvássy Géza közösségi jegyző és presbiterrel együtt a Péceli Hitelszövetkezettől 4200 Korona kölcsönt Tarnay Endre jóátállása mellett felvevén a gépet megvesszük. A volt tulajdonos a gépet a mai napon új épületünk nagy termének karzatán felszerelte és egy filmet próbaképpen bemutatott, amely kifogástalan tiszta volt.

- 13 Az I. honvéd gyalogezred pótzászlóalját a községi elöljáróságának tiltakozása dacára községünkbe vezényelték. Erőszakosan rekviráltak lakást. Ahová nem engedték be, a kaput kiemelték sarkaiból; egy családot éjjel felverték azzal, hogy egy szőkevényt keresnek; a község legelőjét gyakorlótérnek lefoglalták, holott az ezred 200 holdas gyakorló teret bérelt, de azt felszántotta és bevetette. Nálam is járt egy százados, hogy engedjem át az üresen álló 3. tantermet. De lehetne-e tanítani, ha az iskola udvarán őrmesteri iroda lenne? Utasítottam. A katonák lopnak a legutóbbi menetszázad emberei sertéseket szúrtak le, baromfit loptak. Az árpilis 24-én tartott képviselő testület elhatározta, hogy mindent elkövet e pótszázad eltelepítése érdekében. Elég nekünk az az 1500 ember aki állandóan itt tanyázik (IV. 20.)

- 14 Április 30-án a vízvezeték kábele a kötésnél rövid zárlatot kapott. 3 napig nem volt vizünk. Tarnay a vezetéket rendbe hozatta. A katonai konyhától, a mely 10-12 nagy üsttel épületeink előtt tanyázik, a vízvezeték használatát megvonjuk.

- 15 Május 1 az V-VI. osztály vizsgája, 22 érdeklődő jelenlétében.

- 16 Május 2. ifj. Sallai Jánosné, (Temető u.) este 9-kor felkeres, tegyek valamit férjével, aki ivásnak és kártyázásnak adta magát. A földműveseknek most sok pénze van.

17 Május 5. a pótzászlóalj követeli a gazdaközösség legelőjét. A gazdák ellenkeztek, de a mai napon tartott gyűlésen Kovács (ref.) alezredes szívhez szóló szavaira odaadták.

18 Május 9. áldozócsütörtöki beszéd 15 perc. Az istentisztelet 10-kor kezdődött, a beszéd után ½ 11-kor az úrasztalához léptem a konfirmációi ünnepély megkezdése céljából. Egy pár menyecske felkelt s kifelé indult. Kénytelen voltam figyelmeztetni őket arra, hogy még csak ½ 11 óra van. Erre ott maradtak. Az ünnepély sorrendje: 1., Invocatio 2., Beszéd a gyülekezethez (5 perc) 3., A gyermekek előhívása, imája s a 43 dicséret 1.3-4. verseinek eléneklése 4., Beszéd a gyermekekhez a hűségről (1/4 óra) 5., a gyermekek kezüket szívükre téve elmondják a hitvallást, majd a hármass fogadást, mit a gyülekezet felállva hallgat 6., a gyülekezet éneklé a 37. dicséret 2 verség, a kurátor ajándékot oszt (Takaró Géza: Nincs hely?⁸¹) én a gyermekekkel kezet fogok 7., gyermekek éneke (65. zsoltár) imája 8., Ének, áldás – A kurátor emlékfüzetet oszt.

A konfirmáció, azelőtt vizsga volt. A gyermekek húsvétból áldozócsütörtökig naponta előkészítésben részesültek s áldozócsütörtökön a templomban vizsgáztattak. Együtt volt istentisztelet, vizsga és ünnepély, amely több mint két órát vett igénybe. Látva, hogy ez a rendszer nem megfelelő, az oktatás október 1-től húsvétig tart, a vizsga most is április 11-én volt, egy iskolateremben.

Délután ima után a templomban előadást tartottam a Református Sajtó Egyesületről. A mai 28 Korona perselypénzt 100 Koronára kiegészítve, egyházunk belép a sajtó egyesület pártoló tagjai közé. Áldozócsütörtök sajtó vasárnap leend mindenkor. Az előadás után nyomban jelentkeztek ketten pártoló tagoknak, és heten gyűjtőívet vállaltak.

⁸¹ Takaró Géza: Nincs hely?, Budapest-Kőbánya, é.n. [1917]

A délutáni istentisztelet után a konfirmáltak feljöttek egy iskolaterembe, ahol Szilvássy Géza VII. főgimnáziumi tanár és Monori Sándor⁸² harcterről szabadságon lévő katona lelkes beszédet intézet az ifjúsághoz. Ezután több intések után konfirmációi emléklapot adtam a 30 gyermeknek. Tarnayné is énekelt; jelen volt Tarnay, Tóth Kálmán, Szilvássyné és egy pár egyháztag, akik egy évben sem mulasztották el ezt a kis ünnepélyt.

A konfirmáltakat pünkösd első napján a rektor a férfiak után az úrvacsorához vezeti.

- 19 Május 13-14-én mint egyházmegyei körlelkész meglátogattam a gödöllői, hévizgyörki és váchartyáni iskolákat.
- 20 Május 15. a konvent megbízásából általam írott „Rövid emlékezés”⁸³ című füzetből, amely a 400-as évfordulóra készült ugyan, de a nyomdai nehézségek miatt csak a tavasszal jelent meg, - a gyülekezet tagjai 70 példányt vásároltak meg.
- 21 Május 16. az éjjel egy ismeretlen csavargó három helyen betört. Reggel elfogták s a lopott tárgyakat nála megtalálták.
- 22 Május 18. reggelre egy zsidó rablógylkost fogtak el, aki szállásadóját és feleségét összeszuszakolta, hogy pénzüket elrabolhassa. Az áldozatok is zsidók.

⁸² Monori Sándor (Peregszentiván, 1896. április 12. – ?, ?) tanító – Tanulmányait Nagykörsön végezte, majd 1922-ben lett Pécelen tanító és kántor, emellett a Péceli Gazdakör titkára is volt. A Pestkörnyéki Egyházmegye népiskolai előadója volt között. Az iskola államosítása után még további két évig iskolaigazgató marad, majd nyugdíjazták. Adattár és Napló, 45.

⁸³ Forgács Gyula: Rövid emlékezés a nagy reformáció négyszáz éves évfordulója alkalmából, Pápa, 1917.

- 23 A pünkösdi legátusunk: Hatolkay Kázmér, IV. éves teológus.⁸⁴ Az ünnepekben a templom látogatott volt. A második ünnepnapon a perselypénzt (51.20) az Országos gyermekliga javára adtuk.
- 24 Május 12-én du. a templomban előadást tartottam a baptistákról s ajánlottam a híveknek megvételre Mészáros János laskói lelkész idevágó művét: Templomi harangszó után.⁸⁵ Felmutatva a baptizmus tévelygéseit intettem a híveket, hogy ne legyenek hasonlóak a tékozló fiú bátyjához.
- 25 Május 22-én Nagy Ferenc esperes meglátogatta iskolánkat és egyházunkat Szánthó Géza r[ákos]csabai lelkész kíséretében. Az előző években esperes úr feleségét is elhozta s tavaly nálunk, azelőtt Tarnayéknál ebédeltünk együtt. Most óriási drágaság van. Egy kg. borjúhús 12 Korona. Vendégeskedésről szó sem lehet.

⁸⁴ Hatolkay Kázmér (Hajós, 1892. november 8. – ?, ?) ref. lp., politikus – Középiskolai tanulmányait Budapesten végezte, majd a Budpesti Református Teológiai Akadémia hallgatója volt 1914-1919 között. Ezt követően a Pázmány Péter Tudományegyetem hallgatója volt, ahol történelmi, irodalomtörténeti és földrajzi stúdiomunkát végzett. Segédlelkész volt az újpesti, budapest-fasori és a budapest-kőbányai egyházközségekben 1919-1923 között. A Budapest-kőbányai Református Egyházközség 1923-ban parókus lelkésszé választotta, ahol nyugdíjba vonulásáig szolgált. 1930. december 31-én a pesti református egyházmegye bírójának választották meg. A fővárosi politikai élet aktív szereplője volt 1930-1944 között, így volt pótképviselő, különböző bizottságok tagja is. A Kőbányai Futball Klub elnöke volt. MADARÁSZ 1935., 230.

⁸⁵ Mészáros János: Harangszó után, „A futkározó hamis atyafiak” támadása ellen magyar református egyházunk tagjai számára az írásból merített beszélgetések alakjában készült hitvédelmi munka, Ipolyság, 1917.

26	Május 23-án Rétságra mentem esperes úrral vizitációra. A vonatra nem lehetett felszállni, csak a lépcsőn, kívül állva tudtam elmenni, mint száz mások. Ez, sőt a vonatok tetején való tartózkodás, mostanában napirenden van.
27	Június 4-én de. 30 növendéket kísértem Bendel körzeti orvoshoz, aki megvizsgálja őket, 20-at alkalmasnak talált arra, hogy nyaralásra küldessenek.
28	Június 5-én reggelre erős dér volt, a konyha veteményekben nagy kárt tett.
29	Június 9-én, vasárnap du 4 órakor volt az iskola záróünnepélye. Előző nap volt 8-10-ig az I-II., 10-12-ig a III és IV. osztályok vizsgája nagyon szép eredménnyel. A zászló ünnepély az új nagyteremben tartatott. A gyermekek a dobogó körül, a vendégek a székeken foglaltak helyet. A teremben mintegy 200 felnőtt volt: Tarnay, Szilvássy, Tóth Kálmán, Bodnár, Gyenge gyógyszerész, Hinka ügyvéd, presbiterek stb.: 1., a gyerekek elénekelték a 25 zsoltárt; 2., minden osztály énekelt egy világi dalt s minden osztályból 5 fiú és 5 leány, vagy több is szavalt, úgy, hogy egy osztály 10-15 percnél többet nem vehetett igénybe; 3., Lelkész kiosztja a jutalmakat (Lásd a jutalmak nyilvántartását az iskolaszéki jegyzőkönyv végén); 4., intelem a szülőkhöz, gyermekekhez, jelentések a jövő tanévről, buzdítás a gyermekek magasabb oktatására; 5., egy VI. osztályos fiú köszönetet mond a jutalmakért; 6., himnusz; 7., a lelkész imája.

Ezután a gyermekek lemennek az osztályokba, ahol megkapják az értesítő könyvecskét.

Teendők a tanév végén:

- 1., a vizsga előtt két héttel értekezlet a tantestülettel a vizsga napjáról, a jutalmazandó névsora bekérendő, a záróünnepély programja;
- 2., a vizsga napja a szószékről kihirdetendő;
- 3., a rektor és kurátorral megállapítandó a Tarnay és Forgács alap részesülőinek névsora;
- 4., gondoskodás vizsgai elnökökről;
- 5., a vizsga előtti napon átadandó tantestületnek az ingyen könyvben részesültek névsora abból a célból, hogy a vizsga után a könyveket a gyermekek hozzák fel a lelkeszi hivatalba átkötve és nevüket ráírva;
- 6., a vizsga napján délután a záró ünnepély próbája tartandó;
- 7., az értesítő ki nem adható: 1., annak, aki a kölcsön könyvet vissza nem adta; 2., annak, aki másvallású és hittanostályzatot nem szerzett;
- 8., a záróünnepély után egy hétig az értesítő átvehető a lelkesznel, de azután 1 Korona büntetés fizetendő, ha nincs elfogadható ok;
- 9., elkészítendő a statisztikai lapok és bezárandók s pecsételendők az összes naplók.

30 Június 21-én délelőtt, a MÁV gépgyárban a streikoló [sztrájkoló] munkások a csendőröket vasdarabokkal dobolván, azok közéjük lőttek. 5-6 halott, 10-15 sebesült. Aznap a legtöbb műhelyben megállt a munka. Másnap megálltak a villamosok a fővárosban. – Újságok sem jelentek meg, a villamosok megálltak. Június 27-én délben szűnt a streik [sztrájk] 28-án megjelentek az újságok.

31 Június 30-án vasárnap du. 4 órakor a nagyteremben gazdaköri

	gyűlés tartatott, amelyben 48-an voltak jelen. Tóth Kálmán tartott előadást az országos gazdaszövetségről és tájékoztató iratokat osztott szét. Tarnay Endre, Jamriská Lajos és a lelkész felszólalása után elhatározottatott, hogy a gazdakör kebelében a gazdaszövetségi helyi csoport fog létesülni, s hogy minden hó II. vasárnapján hasonló gyűlés fog tartatni.
32	Május folyamán a Református Sajtó Egyesületnek 105 rendes, 40 segítő és 4 pártoló tagot szerveztünk csaknem 900 Korona évi tagdíjjal.
33	Július 4-én indult az első légipostajárat Budapestről Bécsbe, a járatot már 23-án beszüntették.
34	Július 10-én de. Budapesten tartott egyházmegyei tanítói gyűlésen Csépi Gyula üllői rektor szép beszédben üdvözölte Szabó Albert kántorunkat 40 éves szolgálatára alkalmából.
35	Július 14-én a tanácsteremben gazdaköri gyűlés. Tóth Kálmán választotta meg elnökké. Az országos gazdaköri egyesületbe több mint 40 földműves belépett.
36	Az 1917-18. tanévet nem szakította meg betegség. Míg a főváros iskolái szénhiány miatt egy hónapig szüneteltek, addig mi kivágtuk a temető akácfáit, azzal fűtöttük az iskolát. Az izraelita tanító hadba vonulván az izraeliták is hozzánk küldték gyermekeiket iskolába, szám szerint 14-et.
37	Július 22-én községünkben liszt kiosztás lévén, az asszonyok zúgolódni kezdtek az adagok csekély volta miatt. A zúgolódók felkérték Szabados Gyula római katolikus lelkészt, hogy karolja fel ügyüket. A lelkész önhatalmúlag vizsgálatot tartott a raktárban s állítólag megtalálta a hibát. A raktár vezetőjével Haas Árpáddal keményen

összeszólalkozott, a népet lázító beszéd kíséretében a községházára vezette, ahol úgy viselkedett, hogy a népet katonák szorították ki az udvarbók, a lelkészt pedig az előljáróság feljelentette lázításért. A parázs lázadásnak lett annyi eredménye, hogy az alispán nyomban két kocsi lisztet küldött az ellátatlanok részére.

38 Július 28-án de. Sárkány főesperes⁸⁶ jelenlétében az ágostoni evangélikus imaház felszenteltetett. Az imaház a régi imaterem mellett levő két szobás lakásból készült a hívek áldozatkészségéből. Egy öreg néni több mint 1000 Koronát gyűjtött. Az összes átalakítási költségek megközelítik a 4000 Koronát. A felavató ünnepélynek csak végére mehettünk, mert előbb – bár rövidebben – a mi istentiszteletünket végeztük el. Az ünnepély után bankett volt a Járó féle vendéglőben, amelyre azonban meg nem hívtunk. – Megjegyzendő, hogy Jamriská Lajos, Laucsek Béla, Petrik, Jeszenszky Sámuel, stb. elleneztek az imaterem létesülését, jóllehet a régi imaház tartathatatlanul szűk és alacsony volt. Az ellenkezés egyik oka az volt, hogy abban a lakásban, amelyből az új imaterem készült, Laucsek Béla segéd jegyző lakott elég olcsó áron s a közgyűlés határozata miatt – amelyet megfellebbeztek – kénytelen volt e lakást elhagyni.

39 Augusztus 3-án reggel 6 órakor az erre kiküldött bizottság megjelent a vasúti állomásnál, hogy fogadja a „Károly gyermekeket”, akik Bécsből jöttek 6 hétre nyaralni hazánkba, elosztva több községben. A vonat magyar pontossággal csak 11 órára érkezett ide, úgy hogy közben hazajöttünk. A tíz gyermek helyett 23-at tettek ki községünkbe. A vonat zöld gallyakkal volt díszítve. Az érkező kis vendégek már messziről lobogtatták kendőiket. Ott voltunk az állomáson

⁸⁶ Sárkány Béla (?1870. július 31. – Gyenesdiás, 1960. június 9.) ev. lp., főesperes, egyházkerületi főjegyző – Teológiai tanulmányait Pozsonyban, Eperjesen és Lipcsében végezte. 1892-1907 között a Pülsi és a Péteri Evangélikus Egyházközségek lelkésze volt. 1907-1948 között a Kecskeméti Evangélikus Egyházközség lelkipásztora. 1914-1946 között egyházkerületi főjegyző volt.

mintegy százan köztük egy csapat iskolás növendék, iskolánk nemzeti színű lobogójával. Szólt a zene, zúgott az éljen, a kis vendégek elfeledték, előző nap este hét órától fogva utaznak s azóta csak egy darab lekváros kenyeret kaptak csak reggelire. A vonat tele gyermekkel, vitték őket a többi községekbe is Jászberényig. Szemeim megteltek könnyel! Hogy örülne az én kis fiam e látványnak. De ő bizonyára dicsőbbeket lát ezeknél. A bécsi gyermekek a községháza nagytermében terített asztalhoz ültek, amit Jamriska Karola készített számukra. Szegény kiéhezett gyermekek! Húst hónapok óta nem ettek, kenyeret naponta 1/16-od kg-t kaptak.

40 Augusztus 20. felhívás jött, hogy küldjük a nyaralásra jelentkezett gyermekeket! A júniusban jelentkezettek közül csak 8-an vállalkoztak volna, de ezek sem mentek el, mert a gyermeknyaraltatás sikertelen maradt.

41 Szeptember 1-én du 5-kor megnyílt a Pécel-Mozgó nagytermünkben. Az előző vasárnap összehívtam a rendező bizottságot, amely a presbitérium önként jelentkező tagjaiból és még néhány érdeklődő barátunkból állt. Tarnay Endre a szervezési munkálatokkal nagy áldozatok árán annyira előrehaladt, hogy a megnyitó előadás tartásának látszólag semmi sem állt útjában. De némely dolog az utolsó percre maradván bizonyos aggodalommal néztünk az előadás elé. Szép közönség jött össze. Sajnos azonban, az ablakok elsötítése nem sikerült, a villam [villany] ívlámpa nem jól működött, a gépész Kosik Károly gyakorlatlan lévén a filmek cserélésével annyi időt töltött, hogy a közönség, amely nem látott semmit a „Gazdag szegények”-ből bizony zúgolódott, s az előadás két óra hosszig tartott, holott 1 ¼ óra alatt akartunk végezni vele. Ily módon a tervezett 3 előadás helyett csak kettőt tartottunk. A 8-kor kezdődő tűrhető volt, mert már nem sütött a nap. A két előadáson összesen 560-an jelentek meg, befolyt 503 Korona.

- 42 Szeptember 5. az első előadás sikertelensége után az ablakokat alaposan besötétítettük a gépet rendbe hoztuk s bemutattuk szeptember 5-én, csütörtökön a „Fekete Gyémántok”⁸⁷ I. részét. A kép tűrhető volt, de a 6. órakor kezdődő előadáson alig voltak 20-an. A 8 órai előadáson megjelent az intelligencia. Az első helyek mind elkelttek. Az erkölcsi siker kielégítő volt, de a film kölcsönzési díjára, 200 Koronára ráfizettünk 60 Koronát.
- 43 Szeptember 5-én bevégeződött az iskolai beiratkozások. 311 növendék iratkozott be rendes időre. Nagy siker. Négy évi fáradozás eredménye. Nem maradt csak 20. Máskor 50-60. – A később iratkozások 1 K[orona] büntetést fizetnek.
- 44 Szeptember 6. reggel 8-kor a templomban iskola megnyitó istentisztelet. 37. dics[éret]. Fohász. Péld. 4., Ima az iskoláért, gyermekekért, tanulókért. Ének. A szöszékből lejövet az ének végén buzdító rövid beszéd a gyermekekhez.
- 45 Szeptember 8-án du. 3-kor volt a nagyteremben Szabó Albert kántortanítónak örömnépe szolgálatának 40. éve betöltése alkalmából. Jelen voltak: Nagy Ferenc esperes és felesége. Fenyvesi Ferenc Pócsmegyerről, az egyh[áz]m[egyei] tan[itó] egyesület elnöke, Csép Gyula, üllői rektor, köztanító, Zilahi N. rákoscsabai tanító, községünk vezető emberei, a presbiterek, tűzoltók díszben, fehérruhás iskolás leánykák kezükben virággal és számos érdeklődő, összesen mintegy 200-an. A nagyterem pódium előtti része szőnyeggel volt leterítve; rajta egy asztal, az asztal előtt a fő ülő hely az ünnepeelt számára; ettől jobbra balra félkörben ültek a presbiterek és vendégek. Három órakor a díszgyűlést megnyitottam és Szilvássy Géza, Juhász István kurátor, Dobos János, id. Kovács András presbiterek

⁸⁷ Fekete Gyémántok, rendezte: Wilhelm, Carl, bemutatója 1917. október 8. Forrás: <http://mandarchiv.hu/tart/jatekfilm?name=jatekfilm&action=film&id=290029275>

személyében küldöttséget menesztettem az ünnepeltért. Szabó Albert megérkezvén, néhány szóval fogadva őt helyére ültették. Következtek az üdvözlések: Petri Elek püspök levele, a nagykőrösi tan[itó] kép[ző] int[ézet] igazgatójának a levele, Nagy Ferenc esperes beszéde, Fenyvesi F. beszéde, Kánossy Gyula közlelkész és Arany Gusztáv Endre a péceli Hitelszövetkezet igazgatójának, Tankó Sámuel a Casino megbízottjának beszéde; ezután egy idős tanítvány, Juhász László lakatos beszélt, olvastatott Monori Sándornak egy harcterről érkezett levele s egy V. oszt. legfiatalabb tanítvány, Bagó János mondott üdvözlést. Végül a péceli gyülekezet és presbitérium nevében én szóltam, átadván (szóval) 1350 K[oroná]t, a mely összeget az ünnepelt tanítványai és barátai gyűjtöttek azzal a céllal, hogy ez legyen egy Szabó Albert nevét viselő alapítvány, melynek rendeltetését ő maga fogja meghatározni. Az ünnepelt meghatottan mondott köszönetet az üdvözlésekért. Elmondta, hogy amikor 1878. augusztus 31-én idejött, bizony ő maga takarította ki egy szobás lakását s az egyetlen tanterem mestergerendáját könnyen elásta. Most palotában lakok, az iskolának öt tanterme van s az akkori 120 növendékkel szemben 340 növendéke. Az ünnepély villanyvilágítás mellett folyt le, mert a mozgókép előadásokhoz az ablakok ideiglenesen úgy voltak fekete papírral besötétítve, hogy nem lehetett őket az alkalomra kinyitni. Viszont ez alkalmat nyújtott arra, hogy a kezdő (XXIII zs.1 v.) és a záró ének (XC zs. 7 v.) szövegét álló képpel a falra vetítettük. Az énekeket harmóniumon Csép Gyula kísérté, a végén én imádkoztam és az esperes mondott áldást. Az ünnepély után a tanácsterembe hívtuk a vendégeket és szerény ozsonnával velük töltöttünk egy órát.

- 46 Szeptember 8-án este 6 és 8 órákor tartott mozgó előadás teljes sikert ért el.
- 47 Szeptember 8-án megjelent a lelkeszi hivatalban Bodnár Endre póstatiszt, jelenleg tart[alékos] százados és az orosz fogságból tör-

	tént szerencsés megszabadulása emlékére 100 K[orona] alapítványt tett azzal a rendeltetéssel, hogy annak kamataiból az egyházi épületek fenntartására előírányzott összeg pótoltsák.
48	Szeptember 17-én: a lelkész 29 hold földje és 4 ½ hold rétje 1912-től fogva 1050 K[orona]ért bérbeadatott 6 évre. A háború ötödik évében egy hold bére 140 K[orona], egy q széna 120-140 K[orona]. Ily módon lelkésznek óriási kára volt, adósságból volt kénytelen élni. Most lejárván a szerződés, Sallai György bérlő azt állította, neki nem kell kimennie a bérletből még egy évig. Ez azonban csak a nagybirtokokra vonatkozik. A lelkész felesbe adta ki földjeit. az egyik feles 3 holdat felszántott, a lelketlen Sallai bevetette. Ha Jamriska jegyző ügyes közbenjárásával nem sikerül megfékezni és megalázni a telhetetlent, a lelkész kénytelen lett volna bírtok háborításért bepörölni őt.
49	Szeptember 22. Kováts István ⁸⁸ teol[ógiai] tanár, a Ref[ormátus] Sajtó Egy[esület] igazgatója prédikált a talentumokról. Propagálta a Sajtó ügyét.
50	Szeptember 26-án csütörtökön du. 2-kor kezdtem meg a hitoktatást Isaszegen. Az előző években Szabó József szirmai tanyai tanító vállalta, de az idén úgy igénybe van véve a rekvirálásokkal, hogy nem vállalta, de nem is volt kíváncsi, mert előreláthatólag sok mulasztásra lett volna kényszerülve. Az isaszegi állami iskolát éppen meszelték. A növendékeknek csak a fele jelent meg az igazgató minden buzgósága dacára.

⁸⁸ Kováts J. István (Kistelek 1880. november 20 – Budapest, 1965. október 4.) ref. lp., egyetemi tanár, országgyűlési képviselő, protestáns ügyekért felelős államtitkár, a Dunamelléki Református Egyházkerület püspökhelyettese. MARKÓ 2001–2007, 3.k. 1158-1159.

- 51 Szeptember 30. A mozgó immár egy hónapja működik. E hónap alatt kilenc este tartottunk előadásokat. A látogatók száma átlag egy estén 2889 volt. Az összes bevétel 2629 K[orona], a kiadás filmekre 1106 K[orona]. A jövedelmet természetesen most még felemésztí a befektetés.
- 52 Október 13. Nádas Gyula a Magyar Bank igazgatója, b[uda]pesti VII. kerületi presbiter, Szinok Zoltán⁸⁹ erzsébetfalvi lelkész és két ifjú (a három utóbbi Maglódról gyalog) meglátogatták egyházunkat. Főképp a mozgó vonzotta őket, amelyről Megyericsy Béla a Magyarság legutóbbi számában, Kultúr mozi Pécelen címen érdekes cikket írt. E napon éppen összejöttek a nehézségek. Tarnay, Rosik a gépész betegek lettek. Jó magam láttam a gépkezeléshez, ami a ½ 5 órai gyermekelőadáson szépen sikerült. A hat órai előadásra eljött Szever Pista a segédgépész, így hogy volt egy kis időm foglalkozni a vendégekkel is, akiket egyébként az a körülmény is vonzotta Pécelre, hogy méltatlan személyemet az egyházmegye egy része esperességre jelölte.
- 53 Október 16-án Wekerle S[ándor] miniszterelnök proklamálta a perszonaluniót.
- 54 A spanyol-nátha terjed községünkben. Egyházunknál beteg a rektor, a leánya, a segéd (helyettes) tanítónő, Bertalan Irén, aki október

⁸⁹ Szinok Zoltán (Torontálvásárhely, 1891. január 19. – ?, ?) ref. lp. – Középiskolai tanulmányait a Debreceni Református Kollégiumban végezte, majd ugyanott volt teológus 1899-1903 között. Segédlelkészként szolgált Nagykerékben 1902-1903-ban; Belényesen 1903-1904-ben; Hajdúböszörményben 1904-1905-ben. A Budapesti Tudományegyetem hallgatója volt 1905-1906-ban, ezzel párhuzamosan hitoktató lelkészként szolgált Budapesten 1911-ig. A Pesterzsébeti Református Egyházközség lelkésze volt 1911-től. Egyházmegyei aljegyző volt 1919-1926 között, majd pedig egyházmegyei tanácsbíróvá választották 1927-ben. RL A/1f Törzskönyvi lapok 1933.

	1-től helyettesíti Aranyinét. Beteg a községi tanító (Szirmay tanya) és az óvónő.
55	Október 19-én a hajnali órákban községünkben pár helyen lecsapott a villám, nagy zivatar s heves zápor volt. Tavaszi hőmérséklet.
56	Október 20-án a hatóság iskolánkat a spanyol járvány miatt bizonytalan időre bezárta.
57	Október 31. a reformáció évfordulója. Ködös, esős, hűvös reggel. A járvány miatt sem iskola, sem ünnepély. Pestre akartam menni a cipőmért, amit egy mester szívességből készített. Én adtam a bőrt és a talpat. A mostani cipőm oly rossz, hogy már egészségem fenyegeti. Az állomáson vártam a vonatra. Beszélték, hogy éjjel a fővárosban zendülés volt a Keleti-pályaudvaron. Nem tudtuk, mi volt az oka és célja. Megjött az első vonat B[uda]pestről. A leszálló utasok hangosan éltették a Köztársaságot. Megjött az újság. A Nemzeti Tanácshoz csatlakoztak a portások, s távírdászok, a katonaság egy része. Egy menetszázad már a N[emzeti] T[anács]-nak esküdött hűséget. Az eskümin tákat közli az újság. A katonák ledobták sapkájukról a király nevét viselő rozettát. E közben megjelent az állomáson Szemere István, a postafőnöknő férje, tart[alékos] hadnagy. Elmondta, hogy ma a postahivatal zárva van a N[emzeti] T[anács] parancsára. Mikor meghallotta, hogy a katonák rozettát eldobják, ő is letépte az övét és eldobta. Megjött a második vonat is B[uda]pestről. Több péceli, aki reggel bement B[uda]pestre, visszajött. Megtudtuk, hogy a fővárosban köztársasági forradalom van, hogy Lukanits tábornok fogva van, hogy minden üzlet és minden hivatal zárva. Az én vonatom késik. S ha mégis elutazom, kérdés, hogy vissza tudok-e jönni. Legjobb otthon! Hazajöttem. Alig vagyok otthon egy órahosszat hívatnak a község házára. Egybegyűlve találom a falu intelligenciáját. Azon tanácskoztak, hogy a várható féktelenségnek, amely gyűjtogatással és rablással is járhat, miként lehetne elejét venni. Egyesek azt ajánlották,

hogy polgárőrséget kell szervezni. De nincs puska és töltény. Némelyek megnyugtatónak találták, hogy katonaság van Pécelen, majd megvédenek minket azok! Végre abban egyeztünk meg, hogy délután népgyűlést tartunk, amelyen felvilágosítjuk a népet a dolgok állásáról és békességre intjük. – Ehhez megjelent Szilágyi Tuba szolgabíró, tart[alékos] százados. Amint belép, Szerencse István elkiáltja magát: Éljen a Nemzeti Tanács! A százados nagyot néz, meg akar fordulni s távozni. „Úgy látszik nem jó helyen járok.” Siettünk felvilágosítani őt, hogy mi csak a közrend fenntartásáról tanácskozunk. Némű vita után, ő is jónak látta, a népgyűlés megtartását. A vezetőjegyző nyomban küldte a dobost. Ekkor már a delet elharangozták.

Du. 3 órára volt kitűzve a népgyűlés a Kossuth szobor mellett. Indulok a gyűlésre s találkozom egy őrmesterrel, aki a Kálvin téren lévő katonakonyhán teljesített szolgálatot évek óta. Elmondta, hogy a helybeli katonák között felbomlott a fegyelem. Feltörték a raktárt, bakancsot, csizmát vettek magukhoz s mennek haza! Még így beszélgetünk, Kupa László gyári munkás jön a vonatról s meglátva a csillagot az őrmester gallérján, felszólította, hogy vegye le. „Én nem veszem le, vegye le más.” Helyes – le veszem hát én. S Kupa bácsi levette a hat csillagot, amit az ott ólálkodó utcai gyerekek örömmel kapkodtak fel a földről. – A katona belepirult. Búsan ment tovább s ezt mormogta magában: „Le vagyok fokozva.” – Tovább menve megtudtam, hogy Szerencse István lefoglalta a helyőrség fegyvereit. Ezért egy hadnagy ráfogta a pisztolyt, de hiába! A községházán megtudtam, hogy a Nemzeti Tanács teljesen kezébe ragadta a hatalmat. A király, Tisza és Wekerle elmenekültek, Károlyi Mihály lett a Tanács miniszterelnöke. B[uda]pesten általában nyugalomról adtak hírt, csak a külvárosban fordult elő fosztogatás s a Kőbányai pályaudvaron törték fel s raboltak ki néhány teherkocsit.

A népgyűlésen jelen volt 3-400 ember. Az első szónok Zsedényi Aladár volt, akit 12 évvel ezelőtt köztársasági eszméiért helyeztek

nyugalomba, mint tanítót. Azután Halász János közs[égi] bíró beszélt, röviden intve a népet a nyugalomra. Következtek Szabados Gyula r[ómai] k[atolikus] lelkész. Közben emlegette a „csőcseléket”. Erre Szilágyi elvtárs, B[uda]pestről kiküldött párttitkár tiltakozott: „Kit tetszik érteni a „csőcselék” alatt.” Ezen egy kis vita indult meg, a mely kínos helyzetet teremtett. Szilvássy jegyzőt elküldtem az elvtárhoz. Kérje meg, hogy beszéljen az emelvényről. Úgy lett. Szabados beszéde után az elvtárs szónokolt, röviden, értelmesen s végül azt a javaslatot terjesztette elő, hogy alakuljon az előljáróság tagjaiból és a demokratákból egy munkás tanács, és az intézze a községben a legközelebbi teendőket. Az indítványt elfogadtuk. Ezután Kupa László beszélt. Végül én tartottam beszédet, amelyben méltattam e nagy nap jelentőségét s örömmel állapítottam meg, hogy a szónokló elvtárs nemcsak azokat tartja munkásoknak, akik kézzel, hanem akik fejjel dolgoznak. Éltettem az új független Magyarországot. Csedényi beszéde után elénekeltük az „Isten áld[d] meg a magyart”, a gyűlés végén a szózatot.

Este ½ 6kor a szociáldemokrata körbe mentem Kupával. Később utánam jött a r[ómai] k[atolikus] kolléga is. A titkár éppen azt magyarázta az elvtársaknak, hogy gyilokkal és erőszakkal nem megyünk semmire, csendben és nyugalommal kell most lenni mindenkinek. Fültanúi voltunk több éles kitörésnek az urak ellen. Mikor a nagy zajt sikerült lecsendesíteni, engem kértek fel a szólásra. Én körülbelül ezeket mondtam: Üdvözlöm önöket, mint akiknek e dicsőséges nap eredményeinek kivívásában oroszlánrészük van. De ott voltunk mi is, kálvinisták. Mi is döngettük azt a rozsdás vasajtót, amely visszatartotta azt az életadó szabadságot s ez a szabadság tette lehetővé, hogy a nemzetek függetlenek s önellátók legyenek. Mindenkor sajnáltam a gyári munkásokat, akiket az egyoldalú munka géppé tett. Mindig hangoztattam, hogy jogtalanul veszik el az emberektől a vasárnapot, a pihenés, és a lelki művelődésnek e fontos alkalmát. Itt az idő, fogjunk össze szerezzük vissza emberi

jogainkat. stb. Beszédemet többször éljenzéssel szakították félbe. Utánam Szabados beszélt s ez esetben igen ügyesen. Őt is éljenezték a gyűlés után a titkár megköszönte érdeklődésünket s kifejezte örömét a felett, hogy Pécelnek ilyen papjai vannak. Molnárné, a r[ómai] k[atolikus] lelkész esküdt ellensége is szót kért, de nem kapott. Így a tömeg csendben elszéledt.

U[gyan] e[zen] a népgyűlésen Szerencse István felolvasta mondatonként a Nemzeti Tanács eskü mintáját, amit a közönség utána mondott. Szerencse egész nap esketette a katonákat, akiket előtalált, mintegy 200-at.

58 November 3-án Isaszegre menve azzal fogadtak az állomáson, hogy az iskolába bejutni nem lehet, mert minden le van zárva. A forradalom ugyanis ott nem ment olyan simán, mint Pécelen. A népgyűlés hangulata olyan mérges volt, hogy a közs[égi] jegyző és az isk[ola] igazgató is menekülni voltak kénytelenek.⁹⁰ – A híveket a kurátor lakásán találtam egybegyűlve. Ott tartottuk az istentiszteletet kellő buzgósággal.

59 November 5-én este felé községünket nagy izgalom lepte meg arra a légből kapott hírré, hogy Isaszeg felől 150 fegyveres szerb fogoly jön ellenünk. Sokan egész éjjel virrasztottak, persze hiába. Egyébként községünkben rend és nyugalom van. – November 10-én népgyűlés.

60 November 11-én a német fegyverszüneti szerződést aláírták. Községünkben d.u. képviselőtestületi gyűlés, a melyen a szociáldemokraták kijelentették, hogy ha a község hamarosan nem intézkedik az élelmezés javítása céljából, ők kénytelenek bizalmi állásukról le-

⁹⁰ „Isaszegen és környékén is fellázadt a nép. [...] Isaszegen a főjegyző »betegszabadságra« megy és az adóügyi jegyző is eltávozik, beadja lemondását a községi bíró, a törvénybíró és a pénztárnok.” VÍGH 1979., 23.

mondani. Erre a képviselőtestület egy népjóléti tanácsot küldött ki az én elnökletem alatt.

November 12-én este a népjóléti tanács első gyűlésén kifejtettem programomat, amit mindnyájan és főképp a szocialisták örömmel elfogadtak. Ennek értelmében november 13-án behívtak a község házára a vendéglősök, majd a hentesek s kellő figyelemztetésben részesültek.

November 13-án éjjel Belgrádban aláírták a magyar fegyverszünetet. E napon községünkben feloszlott a Nemzetőrség (135 tagja), amely Linder miniszter⁹¹ elhamarkodott intézkedése folytán létesült napi 30 K[orona] fizetéssel.

November 14-én a nemzetőrség megkapta fizetését s követelte, hogy az itt maradt katonai élelem, pár zsák liszt, kávé, cukor stb. köztük felosztassék. A puszkaporos levegőben kénytelenek voltunk kívánságukat teljesíteni. Alig tudtunk visszatartani valamit az özvegyek és árvák részére.

November 15-én reggel R. Tóth Mihály hírhedt betyár, aki már egyszer börtönben is ült, mert egy csendőr nyakába vágta a bicskáját, a csendőrök súlyosan megsebesítették, mert részeg fővel, fegyveresen rájuk támadt.

November 15-én B[uda]pestre mentem [a] pesti egyházmegye lelkész értekezletére, amelyen Petri püspök nagyon mentegette magát

⁹¹ Linder Béla (Budapest, 1876. február 10. – Belgrád, 1962. április 15.) a Károlyi Mihály-kormány hadügyminisztere 1918. október 31. – november 9. MARKÓ 2001–2007. 4.k., 237–238.

a miatt a körlevél miatt, amit Baltazár fogalmazott s minden püspök és gondnok aláírt.⁹² Ez a körlevél rabulisztikus⁹³ állásfoglalás a királyság mellett. Petri szerint Baltazár erre felhatalmazást nem nyert, csak egy olyan körlevél szerkesztésére, a mely csupán a belső rend megőrzésére hívta volna fel a lelkészeket. Az értekezlet a köztársasági forma mellett foglalt állást és ezt egy memorandumban összefoglalva (Hamar István⁹⁴ szövegezésében) testületileg elvonult az Országházba, a Nemzeti Tanácshoz, ahol Haypál Benő nyújtotta azt át lelkes szavak kíséretében.

Székely volt pénzügyminiszter⁹⁵, aki a N[emzeti] T[anács] nevében fogadott minket, válaszában többek között azt mondta, hogy az ország helyzete a nemzetiségek viselkedése folytán egyenesen „kétségbeejtő”. „Le vagyunk verve a sárgaföldig.”

Délután 3-kor folytatódott az értekezlet a Ráday Könyvtárban. Én voltam szerencsés elnökölni. Victor J[ános] imája után Benkő István felolvasta a Magyarország c. napilapból Kacián cikkét⁹⁶, aki éles szavakkal kel ki Baltazár körlevele miatt. Majd Victor János olvasta fel a forradalmi pártnak még október 27-én készült 29 pontba foglalt javaslatát, amit az értekezlet magává tett. Majd Benkő indítványára a jelenlevők Református Forradalmi Tanácsá alakultak.⁹⁷

⁹² A körlevél a függelékben található.

⁹³ rabulisztikus – körmönfont, furfangos

⁹⁴ Hamar István (Kisszentmárton, 1867. december 18. – Budapest, 1933. augusztus 11.) ref. teol. tanár, ref.lp. – MARKÓ 2001–2007. 3.k., 86–87.

⁹⁵ Székely Béla (Budapest, 1889. július 17. – Vlagyivosztko közelében, 1939. január 10.) Tanácsköztársaság ideje alatt pénzügyminiszter 1919. április 3. – augusztus 1. MARKÓ 2001–2007. 6.k., 249–250.

⁹⁶ Hivatkozott cikk a mellékletben található.

⁹⁷ Hivatalos elnevezés: Országos Református Tanács. Programjuk a mellékletben megtalálható.

	Ezután távoztam az értekezletről, mert Kováts Istvánnal a külföldi expedíció ügyében folytattam tárgyalásokat.
61	Iskolánk november 15-én megnyílt, ám az újból terjedő spanyol járvány miatt ma december 2-án újra bezárattott.
62	December 3-án csütörtökön Bernáth Lajos b[uda]pesti vallástanár küldetett ki helyettesítésemre. Két heti készülődés után ugyanis egy 22 tagból álló egyházi bizottság útnak indult december 5-én este, hogy síkra szálljon a prot[estáns] egyházak érdekében a külföldi protestáns testvérek előtt. A románok, szerbek és csehek által megszállt területeken lévő gyülekezeteink elszakítása esetén, egyházunkat itt is és az elszakadt részekben veszély fenyegeti. A társaság között voltam én is. Megyericsy B[éla], Vass Vince ⁹⁸ , Keck Zs[igmond] ⁹⁹ és Muraközy Gyula Regensburgban elváltak tőlünk és Svájcba mentek. Mi 14-en december 11-én délben érkezünk Hágába. Sok közdelem árán sikerült hozzá férnünk holland, angol és amerikai testvéreinkhez. Mivel azonban személyesen nem mehettünk át egy ellenséges országba sem, társaságunk 11 tagja 1919. január 15-én útnak indult hazafelé. Pelényi János ¹⁰⁰ volt amerikai konzul, ifj. Victor János és én tovább is ott maradtunk. Február 6-án

⁹⁸ Vass Vince (Nemesócsa, 1889. január 1. – Kecskemét, 1943. június 4.) ref. lp. – Középiskolai tanulmányait Pápán végezte, ahol 1909-ben érettségizett, majd a teológiai tanulmányait is ugyanott folytatta 1909-1913 között, közben 1910-1912 között a genevai egyetem hallgatója volt. Segédlelkészi szolgálatot látott el 1912. november 1.-től, Pápán, majd 1913. október 1.-től püspöki titkár volt Komáromban. A Pápai Teológiai Akadémia tanára volt 1917-1929 között. 1932-től haláláig Kecskeméten szolgált lelkészként. A/1 f Törzskönyvi lapok.

⁹⁹ Keck Zsigmond – fia: ifj. Kek, (Keck) Zsigmond (Cservenska, 1907. január 27. – Újvidék, 1980. február 22.) ref lp. – MARKÓ 2001-2007. 3.k., 823-824. (más lexikonokban Kossa János név alatt található meg)

¹⁰⁰ Pelényi János (Budapest, 1885. február 15. – Hanover, New Hampshire, USA, 1974. április 19.) diplomata – DIÓS 1993-2014. 10.k., 807.

kijöttek ifj. Viktorné és az én feleségem. Február 8-án megérkezett Webster James, akit a A7-ek Continutalis Bizottsága küldött át hozzánk a kormány (angol) engedélyével. Február 11-én útnak indultak Cramer lelkész és Port professor, hogy Angliában harcoljanak érdekünkben. Március 1-én e két holland férfiú visszatérően tudunkra adták, hogy teljes lehetetlen átmennünk a békekötésig Angliába. Így március 6-án délután feleségemmel s Pelényi Jánossal együtt hazafelé indultunk. Nyolc nap múlva március 13-án este hosszadalmas, költséges, de tűrhető utazás után szerencsésen hazavezérelt minket az Isten. Március 16-án vasárnap d.e. az istentiszteletet már én végeztem az örvendező hálás hívek és érdeklődő más vallásúak lelkes seregében.

Távollétem alatt a helyettes lelkész csak a temetéseket végezte, a hivatalos dolgok és a pásztori munka sajnos szüneteltek. A községben elterjedt híre, hogy megszöktem. Mikor feleségem is kijött utánam, akkor meg éppen hitelt talált e mendemonda. A szocialisták követelték a nagytermet párt-helységül, le is foglalták a községi előljárók választására és Csizmadia Sándor béresből lett államtitkár előadására. Egyébként a lefoglalás kérdése visszatérésemig függőben maradt. A r[ómai] kat[olikus] lelkész Szabados Gyula a szocialistákkal szemben polgári pártot akart szervezni, s mivel ezt is ügyetlenül csinálta, a szocialisták felszólították, hogy hagyja el a községet. Elhagyta. Párszor próbált visszajönni, de mindig terrorizálták, úgy, hogy végre teljesen lemondva a visszatérés reményéről végleg eltávozott. A rózsafüzéres asszonyok erre arra bízatták a község népét, hogy ha elkergették az ő papjukat, kergessék el a reformátusokét is. Persze nem talált visszhangra e bízgatás. Január 26-án az a rémhír terjedt el, hogy a kommunisták kifosztják és legyilkolják a vagyonos polgárokat. Az Indiai rész egész éjjel fegyverben állt. Persze nem történt semmi. Jamriska Lajos vezető jegyző február 12-én nyugalomba vonult. A búcsúztató ünnepélye nagytermünkben volt. Jögos utódát, Szilvássy Gézát, a szocialisták terro-

rizálták, úgy, hogy nem merte a helyettesítést sem elvállalni, hanem szabadságot kért (Lejegyezve, 1919. III/27-én Forgách)

1919

- 1 Március. Hazaérve egy hétig bejártam B[uda]pestre, hogy külföldi utamról számot adjak a Protestáns Egyházakat Védő Bizottságnak. Március 21-én, pénteken este a „Pesti Hírlap” kirakatában meglepetve olvastam, hogy kormányunk lemondott s helyét szovjet kormány foglalta el. E nap eltávozott helyettesem is. Másnap községünkben statáriumot hirdetett a szovjet tanács, melynek vezetői Kosik József és Molnár D. lettek. A fegyvereket be kellett szolgáltatni, este 10 után az utcán mutatkozni nem volt szabad.
 - 2 Március 22-én du. a tantestületet tanácskozára hívtam egybe. Szó volt az iskola államosításáról, vallástanítás kérdéséről stb.
 - 3 Március 24-én du. Szabó Sándor hivatalnok kérésére, menyasszonya szülőinek, Manyákéknak kíméletesen tudtára adtam, hogy a vőlegény törvénytelen fiú. Meglátogattam H. Kis Ernőné beteget, végül Tarnayékat.
 - 4 Március 25-én du. mozgó volt. E napon a helyi szovjet tanács házkutatást tartott Lászlóéknál, Weisz kereskedőnél, a két Jeszenszknél, Gy. Viktor gyógyszerésznél s Tarnay Endrénél. Az utóbbi helyen néhány töltenyt találván Tarnayt a rögtön ítélő törvényszék elé állították, de pár óra múlva szabadon bocsátották. A vesztesek panasszal éltek a népbiztosoknál, akit vizsgálatot rendeltek el.
- A pénz kivételével minden mást visszaadtak, de a helyi szovjet helyén maradt.

- 5 Március 26-án du. 5-kor mozgó bizottsági gyűlés volt. 6 órákor presbiteri gyűlés, a melyen a mozgógép és berendezés 7500 K[orona] beszerzési áron az egyháznak ajándékképpen átadatott s még 1091 K[orona], mint bevételi többlet. Továbbá kimondatott, hogy egyházunk önkéntes adományokra fog támaszkodni, hogy a stóla eltöröltetik, hogy a konfirmáció után még csak két évi próba idő eltelte után fogja az ifjúságot az úrvacsorához engedni és az egyház tagjai közé felvenni. Este fontos levelet írtam Deme Lászlónak, a melyben a budapesti egyház új szervezése körül a személyi kérdések mellőzésével, gyülekezetek szervezését indítványozom.
- 6 Március 27-én du. Isaszegre mentem, hogy az ottani állami iskolában hittanórát tartsak. Az igazgató felmutatta a járási sz[ovjet] tanács rendeletét, a mely a mai nappal betiltja a hitoktatást az iskolákban. Elmentem a gondnokhoz s beszélgettem vele a közelebbi teendőkről. Felkerestem Török Béla egyháztagot. Hazaérve Tarnayékát látogattam meg, majd feleségemmel együtt özv. Nagy Árpádnét kerestük fel, hogy férje halála felett érzett részvétünket nyilvánítsuk.
- 7 Március 30-án a templomban nagyszámú közönség volt. A beszédben ismerttettem a presbiteri határozatot. A perselypénz 154 K[orona] volt, a férfiak felőli perselyben egy száz koronás bankjegyet találtunk. Délután a szovjet katonája iskolai zászlónkból levágta és elvitte a piros vásznat. Négy órákor népgyűlés volt a piactéren. Wojtjiczky¹⁰¹ járási megbízott beszélt.¹⁰² Jelen volt a falu apraja

¹⁰¹ Wojtjiczky Gyula (Tiszabő, 1887. ? – Kolozsvár, 1958. ?) az őszirózsás forradalom, majd a Tanácsköztársaság ideje alatt aktív politikai szerepet játszott. 1920-ban Romániába emigrált, ahol haláláig élt. Költői, publicisztikai tevékenysége mellett számos lap szerkesztését is végezte. DÁVID 2010. 5/2.k., 1231-1232.

¹⁰² „Március 21-én be is következett. Az eddigi csendesnek mondható egyének helyett, a legvéresebb száju elemek vették át a vezetést községünkben is. Wojtjiczky Gyula két tanítóképezdei osztályt végzett, jelenleg a munkás betegsegélyezőnek tisztvisle-

nagyja. A vörösgárda felvonult rezes banda hangjai mellett. A csabai elvtársak és gárdisták is testületileg megjelentek. A szónok megfenyegette azokat, akik a helyi megbízottak ellen panasszal éltek. Nyíltan azzal fenyegette őket, hogy itt a piacon fogja lelövetni őket. A beszéd mindenkit mélyen lesújtott. A tömeget ezután a Fáy kastélyba¹⁰³ vezették, amelynek erkélyéről a szónok kijelentette, h[ogy] a kastély ezentúl a péceli proletár asszonyoké s a benne lévő játékszerek s egy babát a szónok ad oculos¹⁰⁴ demonstrálta – a péceli gyermekeké. A kastély kertje is nyilvánossá tétetett. Ezután a tömeg eloszlott. Tarnayék egy tehervonaton bementek Pestre, mert a Fáy kastély szónoka kijelentette, hogy „nincsenek már Tarnaiak!”

- 8 Március 31. április 1. és április 2-án délután B[uda]pestre mentem, ahol a „forradalmi tanács” háromtagú direktórium által vette kezébe az egyház ügyét. Részt vettem a tanácskozásokban, a melyek a péceli határozatok szellemében készítették el azokat a határozati javaslatokat, amelyet 2-án du. 4-kor az egyház munkástagjai, 6-kor a népgyűlés fogadott el.

A gyülekezet tagjai s általában véve mindenki pánikszerű megfélemlés rabja. Alig győztem vigasztalni s bátorítani a hozzám fordulókat.

lője, Bodnár Endre vas munkás, Mátyási Ferenc építőpallér stb.” SZÁNTÓ 1996., 277.

¹⁰³ A péceli Fáy-kastélyt 1910 körül építette Fáy György. Az épületet a II. világháború után mezőgazdasági iskolává alakították át.

¹⁰⁴ szemmel láthatólag

- 9 Április 2-án, szerdán de. megjelent hivatalomban Teszár elvtárs és társai, a mozgó kommunizálása ügyében. Kellő felvilágosítás után a mozgót, a helyi szovjet felügyelete alá vette.
- 10 Április 4. az isaszegi direktórium tudatja egy levélben, hogy megengedi ref[ormátus] istentiszteletek tartását az áll[ami] iskolában. A helyi szovjet elrendelte, hogy ma a református s holnap a r[ómai] k[atolikus] iskola növendékei a Fáy kastélyban megfürödjenek. Iskolánkból 70 növendék vett részt a fürdésben.
- 11 Április 6-án a templom népes volt. Délután Isaszegen novembertől fogva most először volt istentisztelet. Összegyűltek a hívek az iskola egyik tantermében, amelyet a direktórium e célra átengedett. Beszédet tartottam a jelen helyzetről s végül feltettem a kérdést, hogy óhajtják-e fenntartani továbbra is e fiókegyházat. Nagy lelkesedéssel fejezték ki óhajtásukat.
- 12 Április 7-én esperestől körlevelet¹⁰⁵ kaptam amelyben elítéli a pesti „atyafiak” mozgalmát. Egy barátságos levélben felvilágosítottam őt.

¹⁰⁵ „Kedves Kartársam!

Arról értesültem, hogy két bpesti lelkész jellegű atyafi f.hó. 9-ére értekezletre hívta össze a lelkészeket, hogy forradalmi úton szakítsanak a „jogi egyházzal és új egyházakat alakítsanak szabad belépés által. Itt az idő, most vagy soha” írják ők.

Kedves Barátom! Eddig egyedül az Egyház az, melyet megkímélt a forradalom zivatarai s a gondviselő Isten akarta hogy a forradalom maradandó vívmányait minden rázkódtatás nélkül vihessük majd az egyházi közéletünkbe mert őszinte törekvésünk, csak az lehet hogy minden jót átvigyünk egyházi életünkbe is.

De óva intek mindenkit, hogy előbb józan eszével mérlegelje az egyházi forradalom eshetőségeit, s csak azután szakítson a jogi egyházzal. Mint ezen Gombos és Deme atyafiak is szakítottak (vagy benn sem voltak.) Ezen atyafiaknak nincs mit veszteniök de nem is ismerik az életet és a helyzetet. Ha azt akarjátok, hogy híveitek szétszéledjenek Egyházunk sectákba essék szét, hogy Ti magatok családokkal együtt esetleg vándorbotot vegyetek kezetekbe az ínség és bizonytalanság idején.

- 13 Április 9-én Pesten voltam. És előadást tartottam az ország különböző részeiből összesereglett 50-60 lelkészből álló értekezlet előtt.
- 14 Április 16-án a szesztilalom miatt a helyi direktóriumhoz fordultam engedélyért bor elfogadására és úrvacsorához, amit húsvétkor mindig Tarnay szokott adni. A helyi direktórium tagjai, D. Molnár és Kossik József¹⁰⁶ azt ajánlották, hogy vízzel tartsuk az úrvacsorát, vagy egyáltalán hagyjuk el, mert ők nem adhatnak engedélyt. Magyarázatom után telefonon intéztek kérdést ez ügyben a népbiztoshoz, s azt a választ kapták, hogy engedélyt csak a népbiztos adhat. Másnap megtudtam, hogy a b[uda]pesti ref[ormátus] egyház a b[uda]pesti direktóriumtól kapott engedélyt bor beszerzésére, de pl. Újpest nem kapott.
- 15 Április 17-én tartottam az első hittanórát az V-VI. osztálynak. A gyermekek mind jelen voltak, a bibliai leckét jól megtanulták s nagyon jól viselkedtek.

Ám szakítsátok szét a Törvénykönyvet, forgassátok fel az egyházi alkotmányt, szüntessék meg a jogi egyházat.

Nem tudom, hogy az Élet sóját ékes Edény helyett bolti papírba csomagolva szívesebben veszik-e református keresztyén magyar haveink.

Isten áldása legyen veletek.

Alsódabas, 1919., április 5.,

Szeretettel üdvözlöl:

Nagy Ferenc

esperes" RL D/197. Rákosszentmihály, 5. doboz, 16-1919.

¹⁰⁶ „1919. március 21. Kossik József, Katona György, Kálnay Tibor átveszik hatalmat a község felett. Másnap 59 fővel megalakítják a Munkások Katonák Földműves Szegények Tanácsának végrehajtó bizottságát.” JUHÁSZ 2012., 97.

- 16 Április 18-án, nagypénteken az ág. ev. lelkész, Csinos Albin, (akit ismét Pécelre rendelték) hozzám özent, hogy adjak bort az úrvacsorához. Nem adtam.
- 17 Április 19-én a helyi direktórium felhívta községünk lelkészeit, hogy felszólítsa őket Kunfi népbiztosnak¹⁰⁷ a vallás szabad gyakorlatára vonatkozó rendeletének a szószerzőből leendő kihirdetésére. Ez alkalommal jelentettem, hogy tegnap a presbitérium nevében sürgőnyt küldtem a belügyi népbizottsághoz, amelyben engedélyt kértem 10 liter bor beszerzésére az úrvacsorához. Válasz még nem jött, s így én kész vagyok a saját felelősségemre a saját pincéből bort hozni és úrvacsorát osztani. Inkább én kerüljek egy magam bajba, mint az egész gyülekezetben zúgolódás támadjon. Erre Kosik elvtárs felajánlotta, hogy telefonon kér választ a sürgönyre. A telefonálásnak föltanúja voltam. Kosik felhozta, hogy a falu népe vallásos, hogy az engedély megtagadása ellenkezik Kunfi kiadott rendeletével. Hiába, engedélyt nem kaptunk. Du. a presbitéri gyűlésen nyugalomra intettem az atyafiakat.
- 18 Április 20. Húsvét vasárnapján zsúfolva volt a templom. Apologetikus beszédet tartottam Jézus feltámadása mellett. Felolvastam a rendeleteket. Az úrvacsora terítetlen a gyülekezet szomorú, de csak csendes beszélgetésben méltatlankodott. Du. Isaszegen szintén nem lehetett úrvacsorát tartani. Egy asszony hozott ugyan bort, de nem engedtem azt előmutatni, mert engem is óva intett Kosik, hogy a magam borához sem nyúlhatok büntetés nélkül. Délben olvassuk az újságban! „Veszélyben a forradalom!”
- 19 Április 21. de. volt az első gyermekistentisztelet nagy látogatottsággal. Nem volt úrvacsora, nem volt legátus, mert nem mertem a

¹⁰⁷ Kunfi Zsigmond (Nagykanizsa, 1879. április 28. – Bécs, 1929. november 18.) – MARKÓ 2001–2007. 3.k.

	prédikálást másra bízni. A mozgó előadás nem volt megtartható az áram hiánya miatt.
20	Április 12-én Tarnay Endrét elfogták. 24-én 15 évi fegyházra ítélték. 25-én reggel mint elítélt „lázítót” B[uda]pestre szállították. Ugyanakkor vittek B[á]r[ó] Jeszenák Jánosné ¹⁰⁸ és leányát a baronesst egy hónapi fegyházra, mert 6 óra után saját konyhájában megjelent. De az ítéletet a faluban kidobták, ami mélységes megdöbbenést keltett.
21	Április 26-én este beidézték <u>Jamriská</u> Lajos, <u>Haas</u> Árpád, Tóth Kálmán, Auisz Hinka, <u>Kupa</u> László, Zsedényi, Straussler ¹⁰⁹ polgárokat s az egész éjjel a kastély márványtermében tartották tűszokul. Reggel az aláhúzottakat hazaengedték, a többit csak 29-én este.
22	Május 1-én a falu vörös zászlókkal díszítve, reggel nagy felvonulás 10-kor népgyűlés énekekkel s szavalatokkal, 1-kor közebed a levágott 6 borjúból a szabad ég alatt, du. football játék és két ingyenes mozgó előadás.
23	Május 2-án elterjedt az a hír, hogy megbukott a szovjet kormány. Délután a vörös zászlókat, amelyek sűrűn díszítik a házakat, mind leszedték.
24	Május 3-án de. a férfi lakosságot a népházára hívták, ahol Dömény direktor nyugalomra intette a jelenlévőket s a polgárság részéről három megbízott kiküldetését kérte az ő ellenőrzésükre.

¹⁰⁸ szül.: Kelecsényi Izabella

¹⁰⁹ Straussler Lajos (? , ? – ?, ?) asztalos, bútorkereskedő. Családi cég, melyet 1880-ban Straussler Frigyes alapított Isaszegen, majd 1892-ben Pécelre helyezte át. F. SZABÓ 1931., 92.

Délután híre jött, hogy Szolnokot a vörös gárda visszafoglalta, s hogy a szovjet hatalma megerősödött. Éjjel 9 után senki nem lehet az utcán.

- 25 Május 8-án reggel mintegy 150 péceli gyülekezett a népháza udvarán, ahová azért rendelték, hogy bevonuljanak B[uda]pestre a vörös gárdába. Nagyrészüik olyanokból állt, akik jelentkeztek ugyan a rendelet szerint, de nem akartak katonák lenni. Követelik, hogy mutassák meg nekik a bevonulási parancsot. A direktórium tagjai ezt ugyan nem mutatták elő, de kényszerítették őket, hogy gyalog B[uda]pestre menjenek. Este mind haza jöttek, mert a népbizottságnál megmondták nekik, hogy a vörösgárdába vidékről csak önként lehet belépni. E napon fegyveres katonák jártak házról-házra s minden 18-45 éves férfit jelentkezésre szólítottak fel. Ezt is félbehagyták.

A népházán (Ráday Kastély) esténként zajos táncmulatság folyik, amely belenyúl a éjszakába.

Az időjárás oly hűvös volt, hogy a mai napig szünet nélkül fűteni kellett. Volt kisebb fagy is, de nem tett nagy kárt. A sok eső miatt minden mezei munka el van maradva.

- 26 Május 23-án nagytermünkbe beszállásolták a 32. ezred munkáscsapatának 200 emberét, akik védelmi sáncot ásnak a Bartos hegyen. Az új épületen vörös lobogó.

- 27 Május 29-én, áldozócsütörtökön az istentisztelet után tartott presbiteri gyűlésen méltatlankodván amiatt, hogy húsvétkor a környék minden gyülekezetében volt úrvacsoraosztás csak nálunk nem, elhatároztuk, hogy küldöttségileg megyünk a direktóriumhoz. El is mentünk. Azt a felvilágosítást nyertük, hogy személyesen kell bemennünk B[uda]pestre. Az áglostai ev[angélikus] lelkész már szer-

	zett is engedélyt 8 liter bor vásárlására. E napon történt, hogy Szamek Mór korcsmárost letartóztatták, mert bort mért tévedésből. Engedély jött a pincék kinyitására – szellőztetés céljából. Ő azt hitte hogy árulhat már bort.
28	Június 1-én délután népgyűlés volt, amelyen a nép a szónokokat nem engedte beszélni. Különösen az asszonyok szájaskodtak: Adjának enni! Hát van már Isten, hisz' nem volt! Jobb volt a régi kormány alatt! A pénzünkért nem kapunk semmit! Hová lettek a sonkák a Fáy kamrájából? S több ezekhez hasonló közbeszólások hangzottak el. A gyűlés után 3 embert elfogtak, köztük Juhász István kurátort is, de az asszonyok elmentek a népházára s követelték a foglyok szabadon bocsátását, ami meg is történt.
29	Június 8-9 pünkösdkör osztottunk úrvacsorát.
30	Június első két hetében katonák foglalták el a nagytermet. Az iskolák vizsga nélkül bevégeződven 10-én a vörös katonák, akik védősáncot ástak a falu Csaba felőli határában, eltávoztak. A presbitérium küldöttségileg kérte a direktóriumot, hogy mivel most már az iskolában van hely, kímélje meg a katonáktól az evangelizáló termet. A direktórium beleegyezett, a katonák, akik újabban jöttek, erőszakoskodtak ugyan, de végre mégis sikerült a termet megmenteni. A termet azonban meszeltetnünk és síkáltatnunk kell s csak azután adhatjuk át ismét rendeltetésének.
31	Június 18-án az 1895 előtti anyakönyveket a népházán átadtam az állami anyakönyvvezetőnek. Június 23-án délben Tarnay Endrét a forradalmi törvényszék felmentette és szabadlábra helyezte. Délután Versaillesben jelentették, hogy a német kormány hajlandó a békét feltétel nélkül aláírni. Június 28-án a Runáczy Kálmán (r[ákos]ligeti isk[ola] igazgató) a

népbizottság küldetésében megjelenvén átvette az iskolákat az állam részére. A lelkeszi hivatalban tartózkodott s nagyon emberségesen kezelte az ügyet. Az új épületet nem bántotta s többször kijelentette, hogy ilyen rendesen vezetett iskolát eddig még nem látott.

Július 10-én a közoktatási népbizottság három küldötte tartott tudományos előadást nagytermünkben. E nagy munka időben természetesen csak mezítlábas gyerekek és vörös katonák voltak jelen, amin a küldöttek meg is botránkoztak.

Július 14. Megindult az idegennyelv-iskola. Én az angol nyelv tanítását vállaltam. Van 22 tanítványom. Óránként 25 K[orona] tiszteletdíjat kapok, az egyháznak fizetnek a terem használatáért. A katonák mindenáron erőszakolják.

Augusztus 1-én éjjel a bolsevik kormány lemondott.

Augusztus 2-án du. ½ 5-kor váratlanul egy csapat román lovas érkezett 300 vörös fogollyal. Az itt tanyázó vörös katonák ész nélkül szaladtak az állomásra, hogy a Hatvanból jövő 4:45-ös vonatot elérjék. A már mozgó vonatra szálltak. Amint ezt a románok észrevették, öt ágyúval lesiettek a Szilágyi térre és löni kezdték a vonatot, de nem találtak s az elmenekült. Azután felszedték a síneket s a vonatközlekedés megszűnt. Este 11-kor jött haza Keresztúrról¹¹⁰ gyalog egy-két ember, aki Pesten volt. A románok egy része a magyar foglyokkal Maglód felé mentek. Az itt maradtak letelepedtek egyes házakban. Éjjel 2000 gyalogság érkezett a Hajnal utcán.

Augusztus 3. reggelre több panasz merült fel a románok ellen. Egy pár lakásba behatoltak, készpénzt és élelmet raboltak; egy-egy disznót elhajtottak a járókelők zsebéből az arany órák kivették. Az isten-

¹¹⁰ Rákoskeresztúrról

tiszteletre félelemben gyülekeztünk. Kevesen voltak, de ott volt Tarnay is, aki most már bátorsággal hazajöhetett. Az istentisztelet után küldöttségileg mentünk az őrnagyhoz a Kelecsényi kastélyba, ahol kijelentette, hogy ők barátságos érzelműek, az előljáróság alakuljon meg s folytassa nyugodtan dolgát; a bolsevikok összefogdosandók. Délután az ezredeshez mentünk vagy százan. Kértük, szüntesse be a rablásokat. Ígérte, de a rablások akadály nélkül folytak. 4 órakor az őrnagy megjelent a kastélyban, hogy átvegye a község pénztárát, a melyben mintegy 200.000 K[orona] volt. A pénzt megnézte, de nem bántotta, hanem egy háts lovát kért. Ígértük.

Augusztus 4 (hétfő) reggel a csapatok nagy sebbel-lobbal elhagyták községünket B[uda]pest felé. Egy pár román maradt itt.

Augusztus 5. (kedd) du. híre jött, hogy egy nagy csapat közeledik Sáp¹¹¹ felől. Kimentünk sokan a Hajnal utcára. Rákóczy Ferenc máv. hiv[atalnok]¹¹² vállalta a tolmácsolást. Jöttek megrakott kocsi, de a sereget nem tudtuk bevárni. Kiderült, hogy csak átmentek Pécelen Gödöllő felé. Este csend volt. Az utcán sétálva egy 10-15 főből álló lovas járőrt láttam, amely lépésben ment a Maglódi úton. A két utolsó lovas megállt és szólt hozzám. Én is közeledtem hozzájuk, gondolván, hogy valamit kérdezni akarnak. Az egyik leugrott a lóról, hozzám jött s cigarettát kért, megmotozott és pénztárcámat 800 K[orona]val kilopta a belső zsebemből, lóra pattant és elment. Augusztus 6 (szerda) du. megérkezett a VII. diverzió vezérkara. A tábornok Pekárihoz¹¹³ szállt. Estére a Kelecsényi kastélyból kiszorították az előljáróságot, vissza kellett menni a félig meszelt község-házába, amely eddig a helyi vörösörség laktanyája volt. Este Bpest.

¹¹¹ értsd Süllyás

¹¹² Rákóczy István (Técső, 1881. július 15. – ?,?) MÁV alkalmazásban állt 1912. december 14. -1943. március 21. között. MÁV szolgáltató ZRT. Archívum, BS 10136.

¹¹³ Pekáry István péceli földbirtokoshoz. VARGA 2000., 245. Berecz Ágnes

felől egy nagy csapat vörös fogoly érkezett s elfoglalták a mi nagytermünket és a r[ómai] kat[olikus] iskolát. Vízvezetékünk elromlott, a sok éhező embernek úgy hoztak asszonyok és gyerekek vizet. A foglyok őrei kertemben leszedtek minden zöld gyümölcsöt, a tököt nyersen ették. Este 8-kor a foglyokat beparancsolták a szobákba. Én és feleségem a folyosón ültünk és néhány ismerőssel beszélgettünk. Mikor azok elmentek, az udvaron akartunk sétálni. A román őr, aki a foglyokat őrizte s a nagy épület udvarunk felőli belső sarkán állt, ránk szólt. Nem értettük, de nem sokat beszélgethettünk, mert töltött és ránk sütötte fegyverét. Rémulten ugrottunk be az előszobába s tapogattuk magunkat hol talált a golyó? Szerencsére sehol se, lehet, hogy csak a levegőbe lőtt.

Augusztus 7. (csüt.) reggel találtam egy magyarul beszélő román tisztet, akinek elpanaszoltam esetünket. Felháborodott s lelövetéssel fenyegette az őrt. Amint hazamentem, a foglyok elhagyták a községet. Maglódra vitték őket. – Ezen körülmények között a község vezetésére választott tízes bizottság, élén Tarnay Endrével mindent elkövetett, hogy a túlkapásokat megszüntesse. Hiába volt minden. Kiderült, hogy a tisztek nem bírnak a legénységgel, dacára annak, hogy napirenden botozták őket. A tízes bizottságot egy harmincas bizottság támogatta. Én, mint a tízes bizottság tagja, eleitől fogva reggeltől estig a községházán voltam. Megalakítottuk Beres Vilmos és Dr. Pap Sándor parancsnoksága alatt a népőrséget; lecsendesítettük a zsidók elleni izgatást, gondoskodtunk a kommunisták elfogatására nézve. Visszaadtuk az elrabolt s a kastély könyvtár (márvány) termében összegyűjtött bútorokat. Sikertelenül kieszközölnünk, hogy a katonaság részére csak írott parancsra és csakis egy előljárósi ember kíséretében rekvirálhatnak a katonák. A tanyákra népőröket s román csendőröket küldtünk. Természetesen mindez csak mérsékelte, de meg nem szüntette a rablásokat. Este Michael Joan őrnagy szállt hozzánk, szolgálójával Dzsigával.

Augusztus 8. (péntek) mintegy ezer fogoly jött ismét a nagyterembe; hogy ennyi ember hogyan fért el ott, megfejthetetlen talány.

Augusztus 9. (szombat) a foglyok du. elmentek. Látva, hogy milyen rombolást végeztek, hamar kiűrittem a tanácsteremben lévő szekrényeket, a könyvtári könyveket.

Augusztus 10. 30 trombitás jött a nagyterembe. A rektor szőlőbeli hajlékát románok kirabolták. Ez ügyben a román csendőrségen jártam. (Persze hiába.)

Augusztus 11. hétfő csendben telt el. 12-én kedden du. 4-kor összeült a községi képviselő testület, amelyen a 40-es és 10-es bizottságok lemondtak. Bajkai János lett az ideiglenes bíró. A k[é]pv[iselő]testület a 10-es bizottságot továbbra is megbízta a megszállással kapcsolatos ügyek intézésével.

Augusztus 13-án Tarnay, Tóth Kálmán, Újlaki és én Bludalpestre mentünk az angol misszió vezetőjéhez, Gorton tábornokhoz; a helyszínén, a Ritz szállóban általam angolul írt beadványunkban jelentést tettünk a péceli állapotokról.

14-én este Zsedényi és Tóth József színész rendezésében egy kabaré előadás volt a nagyteremben, alsó rendű zsidó nők és férfiak közreműködésével a művelt közönség botránkozására.

15-én este megjelent a lapokban a kommunista pénzjegyek devalvációja.

17-én az egyház titokban tartott pénzét átvizsgálván kiderült, hogy 4600 K[oroná]-nak éppen a fele a reális érték. Este Michael kapitány elment tőlünk Pestre.

18. (hétfőn) a nagy épületet lefoglalják hadikórháznak.

21-én megjön a kórház. Éjjel 12-kor felzörgettek s egy őrnagy feleségével és kislányával hozzánk jött szállásra. Minden köszönés nélkül, mellőzve a bemutatkozást éltek itt szombat estig úgy, hogy az irodát sem tudtam használni. Az utolsó órában azonban udvariasakká lettek.

22-én (vasárnap) a folyton terjedő s a r[ómai] k[atolikus] lelkész által is szított antiszemitizmus ellen prédikáltam. Mi haszna, ha a zsidót utáljuk s üldözzük, de a bűneit megtartjuk. A gyülekezet nagy épüléssel hallgatta a beszédet. A zsidók hírét vették ennek és nagyon hálálkodtak.

Levelet kaptam Rákóczy István máv. hivatalnok által Kolozsvárról Révész és Makkay aláírásával. Írják, hogy addig, amíg a politikai helyzet végleg nem tisztázódik, csak tengődik az egyházi élet egyik napról a másikra.

Szeptember 13-án szombaton az itt lévő VII. divisio s a nagytermünkben lévő kórház eltávozott, csupán néhány román maradt itt a rablott széna elszállítására. Leírhatatlan a kár, amit okoztak. A tizes bizottság engem bízott meg a károk összeírásával. A bejelentett kár a község belterületén 270.000 K[orona] a tanyákon még több. Pl. csak Újlakinak a Cicka pusztán 3250.000 K[orona] kára van egymagának. Ezenkívül lekaszálták a réteket. Ígérték, hogy mázsánként 40 K[oronát] fizetnek. Az összeg kitenne a hosszúréten 20760 K[oronát], a Csaba felőli réten 33520 K[oronát]. Iskolánk felszerelése teljesen tönkre van téve, az összes szekrények felnyitva, záraik leszedve, mozgógépünk megrongálva, térképeink, iskolai naplóink összetépve, a padok táblák összerongálva. Kertem letaposva, a gyümölcs zölden leszedve. Az egyszerű nép természetesen azt mondja: az urak hozták be a románokat. B[uda]pestről a gyá-

rakból elvitték a gépeket, a munkások munka nélkül. A románok a bolsevista érzületet alaposan megnövelték.

A napokban Dömény József volt direktóriumi tagot (egyetlen zsidó a péceli direktóriumban) letartóztatták, áthívatott és kért, hogy viselkedjen gondot a családjára.¹¹⁴

Hozzáfoglunk a gyülekezet helyreállításához. Szeptember 4. 8 és 10-én Tarnay Endre, Szilvássy Géza, Bodnár Endre, Zsigmond Gábor, Kiss Ernő, Faragó István, Bajkai János egyháztagokkal bizalmas

¹¹⁴ „Tekintetes Ügyészség! Alulírottak erkölcsi kötelességünknek tartjuk tudomására hozni a Tekintetes Ügyészségnek, hogy Dömény József a péceli volt direktorium tagja, aki jelenleg a gyűjtőfogházban van, a tanácsköztársaság idejében községünkben a felekkel való emberséges bánásmódjával, a túlkapások mérséklésével bizalmunkat annyira megnyerte, hogy a direktoriumban való jelenlétét úgy magunk, mint polgártársaink élet- és vagyónbiztonsága szempontjából föltétlenül szükségesnek tartottuk. Ezért történt, hogy amikor Dömény József látva a direktorium lelketlen tagjainak intézkedéseit, a direktoriumból ki akart lépni, mi magunk kértük őt maradásra azért, hogy legyen abban a vér- és pénzszomjas társaságban legalább egy ember, aki közismert becsületességével és emberies érzésével legalább tompította a direktorium hatalmi túlkapásait.

Dömény József nekünk és másoknak is olyan szolgálatokat tett, amelyek kétségkívül igazolják, hogy a direktorium dacára a terrornak, a mely őt is szüntelenül fenyegette, egyedül ő képviselte a józanabb elemet.

Mivel mi ugyanakkor, amikor őt maradásra kértük, megígértük, hogy ha emiatt bajba kerül segítségére leszünk – most tehát arra kérjük a Tekintetes Ügyészséget, hogy Dömény Józsefet, akinek ártatlanságáról mindannyian meg vagyunk győződve, tekintettel gyenge egészségére, amit a vizsgálati fogság kétségkívül veszélyeztet és tekintettel aggódó családjára, szíveskedjenek a tárgyalásig szabadlábra helyezni.

Kérésünk megújítva vagyunk.

Pécelen, 1919 szeptember 16-án,

kiváló tisztelettel” in: RL C/27, 5. doboz.

értekezletet tartottam. Szeptember 14-én, vasárnap du. a templomban presbiteri gyűlést hívtam össze, amelyen előterjesztettem a tennivalókat. A gyűlésen érdeklődő férfiak is voltak jelen összesen 34-en.

Szeptember 21-én a presbitérium folytatta tanácskozásait.

Szeptember 28-án a gyülekezet dobszóval egybehívatott a templomba. Felolvastattam a tízparancsolat és megmagyaráztattam. Ezután az úrasztala előtt előadtam, hogy mik a tagok kötelességei s mik indították arra a presbitériumot, hogy az anyagi függetlenség, a rendes tagok és a kényszertagok ügyének rendezése által megújítsa a gyülekezeti életet s a fegyelem által fenntartva a hosszadalmas előadást sokan hallgatták. A kijáratnál kiosztattam a gyülekezeti tagok kötelességeit feltüntető nyomtatvány.¹¹⁵ Délután 4-kor az

¹¹⁵ „Péceli Református Egyház. Az egyháztagok kötelességei:

- 1., Az Isten tíz parancsolatjának megtartására az Úr Jézus tanításai szerint teljes szívvel igyekezni.
- 2., Gyermekeik vallásos oktatásáról és konfirmálásáról gondoskodni.
- 3., Házuk népét Isten félelmében nevelni és keresztyén kötelességeik teljesítésére buzdítani, távol tartani minden olyan cselekedettől, vagy abban való részeségtől, amely a gyülekezetnek erkölcsi, vagy anyagi kárt okozna, mint pld. a születendő gyerekeknek más felekezethez való ígérese, a tiszta keresztyén erkölcsök megrontása, rossz társaság. stb.
- 4., Az istentiszteleteket szorgalmasan látogatni, az úrasztalához járulni, valahányszor arra módja és alkalma van; az egyházi szertartásokat (kereszteles, esketés, temetés) igénybe venni.
- 5., A gyülekezet által reáruházott tisztségeket és megbízásokat vállalni és azokban lelkiismeretesen eljárni.
- 6., A gyülekezetet és az egyetemes Magyar Református Egyházat erkölcsi és anyagi erejéhez képest szolgálataival és rendszeres adományaival támogatni.
- 7., Jelenteni a lelkipásztornak, ha őt, mint az egyház tagját bármi sérelem érte.

összeíró bizottság gyűlésezett. az összeírás a jövő héten kezdetét veszi.

Szeptember 25-én Fáy György¹¹⁶ úrral beszélgettem az egyházi ügyekről. Megígérte, hogy járni fog a templomba, vesz úrvacsorát. Másnap magához hívatott s kijelentette, hogy az egyháznak 10000 K[oroná]t fog adományozni. Ebből 4000 K[oroná]t azonnal átadott készpénzben.

Szeptember 22-én Dr. Halmi János végezte a reggeli könyörgést.

Szeptember 28-án délután ifj. Szilvássy Géza prédikált. A beszédet és imákat ő maga készítette.

- 8., Alávetni magát az egyházi fegyelemnek, amely abban áll, hogy elfogadja a lelkipásztor és a presbiterek minden igazságos és jóindulatú intését; megjelenik a lelkipásztor hívására a lelkészi hivatalban, vagy a presbitérium gyűlésén és teljesíti a fegyelmi határozat követelményeit.
- 9., Nyolc napon belül jelentkezni a lelkészi hivatalban, akár beköltözött a községbe, akár kiköltözni akar abból.
10. Aki ez önként elvállalt köteleességeket megszegi, megintetik. Ha ez nem használ, a presbitérium elé idéztetik. Ha meg nem jelenik s a fegyelmi határozatnak nem engedelmeskedik, a gyülekezet rendes (teljes jogú) tagjai közül kizáratik és csak abban az esetben fogadtatik vissza, ha a gyülekezet előtt nyilvánosan megfogadja, hogy a köteleességek teljesítését komolyan veszi.

Jegyzet: A 6. pontban foglalt köteleesség alól a betegek, eltartott öregek és a szegények felmentettek. Akik e köteleességét nem vállalják, kényszertagoknak tekintetnek. ezek kötelesek, fizetni az iskolázásáért, harangozásért, sírhelyért, a lelkész és kántor szolgálataiért. Nincs joguk sem az úrasztalához járulni, sem rendszeres adományt adni. A lelkipásztor palástot csak a gyülekezet rendes tagjai temetésén viselhet. A rendes tagok az önkéntes adományon kívül semmi egyházi szolgálatért nem fizetnek.” in. Péceli Református Egyházközség irattára, Előadások: műsorok, plakátok. borítékban.

¹¹⁶ Fáy György (Pusztamonostor, 1879. ? – Pécel, 1940. április 9.)

Szeptember 29-től kezdve az összeírás folyik.

Október 17-én a községi képviselőtestületi gyűlésen Tarnay Endre indítványára kimondatott, hogy a községházán vasárnap és ünnepe-
napokon hivatalos órák ne tartassanak.

18-án meglátogattam Pásztor Jánost betegségében (Vörösm[arty] u.) Bibliát olvastam és imádkoztam vele. 10 éve nem volt templomban.

19. vasárnap. Az istentiszteleten Tarnay és Imrice a bejáratoknál teljesítik a felügyeletet. Szilvássynét betegségében meglátogatom.

20. Szüreteltem. Egy román katonánál új testamentumot találtam s azt mondta, hogy a VII. divízió minden emberénél van egy példány. Egy óra múlva azonban alkalmam volt meggyőződni ennek ellenkezőjéről.

21-22-én a Jamriskáéknál lakó Michelesen román törzsorvosnál többször eljártam, hogy a már rendbe hozott iskolánkba és nagytermünkbe ne szállásolja a visszavonuló román csapatokat. Az ezredes Jamriska Karola közbenjárására nagyon szíves volt, személyesen megnézte a helyiségeket. Nem lévén más megfelelő helyiség a nagytermet s a községi óvoda számára átengedett osztálytermet lefoglalta; a többi helyiségeket lezártam és lepecsételtem.

22-én este a román kórház beköltözött a nagyterembe s ott maradtak 28-ig. Mielőtt elmentek volna, mindent kitakarítottak, a padlót felsikálták.

24-én többek között Sallai Jánosné és Istvánné két egymást rágalmazó sógornőt megintettem és figyelmeztettem őket, hogy ha újból civódnak, a presbitérium fog közbelépni.

25-én az új iskolaszék gyűlésezik. Ugyanez 29-én meglátogatta az iskolákat.

31-én, reggel az iskolás gyermekek jelenlétében könyörgés a templomban, du. 5-kor a nagyteremben ünnepély: CV. Zs[oltár] Forgács: ima és bibliaolv[asás] Zsid. 10 vége, Iskolások: Erős várunk..., Dr. Csinos Albin ág[ostai] ev[angélikus] lelkészi emlékbeszéd. Tarnayné ének: Csak tovább... Kunst Irén előadás: Kínáról. Gyermekek: Térj magadhoz drága Sion... Bodnár Endre felolvassa saját költeményét. Forgács: záróbeszéd ima, Ének 137: 6-7.¹¹⁷ A persely 130 K[orona] volt, amit Kunst Irénnek adtunk a magyar nők missziói szövetsége számára.

November

2-án az istentisztelet végeztével közgyűlés volt, amely kimondta, hogy az egyházi adót az önkéntes adakozás alapjaira helyezi. Intézkedett a [folyó] év októberében a presbiterek által összegyűjtött 24.000 K[orona] önkéntes adó hovafordítása felől, és Tarnay Endrét az Egyház főgondnokává választotta. Du. Isaszegre akartam menni istentiszteleteket tartani, de a vonat oly későn érkezett B[uda]pest-ről, hogy nem mehettem.

15-én reggel a románok utolsó csapatai mentek át községünkön, visszavonulóban a Tisza felé. 16-án Horthy Miklós¹¹⁸ fővezér a

¹¹⁷ Mennybéli felséges Isten! kezdetű ének „6. Jöjjön el a Te országod! Töltse be uralkodásod, Őh mi királyunk! e földet, Szaporítsad seregedet, Drága igédnek kész szállást, Adj mindenütt szabad folyást. 7. Ha (Im) egyházad ellenségi, Igyekeznek azt rondtani: Te velünk egy táborba szállj, És előnkbe hadnagyul állj; Szégyenítsd ellenségeinket, Tarts meg, bírd vezérelj minket.” ÉNKESKÖNYV 1918., 277-278.

¹¹⁸ Horthy Miklós (Kenderes, 1868. június 18. – Estoril (Portugália), 1957. február 9.) az Osztrák-Magyar Haditengerészet tengerésztisztje, a flotta utolsó főparancsnoka,

nemzeti hadsereggel bevonul B[uda]pestre. A nyári időszámítás 24-én reggel szűnt meg. A drágaság óriási. B[uda]pesten sort állnak a kenyérért. Egy kg tűzifa 250 K[orona]. Szén nincs. A vonatok alig bírnak menni; 28-tól kezdve szerdán, pénteken és vasárnap nem jár vonat. A posta 20-tól rendesen kezd közlekedni. Az országos gyermekmenhely 17 telepe közül 12 megszállt területen van s ezekből a gyermekeket hazaküldték, főképp a románok. A menhely községünkhöz is fordult. Mivel más nem akarta felkarolni az ügyet, a vallásos estén buzdítottam a híveket, magam is vettem házamhoz egy 9 éves elhagyatott leánykát s 29-éig sikerült 70 gyermeket elhelyezni községünkben. E napon kijött Ruffy Pál¹¹⁹, a menhely felügyelője s velem is hosszasan tanácskozott. Sikerült kivívnom a községnél, hogy Szolga Jánost helyezték a községi menhelybe, feleségét helyezték egy B[uda]pesti kórházba. Kloosterhuis holland magkereskedő, aki a proletár diktatúra elején ijedten sietett haza családjával együtt azzal, hogy többé nem jön Magyarországra, 17-én felterekesett s kijelentette, h[ogy] visszafoglalja előbbi lakását. Ugyancsak ő ajánlotta, hogy kérjünk községünk részére a Hollandok szeretetadományából. A kérvényt Temesvári Vilmostal személyesen vittem be a konzulátusba.

Egyházunkban serényen folyik a restauráció. Az iskolát nagy áldozatok árán fűtjük. A r[ómai] k[atolikus] iskola szünetel. Megkezdttük

a Magyar Királyság kormányzója 1920. március 1 – 1944. október 15. között. MARKÓ 2001–2007. 3.k., 347–350.

¹¹⁹ Ruffy Pál (Csehi, 1854. december 15. – Budapest, 1934. augusztus 25.) ügyvéd, politikus, az állami gyermekvédelem kiépítője. – 1896-1903 között országgyűlési képviselő, majd 1903-tól a gyermekmenhelyek országos felügyelője. – MARKÓ 2001–2007. 5.k., 871.

7-én a vallásos estélyeket az V. tanteremben. 21-én és 28-án Batta Árpád¹²⁰ s[egéd] lelkész tartott felolvasást a XVI. sz. irodalmáról nagy érdeklődés mellett. Ugyan ő prédikált 9-én is a templomban. 6-án Gaál Katica elvállalja az iratterjesztést. A mozgót 22-én nyitottuk meg. Nehezen indult. A villanyáram nem jól működött. 29-én a jegyeket vissza kellett adni a közönségnek. A románok által okozott károkat csak nagy költséggel és sok ügyel-bajjal tudtuk helyre állítani.

December

A vallásos estély olyan látogatott, hogy az osztály teremből a nagyterembe kellett áttenni. December 5-én a terem megtelt. A vall[ásos] estélyeken Bodnár Endre tartott két előadást orosz fogságáról, ifj. Szilvássy ismertette a Quo vadis tartalmát,¹²¹ amit karácsonyi ünnepekben a filmen is előadtuk a közönségnek.¹²² A vall[ásos] estélyeken az év végéig 800 K[orona] értékű irat, főképp naptár és levelezőlap fogyott el.

¹²⁰ Batta Árpád (Budapest, 1891. február 5. – ?, ?) ref. lp. – Teológiai tanulmányait a Budapesti Református Teológián végezte 1910-1914 között. Segédlelkész volt 1914-ben Kölesden, Somban 1915-1916-ban, Kiskunlacházán 1916-1917-ben, Budapest-Fasori Református Gyülekezetben szolgált 1917-1918-ban; Somban 1918-1919-ben, Bissén és Kovácsidán 1919-1920-ban. Rendes lelkésszé választotta meg a Rákosligei Egyházközség 1920-ban. 1920-1939 között Rákosligei lelkipásztor. „Előbb rákosligei lelkipásztor volt, fegyelmivel 3-as csere útján került Kátádfára, itt nyugdíjaztatott. Most Budapesten a Hombárczpontban tisztviselő” Kátádfai lelkész 1940. március 5. – 1942. április 1. TtREL I.8.d. Dunamelléki lelkési önéletrajzok, Kátádfa 7.;RL A/1f Törzskönyvi lapok.

¹²¹ Sienkiewicz, Henrik: Quo Vadis, történelmi regény Nero császár korából, ford.: Pataky László, Budapest, 1901. 2. kiadás 1903.

¹²² A Quo vadis-nak 1920 előtt két filmadaptációja készült; 1902-ben Lucien Nonguet és Ferdinand Zecca rendezésében, valamint 1913-ban Enrico Guazzoni rendezésében. Feltehetően ez utóbbit mutatták be a péceli moziban.

A konfirmandusok nem hagytak békét addig, amíg a könyvtárt meg nem nyitottam. Mivel ennek az volt az akadálya eddig, hogy nem volt tüzelő, a fiúk és leányok vállalkoztak a fűtésre. 20-án reggel meg is jelentek, hoztak fát és fűtöttek. Du. a könyvtár megnyílt Juhász László és Nemes János ifjak vezetésével. A könyvtár nagyon keresett és más vallásúak is használják.

Az ünnepekben a templom nagyon látogatott volt. Nem volt legátus, én végeztem minden szolgálatot. Az úrvacsorázók száma örvendetesen emelkedett. Az ünnepi persely a két napon 528 K[orona] volt, amit kiegészítve 1000 K[orona]ra a b[uda]pesti teol[ógiai] akadémiának küldtünk. Minden ünnep délutánján gyermek-istentisztelet.

A 3-án tartott presbiteri gyűlésen Szilvássy Géza nyugalomba vonuló adóügyi jegyzőt megválasztotta egyházi jegyzőnek és pénztárosnak. A presbiterek minden istentiszteleten szorgalmasan ügyelnek a rendre az ajtók mellett és a karzaton; az esküvők alkalmával is.

17-én Korányi pénzügyminiszter¹²³ nővére, Soós Elemérné¹²⁴ behívatott magához B[uda]pestre s kér, hogy szervezzük meg Pécelen a Kisgazda pártot. Kijelentettem, hogy politikai agitációban nem veszek részt, de e pártot támogatni fogom. 28-án Kiss Tibor, volt gödöllői szolgabíró a piactéren tartotta programbeszédjét, mint kisgazda pártbeli képviselőjelölt, azután nálam is tisztelőtét tette.

¹²³ Korányi Frigyes (Pest, 1869. június 21. – Budapest, 1935. december 26.) politikus, pénzügyminiszter 1919. szeptember 12. – 1920. december 16.; 1924. március 24. – november 15.; 1931. december 16. – 1932. október 1. között., MARKÓ 2001–2007. 3.k., 1075.

¹²⁴ Soós Elemérné, szül. Korányi Anna (Nagykálló, 1870. május 12. – Budapest, 1947. június 12.) képzőművész - Szülei Korányi Frigyes egyetemi tanár és Bónis Malvin. BOZZAY 1931.

A nyomorúság és drágaság egyre növekszik. A vonat 9 napig, január 2-ig beszüntette a személy forgalmat. 3-án Szolga János beteg fellegét sikerült elhelyezni egy b[uda]pesti kórházba, őt magát pedig a helybeli kórházba. A nagy esőzések és lágy utak miatt fát nem lehet szállítani. Az ünnepeket előtt fagyott pár napig, s hó is esett, ekkor hoztak a Korona erdőből néhány köbmétert. Azért általában nem csüggedtek az emberek. A mozgó tele, az ünnepekben és szilveszter estéjén több mulatság is volt, a korcsmák is tele.

Szilveszterkor du. 3-kor könyörgést tartottunk a templomban.
Jegyzette: Forgács Gyula lelkész

1920

Január

Az istentisztelet, vallásos estélyek látogatottak. 24-én, szombaton de. 10 gyászistentisztelet volt a súlyos békeföltételek közzététele alkal-
mából, könyörgés után Tarnay főgondnok tartott beszédet. Délután 4-kor a piactéren népgyűlés, amelyen én beszéltem. A vallásos estélyeken Bodnár Endre tartott szép előadást oroszfogságáról. 2-án megalakul az énekkar Monori Sándor vezetése alatt 6-án megalakítom a cserkészcsapatot.

Az iskola működik. 25-28-ig részint a választások, részint a fahiány miatt szünetelt, végre Fáy György adott 7 kocsi tűzifát.

A nagy nyomorúság enyhítésére Kloosterhuis itt lakó holland kereskedő biztatására elmentem a holland főkonzulhoz, aki adott 62 darab kondenzált tejet s megfelelő kakaót és biscuitet, amit felosztottunk a r[ómai] k[atolikus] és a mi iskolánk között s január 4-én kiosztottunk a gyermekek között. 18-án a község jegyzője összegyűj-

té az intelligenciát s előadta, hogy az amerikai misszió ezer gyermeknek ingyen ebédet adna. A következő napokon nagy összeírás és mérés az iskolákban. 998 gyermek jelentkezett. Községünkben 105 menhelyi gyermeket helyeztek el. A drágaság növekedett. 1 kg. marhahús 80 K[orona].

15-én Kelemen Sándorék, tanítónk özvegy anyját beszállítottuk a Rókusba, mert az éhtífusz jelei mutatkoztak rajta. Ezenkívül eszelősség is. Azt hitte, hogy fia otthon van, de az emberek rejtegetik előle. Négyyszer kellett a lakását erővel felnyitgatni, mert elzárkózott s nem evett. Február 23-án B[uda]pesten meghalt.

24-én a választásokra 180 főből álló katonaság jött a községünkbe, a Székesfehérvári ezred 6. százada. Másnap 51 embert, állítólagos kommunistákat megbotoztak. Három magánlakást erővel felnyitottak. Nagy az ijedelem és felháborodás. 26-án Tarnay panaszra ment Ráday főispán kormánybiztoshoz.¹²⁵ A botozások tovább mentek; a zsinagóga ablakait kétszer beverték. 28-án összegyűjtötték a földbirtokosokat és jómódú polgárokat és vagyonuk 1/5-ét hadisarcként követelték tőlük, kocsikat, fogatokat igénybe vettek.

31-én Fáy, Baky és Pekáry urakkal bementem a kormánybiztoshoz, aki felháborodással vette ezeket tudomásul s azonnal letelefonált a karhatalmi parancsnokságra s kérte, hogy küldjenek ki vizsgálatot. Paternosa [?] ezredes¹²⁶ küldetett ki.

¹²⁵ Ráday Gedeon (Budapest, 1872. október 18. – Iklad, 1937. szeptember 22.) politikus, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye főispánja, belügyminiszter. – MARKÓ 2001–2007. 5.k., 532.

¹²⁶ Bizonytalan olvasat, azonosítatlan személy *Berecz Ágnes*

Február hó

Paternos [?] ezredes 2-án megjelenvén csak a r[ómai] kat[olikus] lelkészt kereste fel, aki maga is nagy zsidógyűlölő s a hír szerint a botozások előidézője. Ennek információi alapján Paternos [?] azt a jelentést tette, hogy község korrupt, az előjáróság rossz és nagyon megérdemelte e büntetést. 3-án egy százados keresett fel engem azért, hogy „megjobbítson”, minden zsidó gazember s a kálvinisták a zsidókkal tartanak össze, nincs jog s nem is kell. Ezek valának elvei. Megtámadott, hogy mozgónkban kommunista filmek mutatunk be stb. Hangos vitába elegyedtünk. 7-én reggel a század eltávozott. Előzőleg egész éjjel lumpoltak a tisztok s reggel egész utcasorokon beverték az ablakokat. A gyülekezet több tagja hallotta, hogy engem is meg akarnak botozni. Jöttek engem figyelmeztetni s volt, aki készen állott, hogy a harangokat félreverje. 11-én a képviselőtestület zárt ülést tartott ez ügyben s az általam megfogalmazott felterjesztést a kormánybiztosnak, Ráday Gedeonnak felterjeszteni rendelte. 12-én Szabados Gy[ula] r[ómai] k[atolikus] lelkész a karhatalomnál kieszközölte, hogy öt állítólagos kommunistát internáljanak. Ezek azonban csak az ő volt ellenségei. Ez a lelkész temetésekért 130-140 K[orona] stólát szed. Fel van háborodva ellene az egész község, de nem tett ellene senki semmit.

15-én öt hozzánk térő r[ómai] k[atolikus] és 7 felnőtt utólagosan konfirmált a templomban. Ez alkalommal énekelt az énekkar is, amelyet Monori Sándor gyakorolt be. A kis ünnepély, amely első a maga nemében talán egész hazánkban, nagy hatást keltett.

25-én volt gyülekezeti fegyelmi bíróságunk első nyilvános ülése, amelyre 3[an] voltak beidéztve: Incze János, a falu első gazdája az októberi összeíráskor nem fogadta az összeírókat s azt állította, hogy ő csak annyit fizet, amennyi ki van rá vetve, Kis István, akit 20 évvel ezelőtti lopás miatt elbocsátottak a harangozói állástól s azóta a

templomba nem jött, Üllei Kis István nem konfirmált, nem esküdött templomban s hívásra nem jött a lelkészhez; mindenk Tarnay főgondnok testvéries intésére magukat megaláztatván megígérték, hogy egyházunknak hű és rendes tagjai lesznek. Azt hiszem, hogy sok évtized óta ez volt az első fegyelmi bírósági ülés, amelyen az egyháztagok gyülekezeti öntudatát élesztgették.

27-én Gödöllőn voltam s az ottani gyülekezetben előadást tartottam a gyülekezetünkben lévő mozgalmakról.

A nagyteremben február 3-án egy r[ákos]ligeti társaság klasszikus hangversenyt tartott, 7-én és 8-án bemutattuk a „Krisztus” filmet s ez alkalommal vallásos szóló és karénekeket adtunk elő. 21-én a sport klub tagjai előadták a „Falu rosszát”.¹²⁷

Március hó

A hó elején Horthy Miklós megválasztatik az ország kormányzójává. A rákövetkező vasárnap fiával együtt megjelent a Kálvin téri templomban. Ez úgy történt, h[ogy] Raffay ev[angélikus] püspök felkereste¹²⁸ Petri Elek püspökünket, hogy Horthy-t el kellene hívni a templomba. De hogyan? Raffay vállalta magára a meghívást. Horthy felesége r[ómai] kat[olikus]. Reverzálist azonban nem adott. Mégis hetenként misét hallgat a Gellért szállóban berendezett kápolnában, fiát a piaristákhoz adta s úgy hallatszik, hogy a Habsburgok szekerét tolja. A volt Király ugyanis a jezsuiták támogatásával egyenleti útját visszafelé. E hó végére a románok óriási pusztítások kíséretében visszavonultak a Clemanceau féle demarkációs vonalra. Március 18-án elkezdtek a készpénz lebélyegzését. Felét kényszerkölcsonbe vissza-

¹²⁷ Tóth Ede: A falurossza, népszínmű három felvonásban. 1874.

¹²⁸ Raffay Sándor (Cegléd, 1866. június 12. – Budapest, 1947. november 4.) ev. lp., püspök, felsőházi tag – MARKÓ 2001–2007. 5.k., 564–565.

tartották. A drágaság hallatlan méreteket öltött, még a villamos jegy is 2K[oróna]ra emelkedett. Egy 6 hetes malac 1300 K[oróna].

Községünkben 14-én, vasárnap ünnepeltük március idusát. Megalakult a királyság pártja, de amint neszét vettem, hogy személyi vonatkozásokat is megtűr, kiléptem belőle. Állami rendőrséget kaptunk, melynek 18 főből álló személyzete a Kelecsényi-kastélyban kapott helyet. – Lakás nincs a községben s e miatt sok baj van.

Egyházunkban a külső körülmények nyomasztó hatása ismét érezhető, a templomot látogatják. A konfirmációi oktatás nagy erővel folyik külön órákkal a felnőttek számára. A vallásos estély azonban nagyon ellanyhult, az énekkar fegyelme bomlik. A cserkész csapat nem működik. A nép elégedetlen, mert a községi előjáróság dacára figyelmeztetéseimnek ügyetlenül vezeti az amerikai konyhát, amelyben 700 gyermek kap naponta ételt. Ügyetlenül intézi az amerikai missziótól kapott ruha és cipő kiosztást. Nagy az elégedetlenség és zúgolódás. Iskolánkban fűtőanyag hiánya miatt, dacára, hogy 16-án már megszűnt a spanyol járvány, tanítás naponta egy órára szorítkozott.

Egyetemes egyházunk ébredszik. B[uda]pesten Takaró Géza lelkész konferenciát hívott egybe. Alig voltunk tízen. 25-én tartott vallásos estélyen én prédikáltam a budai templomban.¹²⁹ Megindul az Egy-

¹²⁹ „Két konferencia volt az elmúlt napokban, amely kapcsolatban van a református egyházi élettel. Az egyiket, lelkészek számára Takaró Géza kőbányai lelkész, az Egyházi Értesítő szerkesztője hívta össze, a másikat pedig a Bethánia-egylet, amely évek óta március 25-26-án tartja konferenciáit. Az elsőről nincs különösebb feljegyezni való, miután inkább gyakorlati kérdésekről volt szó. A főleg budapesti és budapest-vidéki ifjabb lelkészek értekezlete ugyanis egy nagyobb konferencia előkészítése s általános politikai tájékozódás szerzése céljából jött össze, tovább azért, hogy az egyházi sajtó kérdése alaposan megtárgyaltassék. Ez utóbbi azonban nem sikerült, miután még azt sem lehetett elérni, hogy az egy ugyanazon elvi alapon álló apróbb és egyirányú egyházi lapok egyesüljenek. Hogyan akarjuk ak-

házi Értesítő, mint kerületi lap. Bogdán Gyula Őrálló címen napilapot tervez, most részvényeket gyűjt. Sebestyén Jenő Kálvinista Szemle szintén hetilapot indít.

Időm nagy részét az amerikai konyha s a konfirmáció foglalta le.

Április

Községünkben 12-én megjelent Lindmayer¹³⁰ ügyész, aki 21 napon át kommunista ügyekben kihallgatta az érdekelteket, engem is 14-én. A községi óvoda helység hiányában iskolánkat kéri s kapta délutánoként.

A nyári időszámítás 5-én vette kezdetét. Gyönyörű tavasz, kellő esőzés, a természet egy hónappal előre van.

Egyházunkban húsvét legátus nélkül. Második ünnepen du. Isaszegre mentem, ahol 919 júniusától nem voltam, mert vasárnap nem volt vonat. 17 nő és 9 férfi vette fel ott az úrvacsorát. A Skót Misszió

kor elérni azt, hogy oly lapok egyesüljenek amelyek elvi alapja különböző? – A másik konferencia volt a Bethánia-egylet. Megvalljuk őszintén, hogy ez a különben nagy buzgóságú egyesület az idén sem elégített ki a maga programjával. Mert igaz ugyan, hogy a Bethánia az egyetemes keresztyénség híve s belmissziói munkássága is az egyházak fölött vagy között álló tendenciával bír, de mégis jól esnék látnunk, ha az egylet már csak azért is, mert tagjainak igen tetemes része még a ref. egyházhoz tartozik, talán több figyelmet szentelne a ref. keresztyénség nagy alapgondolatainak is. ...” N.N. 1920.

¹³⁰ Lindmayer Béla (Galgóc, 1887. június 5. – ?,?) ügyész – Középiskoláit Temesvárott, egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. A budapesti büntetőtörvényszéken kezdte állami szolgálatát, ahol 1914-ben jegyző lett. 1918-ban ügyészi kinevezést kapott Győrbe, majd 1919-ben a pestkörnyéki, 1923-ban a budapesti ügyészségre került. A Tanácsköztársaság után aktív részt vállalt a politikai perekben. KEMPFER 1930., 347.

segélybizottsága jóvoltából 50 cipőt osztottunk ki iskolás gyermekek között. 18-án Bogdán Gyula¹³¹ b[uda]pesti vall[ás] tanár prédikált s utána az Órálló ügyében (egy tervbe vett református napilap) beszédet tartott. Délután konfirmációi vizsga a nagyteremben az összes presbiterek és az iskolaszéki tagok jelenlétében. Utána a presbitérium meghatározta, hogy kik veendők fel, illetve kik bocsátandók nyilvános konfirmációra.

Május

A drágaság egyre növekszik. Községünkben hat heti működés után az amerikai konyha, amely elég rendetlenül működött, de mégis naponta 500-600 gyermeknek adott ebédet, 8-án befejezte működését. A r[ómai] k[atolikus] lelkész a helyi „Hangya” szövetkezetben szítja az ellenségeskedést. Egyetemes egyházunkban megmozdult az élet. 30-án egyházmegyei közgyűlés volt, amelyen nagyrészt a kommunizmussal vádolt lelkészek és tanítók felett ítéleztek.¹³² 28-29-én

¹³¹ Bogdán Gyula (Marosvásárhely, 1889. november 16. – ?, 1953. ?) ref. lp. – Középiskolai tanulmányait Marosvásárhelyen végezte, majd teológiai tanulmányait a Budapesti Református Teológián végezte 1909-1913 között. Ösztöndíjas volt Edinburgh-ban az 1913-1914-es tanévben. Segédlelkész volt Marosvásárhelyen 1914-1915 között. A Mezőcsávási Egyházközség lelkészének hívta meg 1915-ben, ahol 1917-ig maradt. Budapesten hitoktató lelkész volt 1917-1919 között. A Kispest-Wekerle telepi Református Egyházközség lelkésze volt 1919-től. Művei: A keresztyén család, Budapest, 1918.; Keresztyén szózat a zsidósághoz, Budapest, 1919.; Konfirmációi emlékkönyv: intő szó azokhoz, akik Isten szolgálatára kötelezték magukat, Budapest, 1923.; A kálvinista politika alapvonásai: vázlatos tanulmány, Kispest, 1925.; Mit tehet a református egyház a munkásokért?, Budapest, 1929.; Gyapjúsálak, Mezőtúr [1931]. RL A/1f. Törzskönyvi Lapok, 1933.

¹³² A Pesti Református Egyházmegye 1920-1924. közötti jegyzőkönyvei „a pesti református egyházmegye 1937. évi október hó 8-án, Budapesten tartott rendes közgyűlése 8. pont alatti határozatával Mocsy Mihály esperes indítványára kimondotta a Nagy Ferenc esperessége idejéből elmaradt 1920, 1921., 1922, és 1924. évi egyházmegyei jegyzőkönyvek sorozatában fennálló folyamatossági hiányt eltüntes-

Konventi gyűlés volt, amely Zoványit¹³³ és Rohoskát¹³⁴ fosztotta meg katedrájától. Új lapok támadtak: Öralló, leendő napi lap, Kálvinista Szemle. Ez utóbbi értekezletre hívta olvasóit 26-27-én. Ez értekezleten ismertetvén a péceli egyházi állapotokat,¹³⁵ a jelenlévők kíván-

se.” Mocsy Mihály: Előszó, 2., in: A Pesti Református Egyházmegye Budapestén 1920. évi május hó 31-én, 1920. évi október hó 19-én, 1921. évi szeptember hó 15-én, 1922. évi szeptember hó 8-án és 1924. évi szeptember hó 18-án tarott rendes közgyűléseinek összevont jegyzőkönyve, hn., év., o.n.

¹³³ Zoványi Jenő (1887-ig Krausz, Zovány, 1865. szeptember 11 – Budapest, 1958. június 24.) ref. lp., teológiai tanár. – Katolikusnak született, 1882-ben a nagyváradi papnevelő intézetben tanult, de kilépett és 1883-ban áttért reformátusnak. Teológiai és bölcsészeti tanulmányait Sárospatakon, Utrechtben és Kolozsvárott végezte. Kolozsvárott, majd Tiszaföldváron volt lelkész, 1901–1908 között a pataki teológia egyháztörténeti professzora. 1908–1912 között Budapesten volt levéltáros. 1912-ben visszakapta tanszékét Patakon, ahol 1914-ig tanított. 1914-től 1920-ig a debreceni teológia tanára (1917-18-ban dékán). 1920-ban megfosztották lelkészi jellegétől és 1922-ben nyugdíjazták. 1927-től Budapesten élt, egyháztörténeti kutatásokat végzett és sokat publikált. 1957-ben a történettudományok doktora lett. MARKÓ 2001–2007. 6., 1486–1487.

¹³⁴ Rohoska József (Kunhegyes, 1871. augusztus 19. – Budapest, 1938. január 26.) ref. lp., teológiai tanár – Középiskolai tanulmányait Mezőtúron és Debrecenben végezte, majd teológus volt Debrecenben és Sárospatakon. 1895-96-ban a Sárospataki Református Teológia segédtanára és alkönyvtárosa. 1896-1898 között az utrechti egyetemen tanult. 1898-1900 között segédlelkész volt Sátoraljaújhelyen. 1900-1920 között a Sárospataki Református Teológia tanára. 1905-től a Sárospataki Lapok szerkesztője volt. 1920-ban nyugdíjazták. MARKÓ 2001–2007. 5.k., 785.

¹³⁵ „A Kálvin-konferencia programja. – A Kálvinista Szemle első konferenciája. Lapunk első konferenciáját május 26-án és 27-én, pünkösöd után való szerdán és csütörtökön fogjuk megtartani Budapesten, a Ráday u. 28. sz. alatt. A konferencia programja a következő: Első nap: Május 26-án 9-3/4 10: Bevezető elmélkedés. Tartja Nagy Ferenc, pesti ref. egyházmegye esperese. 10 – ¾ 11-ig: A kommunizmus tanulságai egyházi szempontból. Előadás. Tartja: Bilkei Pap István, teol. tanár. ¾ 12 – ¾ 1-ig: A kálvinizmus lényege és világtörténelmi jelentősége. Előadó: Dr. Sebestyén Jenő. 5 – ¾ 6-ig: A magyar református egyház jövő hivatása. Előadó: Dr. Kovács J. István teol. tanár, államtitkár. ¾ 7 – ¾ 8-ig: Evangelizáció és református

ságára elhatározott, hogy D.V.¹³⁶ augusztus második felében Pécelen tartunk lelkészértekezletet. Gyülekezetünkben 13-án, áld[ozó]-csütörtökön volt konfirmáció, amelyen 29 serdülő és 11 felnőtt tett nyilvános vallást hitéről. 13-án du. a Kossuth téren a békealáírás ellen tiltakozó népgyűlés volt, melyen a határozati javaslatot én terjesztettem elő. Pünkösdi lelkesen, legátus nélkül folyt le. Első ünnep de. Deme László tartott gyermek-istentiszteletet. Második napon Isaszegen voltam. 29-én Szántó Albert 42 év óta működő kántorunk utolsó vizsgáját tartotta.

Június

4-én pénteken du. ½ 5-kor Versaillesban aláírták a magyar békeszerződést. A napszám 50 K[lorona]. A Honszeretet Egyesület 4-én tanácstermünkben toborzó gyűlést, 12-én nagytermünkben sikerült hangversenyt rendezett. A 19-én tartott isk[ola] sz[ék] gyűlés Szabó Albert rektor nyugdíjazását határozta el. Meleg nyár lévén, az aratás két héttel előbb kezdődött. A templom látogatottsága csökkent.

evangelizáció. Előadó: Dr. Sebestyén Jenő. [...] Második nap: 9 – ¾ 10-ig: Bevezető elmélkedés Kálvin lelkiéletéről. Tartja: Dr. Pruzsinszky Pál teol. igazgató. 10 – ¾ 11-ig: A magyar református papság új feladatok előtt. Előadás. Tartja: Forgács Gyula péceli ref. lelkész, teol m. tanár. ½ 12 – ¼ 1-ig: A református iskolapolitika alapelvei. Előadó: Dr. Sebestyén Jenő. 5-6-ig: Új szempontok a magyar ref. egyházpolitikában. a) A mai egyházpolitikai helyzet. Előadó: Hamar István. b) Külföldi kapcsolataink egyházpolitikai szempontból. Előadó: Dr. Nagy Sándor lapunk társ-szerkesztője. 7 – ½ 8-ig: A református sajtó ügye. Előadó: Bogdán Gyula. ...” N.N.:1920.b.

A konferenciáról részletes tudósítást közölt MURÁNYI 1920.

¹³⁶ Deo volente, ha Isten is úgy akarja Berecz Ágnes

Július

Lelkész feleségével együtt pihenésre Parádra ment. Az igehirdetést Nagy Sándor skót missziói lelkész látta el, a lelk[észi] hivatalt Szilvássy Géza egy[házközségi] jegyző. A lelkészlak le volt zárva. Éjjelenként id. Kovács András presbiter aludt az új épületben. Semmi kár nem esett.

Augusztus

1-én újból megkezdődtek Isaszegen az istentiszteletek, mert a vonatok vasárnap is megindultak. Éppen egy évig szüneteltek. 10-től kezdve a vonat díja B[uda]pestre III. oszt[ály] 10.50, II. oszt[ály] 21 K[orona], a búzát mázsánként 1000 K[oroná]ért veszik. A zabomat q-ként 660 K[oroná]ért adtam el. Termett egy holdon 1 ½ q búzám. A földek bérben voltak 12 évig!

17-20-ig lelkészi értekezlet volt nagytermünkben.¹³⁷ 34 lelkész és 11 világi, 5 nő vett részt. Az ért[েকেzlet] jeligéje: Kérjétek az aratás Urát. Az ért[েকেzlet] határozatai egy „egyezségben” foglaltattak össze, amit a jelenlévők ünnepélyesen aláírtak és elkötelezték magukat az aratás Urának hűségese szolgálatára. 20-án este a nagyteremben hazafias vallásos esély volt, amelyen a nagyterem ünnepélyesen felavattatott. Ez alkalomra meghívtak a község hivatalos testületei is. Az estélyen Takaró Géza kőbányai, Tóth Sándor¹³⁸

¹³⁷ FORGÁCS 1920.

¹³⁸ Tóth Sándor (Kőrösladány, 1884. október 12. – Lancaster (USA), 1962. február 10.) ref. lp. – Teológiai tanulmányait Debrecenben végezte 1902-1906 között, majd Genfben tanult 1906-1908 között. Az USA több városában szolgált lelkészként; Buffalo 1909-1911, valamint 1940-1941.; Cleveland 1911-1922.; Coastville 1925-1934.; Philadelphia 1954-1962. A Franklin and Marshall College tanára volt 1922-1935 között, ahol magyar nyelvet, irodalmat és történelmet tanított. Több Ameri-

clev[e]landi, Szabó Imre b[uda]pesti hitoktató, lelkészek tartottak megrendítő előadásokat. Volt szavalat, hegedű, ének, szóló. Az értekezlet részletei olvashatók az Egyházi Értesítő és Kálvinista Szemle¹³⁹ augusztus végén megjelent számaiban. A konferencia értéke kétségtől a „Reformáció” c. lapban bontakozik ki, amely a [konferencia] határozatából fog kiadatni és amelyre a clev[e]landi vasárnapi iskola 50000 koronát adományozott Tóth Sándor lelkész útján. Az értekezlet nagy buzgóságra indította a gyülekezeteket. 64 egyháztag szállást, ételt adott a vendégeknek több mint 5000 K[orona] értékben. Az asszonyok főztek a nagy épület konyhájában. A leányok a vallásos estélyre virágfüzerekkel díszítették fel a nagytermet. A hívek hetekig emlegették az estélyt.

Az iskolákat kimeszeltettük.

Szeptember

A beiratkozások 1-6-én megtörténtek. A tankönyvek ára öt-nyolcszorosára szöktek. Egy zsoltár, ami azelőtt 1 K[orona] volt, most 20 K[orona]. 24-én esperesi látogatás. A lelkész kinyomatja Lelki Próba c. könyvecskéjét¹⁴⁰, amelyből Tóth Sándor amerikai lelkész átvesz 100 d[a]r[a]bot, á[r] 50cent = 30000 K[orona]ért. Ugyancsak ez a lelkész ún. 50000 K[orona]t adott át Forgács Gyula lelkésznek egy „Reformáció” c. folyóirat megindítására. Nagy Ferenc esperes az egyházat 24-én meglátogatta. Semmi különösebb megjegyzést nem tett. Az őszi munkában úgy el voltak foglalva az emberek, hogy a templom látogatottsága szemmel láthatólag megcsappant.

kában megjelenő lap munkatársa, szerkesztője, szerkesztőbizottsági tagja volt. NAGY 2000., 975.

¹³⁹ SEBESTYÉN 1920.

¹⁴⁰ Forgács Gyula: Lelki próba, elmélkedések és tanácsok az úrasztalához járuló református keresztyének számára, Budapest, 1920.

Október

A konfi[rmációi] oktatás rendszeresen megkezdődik két csoportban. Az összes konfirmáció köteleseket sikerült összegyűjteni. Október 24-én hat felnőtt konfirmált, közte Deme László s[egéd]lelkész felesége, aki ág[ostai] ev[angélikus] egyházból tért hozzánk.¹⁴¹ 19-én egyházmegyei gyűlés. 24-30-ig a bűnbánó héten mindennap este 6-kor előkészítő óra volt, amelyen úrvacsoraosztás, prédikált Szűcs Ernő tanár, du. az iskolás gyermekek ünnepélye.

November

6-9-én kerületi közgyűlés, amelyen a péceli lelkész leteszi az esküt, mint e[gyház]k[erületi] aljegyző. Ugyancsak a p[éceli] lelkész, aki „Reformáció” címen egy kétheti lapot indított, a kerületi értekezleten előadást tartott és javaslatokat terjesztett elő, amelyeket a közgy[űlés] az egyházmegyékhöz küldött véleményezés végett. Ugyancsak a gyülekezet lelkésze megnyerte Rónay Károly¹⁴² oszt[ály]

¹⁴¹ A Deme László életét és munkásságát bemutató lexikon-szócikkekben a következő megállapítás található „Veje Zoványi Jenőnek”. A lelkészi törzskönyvi lapokból rekonstruálható, hogy Deme László 1915. december 22-én kötött házasságot Hefty Máriával. Ebből a házasságból 1916-1938 között hat gyermek született. A II. világháborút követő időszakból származó lelkészi törzskönyvi lapon viszont Deme László feleségeként Zoványi Ilona (ref. nyug. tanár) szerepel, akivel 1945. november 5-én kötöttek házasságot. RL A1/f Törzskönyvi Lapok, 1933., 1956.

¹⁴² „Rónay Károly (1863), gyorsíró, országgyűlési gyorsírdai tanácsos, az Országos Magyar Gyorsíró Egyesület elnöke, aki a Gabelsberger-Markovits rendszer elterjedését és fejlesztését mint lapszerkesztő és mint szakíró is előmozdította. Az Országos Gyorsíró-Tanács titkára volt. Hogyan lehetne a magyar munkásságot a pártpolitika kizárásával nemzeti alapon újjászervezni c. munkája pályadíjat nyert.” – SCHACK 1931., 118.

tanácsossal együtt a Honszeretet egyesület által a munkás kérdés megoldására kitűzött 5000 K[oron]ás pályázatát.¹⁴³ 26-án hat teológus jött gyülekezetünkbe. Hospitáltak a konf[irmációi] órán és a serdülők bibliaóráján.

December

Lelkész tályog miatt 10-17-éig ágyban feküdt. 9-én öt teológus látogatta meg gyülekezetünket. A karácsonyi ünnepek alatt a templomban sokan voltak. Legátus Nagy Dénes s[egéd]lelkész volt. A legátus útiköltséggel együtt 542K[oroná]t kapott. 19-én kurátor és presbiter választás nem nagy érdeklődés mellett. A megválasztott új kurátor nem lévén jelen, másnap kijelentette, hogy nem fogadhatja el e tisztséget.

1921

Január

16-án Kurátornak megválasztjuk Balázs Mihályt (Erzs[ébet] sétány), aki olyan feltételekkel fogadja el a tisztséget, ha „nem lesz dolga”. A presbiteri gyűlésen felajánlottuk a kurátorságot több földművesnek is, de némelyik csaknem megharagudott. Hiába, most a mammonnak való szolgálat előbbre való sokaknál, mint az Istennek való szolgálat. – Harangozót fogadtunk Komdak József személyében. Végre öt évi küzdelem után, gyerekekkel való naponkénti bajlódás

¹⁴³ RL C/27 Forgács Gyula, 5. doboz. Levél Forgács Gyulához 1920. november 19-ei dátummal, melyben kéri Forgácsot, hogy pályaművét kiadásra bővítsé és dolgozza át. A Honszeretet egyesület tagjai kéri, hogy ezután juttassa el dolgozatát Rónay Károlyhoz.

után kaptunk embert, akiről ugyan az egyik presbiter kijelentette, hogy megfelelő lesz, mert csak ott nem lehet hasznát venni, ahol dolgozni kell. Nagy vonzó erőt gyakorolt a harangozói lakás ebben a mostani lakásinségben, amikor B[uda]pesten csak 40-60000 K[orona] vesztegetéssel lehet 4-5 szobás lakáshoz jutni, ott a községben pedig sehogy.

Vita volt a presbitériumban a mozgóról (cinematograf) és a táncról. A „Honszeretet” egyesület estélyt rendezett nagytermünkben, amelyen két kis leány holland táncot mutatott be, amihez két szál cigány szolgáltatva a kíséretet. Ezen némelyek felháborodtak. Képmutatók! Azon nem háborodnak fel, hogy fiaik s leányaik éjjelen át táncolnak korcsmában felügyelet nélkül trágár táncokat, s egy egy vasárnap százakat tékoznak el mulatságra. Kellő magyarázat után sikerült letörni az ellenvetéseket.

Február-április

19-én Incze Gábor¹⁴⁴ prédikál, 27-én Szűcs Ernő tanár. Március 2-án a lelkészlakon b[uda]pesti lelkészek tanácskoznak, hogy mit tegyenek Debrecenben az ottani meggyalázott templomban 9-én

¹⁴⁴ Incze Gábor (Nagybánya, 1898. december 17. – ?, 1966. ?) ref. lp. – Középiskolai tanulmányait Nagybányán és Budapesten végezte, érettségi vizsgát 1916-ban tett. Teológiai tanulmányait Debrecenben és Budapesten végezte 1916-1920 között. Aberdeenben és Strassburgban tanult 1921-1923 között. Vallásoktató lelkész volt Budapesten 1923-36 között, majd vallásoktatási igazgató volt 1943-ig. A Pápai Teológiai Akadémián helyettes tanár volt az 1930-31-es tanévben, ezen időszak alatt védte meg doktori értekezését Debrecenben. Nagyváradon 1943-45 között volt lelkész, majd Budapesten 1945-től nyugdíjba vonulásáig, 1956-ig. ZOVÁNYI 1977., 276., RÁCZ 2000. 93-95.

tartandó újra avató ünnepély alkalmával Baltazár püspök balkezű politikai szereplésével szemben.¹⁴⁵

Március 3-án meghalt Petri Elek püspök.

Húsvétkor Töltéssy Zoltán¹⁴⁶ legátus prédikál. Mivel vasárnap és ünnepen alkalmas vonat nincs, kocsin mentem át Isaszegre, ahol már négy hónapja nem volt istentisztelet.

Április 10-én vasárnap de. 11-kor a haladók, du. 4-kor a kezdők osztálya vizsgázott a nagyteremben a konfirmandus tanfolyamból. Jelen voltak a presbiterek és a szülők. A presbiterek között kiosztatván a konfirmandusok nevei, megbízattak, hogy kísérik őket figyelemmel.

¹⁴⁵ 1921. január 21-22. éjszakáján ismeretlenek törtek be a debreceni református nagytemplomba és annak falaira fekete festékkel „Üsd a reformátust!” mondatot írták fel. Ezen kívül az úrasztalát, valamint Baltazár Dezső püspök üldöklését emlegető üzenetekkel mocskolták be. Az esetet és annak következményeit mutatta be Szász Lajos: Az 1921-es debreceni templomgyalázás sajtóvisszhangja – töréspontok a magyar társadalomban a Horthy-rendszer első éveiben című OTDK dolgozatában.

¹⁴⁶ Töltéssy Zoltán (Miskolc, 1900. július 11. – Budapest, 1932. október 25.) ref. lp. – Középiskolai tanulmányait Miskolcon végezte, ahol 1918-ban érettségi vizsgát tett. Teológiai tanulmányait Kolozsvárott kezdte, de a román megszállás miatt távoznia kellett. Budapesten folytatta tanulmányait, majd 1921-1922-ben Glasgowban tanult. Skóciai útja után segédlelkésszé bizonyítványt szerzett, majd püspöki magántitkár volt Ravasz László mellett. 1923 őszén Amerikába utazott, ahol a pittsburgi egyetemen tanult, majd egy évig lelkesítő szolgálatot is végzett. Hasonló gondolkodású társaival 1921. július 11-én megalapította a Soli Deo Gloria Szövetséget. Dr. Sebestyén Jenő hívta haza, a Holland-Magyar Bizottság országos utazótitkára lett. 1926-ban a Keresztény Ifjúsági Egyesületek Szövetsége nemzeti titkárává választotta. Nevéhez fűződik a KIE-székház megépítése és a balatonszárszói üdülőtér megrendezése is. MARKÓ 2001-2007., 6. k., 864.

Megkezdődvén a tavaszi munka, húsvét után megszűnt a nőszövet-ség gyűlése, a konfirmandus foglalkozás, az ifj[úsági] egyesületi összejövetel. E helyett vasárnap délután tartunk közös értekezleteket.

Május – július – augusztus.

Lelkész ez idő alatt több utazást tett mint a „Reformáció” szerkesztője, a péceli program ügyében (Balatonendréd, Szekszárd, Sárospatak, Debrecen, Halas [?] Őrszentmiklós) Augusztus 24-én Kunhegyesi országos értekezleten vett részt, ahol a zsinathoz terjesztendő memorandumot elfogadták és 134-en aláírták.¹⁴⁷ Ez utazásokon Tarnay Endre főgondnok is részt vett, továbbá Beveridge Vilmos skót lelkész és Dr. Nagy Sándor.

Május 3-án Watel Matild¹⁴⁸ kínai misszionáriusnő tartott beszédet a templomban a konfirmandusoknak.

Május 5-én konfirmációi ünnepély, amelyen felnőttek is konfirmáltak, délután a nagyteremben ünnepély a konfirmáltak számára.

15-16-án pünkösdkor legátus Incze Gábor IV. é[ves] th[eológus].

Június 10. a Reformáció szerkesztőségének tagjai itt gyülekeznek egész délután.

19-én a B[uda]pesti Belmissziói Iskola 22 leány növendéke látogatta meg a gyülekezetet. De. a templomban Victor Erzsébet tartott elő-

¹⁴⁷ A Kunhegyesi Memorandum és az aláírók nevei a függelékben található.

¹⁴⁸ Helyesen: Vasel, Matild (? , 1875 – ?, 1939) misszionárius – A Liebenzelli Misszió missziói iskolát látogatta 1903-1907 között, majd Kínában, Csangsában (Hunan tartomány) misszionárius 1907-től. KOOL 1995-1997. 1.k., 246-247.; 2.k. 420.

adást. Délben a vendégek a gyülekezet tagjainál ebédeltek, délután kirándulás volt a Hajnal u. végén, ahol játék után volt énekar, szavalat, beszédek.

Július 6-án Dr. Szabó Aladár¹⁴⁹ (id.) kíséretében hat svájci lelkész látogatta meg egyházunkat. Igen érdekelte őket egyházunk szervezete. 20-án Czinke István, rimaszombati püspök kereste fel a lelkészt a megszállt területről.

18-21-én Őrszentmiklóson a „Péceli kör” lelkészi értekezlete, melyen 27-en vettek részt.¹⁵⁰ A gyülekezet nagy lelkesedéssel és szíves-séggel fogadta a vendégeket.

¹⁴⁹ Szabó Aladár (Tác, 1862. december 13. – Gödöllő, 1944. április 26.) ref lp., a magyar Keresztény Ifjúsági Egyesület (KIE) alapítója és első titkára. MARKÓ 2001–2007. 6.k., 18.

¹⁵⁰ A Péceli Kör Vezetőségének 1921. júl 19-20-án Őrszentmiklósi értekezletén jelen voltak:

1.	Forgács Gyula	Pécel	2
2.	Bocsir Lajos	Majosháza	2
3.	Kiss Dániel	Sárbogárd	2
4.	Szabó Aladár, ifj	Gödöllő	2
5.	Sebestyén Andor	Budapest-Kelenföld	2
6.	Bogdán Gyula	Kispest-Wekerlet[elep].	1
7.	Major János	Budapest-Kőbánya	2
8.	Berecky Albert	Dunabogdány	2
9.	Deme László	Budapest	2
10.	Csia Sándor, Dr.	Budapest	2
11.	Seinok Zoltán	Erzsébetfalva	2
12.	Koszorús István	Újpest	1

31-én, Dr. Ravasz László új püspök tett baráti látogatást a lelkésznél. 24-én a Ker[esztyén] ifj[úsági] egyesületek országos gyűlésén, gyülekezetünkől Tarnay Endre főgondnok, ifj. Szilvássy Géza, Somodi András, és Virág Lajos voltak jelen, akik hazatérve a nagyteremben tartott összejegyzetelen adtak számot tapasztalataikról.

Augusztus 17-én Hoeckstra¹⁵¹ és Bowman¹⁵² holland professzorok látogatták meg a lelkészt és kértek fontos információkat a magyar ref. egyházra vonatkozólag.

Augusztus 24-25. Kunhegyesi értekezlet, amelyen a lelkész és főgondnok vettek részt. Ez értekezleten mozgalom indult meg az-iránt, hogy gyülekezetünk lelkészét egy bizonyos időre felszabadít-

13.	Victor János, ifj.	Budapest	2
14.	Mátis Márton	Szada	2
15.	Batta Árpád	Rákosliget	2
16.	Olasz Sándor	Őriszentmiklós	2
17.	Tildy Zoltán	Orczi	1
18.	Vass Vince	Pápa	1

Forrás: RL C/27 Forgács Gyula, 11. doboz., Kunhegyesi Memorandum, 31. fol.

¹⁵¹ Hoekstra, Tjeerd (Urk, 1880. december 20. – Kampen, 1936. január 20.) Biografisch lexicon voor de geschiedenis van het Nederlands protestantisme, Deel 3, 1988., 186-187.; HATVANI 1936.; FEJES 1936.

¹⁵² Bouwman, Harm (Unithuizen, 1863. augusztus 30. – Kampen. 1933. február 8.) ref. lp., th. tanár – Középiskoai tanulmányait Assen-ben végezte, majd teológiai tanulmányokat Kampenben és Amsterdamban folytatott. 1892-től Berlikumban, majd 1897-től Hattemben volt lelképásztor. 1902-től a kampeni teológia egyháztörténet, egyházjog tanára. Biografisch lexicon voor de geschiedenis van het Nederlands protestantisme, Deel 6., 2006. 47-49; FEJES 1933.

sák a gyülekezeti munka alól, hogy ideje legyen az egyetemes egyház szolgálatára. Erre adományokat is gyűjtöttek.

Szeptember – december

Az iskolai év megnyitása után, lelkész elgyötörve az utóbbi hónapok munkájától és izgalmaitól, szeptember 8-20-áig Erdőbényére ment Danyi József¹⁵³ lelkésztársához pihenésre.

28-án lelkész átadja a Kunhegyesi memorandumot a zsinat elnökségének.

Baptista eset. Július 31-én a péceli baptisták nagy, nyilvános összejevetelt hirdettek a piacon. Az óriási hőségben alig volt közönségük. Ezután az imaházukban volt összejevetel, amelyen Lőrik István¹⁵⁴ főtí tisztszónok többek között elmondta, hogy Őrszentmiklóson a református lelkészek gyűlést tartottak volna, de az ottani reformátusok nem adtak nekik szállást. A péceli lelkész is szállás nélkül maradt s ő is, mint a többi a baptistákhoz fordult szállásért, akik könyörültek rajtuk. A református papok felajánlották volna, hogy egyesüljenek a baptistákkal, de azok kijelentették, hogy csak akkor egyesülnek, ha a lelkészek előbb „megtérnek.” – Lőrik e beszédére vérszemet kaptak a péceli baptisták és gúnyolni kezdték református híveinket s azt is

¹⁵³ Danyi József (Sátoraljaúhely, 1876. november 11. – ?, ?) ref. lp. – Középiskolai tanulmányait a Sárospataki Református Kollégiumban végezte, majd teológiai tanulmányait is ugyanott végezte 1895-1899 között. Segédlelkészi szolgálatot Sárospatakon látott el 1900-1903 között, majd az Erdőbényei Református Egyházközség lelkipásztorként szolgált 1903-1927 között. Erdőbényén a helyi Rákóczy kastélyt átalakította és árvaházat alakított benne. TtREL I.8.d. Tiszáninnani lelkészi önéletrajzok, Erdőbénye.

¹⁵⁴ A szűkebb értelemben vett missziós körzet Lőrik István lelkipásztorral az élen 1919-ben alakult, főtí központtal. A körzet állomásai voltak: Fót, Szada, Őrszentmiklós, Zsidó és Hartyán.

híresztelték, hogy most már a református egyház megszűnik s helyébe a baptista lép. Mivel a híresztelés folyton újabb valótlanságokkal toldotta az esetet, írtam őrszentmiklósi lelkész társamnak¹⁵⁵, hogy keresse fel Lőriket és rendezze vele a dolgot. Lőrik egyszerűen csak megjelent nálam és mindent letagadva egy nyilatkozatot adott, melyben kijelenti, hogy abból, amit a péceli baptisták neki tulajdonítanak, semmit sem mondott, ellenkezőleg, az illető lelkész értekezletről elismerőleg nyilatkozott. E nyilatkozatot a baptistákhoz jutattam, akik igen elszégyellték magukat. Dobos István megjelent nálam és bocsánatot kért az egész híresztelésért. Nem hitték, mondá – hogy Lőrik hazudjon. Lőrik ellen fegyelmi eljárást kértek.

Ez esetnek tulajdonítható, hogy egy fiatal nő, aki már be is merítkezett, október 30-án, úrvacsora osztás napján fegyelmi bíróságunk határozata értelmében megkövette a gyülekezetét az úrasztala előtt hagyván a baptistákat, egyházunkban maradt.

A tanítók. Iskolánk, amely a háború előtt az elsők közé tartozott, most az utolsók közé süllyedt. Nincs tanítónk. Kelemen S[ándor] még mindig hadifogságban, Szabó Albert kántortanító pedig 43 évi szolgálat után sem akart nyugdíjba menni, úgy kellett 1920 júliusában kényszernyugdíjazását kérni, mindeddig eredmény nélkül. Szabó Albert 1921 szeptember 1-től szabadságot kért, tehát nem tanít. A rektor leánya Aranyi Lászlóné, Szabó Júliánna régi tündőbaja miatt 1921. márciusában beteg lett. Júniusban az iskolaszék elé idéztetve kijelentette, hogy jó erőben van és szeptemberben a tanítást meg fogja kezdeni. Augusztus végén azonban orvosi bizonyítvánnyal jött, hogy nem taníthat, hanem szanatóriumba kell mennie. Mivel nem ment, a községi orvossal megvizsgáltattuk s az bizonyítványt adott,

¹⁵⁵ Olasz Sándor (? – Apostag, 1937. június ?) ref. lp. – Őrszentmiklósi lelkész volt 1917-1924 között, majd haláláig az Apostagi Egyházközségben szolgált. TtREL I.8.d. Dunamelléki lelkészi önéletrajzok, Őrszentmiklós, Apostag.

hogy taníthat. Erre a tanítónő tiszti orvostól hozott bizonyítványt, mely szerint teljesen képtelen a tanításra és ideiglenesen nyugdíjazandó. Beadta nyugdíj kérvényét s addig szabadságot kér. Ő sem tanít. A tanfelügyelő alig tudott állami tanítókból segítséget küldeni. Szeptember 1-én Cseri Gyula ág[ostai] ev[angélikus] tanító, október 11-én Dénes József, aki sokat mulasztott s az év végén betegszabadságot kért, november 4-én Békéssy Teréz kolozsvári menekült tanítónő lettek beosztva iskolánkba. Az osztályok rendetlenül járnak, az öszszevonásokban nincsen köszönet, az iskola nem fejlődik.

Az állam beavatkozása mindig súlyosabb bajokat okoz. A tanítók egyházias érzése a 0 fok alá szállott. Szabó Albert nyugdíjazását (5 éve süket) a tanfelügyelő nem véleményezte, Vajda tanító megintetvén hanyagsága miatt, a tanfelügyelőhöz ment panaszra, a tanítók állandóan szabadságot kérnek, hogy állami fizetésüket a gödöllői állampénztárnál felvegyék, kedvezményes élelmüket és tűzifájukat beszerezzék, – kiesett az iskola egyházunk fennhatósága alól.

Meg kell tanulnunk azt is, hogy – eltekintve nyilvánvaló szerencsétlenségtől – ha a tanító alkalmatlan a tanításra, azonnal tisztiorvossal kell megvizsgáltatni. Az ő beszédükre és ígéreteikre, hogy „úgyis nemsokára nyugdíjba megyek” – nem kell semmit adni.

Közállapotok: A politikai pártszenvedély az átkos királypuccsok miatt, mint hamu alatt a parázs, állandó veszedelemmel fenyegeti nemzeti létünket. A folyton megújuló pénzveszteségek: bankó lebélyegzés, betétzárolás, vagyon váltság, adók stb. lehetetlenné teszik, hogy erélyesen hozzányúljunk híveink áldozatkészségéhez. Várjuk a kedvező alkalmat. Egyetemes egyházunk nem bír megmozdulni és a kunhegyesi memorandumban elsorolt bajok sajnos változatlanul fennállanak, sőt egyre növekednek. Az emberek fáradtak, kedvetlenek, túlterheltek. Az ifjúság züllik, az intelligencia nyomorog.

1922. év

A karlisták¹⁵⁶ erősen dolgoztak községünkben. Ez és a róm[ai] katolicizmus egyet jelentett. Február 9-én Tóth Imre r[ómai] k[atolikus] lelkészt plébánossá nevezték ki s dacára, hogy nincs itt semmi ingatlan beneficium, plébániává léptették elő az egyházat. A beiktatáson a templomban szörnyű hideg volt. Az új plébános beszédet tartott, melyben azt mondta, hogy eddig hiába dolgozott, „de megpróbálom! Próbá szerencse!” Utána az iskolában üdvözlések voltak, melyen én azt mondtam, hogy kerítés van közöttünk. Ha jó szomszédok akarunk lenni; vigyázzunk a kerítés épségére. Azután bantott volt a Szemere utcai vendéglőben, téli kabátban. A toastokban Károly királyt nyíltan éltették s hangoztatták, hogy azért van baj az országban, mert nincs itthon a gazda. Károly u.i. Madeira szigetén volt internálva. – Március 15-én fölkérésre én tartottam beszédet a piacon a Kossuth szobornál. Végre – mondtam – beteljesedett az álmod Kossuth apánk, a nemzetgyűlés törvénybe iktatta a Habsburg ház detronizációját.¹⁵⁷ A r[ómai] kat[olikus] karlisták felháborodtak. Élükön báró Kray János képviselő jelölttel, forradalmárnak, lázítónak neveztek engem. – Jöttek a politikai választások. Csak nagynehezen tudunk győzni a kerületben a Bethlen Kormány javára. Itt Pécelen pedig b[á]l[r]ó Kray győzött úgy 50 szótöbbséggel. A politikai harcok keserű gyökeret termettek. A király halála¹⁵⁸ Madeirán csak elmélyítette a helyzetet, mert az emberi rokonszenvet könnyen lehetett a Habsburg politika s Otto¹⁵⁹ számára tőkésí-

¹⁵⁶ Karlisták elnevezés valójában a legitimistákat jelöli.

¹⁵⁷ 1921. november 6. XLVII. tc. „IV. Károly Ő felsége uralkodói jogainak és a Habsburg Ház trónörökösödésének megszüntetéséről”

¹⁵⁸ 1922. április 1.

¹⁵⁹ Habsburg Otto (Reichenau an der Rax, Ausztria, 1912. november 20. – Pöcking, Németország, 2011. július 4.) az utolsó Habsburg-trónörökös.

teni! Egyházunkat gondosan távol tartottuk a politikától, amely paralizálta egész községi életünket.

Az őszi kerületi gyűlés az előző évben a belmissziói bizottság titkárává választott fizetés nélkül, de egy évi szabadságot biztosított s e célra helyettes lelkészt rendeltek Pécelre Jakos Lajos¹⁶⁰ személyében, aki már akkor, november 1-én, mikor idejött megválasztott apostagi lelkész volt. Az esztendő azonban nem telt ki! Alig foghatam hozzá a kerületi dolgokhoz, március 1-én Jakos elment s helyette nem kértem mást, mert csak szaporította volna a dolgomat. Februárban Lakó Zsigmond¹⁶¹ new-brunswincki lelkészt kísértem szemle útjában Pécs, Veresegyház, Debrecen, Pápa, Sárospatak megtekintésére. Utunkban Tarnay Endre főgondnok is hűségesen velünk tartott. Március 1-én azonban vissza kellett térnem a gyülekezeti munkához. Meglátszott, hogy nem voltam otthon, a pénztárban is 30000 K[orona] deficit (ezüst valuta 1K=60), díjlevelem még változatlan, a drágaság egyre emelkedőben, hozzá kellett látni a

¹⁶⁰ Jakos Lajos (Szalkszentmárton, 1894., április 22. – Arnheim, Hollandia, 1989. július 1.) ref. lp. – A Budapesti Református Teológiai Akadémia hallgatója volt 1914-18 között, majd Amsterdamban tanult 1924-25-ben. Teológiai doktori fokozatot Debrecenben 1942-ben szerzett: A holland szigorú református egyház gyülekezeti élete és missziói munkája című értekezéssel, ami kötetben is megjelent. Segédlelkészként szolgált 1918-tól Bácsfeketehegyen, 1919-től Bugyin, 1920-tól Alsónémediben, 1921-22-ben Pécelen, majd 1922-25 között Apostagon. Az Alsónémedi Református Egyházközség választott lelkésze volt 1927-57 között. 1957-ben kivándorolt Hollandiába. MARKÓ 2001–2007. 3.k., 529.

¹⁶¹ Lakó Zsigmond (Újpest, 1887. április 14. – Yonkers (USA), 1949. május 15.) ref. lp. – Teológiai tanulmányokat folytatott Bloomfield College and Theological Seminary-ban 1907-1912 között. Lelkipásztori szolgálatot látott el a következő településeken; Shady Side 1909-1912; Wharton 1911-1915; Coatesville 1912-1914; Philadelphia 1915-1916; Bridgeport 1916; New Brunswick 1926-1936; Youngstown 1936-1940; Buffalo 1936-1940; Tonawanda 1941. Az 1910-es évektől kezdődően több lap szerkesztője, szerkesztőbizottsági tagja volt, köztük az Amerikai Magyar Reformátusok Lapjának. NAGY 2000., 597.

gyülekezet anyagi ügyeinek intézéséhez is. Július 1-vel Szabó Albert kántortanító nyugalomba ment, Vajda tanító éppen fegyelmi följelentés elől menekülve a fővároshoz megválasztatott s itt lemondott; Aranyiné ideiglenes nyugdíjba küldetett. Tehát egyik kezünkkel a terményjárandóságokkal leszámolni nem akaró követelődő kántortanító ellen s az általa félrevezetettek ellen kellett küzdeni, a másik kezünkkel intézni a tanító választást, a köteles viselésnek ezüst-napszám alapra fektetését, a lelkési díjlevél módosítását.

Az iskola öt tanerővel megindult. Az ötödik tanerő október 1-én állt be, mint Aranyiné helyettese. A szén és fa ellátás óriási nehézséget okozott. Fáy György ígért s késve adott is egy vagon tőzeget, de az nedves volt s nem égett. Így a karácsonyi vakációt egy héttel korábban kellett kiadni.

Az ősszel sok jó tervvel akartunk munkához látni, de október 18-án megjelentek a sárospataki hívek küldöttei meghallgatásomra. Meghívtak s november 26-án már elmehettem S[áros]patakra bemutatkozni. A gyülekezet belső békéje megingott. Az esperes december végén már megindította a választási eljárást. December 26-án, délután a nagyteremben tartott értekezlet igen viharos volt. Eöri Szabó Dezső¹⁶², kazsói lelkész érdekében volt némi mozgalom.

¹⁶² Eöri Szabó Dezső (Dudar, 1886. augusztus 15. – ?, 1966. ?) ref. lp., esperes, országgyűlési képviselő. – A középiskolát a csurgói gimnáziumban, a teológiát 1905-től Budapesten végezte. Teológiai tanulmányai közben a tudományegyetemen filozófiát tanult. Az Akadémián a Bethlen Gábor Kör vezetője és az intézmény széniora volt. 1910-től Kazsokban helyettes lelkészként, 1912-től Daruváron missziói lelkészként, 1914-től tábori lelkészként szolgált: 1916-ig egy egészségügyi intézményben, majd különböző frontokon. 1919-től Kazsokon, 1923-tól Felsőmocsoládon, majd 1928-tól Dombóváron lelkészkedett. 1922-ben az igali kerületben nemzetgyűlési képviselőnek választották. 1935-től a külső-somogyi református egyházmegye esperese lett. A II. világháborúban ismét tábori lelkészként szolgált. 1945-ben angol hadifogságba esett, 1946-ban szabadult. A háború után Győrköny-

A hívek nagyrésze azonban igen ellenezte, mert nemzetgyűlési képviselő is volt a jelölt. Nem politikus kell ide – mondták, hanem lelkipásztor.

A jelölt hívei, Monori László és Kis József sehogy sem akarták megérteni, hogy Szabó Dezső már olyankor prédikált, mikor az állás megürült, tehát nem választható. A jelöltek a következők voltak: Deme László, helyben lakik, de csak január 15-én telik le a büntetése¹⁶³, Szabó Aladár¹⁶⁴ (Gödöllő) kijelentette, hogy nem jön. Batta Árpád (R[ákos]liget), Gombos Lajos (Gyömrő s[egéd]l[elkész]); Deák Imre¹⁶⁵ (Bugyi); Szabó Zsigmond¹⁶⁶ (B[uda]pest); Kállai Ferenc

ben (Tolna vm.) végzett lelkészi szolgálatot. KRÁNITZ 2013., 659-660.; ZOVÁNYI 1977., 359.

¹⁶³ ld. MOLNÁR 2011. és MOLNÁR 2013.

¹⁶⁴ Szabó Aladár, ifj (Budapest, 1890. augusztus 11. -?, 1948.) ref. lp. - Érettségi vizsgát a Budapesti Református Főgimnáziumban 1908-ban tett, majd teológiai tanulmányokat folytatott 1908-1911 között. Berlinben tanult az 1911-12-es tanévben. Segédlelkész Budapesten volt 1912-1915 között, ahol egészen 1917-ig szolgált tovább választható lelkészként. A Gödöllői Református Egyházközség hívta meg lelkészének 1917-ben, ahol haláláig szolgált. SZÖGI 2001. 177.; RL A/1f Törzskönyvi Lapok 1933.

¹⁶⁵ Deák Imre (Budapest, 1883. augusztus 4. - ?,?) ref. lp. - Érettségi vizsgát a Budapesti Református Főgimnáziumban 1883-ban tett, majd teológiai tanulmányokat folytatott 1903-1907 között. Edinburgh-ban 1912-1913-as tanévben ösztöndíjas volt. Segédlelkészi szolgálatot látott el 1907-től Szeremlén, 1909-ben Monoron, 1910-ben Alsónémediben és Bicskén. Rendes lelkésszé 1910-ben választotta meg a majosházai egyházközség, ahol 1920-ig szolgált, majd innen a Bugyi Református Egyházközség hívta meg lelkészének. RL A/1f Törzskönyvi Lapok 1933.

¹⁶⁶ Szabó Zsigmond (Deáki, 1885. január 30. - Kiskuhás, 1940. ?) ref. lp. - Teológiai tanulmányait 1904-ben a budapesti teológián kezdte. Komáromi segédlelkésség után került át a dunamelléki egyházkerületbe, és lett budapesti segédlelkész. Pest-szentlőrincen segédlelkészként, majd az egyházkerületben utazó missziói lelkészként szolgált. 1924-ben választották meg lelkésznek Kiskunhalason. KRÁNITZ 2013., 912-913.

(B[uda]pest, Konvent); Patay Pál¹⁶⁷ (B[uda]pest); Kovács Zoltán¹⁶⁸ (Csepel); Bereczky Albert (Dunabogdány); Perjéssy Károly (Ócsa). December 28-án az esperes leltározott, 31-én küldöttség szervezkedett a jelöltek meghallgatásán.

A hitélet, dacára a sok nehézségnek Isten kegyelméből növekedett. Január 22-én Sactarius Ernő ifj[ú]sági egyesületi főtitkár tartott beszédet a templomunkban Megyericsy Béla tolmácsolásával. Január 27-én a szomszéd lelkészek (péceli kör) tartottak előadásokat s hirdették az igét a vallásos estélyen. Április 18-ik napján ifj[ú]sági egyesületi országos gyűlés és tanfolyam volt nagytermünkben. Jelen volt Siordé és Fiers Károly is. A hívek szállást adtak 70 személynek, adakoztak buzgón. A nyáron Laky Zsigmond amerikai lelkész többször prédikált templomunkban és a vallásos estélyen, Bogár Lajos toledói lelkész is prédikált. Ősszel rendbe hozattuk a templom tornyát, az iskola tetejét, egyik tűzfalát 140.000K[orona] költséggel (1 ezüst = 180 K[orona]). Karácsony előtt erre külön adakozás volt, s a hívek 83.000 K[orona]t adományoztak egy hét alatt.

1923

Január 11-én a küldöttek beszámoltak tapasztalataikról a presbitériumnak s egyhangúlag Bereczky Albertet ajánlották. A presb[ite]

¹⁶⁷ Patay Pál (Báta, 1888. december 14. – Budapest, 1971. május 27.) ref. lp. – MARKÓ 2001–2007. 5.k. 169–170.

¹⁶⁸ Kovács Zoltán (Szabadszállás 1899. december 5. – ?,?) ref. lp. – Érettségi vizsgát Nagykőrösön 1909-ban tett, majd 1909–1913 között a budapesti teológiai akadémia hallgatója volt. Segédlelkészként szolgált 1913-tól Tasson, majd Rákosszentmihályon, 1914-től Szeremlén és Soltvadkerten, 1915-től Kecskeméten, 1918-tól Csepelen. A Szentkirályi Református Egyházközség 1925-ben lelkészének választotta meg. RL A/1f Törzskönyvi Lapok 1933.

rium] elrendelte, hogy aláírási ívek bocsáttassanak ki. 13-ára 509 egyháztag aláírta Bereczky meghívását (630 közül).

Január 21-én kihirdetvén, hogy 28-án lelkészválasztás lesz, megjelent a lelkészi hivatalban Kelemen Sándor, akinek nem teljesítette az iskolaszék azt a kívánságát, hogy Kupa Judit helyett férfi legyen a vezető tanító, Vajda János, aki ellen fegyelmi eljárás volt folyamatban, amikor tanítói állásáról lemondott, Szabó József községi tanító, aki már kétszer is szeretett volna tanító lenni egyházunknál, de a presbitérium nem választotta meg, mert olyan hírben áll, hogy a gyermekekkel kegyetlenül bánik, Sallai György, aki a lelkészi földet 1918 végéig bírta bérbe csekély 22 K[oroná]ért holdanként, s akkor a községi előljáróság közbelépésével lehetett őt a lejárt bérletből kiszorítani, és Botlik János, aki Szabó Albert ügyéből kifolyólag bepereltett az egyházzal kötött szerződése megszegése miatt – és kérték lemásolásra a választói névjegyzéket. Tehát megalakult az ellenzék Szabó Albert k[ántor]tanító vezetése alatt. Az ő lakásán tartottak a pártértekezletek. Szabó Albert ugyanis és családja abban a véleményben volt, hogy ha nem olyan lelkész jön ide, aki velem barátságban van s nem fog velem továbbra is összekötetést tartani fenn, akkor az ő pörének is kedvező kimenetele lesz s családtagjai sorsa is biztosítva lesz az egyháznál. Bereczky az én barátom lévén, meg kell akadályozni az ő idejövetelét. A gyülekezet megtévesztésére és zavarba ejtésére a következő hírekkel dolgoztak: Nagy Ferenc esperes szeretne idejönni s azt mondta t[iszteletes] Bereczky nem ide való ember s mindent el kell követni, h[ogy] a választás ne legyen egyhangú – közben az ő nevét ne használják, hanem ha majd lecsendesedik minden, akkor majd eljön. Továbbá: Forgács fanatikus jezsuita, a külföldiek kémje, elég volt már ilyen papból, ha ő ilyen, a barátai is ilyenek, Bereczky is újságíró (Reformáció) tehát bárki más, csak ő nem. Továbbá: 17 ember volt meghallgatni a lelkészeket? S ezek a „senkik” akarnak nekünk lelkészt választani? Ez a presbitérium nem ér semmit, mert azt teszi, amit Forgács, Tarnay és Szilvássy akarnak;

lehetetlen, hogy 17 ember egyet értsen „ez ki volt csinálva”, a presbitérium pazarol, ezt a gazdálkodást tovább túrni nem lehet stb. Az esperestől nyert privát értesülés igazolta, h[ogy] az esperesnek tulajdonított beszéd légből kapott hazugság. Ezt sikerült a gyülekezetnek még idejében tudomására hozni.

Január 28-án Deme László prédikált a Jó pásztorról¹⁶⁹, Victor: Mester arcképei¹⁷⁰ nyomán. Kontra Aladár¹⁷¹ óbudai lelkész és Szánthó Ödön r[ákos]csabai főgondnok voltak az elnökök a lelkészválasztáson. Az ellenzék igen tüntetően követte a szavazást s úgy rendetlenkedtek, hogy a választás titkosságát veszélyeztették. Az eredmény 220 szavazat Bereczky mellett, 85-el kevesebb ellene. A koncessza¹⁷² azonban nem volt idejében kiadható, mert az ellenzék megfellebbezte a választást azon a címen, hogy nem volt titkos. Valószínű, h[ogy] már a szavazáskor gondoskodott róla, hogy a föllebbezést szükség esetén megtehesse.

Március 22-én Hörömpő Dezső¹⁷³ gyóni lelkész vizsgálatot tartott, mely alkalommal egyezséget létesített az egyház és Szabó Albert

¹⁶⁹ Jn. 10,1-21.

¹⁷⁰ Victor János: Jézus önarcképei, hat elmélkedés, Budapest, 1915.

¹⁷¹ Kontra Aladár (Zámoly, 1877. május 19. – ?, ?) ref. lp. – Érettségi vizgát Nagykörösön 1896-ban tett, majd 1896-1900 között a budapesti teológiai akadémia hallgatója volt. Iváncsán 1899-1902 között volt segédlelkész, majd segédlelkészként szolgált 1902-1907 között az Óbudai Református Egyházközségben, ahol 1907-től rendes lelkésszé is megválasztották. 1914-1918 között tábori lelkészként szolgált az olasz, román és ukrán frontokon az 5-dik honvéd lovashadosztály kötelékében. 1920-1931 között nemzetgyűlési képviselőként, majd országgyűlési képviselőként politizált. RL A/1f. Tözkönyvi Lapok 1933.; FREISSBERGER 1927. 143.

¹⁷² concessa vagy koncessza – esperesi engedély a megválasztott lelkész számára, mely tartalmazza a lelkési díjlevelet is. SZENTPÉTERI 1948. 413.

¹⁷³ Hörömpő Dezső Károly (Körösladány, 1890. december 2. – ?, ?) ref. lp., - Érettségi vizgát az eperjesi evangélikus főgimnáziumban tett 1908-ban, majd 1908-1912

között az elmaradt k[ántor]tanítói javadalomra vonatkozólag. 12 mázsa tüzelő volt a kárpótlás, amit Szabó Albert elfogadott és kijelentette, hogy ha ez előbb megtörténik, a „lelkészválasztás is másképp ment volna”.

Júniusban a fegyelmi bíróság Szabó Albert és Sallai Györgyöt sújtotta büntetéssel a gyülekezet szándékos félrevezetése miatt. Ezt az ítéletet természetesen megfellebbezték.

A szeptember 18-án tartott egyházmegyei közgyűlés alkalmával a bíróság a lelkészválasztásra nézve új szavazást rendelt el. Szabó Albert és társai föllebbezését felszerelés végett a mi bíróságunknak kiadta. Az új szavazás – ám megtartatván Bereczky hívei újra reá szavaztak, az ellenpárt pedig összezsugorodott Szabó Albert családjára és barátaira, s ezek 50 szavazatot adtak le. Ezután az ellenzék megszégyenülve félrevonult. A jobb érzésűek igazolásul annak, hogy őket „meggyőződés” vezették a lelkészválasztásnál s hogy egyházukat szeretik, az évvégén küldöttséggel fordultak hozzám, hogy indítsuk meg a gyűjtést az új harangok öntésére. Ez meg is történt. Ez év július 18-28-ig Zürichben részt vettem a Presbiteri Allianc világyűlésén.

Lamberg Jenő, a nemzeti szintár volt tagja egy Kultur Társaságot gyűjtött össze, mely október 31-én előadta Wolf József: Luther c.

között a debreceni teológiai akadémia hallgatója volt. 1912. szeptember 1. – 1914. szeptember 1. között Debrecenben „hivatali esküdt diák”. 1914. szeptember 1. – november 1. között Bükén helyettes lelkész, majd 1914. november 1. – 1915. április 1. között önkéntes betegfelügyelő lelkész a miskolci barakk-kórházban. 1916–1918 között tábori lelkészi szolgálatot vállalt. 1915. április 1. – 1917. augusztus 1. konventi számvevő, majd 1921. április 1-ig konventi titkárként tevékenykedett. A Gyóni Református Egyházközség lelkipásztoraként szolgált 1921. április 1. – 1933. szeptember 1. között, majd a Rákosszentmihály Sashalmi Egyházközség hívta meg lelkészének. RL A/1f Törzskönyvi Lapok 1933.

drámáját.¹⁷⁴ Az előadást kétszer megismételték nagy lelki és anyagi haszonnal.¹⁷⁵ Isaszegről, Gyömrőről stb. is szép számmal jött az érdeklődő közösség. Ugyanaz a társaság karácsonykor háromszor előadta Dickens: Karácsonyi énekét hasonló sikerrel.

1924

A harang bizottság összegyűjtötte az ígéretet, sőt szakértőt hívatott annak megítélésére, lehetne-e a meglévő harang a három közül középső nagyságú. A Kultur Társaság a tavasszal, március 15. körül háromszor előadta „Rákóczi Ferenc fogsága”¹⁷⁶ c. darabot, nagy sikerrel.

A sárospataki egyház április 24-ére várt engem. Az özvegyet azonban nem lehetett kitenni a lelkészlakból, mert az egyház nem tudott megfelelő lakásról gondoskodni. Már-már azon a ponton voltam, s ezt megírtam a [sárospataki főgondnoknak és esperesnek is, hogy ha idejében nem foglalhatom el állásomat, inkább lemondok arról, mintsem én legyek az oka annak, hogy úgy a péceli, mint a sárospataki gyülekezet lelki károkat szenvedjen a másfél éve tartó bizonytalanságnak. Végre május 1-én olyan miniszteri rendelet jelent meg, mely lehetővé tette az özvegy papné kilakoltatását, úgy, hogy június 1-ére kitűzetett oda költözésem és beiktatásom ideje.

¹⁷⁴ Wolf József (Mezőberény, 1880. március 6 – Losonc, 1920. március 30.) ev. lp. Az 1917-es Luther darabja, illetve annak részletei közkedveltek volt az 1920-as évek elején. Több gyülekezetben játszották ezt a művet. ZOVÁNYI 1977. 696.

¹⁷⁵ Az előadás plakátja a teljes szereposztással fennmaradt a gyülekezet levéltárában, aminek átirata a függelékben található.

¹⁷⁶ Szigligeti Ede: II. Rákóczi Ferenc fogsága, 1848.

Áldozócsütörtökön búcsúztam a gyülekezettől. Előző vasárnap tartottam ugyan búcsú beszédemet, mert áld[ozó]csütörtökön konfirmáció volt, – de a gyülekezet nagy szeretettel gondoskodott áld[ozó]csüt[örtök] délutánján is búcsúzási alkalomról. A nagyteremben szeretetvendégséget rendeztek Tarnayék vezetésével meglepetés-szerűen. Tarnay Endre fogadott feleségemmel együtt ez összesjöveten, s az összesereglett hívek nevében szólt hozzánk, átadva az emléktárgyakat, mely egy márvány íróasztal készlet, márvány villamos lámpa-állvánnyal. Másnap a vasúti pakolással telt el. Szombaton reggel indultunk útnak. Az állomáson a gyülekezet tagjai közül igen sokan megjelentek, sőt 36-an, köztük Tarnay Endre főgondnok is elkísértek minket Sárospatakra, ahol részt vettek a vasárnap de. végbement beiktatásomon.

Ezzel bevégeződött lelkipásztori szolgálatom Pécelen. Annak a szeretetnek azonban, amely szívemben él a gyülekezet iránt, nem lesz vége soha. Azok az apák, anyák, gyermekek, testvérek, fivérek, nővérek, házak és földek, akiket és amikor Isten ott nékem adott, gazdag jutalom nékem ott teljesített gyarló szolgálatomért. Legyen áldott a gyülekezet. Én magam hadd szálljak alá, de növekedjék a hívek életében a Főpásztor, Urunk, Jézus Krisztus.¹⁷⁷

Sárospatakon, 1924. június.

Forgács Gyula

l[elki]p[ásztor]

¹⁷⁷ „Neki növekednie kell, nekem pedig kisebbé lennem.” Jn 3,30

Deme László interjú

Az interjút készítette:

*Huszár Tibor és Kovács I. Gábor
az 1980-as években.*

Dunamelléki Református Egyházkerület

Ráday Gyűjtemény Levéltára

C/196 Deme László fondja.

Deme László nyugalmazott református esperessel beszélgetünk, a század egyik nagy tanújával, aki még az első világháború előtt kapcsolódott be a magyar református diákmozgalmakba, egyik alapító tagja volt.

Beszélgetőtárs: Kovács Gábor.

– Először is szeretnénk megismerkedni nagytiszteletű úr egyéni életútjával, rögzítenénk az életút adatait, beszélnénk szellemi tájékozódásáról, bemutatnánk tevékenységét a diákmissziós munkában, másrészt pedig beszélnénk a tágabb világról is, amelyben élt, azokról az

intézményekről, amelyekben megfordult, azokról a személyekről, akiket közelebbről ismert. Időrendben haladva először talán az élet-út elejét rögzítsük. Mikor tetszett születni, hol, milyen családban?

– Nagyon örülök annak, hogy egy ilyen megtiszteltetésben lehet részem, hogy szólhatok az elmúlt századbeli magyar református egyház életéről, munkájáról, mert a tanulmányaim, a lefolyt életem emlékei, továbbá elődeimnek az emlékezése útján körülbelül Mária Terézia uralkodásának a feléig tekinthetek vissza.

– Hol tetszett születni? És milyen családban, hol nevelkedett?

– Zádorfalván, Gömör megyében születtem, 1889. június 26-án. Édesapám Deme Ferenc gazda vagy földművelő, ahogy Gömörben szokták mondani, ilyen kis középbirtokos volt. A családom nagyon régi. A Forgón-féle gömöri nemesi családokról szóló könyvében a Mátyás király korabeli időben már nemcsak virágzott, hanem ilyen magas tisztséget is viselt az egyik tag, mint amilyen a homo regius megbízatása volt, egy bizonyos birtokperben a király helyett vizsgálódott és hozott ítéletet.¹⁷⁸ Édesanyám neve Szegő Erzsébet volt, aggteleki származású volt. A családja szintén földművelő foglalkozású volt és régi nemesi család szintén.¹⁷⁹ A családnak a szellemi légköre nem volt a legmagasabb, de a kis falusi életnek a körülményeihez képest, mégis jelentős műveltségű volt. Édesapám kijárta az elemi iskola hatodik osztályát. Könyveket vett; voltak könyvei a szabadságharcról, Jókai regények, amiket én olvastam elsősorban, azután járt neki kis olcsó napilap, amit járattott és a Vasárnapi Újság¹⁸⁰ és a Képes Politikai Híradó¹⁸¹.

¹⁷⁸ Deme családra vonatkozóan ld. FORGON 1909. 1.k., 194-196.

¹⁷⁹ Szegő családra vonatkozóan ld. FORGON 1909. 2.k., 264.

¹⁸⁰ Vasárnapi újság képes, ismeretterjesztő hetilap volt, 1854–1921 között jelent meg.

– *Nagyon színvonalas újság volt a Vasárnapi Újság?*

– Igen. Ezeket én nagy örömmel olvastam és búvárkodtam és különösen tetszett az a könyv, amely a szabadságharcról szólt; Gracza-féle képeskönyv¹⁸² volt ez.

– *Talán 5 kötetes nagy könyv?*

– Én pontosan nem emlékszem hány kötet volt, de vastag könyvek voltak, amikből én magamba szívтам, hogy így mondjam, a magyar voltomnak nemzeti érzését és azt a levegőt, ami uralkodott az egész családomban, sőt az egész nemzetségemben és annak az egész gyönyörű környéknek az általam ismert részében, mint hitvallás a magyar szabadság és függetlenség tekintetében.

– *S mennyi volt a családnak a birtoka?*

– Körülbelül 90 hold szántóval, legelővel, rétekkel és nagyon szép erdősséggel. És miután ezt a család maga nem tudta megművelni, tehát mindig volt legalább egy cselédünk és egy szolgálónk. A cselédek között sok volt a Felvidékről jött tót gyerek, akik esztendőig ott voltak, mert ott volt mit zabálni, amint ők mondták. Édesapám nagyon testvériesen és barátságosan bánt velük, ők ezért nagyon szívesen maradtak nálunk. Édesanyám pedig kitűnő gazdaasszony lévén, betanította a szolgálókat a háztartásnak, meg a főzésnek, sütésnek a művészetére, amelyet annyira elismertek, hogy amikor nálunk magasabbrendű vendégek voltak, mindig előre megrendel-

¹⁸¹ Képes néplap és politikai híradó, mulattató és tanulságos újság a magyar nép számára, felelős szerkesztője Nagy Miklós volt. A lap 1873-1919 között jelent meg.

¹⁸² Gracza György: Az 1848-49-iki magyar szabadságharc története. Az aradi 1848-49-iki Erekllyemuseum s a Gr. Kreith-féle gyűjtemény képeivel I-V. Budapest, Lampel Róbert, [1894-1898].

ték, hogy legyen „túrós béles” vagyis túrós tészta, mert olyat senki se, az egész földön nem tudott senki készíteni, mint édesanyám.

– *A család tehát régi kismanesi származású család?*

– Igen. A falunak a legnagyobb része a családok közül többszáz esztendő múltá tekínthettek vissza, mint nemesi származású emberek és nekem az a benyomásom utólag, ahogy így utána gondolkodom az elmúlt időknek, hogy az a rész, amelyben mi laktunk, tudniillik a Sajó völgye és a Torna és a Borsodi Besenyő vidék közötti rész, ez voltaképpen honfoglaláskori származék és mint „gyepűnépség” – vagyis határvédő népség – szerepelt, amely aztán idők folytán északra és nyugatra is egyre terjedt, mert a nemzetségi táblázatom szerint, amely körülbelül 350 évre visszavezethető, vagyis van vezetve okmányok alapján, (tudniillik, minden nemesi családnak volt külön levéltára, leveles ládája) készítette azt Forgón Mihály jogi doktor Gömör megye nemesi családjainak a történetét. Számtalan más egyéb forrásoknak a felhasználása révén.

– *És hányan voltak Laci bácsiék testvérek?*

– Eredetileg négyen¹⁸³, de két leányunk kicsi korában meghalt. A bátyám 22 éves volt, amikor én megszülettem, tehát én voltam a családban a legkisebb, gömöri nyelven úgy hívtak, hogy fenékkfészek. És miután így még volt egy bátyám, aki 14 évvel volt fiatalabb, tehát hárman voltunk fiúk, amikor én megszülettem. Akkor fölvetődött az az ősparaszti, vagy magyar gondolat, hogy három gyerek között, ha szétoszlik egyformán a munka, a birtok, akkor egyik se tud tisztességesen megélni. Ezért elhatározták, hogy belőlem diplomás embert nevelnek, éspedig elsősorban papot. Édes-

¹⁸³ Deme László tévesztése – amint a következő mondatokból kiderül, öten voltak testvérek.

apám megpróbálta a két bátyámat is ifjú korában, a hatodik osztály, hatodik elemi osztály elvégzése után megpróbálta taníttatni, de mindegyik csak két évet bírt el, és utána nem akart tovább tanulni, hanem otthon a földdel, vagy az állatokkal stb. szeretett foglalkozni. Főképpen a csikókat meg a lovakat nagyon szerették. Ezért aztán ők otthon maradtak és belőlük mind a kettőjükből földműves lett, illetőleg hát kisbirtokos.

Mikor én születtem 1889-ben, édesapám pedig 1836-ban, tehát meglehetősen idős korban, idős korában jöttem a világra. Nagypapám 1800-ban született, dédapám pedig Mária Terézia uralkodásának a közepe táján volt „számos legény” és katona. A család sokat beszélt az ősökről, hogy ki mit csinált. És bennem egynéhány dolog megörögződött, amit visszamenőleg 1770 tájáig mondtak az elődökről. Így az emlékezetem a mai napig több mint 200 esztendő. Édesapám maga csak hat elemi járt. De mint éleseszű ember, tanulékony volt, könyveket olvasott, gazdasági írásokat, mint mondtam, újságot is járatott és kitűnő búzatermelő volt. Úgyannya, hogy az ő búzájáért a putnoki zsidó kereskedő 20 fillérrel mindig többet adott mázsánként, mint más emberfiának. Amikor a szülőkben megfogant az a gondolat, hogy engem taníttatnak tovább és belőlem papot nevelnek, mert ez volt édesanyámnak a lelkevágya, miután a bátyja, aggteleki származású lévén, Patakon tanult és utána Zemplén falujában volt református lelkész¹⁸⁴, tehát engem is az ő példája nyomán papnak akart neveltetni. Így kerültem azután a zátori elemi iskola négy osztálya után Sárospatakra, a gimnáziumba. Mégpedig úgy, hogy a nagybátyám feljött 1899 szeptember elején Zádorba, és édesanyámmal együtt vitt le Patakra. Mikor

¹⁸⁴ Szegő Benjámin (Aggtelek?, ? – Zemplén, 1924.?) ref. lp. – A Zempléni Református Egyházközség lelkipásztora volt 1874. márciusától haláláig. Felesége Hatvany Erzsébet volt. TtREL I.8.d. Tiszáninneni lelkési önéletrajzok Zemplén, 2.

megláttam a pataki iskolakertből a kétemeletes hatalmas épületet, amelyet életemben soha nem láttam még, akkor visszacurikkoltam és azt mondtam, hogy én ide nem megyek, mert rámesik ez az óriási épület. Ők azonban kézenfogtak, átvittek az utcán és egyenesen beíratk, és másnap ott hagytak magamra. Így lettem én pataki diák.

– *S akkor a birtokmegosztást hogyan gondolta az édesapja a három gyerek között?*

– Halála előtt két esztendővel édesanyámmal és két bátyámmal bementünk a tornaljai közjegyzőhöz, és ottan írásba foglaltatta, hogy a birtoknak a rámeső 1/3 részének csak a felét kapom. A többit pedig megosztja 2 bátyám között. Ebbe én a közjegyző felvilágosítása után is, hogy nekem a harmadrészre van jogom, beleegyeztem, mondván, hogy nekem diplomám lesz, meg tudok belőle élni és az apám határozatát elfogadtam.

– *A családban volt mélyebb vallásosság ezen a rokoni kapcsolaton kívül, hogy valamelyik nagybátyja pap volt Laci bácsinak?*

– A család alapjában véve, az akkori módon és mértékben vallásos volt. Volt családi Bibliánk, volt 3 imádságos könyvünk, a Szikszai¹⁸⁵, azután a Dobos¹⁸⁶ és a Tompa-féle¹⁸⁷. A Tompáé azért, mert akkor Tompa Mihály a szomszéd falunak, Kelemérnek volt a papja.

¹⁸⁵ Utalás Szikszai György imakönyvére, mely az első világháború végéig majd 100 kiadásban jelent meg. Szikszai György: Keresztyéni tanítások és imádságok a keresztyén embernek külön-különféle állapotai és szükségéi szerint, Pest, 1855.

¹⁸⁶ Dobos János: A gyermek imái és első vallásos érzelmei, protestáns iskolák és gyermekek számára, Pest, 1861.; Budapest, 1874.

¹⁸⁷ Tompa Mihály: Olajág, elmélkedések, fohászok és imák hölgyek számára olvasó és imakönyvül, Pest, 1867.; 1869., 1871.; Budapest, 1883., 1895., 1903., 1911.

Anyám minden vasárnap elküldött templomba, kezembe nyomott egy imádságos könyvet, és templom előtt először el kellett olvasni az imádságot és azután mentem az istentiszteletre. Mint negyedik osztályos gyerek, már én voltam az énekdictáló a templomban. Jó hangom volt, és a tanítóm nagyon szeretett. A zádori elemi iskoláról el kell mondanom, hogy körülbelül 75 gyerek járt a 6 osztályba. Főképpen az alsó 4 osztályban mindenki, a felső két osztályban már csak azok, akik többet adtak a gyerekeknek a neveltetésére. De a tanterem kicsi volt. Ennél fogva körülbelül 8-10 gyerek a kispadon ült, a térkép alatti fal mellett, és emlékszem rá, hogy ott míg a többi osztálynak magyarázott a tanító, addig mi a falat kapartuk és ettük és nyaltuk, mert az volt a hiedelem, a falusi hiedelem, hogy a mész egészség. Erre világosan emlékszem, nagyon szépen kijártam a négy osztályt, mindig jeles voltam és csodálkoztam később azon, hogy egy tanító hat osztályt hogy tud tanítani, de az eredmény mindig kitűnő volt, az egyházlátogatás kitüntette a tanítónkat.

– *Mikor be tetszett kerülni a pataki gimnáziumba, milyennek találta Laci bácsi az iskolát?*

– Hát nekem minden tantárgy tetszett, de a latinnal eleinte nem boldogultam, mert megakadtam a cénél, amit bizonyos estekben k-nak kellett olvasni. Németül is tudtam pár szót, latinul is ismertem pár szót, mert apám a régi világból, még gyerekkorából hozta.

– *K. u. K. hadseregben szolgált?*

– Ott volt mint konvltáns katona Solferinonál¹⁸⁸ és Königrätz-nél¹⁸⁹, tehát német szó is ragadt rá. És megfigyeltem, hogy a fa-

¹⁸⁸ 1859. június 24.

¹⁸⁹ 1866. július 3.

lunkban is használtak megmagyarosítva egyes német szavakat. És kívánta, hogy a nyelvtanulásra különösen helyezzek súlyt. Az első pár héten azonban nem ment a latin olvasás, azért a latin tanárom megkérdezte tőlem, hogy honnan jöttél te? Mondom; Zádorból. Mi az apád? Mondom: földművelő. – Hát, mondd meg az apádnak, hogy vigyen vissza a tehénszarvához, ha nem tudsz hetek múlva se boldogulni a c betűvel.¹⁹⁰ Egy kicsit el voltam keseredve, de annál szorgalmasabban tanultam, mindent, de különösen a latint, úgy-hogy fél év múlva én lettem a legkedvesebb tanítványa, év végére mindenből jelesem volt. Különben a 12 esztendőn keresztül tiszta jeles volt a bizonyítványom. Ennek alapján aztán a második osztálytól kezdve ingyenes lettem a konviktusban. Áldom mindig azokat a bőkezű alapítókat, akik lehetővé tették, hogy sok szegény diák ott lehessen tanult emberré és az intelligens dolgozó ember népünknek a tanítójává és vezetőjévé. Ezzel a tanárommal különben később, hogy úgy mondjam, baráti viszonyba kerültem, mert mikor negyedik osztályos voltam, eljegyzette egy szikszói ügyvédnek a lányát és ajánlottan küldött neki hetenként szerelmes levelet. Sejtettem, hogy szerelmes levelet, és ajánlva azért küldte el, mert messze volt a posta és megbízott bennem. Így én, ettől az időtől kezdve, különösképpen megszerettem; annyival inkább, mert eb-

¹⁹⁰ A meg nem nevezett latin tanár Domby László volt. A Sárospataki Ev. Ref. Főiskola, Akadémia és Gimnázium értesítője az 1899-1900. iskolai évről, Református főiskola, teológiai akadémia és gimnázium, Sárospatak, 1900., 185.

Domby László (Sáránd, 1871. ? – Miskolc, 1932. december 7.) pedagógus, iskolaigazgató. – Középiskolai tanulmányait a debreceni Kollégiumban végezte. 1899-1915 között a Sárospataki Református Kollégium tanára, majd 1916-tól haláláig a Miskolci Református Leánygimnázium igazgatója volt. A Tiszáninneni Református Egyházkerület világi főjegyzője. A Miskolci Református Egyház presbitere. P.F. 1933.; Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára Gyászjelentés, Domby László.

ben az időben én magam is meleg szívvel éreztem egy nyolcadik ágon szintén Deme nevet hordó kislány iránt. Baráti tanáromon kívül nagyon szerettem az öreg Maklári Papp Miklóst¹⁹¹, helyesebben Mici bácsit, aki családi bankárja volt a fiatal gyerekeknek, akik ha elfogyott a pénzük és megáhitották a cukrot, 50 fillért vagy egy koronát kértek kölcsön, és ő azt beírta a noteszába, és aki rendesen megadta, annak folyószámlája volt, mai szóval élve. Bennem nagyon megbízott és kisegített. Hát én füzetet mondtam, de cukrot vettem rajta, mert nagyon szerettem. Volt egy-egy kedvelt tanárom, a Csontos József¹⁹²; meg az öreg Pörcti, akiket emberségükért, mert egy kicsit éreztem, hogy törődnek velünk, emberségükért szerettem meg, de volt egy olyan is, aki kemény legény volt. Ő fiatal tanárunk volt, aki ötödikben vette át a latin-görögnek a tanítását és nagyon sokat követelt tőlünk, és nagyon goromba modorú volt, de megéreztem a gorombasága mögött, meg a keménysége mögött a jó szívét. Hát erről külön mesét tudnék mondani. Egy olyan alkalommal, amikor kis-patakon volt tűz és majdnem az egész osztály kivonult a tűzhöz, hogy oltani akartuk, de kiderült, hogy Kis-patakon van a tűz, hát csak a piacig mentünk és onnan jöttünk vissza, és aztán amikor visszaértünk, akkor ő már ugye csak a hiányos

¹⁹¹ Maklári Pap Miklós (Tállya, 1847. január 10. – Tiszalök, 1937. január 12.) ref. lp. tanár. – Tanulmányait a Sárospataki Kollégiumban végezte. Tállyán volt segédlelkész 1869-ben, majd rövid idő múlva Patay Ferenc családjánál Gombán volt házitánító. 1871-1874 között a Máramaroszigeti Református Főgimnázium tanára volt, majd 1874-1902 között a Sárospataki Református Főgimnázium magyar nyelv tanára. A Sárospataki Irodalmi Kör elnöke, a sárospataki református főiskola nyomdájának felügyelője, valamint a Sárospataki Református egyházközség presbitere volt. SZINNYEI 1891-1914. 1902. 8.k., 426.; Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára, Gyászjelentések, Makláry Pap Miklós.

¹⁹² Csontos József (1866 –1937) ref. lp., tanár. – Tanár volt 1892-től. A Sárospataki Református Főgimnázium tanára volt 1895-1927 között. A Sárospataki Református Egyházközség presbitere és pénztárosa volt. CZEGLE 1981., 224.

osztállyal foglalkozott. Az egyik fiú vállalkozott arra, hogy kimentő szónoklatot vág ki; majd amikor bemegyünk.

– *Latinul?*

– Nem latinul. Nem tudtunk annyit latinul. És ezzel a szóval kezdte, hogy „Tekintetes tanár úr!” Erre a sarokba letett ébenfa botjához szaladt a tanárunk, Szilágyi Benő¹⁹³ és felemelte. Erre a Vitek, ez egy rossz tanuló, de nagyon eszes gyerek volt egyébként, hanyatt-homlok visszafordult és magával sodorta az egész társaságot, úgy-hogy a folyosó lépcsőjén esett le a legtöbb és egy fél pillanat alatt úgy elpárolgott ki az épület háta mögé, ki a klozetnek a tájékára, hogy csak egy pár gyerekre tudott húzni egyet-kettőt a botjával. De bezárt bennünket. Nem mehettünk el aznap ebédelni, és ott kellett lenni egészen 4 óráig. És többször megnézte, hogy ott vagyunk-e. És az volt a természete, hogyha valaki egy kritikus szót nem tudott, például görögül mondani, akkor leíratta 50-szer, meg 100-szor, volt úgy, hogy 200-szor és hozzátette, de megszámolom. És úgy is volt, hogy megszámolta. Az egyik osztálytársam, amikor a görög igergozást tanultuk, kérdezte tőle, hogy a kintó igének hogy van a pluszperfektuma, azt találta mondani, hogy ekik.... Hát erre aztán felháborodott. Hogy mondtad? hogy ekikmükmakmaj. Hát aztán nyújtottam a kezem, hogy tanár úr kérem, nem úgy van ám. Így van, hogy „eekinékej”. Erre nekem megbocsátott, azt pedig arra ítélte, hogy írja le 100-szor azt, hogy eekinékej. És megszámolta,

¹⁹³ Szilágyi Benő (Gyömrő, 1877. március 8. – Sárospatak, 1940. december 21.) tanár. – Középiskolai tanulmányait Kiskunhalason végezte, ahol 1895-ben érettségizett. Egyetemi tanulmányait a Budapesti Tudományegyetem latin-görög szakán végezte, majd Prónay Gábor családjánál nevelősködött. Tanári oklevelét 1903-ban szerezte, amikor a miskolci református gimnázium helyettes tanára volt. 1904-1938 között a Sárospataki Gimnázium tanára volt. A Sárospataki Református Egyház-község presbitere és pénztárosa volt. BENKE – PÓLOS – SZABÓ 2005., 153-154.

hogyan megvan-e a 100 írás és aztán azt mondta; hogy no ezt az egy görög szót maga még halála napján is meg fogja jegyezni. Szóval, ezt az embert is kedveltem.

– *Igen. S egy-egy osztálynak akkoriban Patakon milyen volt az összetétele?*

– Nagyon vegyes volt. Patakról az volt a mondás, hogy a szegények iskolája. Hát ez nem így volt, mert nemcsak szegények voltak, az országnak egészen a Gömörig tartó részéig, közben Miskolcon is volt gimnázium, de még én is, mint zádori, gömöri gyerek is Patakra mentem, mert az őseim is ottan tanultak. A papom is, meg a nagybátyám is Aggtelekről, hát szóval...

– *Vegyes volt az összetétel az osztályban?*

– Igen!

– *Hát nemcsak szegény gyerekek jártak?*

– Nemcsak szegény gyerekek, hanem honorácior-osztálybeliek, szóval tisztviselők, meg ügyvédek stb. fiai is. A legszegényebb volt a pataki vasúti bakternek a fia. Szellemi tekintetben is vegyes volt az osztály, de volt közöttünk néhány ragyogó eszű gyerek, akiknek a legnagyobb része aztán továbbtanult. Teológián, vagy Patakon, mert Patakon jog is volt. Vagy pedig elmentek aztán egyetemi helyekre továbbképezni magukat.

– *Tehát eldöntött dolog volt akkor, hogy ha le tetszik érettségizni, akkor papi pályára megy?*

– Ez volt a szülőknek a szándéka és velem is megbeszélt dolga, de engem ugyanakkor vonzott a jogi pálya is, mert láttam a jogászoknak a szabadabb életét, meg azt, hogy ott jobb keresetet is lehet

biztosítani, mint a papi pályán, és kacérkodtam avval a gondolat-
tal, hogy esetleg jogra iratkozom be. Hamarabb elmentem tehát
szeptember elején Patakra a beíratás előtti napoknál, és több pénzt
vittem, hogy legyen jogi tankönyvre is, beíratási díjra is. Azonban
elköltöttük, úgyhogy nem maradt az utolsó napon csak annyi pénz-
em, hogy teológus tandíjra jutott. Így aztán tehetetlenségből nem
lehetett mást csinálni, beiratkoztam a teológiára. De nem bántam
meg, mert a körülbelül 40 osztálytársam közül nagy része a társa-
ságnak szintén papi pályára iratkozott be.

– *Milyen volt akkoriban a sárospataki teológia ... a teológusok, a
tanárok beállítottsága?*

– Erre is azt kell mondjam, hogy nagyon vegyes volt. Előre kell
bocsátanom, hogy az akkori református teológiákon nem volt egy-
séges a tanítási szellem és a Bibliának, mint alapvető könyvnek a
megítélése, és a jelentőségéről való vélemény. Ez, amit mondtam,
ez minden református teológiára jellemző volt akkoriban. A taná-
rok közt mindenütt volt ortodox gondolkodású, liberális gondolko-
dású és közömbös.

– *A belmissziói irányzathoz tartozók is?*

– Nagyon enyhén volt belmissziói gondolkodású is, de volt olyan is,
akinek a gondolkodása keverék jellegű volt. Ilyen is, meg olyan is.

– *Sőt, talán ez volt a legtöbb?*

– Ez volt a legtöbb, ez volt a legtöbb, mert a képzettségük nem volt
elégge alapvetően tudományos. Ezt már megjegyeztem teológus
koromban. Példa rá a következő. Az egyik tanárunk, a filozófia és
pedagógia tanára, kollokviumnál így szokott kérdezni: Kérem, tisz-
teletes úr, folytassa ott, hogy Rousseau azonban... És akkor mon-

dani kellett, hogy az ő általa írt studiumban betűről-betűre hogy következnek a sorok, meg a szöveg. Ezt én szívemből megutáltam, mert nem szerettem csak a betűt. Sose voltam magoló ember, mindig megtanultam a szöveget, de fontos volt nekem az, hogy a lényegget megértsem, és a lényegget tudjam elmondani. Ezt több tanárom meg is jegyezte, hogy ez jól van így; „Látom, mondja, hogy megértette, megértetted a lényegét”. Na, általában véve el kell mondanom, hogy a pataki 4 esztendő a lehető legrosszabb szellemi viszonyok között telt el. Mert a legtudósabb professzorunk Zoványi Jenő volt, aki éppen akkor volt fegyelmi eljárás alatt. El is ítélték a konventen, a konventi bíróságon, azonban fellebbezésére felmentették, de a pataki tanári kar nem engedte tanítani két évig, a fizetését azonban kiadta. 1914-ben őt aztán a debreceni egyetemre, amikor megalakult, egyháztörténeti professzornak azonnal kinevezték. Igazgatóknak a családi élete körül voltak zavarok. Zoványi meg egy másik tanár között két sajtóper volt folyamatban. A legérdekesebb stílusú tanárunk többet beszélt utazásainak és olvasmányainak a tartalmáról; a Mikádóról, Japánról, Indiáról, mint a saját tárgyáról. Szóval a szöveget azt megtanultuk mi. A legkedvesebb, a legszimpatikusabb a tanárok között Nagy Béla¹⁹⁴ volt, egy fiatal tanár, aki a dogmatikát tanította, de németül nem jól tudván, a németből lefordított dogmatikának a nehéz szövegét meghagyta német nyelven és oda írta, hogy a hallgatók fordítsák le saját maguk. Ő nem tudta lefordítani. Még ráadásul rányomták Zoványinak az egyháztörténeti tárgyát is, amivel természetesen nem tudott,

¹⁹⁴ Nagy Béla (Tarnóc, 1877. március 8. – Sárospatak, 1928.) ref. lp., egyetemi tanár. – Középiskolai és teológiai tanulmányait a Sárospataki Kollégiumban végezte. Tanulmányokat folytatott 1900-1901. Utrechtben, Bernben és Berlinben. 1905-től a Sárospataki Főiskola rendszeres teológiai tanszékének oktatója volt. CZEGLE 1981. 209-210.; BOZZAY-LADÁNYI 2007., 175.

természetesen ereje fölött lévén, nem tudott megbirkózni. Ő nagyon meleg szívvel törődött volna velünk – diákokkal, még a bibliaolvasó diákokkal is. A Diákszövetség kezdeténél, 1907-8-tól kezdve is törődött velünk, de nem volt ideje, azonkívül volt egy kis agytífusza is, azonkívül néha elkapódásai voltak, hát így mondom. Állítólag más forrásból szerezte a bajt. Tehát voltaképpen senki se fogta meg a kezünket, és nem tudott vezetni olyan úton-módon, amelyiken a jövődő foglalkozásnak lényegét el tudtuk volna sajátítani és mint lelkipásztorok ugye továbbadni a gyülekezeteknek. A teológus növendékek tájékozottsága és jellege is hasonló volt a tanárok minémiségére.

– Mégis mik voltak akkor azok a hatások, amelyek közelebb vitték egy bibliásabb szellemű vallásossághoz, a Diákszövetséghez?

– Egészen addig, amíg Mott János 3 hetes magyar körútján el nem jött Sárospatakra, ilyen irányban nem eszméltem.¹⁹⁵

¹⁹⁵ „Mott János. E név egy nagy embert és egy nagy eszmét jelent. Egy nagy embert, aki ha az első apostolok korában élt volna, akkor is a legkiválóbb apostolok közé tartozott volna. Így a 20-ik század apostola lett belőle. Titkára az egész világra kiterjedő keresztyén diákmozgalomnak. (Student Volunteer Christian Movement), mely mozgalomnak, illetőleg szövetségnek jelszava: „evangelization of the world in this generation“ (a világ evangelizálása a mai nemzedék életében). Ezt a nagy célt úgy akarja elérni a szövetség, hogy az emberiség leendő vezetőit: az egész világ egyeteméinek, akadémiáinak, általában összes felsőbb iskoláinak ifjúságát igyekszik megnyerni az evangéliomnak, még pedig úgy, hogy ne csak névleg legyenek keresztyének, hanem valóban komoly, odaadó hívei Krisztusnak, a keresztyénség eszményeinek. Ilyen munkában fáradozik Mott János már 20 év óta, miatt 5-ször utazta körül a földet. Most európai körúton van; eljött hazánkba is, hol rövid idő alatt több főiskolát meglátogatott. Sárospatakon április 29-30-án időzött. Egyik délutántól másnap délig 6 szónoklatot tartott (Viktor János, budapesti teol. ifjú volt a tolmácsa, nagy elismerést érdemlő készséggel), melyeket akadémiánk hallgatói, főgimnáziumunk 7-8 osztálybeli növendékei s a tanítóképezdészek s néhányan a tanárok közül is egyre növekvő érdeklődéssel hallgattak. Főképen a diákok erkölcsi életének veszedelmeiről, ezek biztos ellenszereiről, továbbá Krisztus

– *Tehát járt Sárospatakon is Mott János?*

– Igen, éspedig 1909 tavaszán, amikor több napon keresztül tartott néhány olyan előadást, amely előttem egy másik világot tárt föl.

– *Milyen előadásokat tartott?*

– Rögtön. Ilyen előadásokat például; a legkeményebb küzdelem a diák életében (vagyis a szexuális kérdés), Jézus Krisztus hatalma a diák életében; a csendesóra, vagyis a Biblia beható olvasása és a személyes imaélet. Azután a barátság kérdése, vagyis hogy a diákok egymásnak legyenek olyan belső barátai, hogy ismerjék egymás gondolkodását és épüljenek egymás lelki világán, jó irányban.

istenségéről s az ő személyének mindenkire nézve nélkülözhetetlen voltáról beszélt. Előadása formailag is, mint szónoki előadás, páráját rikító élvezetet nyújtott. Beszédeinek tartalma minden fogékony lelket bámulatba ejtett és magával ragadott. A hallgatóság nagy többsége bizonyára soha nem fogja elfeledni ezeket az órákat. Mott úr annyira ismeri a diákok életét, erkölcsi állapotát és szükségleteit, mint pl. a leghíresebb specialista-orvos a maga külön szakmájának birodalmát. Lélekemelő volt a Krisztusról szóló vallástétele: semmi frázis, csupa lélek és erő. Azzal is, amit beszélt, még inkább azzal a hittel, amellyel szólott, növelte a mi hitünket és a keresztyénség jövőjébe vetett reményünket is. Végtelenül vonzó, kedves egyéniség, a maga cikornyátlan egyszerűségével, tiszta lelkével, minden „manier“-t nélkülöző mély vallásosságával és nagy emberszeretetével S mily megható a szerénysége! E sorok írója arra kérte: beszéljen egy keveset magáról is, hogy az érdeklődőket majd tájékoztathassa; mondja el: kik voltak a szülei, hogy lett azzá, a mi, stb. Felelete ez volt: „Mondja meg a kérdezősködőknek, hogy én nem azért jöttem, hogy magamról beszéljek, hanem, hogy üzenetét hozzak nekik — Krisztus felől. Egyébként a szüleim kereskedők voltak, én jogot és filozófiát tanultam, s mikor jogi diplomámat megszereztem, elhatároztam, hogy mostani állásomat fogom inkább elfoglalni, mert így egész életemet a ker. munkának szentelhetem, míg a jogi pályán naponta legfeljebb pár órát fordíthattam volna e célra.“ — Úgy tudjuk, hogy Mott úr Magyarországról meglelgedéssel s jó reménységgel távozott. Adja Isten, hogy reménységében ne csalatkozzék; hogy az általa fölébresztett gondolatok egyre több és több ifjúnak váljanak lelki hasznára, egyebütt is nálunk is. Az apostoli férfit pedig az ég oltalmazza és segítse munkájában.” N.B. 1909.

– *Jó irányban.*

– Itt közben meg kell emlékezni a Világ Diákszövetség és a Keresztény Ifjúsági Egyesület munkájáról és magyarországi tevékenységéről. Amikor tudniillik híre jutott külföldön annak, hogy Magyarországon is megindult az intenzív vallásos érdeklődés és a Bibliával való foglalkozás, elsősorban Szabó Aladár és a Pestiek révén, Mott János, illetve a Keresztény Diákok Világszövetsége elküldette néhány munkását és néhány képviselőjét Budapestre elsősorban. Ott járt például 1900-ban J. H., néhány hónappal később egy másik titkár, akik Budapesten hirdettek meg előadást és arra első esetben a Gólyavárat, a második esetben a Városháza nagytermét kérték el, ahol mind a két helyiség[ben] körülbelül 800 vagy ezer ember dugig megtöltötte a teret, és hallgatta ezeknek a tájékoztatását a bibliai jellegű diákmunka világméretű megindulásáról és világhelyzetéről, és [a] Keresztény Világmissziónak az eseményeiről. Amikor Magyarországról is egyre több jó hír érkezett a Világszövetség elnökségéhez, 1909-ben meglátogatta három vagy négy héten keresztül Mott János, a Világszövetség főtitkára a magyar egyetemek, főiskolák és magasabb rendű intézeteknek a hallgatóit, és mint Patakon is, ugyanezekről a tárgyakról tartott előadásokat. Ez olyan felrázó hatású volt, hogy a legtöbb helyen akadtak diákok, elsősorban teológusok, akik elkezdtek ennek a bibliatanulmányozó szokásnak a munkáját, és több helyen, egyremásra alakultak a bibliatanulmányozó körök. Így volt ez Patakon is, ahol Mott János személyisége és hatása létrehozott egy kis magot, amely a bibliaolvasásban lelte legnagyobb örömét ahelyett a mulatozó élet helyett, ami akkor szokásban volt nemcsak Patakon, hanem általában az egyetemi és főiskolai hallgatóság körében. A siker nagyban előmozdította Mott Jánosnak a tolmácsolója, Victor János, aki akkor a budapesti teológiának volt az első éves hallgatója

és mint tökéletes angol nyelvismerettel bíró, olyan pontosan és szemléletesen tudta tolmácsolni Mottnak az előadásait, hogy ez maga nagy hatással volt a hallgató diákokra. Patakon elsőnek Torró Miklós¹⁹⁶ teológus ragadt benne a hálóban, aki egy nagyon jelentéktelen kinézésű, de roppant kitartó, csavaros eszű székely diák volt, és aki magával hozott a pataki teológiára 3-4 székely fiút is. Ő kiszemelte a legtehetségesebb, de henye életet legjobban szerető néhány diákot és velük személyesen többször elbeszélgetett, megnyerte őket, hogy legalább próbálják meg, hogy mit jelent a Biblia annak az életében, aki abban lelki irányítást keres, nem pedig megélhetési eszközt. Így mellé szegődött hamarosan Szepesi Pál¹⁹⁷ és Gombos Ferenc¹⁹⁸, akik közül mind a kettő éles eszű és kritikus hajlamú diák volt, és Szepesi Pál egyúttal az Ifjúsági Közlönynek a szerkesztője is, tehát a legkiválóbb pataki diák. Torrónak a különös szokása volt, hogy ágya előtt térdelve imádkozott hangosan és vallotta meg a maga vívódásait Isten színe előtt, és könyörgött társainak megtéréséért. Amiért aztán a válasz a legkülönfét-

¹⁹⁶ Torró Miklós (? , 1885? – Szilágypanti, 1927. december 31.) ref. lp. – Teológiai tanulmányait Sárospatakon végezte. 1912-ben Kolozsvárott segédlelkész. Lelkész-ként szolgált Pókfalván. Szerkesztője volt a Gyertyafény c. lapnak. K.G. 1928.

¹⁹⁷ Szepesi Pál (Zádorfalva, 1889. február 5. – ?, ?) ref. lp., tanár. Középiskolai és teológiai tanulmányait a Sárospataki Kollégium falai között végezte 1899-1912 között. Segédlelkész volt Edelényben 1912-1913, majd Szendrőn 1913-ben. Az 1913-1914-es esztendő ősztöndíjjal Aberdeen-ben töltötte. Káplán volt a rimaszombati gyülekezetben 1914-1915-ben. A Zekerje-Alsópokorágyi Református Egyházközség lelkipásztora volt 1915-1919 között. Hitoktató lelkész lett Kispesten, ahol 1920-1924 között szolgált. 1925-től a Kunszentmiklósi Református Gimnázium vallás-tanára volt. – TtREL I.8.d. Dunamelléki lelkési önéletrajzok, Kunszentmiklós, Szepesi Pál önéletrajza.

¹⁹⁸ Gombos Ferenc (Igrici, 1891. január 15. – Budapest, 1978. augusztus 11.) ref. lp., író, újságíró, hivatalnok. 1920 után nevet változtatott és Simándy Pál-ként élt és alkotott. MARKÓ 2001-2007 5.k., 1142.

lébb gúnyolódás volt: pietista, kegyeskedő; amivel azonban nem törődött és mennél többet akarták bosszantani, annál inkább kitartó volt a jelenlétükben is folytatott imádkozó szokásban. Nekem nem nagyon tűnt fel ennek az embernek a munkája, mert mással voltam elfoglalva. Legjobb barátommal ugyanis együtt udvaroltunk ugyanannak a hölgynek, aki mikor lemaradtnak érezte magát, a legrosszabbra gondolt és pedig mind a hármunk életének a kioltására. Ezt a problémát tudták Torróék is, és mindkettőnket elővettek. Barátom megtért és belőle később a Bethánia Egyesület főtitkára lett. Engem azonban jól megmozgatott ugyan a dolog, de nem vitt döntésre. Döntésem akkor történt, amikor 1911 őszén megtartottuk az imaversenyt, amely alatt azt kell érteni, hogy a legjobbára könyvből megtanult, legjobban deklamált imádságot mondó teológus díjat kapott és pedig 20 vagy 10 koronát. Ősi szokás szerint a nyeresre számot tartó diákok előre meghatározták, hogy milyen társukkal mulatják el még azon az estén az imádságon szerzett pénzt. Amikor a kiírt verseny órája elkövetkezett, előtte nagy tömeg diák jött össze a folyosón és én akkor értem oda, amikor már szóváltás volt, sőt majdnem verekedésre került a sor, mert a pietisták kifogásolták, hogy az imádsággal szerzett szent pénzt dorbézolásra akarják fordítani. Én [a] veszekedés alatt hallgattam és az egyik kiváló eszű kollegám megkérdezte, hogy hát te mit szólsz hozzá, mért hallgatsz? Én erre azt mondtam, hogy „ezeknek az embereknek, tudniillik Torróéknek van igazuk”. „Te is hozzájuk tartozol akkor?” – kérdezték. Egy percnyi gondolkodás után azt mondtam, hogy én is. Ez döntötte el az én elhatározásomat. Attól kezdve bibliakörbe rendszeresen jártam, néhány napi gondolkodás után bejelentettem nyilvánosan, hogy én velük, a „szentekkel” együtt tartok. Elhagytam a káromkodást, amely nagyon csúnya szokás volt még a teológusok között is. Erről is írt többek között

akkor az Ifjúsági Közlönyben Szepesi Pál egy cikket, mint szerkesztő, amiért felelősségre vonták és lemondását követelték.¹⁹⁹ A pocsek kifejezések legnagyobb részét a Nyírségből, meg keletről cigányokkal bőven megrakott vidéknek a diákjai hozták magukkal és mi azokat latinosítottuk és úgy használtuk. Rossz szokásaim között utoljára hagytam el a biliárdozást, mert biliárdozni szerettem, és mint jó szemmértékű ember, nyertem is, mert egy játéknak a tétje akkor 50 fillér volt, ami nagy pénz vala. Idegességemben azonban az utolsó lökést elhibáztam, így a partit elvesztettem. Mérgemben csúnyán elkáromkodtam magam, mire a körülöttünk állók röhögni kezdtek, gúnyosan mondták. „Na, ilyenek a szentek.” Otthon magamban végiggondoltam a dolgot, és könnyek között fogadtam meg, hogy többet Isten ellen ilyen módon, mint hívőnek mondott ember, nem tehetek. Ez az utolsó esztendőben, 1910. októberében volt. Egy hónap múlva felmentem 2 napra Pestre, megismerkedtem Victor Jánossal és az Üllői út elején levő egy-szoba konyhás kis lakásban találtam, ahol a konyhában Mott füzeteinek a raktára volt, mert Mott füzeteit közben kiadták és terjesztették. Éppen súrolta a konyhát Victor János Szilágyi Dezsővel, egy bibliaköri tanárjelölttel és együtt énekelték: „Lesz még dicsőbb jövőnk nekünk, jól lesz minden, felhőkön túl fényt lát szemünk, jól lesz minden, bol-

¹⁹⁹ „Felelősszerkesztői változás. A „Sárospataki Ifjúsági Egylet” abszolút többsége nem lévén megelégedve lapunk októberi számának sem az irányával, sem a tartalmával, november 18-án gyűlési hívott össze, a melyen a szerkesztőt felelősségre vonta. Szepesi Pál azonban határozottan kijelentette, sőt többször megismételte, hogy a „Kegyelem ideje főiskolánkon” c. kárhoztatott cikkét vissza nem vonja, ill. a feletti sajnálkozását nem fejezheti ki, mert annak igazságait hiszi és vallja s amennyiben módjában lesz, ezután is ebben az irányban fog írni. Szepesi Pálnak, miután az egyesület megvonta tőle bizalmát – állását el kellett hagynia. Főszerkesztővé egyhangúlag Keresztúry Károly IV. hh. választott.” N.N. 1910. vonatkozó cikk: Szepesi Pál: A kegyelem ideje főiskolánkon, in: Sárospataki Ifjúsági Közlöny, 1910., 27. évf., 2. szám, 17-18.

dog, ki Istenben bízik, az nem hiába dolgozik, a lélek szárnyai viszik, jól lesz minden.” Nemcsak az ének ragadott meg mélyen, de az is, hogy két ilyen ember sűröl. Elhatároztam, hogy elmegyek az 1911. nyarán Eperjesen tartandó diákgyűlésre. Mert diákgyűlés már 1907-től volt. Először Visegrádon 1907-ben, azután Tatán 1908-ban, de még 1909-ben Sárospatakon is volt. Ott azonban csak 11-en voltak jelen: Torró Miklós, Pápai István, Révész Imre, Rózsás Lajos, Pongrácz József, Hubay Mihály, Forgács Gyula, stb. Visegrádon egy lakhatóvá tett szalmazsákos fáskamrában jöttek össze kilencen és egymás között megalakították a diákmozgalom vezetőségét, éspe-dig úgy, hogy elnöknek Forgács Gyulát, titkárnak Victor Jánost, pénztárosnak pedig Pongrácz Józsefet választották meg. Már 1907-ig is az azutáni diákszövetségi munka tagjaiként külföldi konferencián vettek részt. És ez feltűnt a Keresztyén Diákok Világszövetsége elnökségének, Friez Károlynak, de leginkább Mott János világfőtitkárnak, aki 1909-ben meglátogatta a magyar diákmozgalmat, és három hetet időzött Magyarországon a különféle egyetemek és főiskolák meglátogatásával. A következő konferencia 1908-ban Balatonalmádin volt, utána pedig Sárospatakon, ahol többek között Victor János, Torró Miklós, Pápai István, Révész Imre, a későbbi püspök, Hubay Mihály, és Pongrácz József voltak jelen. Sajnos, a pataki diákság nagy része távolmaradt, elsősorban a tanári karnak az érdeklődése hiánya miatt. Patakon mondták ki a Diákvilág című mozgalmi lap megindítását²⁰⁰, melynek szerkesztőjévé Victor Jánost választották meg. 1910-ben kérték az elkészített alapszabályok jóváhagyását a kormányzattól. Ezt meg is kapták, úgyszintén a hamarosan megindult leányágnak a működési engedélyét is kézhez

²⁰⁰ Diákvilág, a Magyar Keresztyén Diákmozgalom közlönye. Szerkesztője ifj. Victor János volt. Megjelent 1909. szeptembere és 1917. augusztusa között. OSZK FM3/3400

kapták. Egyre nagyobb számmal jelentkező bibliaolvasó diákságot kisebb csoportokba Szőnyi Sándor²⁰¹, Endrődy Jenő²⁰², Patay Pál²⁰³ vezetése alá helyezték. Nevezetes volt ebben az esztendőben a Diákvilágnak egy cikke Victor Jánostól, címe volt a Hazaszeretet eszménye²⁰⁴. Sárospatakon különösen erőteljes volt a Diákszövetség hatása. Vezetőjük volt Torró Miklós erdélyi diák. A leánydiákszövetség is erősen felfejlődött. Vezetői voltak Szilasi Paulina, Hefty Mária²⁰⁵ és Victor Gabriella. Mind fiú, mind leányágon nagyon sokan jelentek meg a következő 1911-es eperjesi konferencián, körülbelül 110 résztvevő volt, 18 különböző főiskoláról, egyetemről és középiskola felsőosztályából. Ezen a gyűlésen mondotta ki a felejtethetetlen és nagy fordulatot jelentő jelszót Victor János: „Úgy érzem, ki lehet mondanunk, hogy a legközelebbi feladatunk a magyar diákság evangelizálása ebben a nemzedékben.” Ennek a jelszónak a hangoztatására mintha a Szentlélek szállt volna le arra a több mint 100 diákra, olyan belső fűtöttség, lelkesültség szállt meg

²⁰¹ Szőnyi Sándor (Naszály, 1887. november 15. – Óriszentpéter, 1920. február 3.) ref. lp. – Segédlelkész volt Nógrádverőcén 1909-1910 között, majd Léván 1910-1911-ben. Missziói lelkész volt Terezovác-Suhopoljén 1911-1912 között. Az Óriszentpéteri Református Egyházközség lelkipásztora volt 1912-től haláláig. KRÁNITZ 2013., 516.

²⁰² Endrődy Jenő, dr. a Magyar Evangéliumi Diákszövetség elnöke volt 1911-1912 között. B.J. 1911. B.J.

²⁰³ Patay Pál (Báta, 1888. december 14. – Budapest, 1971. május 27.) református lelkész. – Gimnáziumi tanulmányait Gyöngön és Nagykovácsán végezte. Teológiai tanulmányait Budapesten folytatta, majd 1910-1911-es tanévben Glasgow-ban tanult. 1911-1919 között Budapesten vallásoktató lelkipásztor volt. 1915-ben doktorált. 1921-1929 között segédlelkész volt a Külső-Ferencváros-Tisztviselőtelepi Egyházközségben, ahol később lelkésszé választották meg, ahol 1963-ig szolgált. MARKÓ 2001-2007 5.k. 169-170.

²⁰⁴ Victor János: Hazaszeretet eszménye, Budapest, [1912].

²⁰⁵ 1915. december 22-től Deme László felesége volt.

mindnyájunkat, hogy azt gondoltam és éreztem, mintha az első pünkösdsnek lehetett volna ilyen izzó a hangulata, mikor a tanítványok, ugyanis a Biblia elbeszélése szerint, hirtelen mint szélnek zendülése, hatódtak meg a Szentléleknek a suhanásától. Ekkor kapcsolódtam igazán bele a Diákszövetségnek a munkájába, az eperjesi konferencián.

Az eperjesi konferencia jelszava minden főiskolán és egyetemen levő diákcsoportunkat felajzotta, és ennek a hatása meglátzott az 1912-ben Debrecenben tartott, a nagyerdei sátrakban lezajlott kedves, kedélyes egyben nagyon komoly diákgyűlésen. 1912-13-ban Victor János Amerikába, a Princeton-i egyetemre ment, ahonnan kaptam tőle egy érdekes levelet, amelyben leírja a magyarországi egyetemeken a diákság megoszlását felekezetek szerint. Ebből lehetett tudni, hogy hol mennyi diák volt, milyen felekezetből mennyi, összesen körülbelül 9600 az egész országban. Ebből a 9600-ból 3500 zsidó egyetemi hallgató, akik között szintén tapasztaltunk itt-ott érdeklődést, főként azok körében, akikkel megelőzőleg már foglalkoztunk a ref[ormátus] középiskolák két felső osztályában. 1913-ban volt a Diákok Világszövetségének Lake [Mohonk]-ban, Amerikában tartott gyűlése, amelyen Magyarországról részt vett Pongrácz József, Deme László, Hefty Mária, Victor Ella és a princetoni egyetemről oda utazott Victor János is. Itt nagy lelkesedést váltott ki a magyarországi Keresztyén Diákmozgalomnak az előrehaladásáról szóló beszámoló. Ugyancsak 1913-ban a Diákszövetség leányága is tartott külön gyűlést, és pedig Vargha Gyula²⁰⁶ államtitkár egész családjának az érdeklődése és pártfogása mellett. Különösen Szilasi Paulina, Majsisovich Margit és Victor

²⁰⁶ Vargha Gyula (Káva, 1853. november 4. – Budapest, 1929. május 2.) statisztikus, költő. – 1914-1917 között a kereskedelemügyi minisztérium államtitkára. Felesége Szász Póla, Szász Károly püspök leánya volt. MARKÓ 2001-2007 6.k., 1087-1088.

Gabriella játszottak itten nagy szerepet a leánymunkának a megerősítésében. A leányszövetség elnöke ebben az időben [a] nagy tehetségű, de beteges Rainer Paula volt. Gyorsan fejlődött a pápai diákcsoportnak a munkája is, ahol Tildy Zoltán, Bereczky Albert, Kákicsi Kiss Géza²⁰⁷ vezették növekedő budapesti egyetemi és főiskolai csoportoknak a gondozását és titkárságát. Miután a Konvent elnöke az amerikai kötelezettségem alól felmentett, én erre készséggel vállalkoztam és 1912. szeptember elejétől kezdve be is álltam a budapesti diákcsoportnak a lelki gondozásába, mint budapesti titkár. Igen ám, csak hogy ennek a pénzügyi oldala még nem volt kellően előkészítve. Így hitoktatási órákat kellett vállalom, mert olyan kevés fizetéssel járt, hogy gondoltam, atyai örökségemből eladok 1 hold földet és annak az árából kipótolom a fenntartásomra és beruházkodásomnak a költségét. Ezt én örömmel tettem meg, mert elgondoltam, hogy ha nem esem át ezen a csodálatos lelki fordulaton, akkor valószínűleg ebek harmincadjára került volna az örökölt vagyonomnak egy része, mint ahogy akkor sajnos elég divatos volt a mulatós élet. Budapesten egy darabig a Bánovszky-féle magánosok vendéglőjében kosztoltam, ahol összeismerkedtem a Keresztyén Ifjúsági Egyesület titkárával, Megyercsy Bélával és a másik fontos munkásával, Koczogh András²⁰⁸ tanárral. Jó barátságot kötöttünk, amely halálukig tartott. Sajnos mind a ketten sokkal korábban elhunytak, mint ahogy azt lehetett volna várni, de ez a barátság annyiban is nagy hasznomra, illetve közös

²⁰⁷ Kákicsi Kiss Géza (Kákics, 1891. február 26. – Kákics, 1947. április 28.) ref. lp. – Középiskolai és teológiai tanulmányait a Pápai Kollégiumban végezte, majd Lipcseben tanult tovább. A Kákicsi Református Egyházközség lelkipásztora volt apja Kiss József halálától. MARKÓ 2001-2007 3.k., 946.

²⁰⁸ Koczogh András (Újfehértó, 1876. március 5. – Budapest, 1963. augusztus 30.) tanár. – Megyercsy Béla az első magyar cserkészcsapat elnöke, valamint 1925-től a Keresztyén Ifjúsági Egyesület elnöke volt.

hasznunkra volt, hogy kölcsönösen részt vettünk egymás munkacsoportjának a lelki megsegítésében. A végén azonban megszólított Szóts Farkas teológiai tanár és felesége, aki internátusi vezető volt és azt az ajánlatot tette, hogy asztalához fogad, hogy így alkalmam legyen a körülbelül 80 teológus és egyetemi hallgató diáksággal közvetlenül megismerkedni és közöttük a bibliaköri munkát tovább fejleszteni. Ezt én köszönettel fogadtam, mert valóban nagyon jó alkalom volt a diákszövetségi munkának a megismertetésére. Különösen felhívta a figyelmemet egy tanítóból lett teológusra, Fiers Elekre, aki nagyon tehetséges és kezdeményező természetű ember volt, de egy kicsit mulatós, ami nem tetszett a Szóts házaspárnak, akik elég figyelemmel kísérték az internátus lakóinak a viselkedését. Sikerült is Fiers Eleket magunkhoz édesgetni, aki aztán elvette a Bethania Egyesület egyik kiváló leánytagját, Soltész Irént, akinek az egész mozgalom nagyon sokat köszönhetett a későbbi esztendőkből, amikor 1921-ben módunkban volt amerikai segítséggel megvenni a Diákok Házának nevezett garniszállót a Hársfa utca 59. alatt.

– *Most a kollégiumban csak teológusok voltak, vagy mások is?*

– A kollégiumban elsősorban teológusok voltak, de legalább 20 egyetemi hallgató is volt, egypár papgyerek, akiket elsősorban igyekeztem megismerni, Kontra László, Merétey Sándor²⁰⁹, akikből

²⁰⁹ Merétey Sándor (Adásztevel, 1893. július 12. – Kecskemét, 1950. október 25.) gyermekorvos. – Középiskolai tanulmányait a Pápai Református Gimnáziumban végezte, majd egyetemi hallgató volt Budapesten. Kecskeméten lett gyermekorvos. A Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség aktív tagja volt az 1910-es években. Művei, fordításai: *Jövő kertje, babák és mamák képeskönyve, versek*, Budapest, [1922]; *Egy orvos Krisztus szolgálatában*, Budapest 1934.; *Az áldott orvos nyomában*, Budapest, 1934.; *Minőségben pusztuló magyarság*, Kecskemét, 1936.; *Abortív megbetegedések gyakorisága és jelentősége dysenteria-járványoknál*, [Kecskemét], 1936.; *Csecsemőkori táplálkozási zavarok elleni küzdelem a min-*

később kiváló, mind a kettő kiváló orvos lett és az ivadékaik is ugyanezt a vonalat folytatták, bibliás diákokká lettek. Az egyik, Merétey egyik fia, most az Egyetemes Egyháznak az egyik tisztviselője és lelkipásztor.²¹⁰

– *Mennyire volt ez a mozgalom tisztán református, vagy felekezeti volt?*

– A MEKDSZ az felekezeti volt, maga az internátus is, éppúgy mint maga a munka. Nemcsak keresztény hallgatóink voltak, katolikusok is, hanem elég szép számmal zsidók is, akik a református gimnáziumban tanultak. Nehezebb volt behatolni az evangélikusok diákokthonába, ahol egy nyugalmazott ezredes volt az igazgató és előbb megkérdezte az evangélikus püspököt, Raffay Sándort, hogy minémű emberek vagyunk, és amikor jó információt kapott, megengedte, hogy ott is dolgozzunk. De ott is voltak református vallású bentlakók, úgyhogy egy néhány református diákot ott is bevontunk a diákszövetségnek a munkájába.

– *Ezekén kívül más internátusokba is tetszettek működni?*

– Amit felfedeztünk, vagy amihez személyes kapcsolatunk volt, azokat igyekeztünk meglátogatni és oda befurakodni. Ez sokszor sikerült is. De egyúttal volt egy nagyon jó ötletünk. Az tudniillik,

dennapi orvosi gyakorlatban, Kecskemét, [1942]. N.N. 1950.; PÉTERNÉ FEHÉR – SZABÓ – SZÉKELYNÉ KÖRÖSI 1992., 181.

²¹⁰ Merétey Sándor (Kecskemét, 1930. – Budapest, 2013. október 8.) református lelkész, zsinati tanácsos. – A Budakeszi Református Egyházközség lelkipásztora volt 1964-től 2006-ig, nyugdíjba vonulásáig. 1975-től a Zsinati Levéltár vezetője, majd 1997-2003 között zsinati tanácsosként szolgált. A Balatonszárszói Soli Deo Gloria Diákmozgalom egykori telepének újra egyházi tulajdonba vételéért tevékenyen dolgozott már az 1980-as évek elejétől. TARR 2013.

hogy amikor már én is mint egyetemi hallgató beiratkoztam filozófiát és pedagógiát hallgatni, a már aktív és munkára hajlandó diák bibliaköri tagokkal apró cédulákat irtunk, írógépeltünk és azokat elhelyeztük az egyetemeknek a padjaiban, meghívva őket előadásainkra és bibliakörünkre. És ennek az akciónak váratlan nagy hatása volt. Egyszerre megszorodtak a hallgatóink. Voltak ilyen kiváló diákjaink is, meg tagjaink is, mint például Csia Sándor²¹¹ MÁV főorvos, Kiss Ferenc²¹², a későbbi világhírű anatómiai atlasz szerkesztője és több olyan ember, akinek a híre túlment az ország határain. Egyáltalában el kell mondanom, hogy a jobb tehetségű és nyíltabb gondolkodású diákság volt az érdeklődő közönség a munkákkal kapcsolatban.

– *Szentágothai, vagy maga az apja volt itt [...]*²¹³ *érdekelve?*

– Csianak például volt egy orvos barátja, a mai akadémiai elnöknek²¹⁴ az apja²¹⁵, aki teljesen egyetértett velünk az evangelizációs munkának a terjesztésében. Mondok egy érdekeset. Az elnökünk, a

²¹¹ Csia Sándor (? , 1885 – ?, ?) orvos. – Az első világháborúban katonaként szolgált. Az 1910-1945 közötti időben rendszeresen tartott előadásokat egyházi rendezvényeken. MÁV igazgatósági főorvosként tevékenykedett. Nem összekeverendő Csia Sándor nyilaskeresztes országgyűlési képviselővel.

²¹² Kiss Ferenc (Nagyszalonta, 1889. szeptember 7. – Budapest, 1966. április 7.) orvos, egyetemi tanár. 1931-től a budapesti anatómiai intézet igazgatója. Hivatkozott műve: Kiss Ferenc – Szentágothai János: Az ember anatómiájának atlasza I-III. kötet, Budapest, 1946. KAPRONCZAY 2004., 209.

²¹³ Hiány a gépiratban.

²¹⁴ Szentágothai János (Budapest, 1912. október 31. – Budapest, 1994. szeptember 8.) orvos, a MTA elnöke, egyetemi tanár, országgyűlési képviselő. KAPRONCZAY 2004., 369-370.

²¹⁵ Schimert János Gusztáv (Erdélyszerdahely, 1877. május 29. – Stuttgart, 1955. augusztus 15.) orvos. KAPRONCZAY 2004., 320.

Diákszövetség elnöke abban az időben a leghíresebb professzor-anatómusunk tanítványa volt, majd később tanársegédje, Rényi György, aki Amerikába menvén híres egyetemi tanárrá lett, de korán autószerencsétlenség áldozata lett.

– *A református főiskola ifjúságának körülbelül hány százaléka volt hatással ez a mozgalom?*

– Most már nagyon nehéz felmérni, azonban állíthatom, hogy egy 30-40 % nemcsak hallott a Diákszövetségről, de itt vagy ott, ilyen vagy olyan módon, érintkezésbe került vele és nem volt hatás nélkül.

– *A Diákvilágon kívül volt még más lap is?*

– A Diákvilág már 1910-től dolgozott, és pedig 2000 példányszámig mentünk fel, ami akkor igen nagy dolog volt. Amikor aztán a világháború kitört és az aktív diákjainkat, a főiskolásainkat elvitték katonának, ez a példányszám leesett, mi azonban pótoltuk azzal, hogy 500 példányban megjelentettük a Háborús Diákvilág című újságot, és azt minden általunk ismert címre, vagy velünk levelezésben álló tagjainknak megküldtük a harctérre és tőlük csodálatos szép válaszokat kaptunk. De ezekből csak egyetlen példány maradt, Merétey Sándornak 1915-ben az orosz harctérről írt és lepréselt virággal ékesített levele, amelyet ezelőtt talán 5 esztendővel odaadtam a fiának, Merétey Sándornak azzal a kéréssel, hogy ha majd ő elmenőben lesz, akkor adja át valamelyik református egyházi gyűjteménynek, mint talán egyetlen ritka példányt.

– *Mi volt a feltétele annak, hogy valaki beiratkozhasson? – tagnak.*

– Az illetőnek jelentkeznie kellett valamelyik bibliaköri csoport vezetőjénél. Ottan néhányan, akik ismerték a jelentkezőt, megvizs-

gálták és [ha] azt állapították meg, hogy az érdeklődés nála komoly, az életén már meglátszik a Biblia hatása, azt készséggel befogadtuk. Tagsági igazolványt nem kapott, de a belépő nyilatkozatban fogadalmat tett, hogy keresztyén bibliai életet fog élni és a Diákszövetség munkáját rendszeresen fogja támogatni.

– *Mi jelentette a bázisát a szervezetnek, anyagilag?*

– Anyagilag a diákoknak az adománya. Például mondok valamit. Amikor Sárospatakon megerősödött a diák bibliakör, sőt a városi közönség részéről, főként az intelligencia részéről is voltak érdeklődő tagok, akkor béreltek – saját pénzükön, adományaikból, diákok – egy szobát, ahol az összejöveteleket tartották, és ezt ők fizették, ennek a bérletét ők fizették. Minden diák rendszeresen adakozott. Azonkívül amikor elmúlt az első fél esztendő, szóval az első diáknemzedék kiiregedett, akkor megalakítottuk a Keresztyén Diákok, volt Diákszövetség Országos Körét, úgy hívták, hogy KDOK. És ennek a tagjai is, ennek az alakulatnak a tagjai is, életük végéig, illetőleg amíg a Diákszövetség munkája tartott, rendszeresen adakoztak. Ezenkívül Budapesten, meg a vidéken is, ahol nagyobb csoportok voltak, összegyűjtöttük a velünk egyetértő szülőknek a csoportját, főképpen nőket. Akik vásárokat rendeztek, összejöveteleket tartottak, kultúrrendezvényeket tartottak főként Budapesten előkelő művészekkel, és ezeknek mindnek a jövedelmét a Diákszövetségnek az alátámasztására fordították. Innen tudtunk a munkaágakat pénzelni, fizetni két alkalmazottat, sőt amikor a Diákok Házát berendeztük és megindítottuk, akkor 3 fizetett alkalmazottat tartottunk. A diákok adományaiból.

– *A világháború hogyan érintette a Diákszövetséget?*

– Sajnos, tragikus volt mindjárt az első esztendőben, mert egy esztendő alatt a tagságunknak a legnagyobb részét behívták katonának. Így csak az előbb említett háborús Diákvilág révén tudtunk velük érintkezni és levelezés útján. Ez a levelezés páratlan értékű lett volna, hogyha megmarad, de csak, mint említettem, egyetlen példány volt a birtokomban.

– És ekkor vett nagyobb lendületet a középiskolások szervezése is?

– Ekkor aztán hozzánk kezdtek a középiskolák felső osztályának a gondozásához. Ennek a titkára lett az előbb említett Bilkei-Papp Lajos²¹⁶, aki akkor már a teológiával végzett és orvostanhallgató volt.

– A többi diákszövetséggel vagy diákmozgalommal milyen kapcsolata volt?

– Akkor, 1914-ben már nemcsak a mi diákszövetségünk dolgozott, hanem más diákalakulatok is bőven megindultak. Ezt kell mondanom, hogy nemcsak a hozzánk hasonló jobboldaliak, hanem főképpen a baloldaliak kezdtek mozgolódni.

– A Galilei körrel²¹⁷ vagy a Szent Imre-körrel²¹⁸ volt valami kapcsolat?

²¹⁶ Bilkei Pap Lajos (Mórág, 1894. január 30. – Lisszabon, 1976. január 26.) orvos. – Előbb teológiai hallgató volt, később orvostanhallgató lett. 1923-ban szerezte meg orvosi diplomáját. 1935-1944 között a Székesfővárosi Gyógyfürdők igazgatója. 1927-1945 között a Magyar Orvosok Reuma Egyesületének főtitkára. KAPRONCZAY 2004., 46.

²¹⁷ Galilei kör 1908-1919 között működő, baloldali egyesület, melynek tagsága jobbra egyetemi hallgatókból állt.

– Elejétől kezdve érdekelt bennünket, hogy a többi diákmozgalmak milyen eszmekörben dolgoznak, mit hisznek és mit vallanak. Következésképpen látogattuk a Galilei körnek a gyűlését, és megállapítottuk, hogy materialista alaphangú volt, ezt ők többször hangsúlyozták is. A katolikusokkal tisztában voltunk, hogy milyen gondolkodásúak. Ennek dacára, a bibliaköreinkben elég szép számmal ott voltak katolikus[ok], velünk együtt bibliaolvasók. Azonban erről rájött Tóth Tihamér plébános, és kivonta tőlünk a saját hatókörébe a fiúknak és a lányoknak egy nagy részét. Azonban voltak olyan katolikus fiúk és lányok, akik egyidejűleg benne maradtak a mi érdeklődési körünkben is.

– *A világháború vége felé van két olyan diákszervezkedés, amelyikben gyanítható a MEKDSZ-nek bizonyos szerepe. Az egyik a magyar és orosz internált főiskolai hallgatók segítő bizottsága.*

– Erről nagyon is jó emlékeim vannak. Ezt a mi részünkről elsősorban a Keresztyén Ifjúsági Egyesület kezdte el, Megyericsy titkárnak a gondolata szerint, azonban mi is teljes szívvel benne voltunk és mindazokkal, akik nekünk levelet írtak, a címüket megtudtuk, vagy Mott János útján, aki szintén segített nekünk ennek a munkának, tudniillik az érintkezésnek a felvételév[...] ²¹⁹ katonáinkkal vagy az itt fogságba került orosz katonákkal. Ezt a munkát teljes, odaadással és lelkesedéssel végeztük.

– *A másik az Intellektuális Pályák Ifjúságának Országos Szövetsége.*

²¹⁸ Szent Imre kör, teljes nevén: Katolikus Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Szent Imre Köre. 1888-1946 között működő szervezet. Jelszava: Vallás, haza, tudomány. DIÓS 1993-2014. 12.k., 827–828.

²¹⁹ Hiány a gépiratban.

– Ebben személy szerint én voltam benne. Tudniillik rájöttünk később arra, hogy több baloldali egyesület is kezd fészkelődni, és közös csoportokba akarják tömöríteni a más jellegű ifjúsági mozgalmakat is. De miután ők baloldaliak voltak, a kormányzat pedig kifejezetten jobboldali volt, németbarát, tehát engem kértek meg, mint akinek az egyesülete, illetőleg diákmunkája legkevésbé volt gyanús a rendőrség előtt. Megalakult tehát az Intelligens Pályák Ifjúságának Országos Szövetsége az én elnökletem alatt. Azonban ebből nem lett semmi komoly eredmény, mert ők maguk se akartak voltaképpen komoly munkát végezni. Amelyikük elkezdte, az voltaképpen csak egy pecsétet akart hozzájutni. De ugyanakkor a rendőrség is rájött arra, hogy itten valami van a háttérben és Andréka főtanácsos²²⁰ magához hivatott és kérdezte meg tőlem, hogy tudom-e hogy milyen jellegűek ezek meg ezek az alakulatok. Mondom, közelebbit nem tudok róluk. Kérem, azt mondja, ezek baloldali alakulatok és nem ajánlom, hogy részt vegyen akár ön, akár pedig a Diákszövetség csoportja. Erre abbahagytuk. Ezt a mozgalmat a kormány pedig betiltotta.

– *Az őszirózsás forradalom időszakában a Károlyi kormány idején mi történt a szövetséggel?*

– Nekünk akkor nagyon-nagyon zokon esett, hogy túlzottan ellenünk fordult különösen a Monarchiának az a része, amelyik Magyarországhoz tartozott. El kell ismernünk utólag, hogy ennek volt némi oka. Például csak egyet mondok. Az erdélyi egyházkerületnek

²²⁰ Andréka Károly, ebben az időben a Budapesti Főkapitányság Államrendészeti Osztályának vezetője.

a főgondnoka báró Bánffy Dezső²²¹ volt, sovén magyar, a végletekig magyar, aki megtette azt például az erdélyi szászokkal, hogy amikor egy kényes kérdésre azok különvéleményt jelentettek be német nyelven, úgy tett, mintha nem hallaná és kijelentette [...] ²²² a vitát, miután több felszólalót nem hallottam magyarul, bezárom és ki mondom a határozatot! Ez a szászokat roppant felháborította és ellenségünké tette, és megelőzőleg is több ilyen eset volt, ami őket nagyon ingerelte. A másik eset, amit végig kellett szenvedni, az később volt, amikor 1919-ben az úgynevezett egyházi forradalom idején a református egyházi megújulás idejében nagyon szívünkön tartva a szegényebb papi réteg, különösen a hitoktatóknak a sanyarú sorsát, elmentünk többek között, elmentünk az egyházkerület főgondnokához, Darányi Ignáchoz²²³, aki akkor miniszter volt és megkértük, hogy miután a budapesti egyház főgondnoka, aki a pénzt kezelte, bevallotta, hogy ő még a rendes magasabb osztálybelieket sem tudja fizetni, annyiival kevésbé minket ... tehát a vélemények különbsége olyan mértékű lett, hogy ezzel a szóval bocsátott el: „Fognak maguk még két krajcárért is dolgozni.” Mérhetetlenül felháborította az egész alsó papságot, hogy úgy mondjam a budapesti egyházat.

²²¹ Bánffy Dezső (Kolozsvár, 1843. október 28. – Budapest, 1911. október 28.) politikus, miniszterelnök 1895-1899 között. Az Erdélyi Református Egyházkerület főgondnoka. MARKÓ 2001-2007 1.k., 372-373.

²²² Hiány a gépiratban.

²²³ Darányi Ignác (Pest, 1849. január 15. – Budapest, 1927. április 27.) politikus. A Dunamelléki Református Egyházkerület főgondnoka 1904-től haláláig. 1895. november 2. – 1903. november 3.; 1906. április 8. – 1910. január 10. között földművelésügyi miniszter. MARKÓ 2001-2007 2.k., 40-41.

– Most visszatérve a Károlyi-érára, valahol olvastam, hogy 1919 első hónapjaiban a MEKDSZ-ben olyan előadások és viták voltak: a kommunizmus és a kereszténység, a keresztyén egyház szociális feladatai.

– Mi ezekkel a kérdésekkel már megelőzőleg is foglalkoztunk. Tudniillik többen voltunk, akit érdekelt a szociális kérdés, általában nem behatóan tanulmányozva, csak felületesen látva a szegényebb parasztnéposztálynak, kubikusoknak, az Amerikába szegénységük miatt kivándoroltaknak a sorsát. Azonkívül tanulva és látva azt, hogy például a skót diákságot mennyire érdekli a szegényebb néposztálynak az elaljasodott helyzete, mert amikor Edinburghban voltam²²⁴, többek között én is nem egyszer elmentem a szegényebb negyedekbe, az úgynevezett szlumba és láttam, hogy ott a kocsmák tele vannak, isznak az apák, sőt, iszik az anyáknak egy része is, a gyerekek pedig kiverve az utcára, nyakukban a lakáskulcs és egyetlen tiszta hely az orruk hegye volt, amit törülgettek. Ekkor érdekelt engem is, milyen lehet például a budapesti szegény munkásosztálynak a helyzete és már akkor igyekeztünk az érdeklődőkkel ezt a kérdést feszegetni. Részt is vett néhányunk az újpesti szegény-negyedekben alakult Erődi-Harrach féle intézménynek a látogatásán, amelyben később két tagunk, két testvér, Hilscher Rezső²²⁵ és Hilscher Zoltán későbbi egyetemi tanár, intenzíven részt vettek. De ezenkívül a diákotthonban járatott baloldali újságoknak is volt olvasója, többek között Olt Károly²²⁶ és néhány...

²²⁴ Ösztöndíjas hallgató volt az 1911-1912-es tanévben.

²²⁵ Hilscher Rezső (Budapest, 1890. január 18. – Budapest, 1957. október 19.) jogász, szociálpolitikus. MARKÓ 2001-2007 3.k., 283.

²²⁶ Olt Károly (Zágráb, 1904. május 14. – Budapest, 1985. március 22.) politikus. Pénzügyminiszter volt 1950-1956 között. Az Állami Egyházügyi Hivatal vezetőjeként tevékenykedett 1959-1961 között. Az Elnöki Tanács tagja 1957-1961 között. MARKÓ 2001-2007 4.k., 1145.

– Ez később volt.

– Később. Amelyik ennek az öröksége, ennek a folytatása volt voltaképpen. Bennünket részben olvasmányaink, részben hallomásaink alapján egyre jobban érdekelt a magyar szegénysztyálynak, osztályoknak, különböző munkaágaknak a sokszor állati sorsa. Ilyenek voltak a kubikusok, a keresetben megkárosított aratónépség, napszámos népség és így tovább. Ezeknek a sorsát egyre nagyobb figyelemmel kísértük, sokan a Diákszövetségnek, főképpen a budapesti meg a vidéki osztályaiban is vagy részlegeiben is. Elsősorban említtem Tildy Zoltánt, azután Bereczky Albertet, Victor Jánost, Forgács Gyulát, szóval a Diákszövetségnek a vezető embereit. És egymás között elemezve a helyzetet, láttuk, hogy ezen előbbutóbb intézményesen kellene segíteni. Azonban, miután nem ez volt a főfrontunk, mert mi a személyes keresztyén életre, a megváltozott, a megjobbult bibliai élet választására helyeztük a súlyt, tehát ez voltaképpen annak egyik kisugárzása volt, a rossz helyzetben lévő emberek sorsával való törődést szakszerűen nem tanulmányoztuk. Én korán megvettem Marxnak A tőkéjét és később megvettem az angol Kommunista Párt akkori elnökének a könyvét [...] ²²⁷ Ebből a két könyvből olvastam, hogy voltaképpen itt intézményes, pártszerű a szegényebb néposztálynak, az úgynevezett szociális rétegnek az önmagával való törődése. De az érdeklődésnek a magja már 1918-tól kezdve különösen tovább érlelődött, amikor láttuk már, hogy mi lesz a háborúnak a vége; hazamegy egy sereg megcsonkult, leszegényedett ember és ezek valami kárpótlást szeretnének kapni, vagy földben vagy pénzben, vagy megbecsülésben.

²²⁷ Hiány a gépiratban.

– És valami földreformra is tetszettek gondolni?

– Elsősorban Tildy foglalkozott a földreformnak a gondolatával, és igazat adtunk neki annyival inkább, mert 1918 végén a hivatalos egyház, sőt az OMGE is foglalkozott a birtokelosztásnak a kérdésével, azt megelőzőleg pedig a Baltazár-féle kezdeményezés, az Országos Református [Lelkész]Egyesület és annak a lelkészegyesületi lapja foglalkozott ezzel a kérdéssel, tehát mink is egyre jobban belemélyedtünk ebbe a dologba, annyival inkább, mert az aktív diákságnak csak a középiskolás részével volt módunkban egyáltalán foglalkozni. Erre különben visszatérek.

– Mennyire volt radikális a Tildy elképzelése?

– Tildynek az volt az elképzelése, hogy még egy dzsentrí ház is meg tud élni 500 holdból, ha dolgozik, csinál valamit és nem él here-életet. De ezen felül minden földet ki kellene osztani azok között, akik a földművelésből akarnak megélni, akik a földet megművelni nemcsak hajlandók, hanem képesek is, és csinálni kell egy generális földosztást. Ez azonban sajnos még később is elmaradt, csak a kommunista rendszer hozott aztán ebben a tekintetben radikális intézkedést. De bennünket is foglalkoztatott már 1918-tól.

– A református egyházi szervezetnek a megújítását illetően volt-e valami elképzelés ezek között a fiatal, kicsit másképpen gondolkozó lelkészek között?

– Itt már a diákmozgalom, mint olyan lendült meg a cselekvések terén, az a lelkészi csoport elsősorban, meg világi csoport is, amelyik a diákszövetség munkájából nőtt ki 1907-től kezdve. Vagy ha még a Bethánia-munkát is hozzászámítom, akkor már 1900-tól kezdve, ha a Baltazár akcióját számítom, akkor 1909-től kezdve foglalkoztak ezzel a gondolattal. Mégpedig eléggé behatóan.

– *Victor valami tervezetet is... ?*

– Victor valami tervezetet is készített, amelynek a címét tudjuk csak: „Új reformációt az új Magyarországon?” amelynek a lényegét sejtjük, hogy a magyar református egyháznak elsősorban lélekben kell megújulni, azután szervezetét kell evangéliumivá tenni, és azonkívül a hatókörét, meg a figyelmét ki kell terjeszteni a magyar nép életének egész területére. Azonban ezt az iratot, amit ő a Konvent elnökségének adott át, ezt az iratot egyszerűen figyelmen kívül hagyták, sőt, mint kiderült, elsikkasztották, mert még nyomára sem akadtunk az irattárban, amikor később kerestük. Ellenben már ekkor alakulóban volt, így mondom, összeverődőben volt egy papi társaság. Volt benne azonban egy néhány világi is, akik összeállítottak egy egyházi megújulási programot. Ez lett volna az a társaság, amelyik később 1918 végén, Országos Református Tanács néven a nyílt színre lépett és egy olyan 25-30 pontból álló programot dolgozott ki.

– *Ez a Péceli-kör programja?*

– Ez lett volna az úgynevezett Péceli-körnek a programja, amely nem szerves alakulat volt, hanem baráti társaság. Élén Forgács Gyulával, a vezetőségbe tartozott Victor János, Benkő István, Kákcsi-Kiss Géza, én magam is benne voltam az alakulásban. Volt kb. 30 ember az ország egész területén és úgy, amikor alkalmakkor, lelkészi üléseken találkoztunk, a végén is összetettük a fejünket és ezt hoztuk ki az Országos Református Tanácsnak a programja gyanánt, és ezt közöltük az akkor Haypál Benő által megalapított, külön erre a célra, ennek a célnak a szolgálatára megalapított lapnak, az Új Reformációnak a lapjain. Ezt a programot érdemes itt is szóról-szóra feljegyezni.

– *Ez mikor történt? körülbelül.*

– 1918 végén és az Új Reformáció első számában, amely 1918 decemberében vagy januárjában jelent meg, mint mutatóvényszám, ebben olvasható: „A nemzeti újjászületésnek a reformáció emléknapijával való véletlen összeesése voltaképpen ránk nézve nem is véletlen, hanem a kettő között levő lényegrokonosság világtörténeti törvényszerűséggel végbement gondviselészerű megnyilatkozása. Ezért helyezkedik minden fenntartás nélkül a polgári és szociális demokráciát testvéri közösségbe foglaló magyar népállam alapjára. Ezért ajánljuk fel munkásságunkat annak megszilárdítására és építésére. Felajánljuk, ígérjük, sürgetjük és megvalósítjuk, amelynek teljes végrehajtását eddig megakadályozta egyházunknak az utóbbi évtizedekben elhatalmasodott maradisága és nehézkessége. Ki akarjuk építeni a magyar református egyházat valódi, szabad, demokratikus és szociális népegyházzá és meg akarjuk tölteni az örök evangélium éltető szellemével. Mindezek elérésére alapítottuk meg az Országos Református Tanácsot, melynek alábbi programjában látjuk az egyházi társadalom igazi közvéleményének a kifejezését:

- a) Egyházpolitikai reform. Az egyház és állam szétválasztása. Szabad egyház szabad államban. Az állam és az egyház eddigi viszonyának fokozatos és méltányos megszüntetésével, az egyházi, közigazgatási és társadalmi intézmények jogszolgáltatásának épségben tartásával.
- b) Az egyházi alkotmány reformja.
 - I. A most is permanenciában levő királyilag engedélyezett zsinat önkéntes feloszlata, új zsinat összehívása, általános új

választások alapján az új egyházi alkotmány megalkotása céljából.

II. A konvent eltörlése.

III. A konvent helyett az évenként ülésező zsinat által kiküldendő zsinati bizottság beállítása, az ügyek időközi vezetésével való megbízatása.

IV. Addig is, amíg egyházunkat az új zsinat át nem szervezi, valamennyi egyházmegyei és kerületi tisztségre kiterjedő lehetőleg sürgős, tisztújítás.

V. Az egyházi tisztségeknek személyes hitéletüknél és gyülekezeti életben kifejtett munkásságuknál fogva arra hivatott emberekkel való betöltése.

VI. Az egyházi kormányzásnak, olyan irányú reformja, hogy az egyházi gyűlések fő tárgya a gyülekezetek belső életével való foglalkozás legyen.

VII. Az egész egyházi vagyonnak, altruista alapon az egyetemes egyház által való kezelése.

A nagy egyházközségeknek az intenzív lelki gondozás lehetővé tétele céljából önálló gyülekezetekké való sürgős felosztása.

A bel- és külföldi szórványok ügyének intézményes rendezése. Az egyházmegyék és egyházkerületek új arányos felosztása. A különböző önálló munkakörrel bíró lelkészek teljes jogegyenlősége, az egyházi tisztségekre való egyenlő választhatósága. A segédlelkészek jogviszonyainak megfelelő rendezése. Korszerű státus- és fizetésrendezés.

A szolgálati pragmatika; nyugdíjtörvénynek a lelkészi özvegyekre és árvákra is kiterjedő rendezése. A lelkészválasztások időszerű reformja. A választás tisztaságának biztosítása és a választási visszaélések szigorú megtorlása. A lelkészi

dijlevelek időszerű rendezése, a stólarendszer eltörlésével. Tanáraink, tanítóink és egyházi alkalmazottaink jogviszonyának időszerű rendezése. A nők aktív és passzív választójogának törvénybeiktatása.

C., Nevelés és tanítás

- I. A vallás tanítás és nevelés rendszerének az egész vonalon való gyökeres reformja, a konfirmáció megfelelő átalakításával.
- II. A teológiai tudományos képzésnek és gyakorlati lelkésznevelésnek időszerű reformja. A lelkészek továbbképzése és gyülekezeti munkások nevelési céljára kiteljesedő belső missziói és tudományos tanfolyamok rendszeresítése.
- III. Az egyházhoz való tartozásra kényszerítés, vagyis hitkénszer eltörlése (ezt a kommunisták világa csinálta meg).
- IV. Az egyháztagság igazi református értelmezése, tapintatos, bölcs egyházfegyelem.
- V. A belső missziói munkáknak és szervezeteknek az egyház egyetemes testébe való beleépítése, az egész egyháznak missziói népegyházzá való átalakítása és evangéliumi a társadalmi, közigazgatási és állam [...] életben való érvényesítése. [...] közösség [...] ²²⁸ az egész egyházban való ápolása.
- VI. Egymás terhének szociális keresztény szellemű hordozása, külföldi hittestvérekkel való belső kapcsolat helyreállítása és megszilárdítása, egyházunknak a református egyházak Világszövetségébe való szerves beillesztése.
- VII. A református sajtóügynek, az irodalmi tudományok, közművelődési munkáknak egyetemes szervezése.”

²²⁸ Hiányok a gépiratban.

A szervezet a következő felhívással végződik. Magyar reformátusok. Terjedjen közöttünk az új reformáció szelleme. Siessünk az Országos Református Tanácshoz való csatlakozással, egyházunk és hitünk jövője forog kockán, mentsük meg és vívjuk ki a diadalmas jövőt.

– *Dátum nincs ott?*

– 1918 december elején. A felhívásnak lett is némi eredménye. Az egyházi lapok némelyike írásban ugyan korainak tartotta egyes részeit, de határozottan ellene fordult Baltazár Dezső a Lelkészegyesületben és a Debreceni Protestáns Lap, ennek személyi, részben pedig hatalmi okai voltak. De az akkori időkben még kevesen fedezték fel ennek a reformációs programnak a jövőre kiható jelentőségét.

– *A Károlyi kormány alatt mit csinált mégis ez társaság, amelyik ezt a programot adta?*

– A Károlyi kormány ideje alatt, amit lehetett az akkori viszonyok között, próbált megcsinálni. De akkor már kitört a háború. Az északról, délről ellenünk való támadás lehetetlenné tette az egyházi munkát. A Károlyi kormány alatt azonban maga az egyház is igyekezett, amit lehetett tenni, az állam érdekében. Ezért hoztak létre egy olyan bizottságot, amelyben főképpen külföldet járt lelkipásztorok és külföldi egyetemeken tanult lelkipásztorok igyekeztek valami előnyt kicsikarni a külföldi ismerőseik révén. Ilyen kiküldöttek voltak Pongrácz József²²⁹, Victor [János], báró Podmaniczky

²²⁹ Pongrácz József (Ete, 1885. január 4. – 1963. november 7.) ref. lp., teológiai tanár. – KRÁNITZ 2013b.

Pál²³⁰ evangélikus és Muraközy Gyula református, összesen vagy 20 személy. Ezek a fáradozások azonban nem vezettek messze, mert nem tudtak túljutni az ellenséges országoknak az államférfijaihoz, hanem csak Bázelig. Bázeltől kaptam én Victor Jánostól egy beszámolót, amely nekem megvan. De ez nem enyhített a valóságban, mert a Nagy- és a Kis-Antantnak a vezetői, mint szövetségesek, sokkal nagyobb befolyással bírtak, mint az a magyar igazság, amit a lelkeszi küldöttségünk képviselni óhajtottak. De nem volt alkalma még csak el se mondani a politikai intézőknek. Hiába volt, sajnos, Károlyi Mihály és Jászi Oszkár liberális politikusoknak az a fáradozása is, hogy Erdély megmentése érdekében magyar és román területeken keleti Svájcot hozzanak létre. A sok sikertelenség [...] ²³¹ Károlyi kormánya kénytelen volt lemondani és átadni a hatalmát az egyetlen egységes proletárpártnak. Az egyezségi okmányt 1919. március 21-én írták alá Garbai Sándorral és Kun Bélával a gyűjtőfogházban.

– *Tehát: milyen volt a Tanácsköztársaság egyházpolitikája?*

– A Tanácsköztársasági kormány első dolga volt „tisztá vizet önteni a pohárba”, és kimondotta az egyháznak az államtól való elválasztását. A teológiákat kivéve, államosították a különböző fokú iskolákat, javadalmi földeket és internátusokat. A szabad vallásgyakorlat hangsúlyozása mellett megszüntették a kötelező egyházfenntartást, vagy hitkényszert és az államnak az egyház számára biztosított támogatását és oltalmát. A református egyházban volt ilyenféle jellegű elgondolás, már Baltazár Dezső 1909-es eredeti programjában, de „a szabad egyház szabad államban” elve az Országos Re-

²³⁰ Podmaniczky Pál (Budapest, 1885. március 16. – Sopron, 1949. október 3.) evangélikus lelkész, teológus. – MARKÓ 2001-2007 S.k., 386-387.

²³¹ Hiány a gépiratban.

formátus Tanács által kiadott reformációs programban fogalmazódott meg világosan. Az egyháznak a proletár kormány intézkedését, mely váratlanul és radikálisan, sőt egzisztenciálisan érintette őket, kényszerülten, de nyugodtan vették tudomásul és a püspökök kiküldött körleveleikben megértő engedelmességet tanácsoltak az egyház tagjainak. Baltázár a Lelkészegyesületben elismerően méltatta, hogy „A politikai változás a felkorbácsolt vulkán kráteréből előtörő szenvedelmeket a rend és fegyelmezettség köteleivel jóformán hangtalanul, de mindenesetre vértelenül le tudta fogni.”

Sőt, Lenin személyével kapcsolatban így nyilatkozott: „A proletárforradalomtól az igazság lényegét megvonni nem lehet. Mert a világtörténelem tanúsága szerint a jobblét napját csaknem kivétel nélkül a leigázott néposztályok forradalma előzte meg. Az osztályegység megteremtésében pedig támogatjuk Lenint és a szocializmus társadalmát, az emberi egyenlőség, testvériség nagy krisztusi elveinek azzal a buzgósaágos hirdetésével és követésével, mely a református lelkészeket éppen a társadalmi egyenlőség és nemzeti egybeforradás előreformátoraivá avatta a történelem folyamán.”

A debreceni egyetem hittudományi kara is ugyanilyen értelmű táviratban üdvözölte Garbai Sándor²³² elnököt. Az Új Reformáció több változatban, de szintén lelkesen ír a változás nagy eseményeiről: „A modern társadalmi és a régi örök jézusi lelki kommunizmus ihletett összefogásától várjuk a világválságból megszülető világváltságot. Jóformán minden lapban és folyóiratban cikkek sora foglalkozik a kommunizmus társadalmi tanításával és a Biblia erkölcsi elveinek párhuzamosságával, melynél fogva egyes pontokon egymástól eltérő világnézetük ellenére is, együtt lehet és kell

²³² Garbai Sándor (Kiskunhalas, 1879. március 27. – Párizs 1947. november 7.) politikus, a Forradalmi Kormányzótanács elnöke 1919-ben. MARKÓ 2001-2007 2.k., 922-923.

dolgozni a társadalmi igazságosság követelésében mindkét tényezőnek.”

Az egyház és állam szétválasztása személyükben legjobban a lelkészeket érintette, mivel az első napokban nem volt világos előttük, hogy az új politikai rend hova sorozza őket. Egyházfőhatósági részről se adtak annak idejében irányítást, ennél fogva a borsodi lelkészek például testületileg beléptek a megyei Szociáldemokrata Pártba. Máshol, különösen a két somogyi egyházmegyében, a megyei politikai vezetőkkel kezdtek tárgyalni Tildy Zoltán és társai a lelkészi szakszervezetek megalakításáról. Több egyházi lapban jelent meg ilyen utalás: „Különösen a falusi kis gyülekezetek papjai proletárabbak a proletároknál.” Viszont hamarosan állami rendelkezés jelent meg arról, hogy 1919 augusztusáig a lelkészek és hitoktatók az eddigi állami fizetéskiegészítés összegét megkapják. A válás szabad gyakorlása és a templomok és hasonló egyházi épületek használata tekintetében, szintén világos intézkedésre volt szükség. Úgyszintén a szárnyra kelt különféle vélekedések és félelmek eloszlatására is. Ezt a célt szolgálta Kunfy Zsigmond²³³ népbiztos következő rendelkezése: „A munkás, katonai és paraszt tanácsok gondoskodjanak arról, hogy húsvét vasárnapján is és a következő két vasárnapon a papok hirdessék ki a szöszékről, és magyarázzák meg a népnek, hogy

- 1., A Tanácsköztársaság mindenki számára teljes vallásszabadságot biztosít.
- 2., A papokat vallásos ténykedésükön, vagy vallási szertartásaik elvégzésében senki nem zavarhatja.

²³³ Kunfi Zsigmond (Nagykanizsa, 1879. április 28. – Bécs, 1929. november 18.) politikus, miniszter. - A Magyar Szociáldemokrata Párt vezetőségi tagja 1909-1918 között. 1918-1919 között különböző kabinetek vezetője volt. MARKÓ 2001-2007 3.k., 1253-1254.

- 3., A templomok és vallásos célokat szolgáló egyéb épületek ezentúl is vallásos célokra fognak szolgálni és hogy a templomokból sem színházat, sem kabarét, sem gyűléshelyet, sem kultúrházat csinálni nem fognak.
- 4., A kommunizmus, a Tanácsköztársaság, a proletárdiktatúra nem akarja és nem fogja megváltoztatni a házasságnak és családi életnek eddigi rendjét. Nem akarja és nem fogja behozni a nő-közösséget.
- 5., Mindazoknak, akik ennek ellenkezőjét hirdetve félrevezetik a népet, a forradalmi rend ellenségeinek tekintik és ilyenek gyanánt fog elbánni velük.”

Budapesten a hivatalos egyházi vezetők se fogtak idejében hozzá az új helyzethez szükséges eligazító rendelkezések megtételéhez. Pedig ez a gyülekezet külön probléma volt az egyház testében. 1919-ben a körülbelül 70 ezerre tehető református lelki gondozását és anyagi ügyeit egyetlen 100 tagú közös presbitérium intézte. Lelkészelnőke Petri Elek püspök volt, aki maga volt a jóindulat, de a gazdasági ügyekkel egyáltalán nem foglalkozott. Ezt a három gondnok, főképpen dr. Kovácsi Sándor főgondnok végezte el. Ebben a nagy egyházi testben a kasztrendszer erősen érvényesült. Annak alsó fokán a segédlelkészek és katekéták helyezkedtek el. Már évekkel előbb, Pesti bajok címmel Muraközi Gyula, Karjai Károly, Koszorús István²³⁴, Budai Gergely, Nagy Sándor fiatal lelkészek, [...] ²³⁵ sőt Balla Antal újságíró is rámutattak a fennálló helyzet tarthatatlanságára, a fizetések arányosítására és a néhány nagy

²³⁴ Koszorús István (? – ?) ref. lp., a Budapesti Református Gimnáziumban az 1926/27. tanévtől az 1932/33. tanévig a református hittan óraadó tanára. SZILÁGYI 2009., 228.

²³⁵ Hiány a gépiratban.

tömbben élő gyülekezetek egészséges és célszerű felosztására. Az erre irányuló megmozdulást főképpen a Diákszövetség keretében felnőtt, akkoriban már 30-40 éves lelkészek és katekéták közössége segítette elő. Petri Elek püspök a presbitereket, hitoktatókat és az akkor már jelentős erőt képviselő belmissziói mozgalmak vezetőit 1919. március 25-re közös tanácskozásra hívta össze a budapesti teológia Ráday-termébe, és ottan vázolva a beállott, meglepő és nehéz helyzetet, egyházunk történelmi szolgálataira való hivatkozással, vélte valamilyen külön eljárás szükségességét és lehetőségét. Ez az előszó, amelynek folytatását Kovácsi Sándor főgondnoktól már többízben hallotta a hallgatóság nagy része, hogy tudniillik pénz nincs, sőt még a mai fizetéseket is alig tudja biztosítani. Olyan ingerültséget váltott ki, különösen a legnehezebben élő egyházi alkalmazottak között, hogy a fegyelmi vádirat szerint, többek között Gombos Ferenc és Patay Pál támadólag és kíméletlen hangon léptek fel, Deme László, a MEKDSZ titkár pedig „filozofikus módon a vezetőség félreállítását javasolta”. Ennek következtében Petri Elek püspök, mint az egyházközség lelkészelnöke, dr. Kovácsi Sándor főgondnok és társai; bejelentették ezen tisztségükről való lemondásukat. Itt meg kell említenem, hogy a csekély fizetésű al-sóbbrendű lelkészek ügye érdekében eközben néhányan megke-restük az egyházkerület főgondnokát, Darányi Ignácot is. A belmissziói alakulatok munkásai, és pedig a Bethánia, a Diákszövetség, a Keresztyén Ifjúsági Egyesület tanácskozást hívtak össze, amely-hez a budapesti hitoktatók testülete is csatlakozott, az elnökség lemondása után reformbizottság néven egy ad hoc intéző testületet alakítottak. Ugyanakkor az egyház és az egyházi cselekmények védelmére egy 3 tagú direktóriumot küldtek ki, amint azt már előbb az izraelita hitközség és a józsefvárosi nagy tiszteletben álló Hock János plébános is tette. A direktórium tagjai: dr. Papp Gyula

ifjúsági egyesületi titkár, Victor Erzsébet leányegyesületi képviselő és Szalai Lajos, a Bethánia Egyesület buzgó munkása voltak. Mindekenelőtt a templom és istentiszteletek ajtajára egy táblát függesztettek ki ezzel a felírással: „A proletárdirektórium védelme alatt.” A táblák elkészítésében és elhelyezésében az akkor már államosított Bethesda Református Kórház diakonisszái is segítettek, különösen Kovácsi Margit. Ő a környékbeli kórházak fővárosi hatósági felügyelője is volt egyszemélyben, tudniillik Kovácsi Margit. A reformátusok közben arról értesültek, hogy Petri Elek püspök, Keresztesi Sándor zuglói és továbbá Kovács Emil fasori lelkész prédikációira megelőzőleg a párt megfigyelői egy része olyan megjegyzéseket tettek, amelyek miatt jobbnak látszott az ő templomi szolgálatuknak az egyidőre való szüneteltetése. Ezért helyettesítésükre Benkő István, Kovácsi Sándor, illetve Fiers Elek fiatal lelkészeket látta helyesnek ideiglenesen kiküldeni a Reformbizottság, míg a kedélyek le nem csillapodnak. Ez intézkedés közlésére és megmagyarázására, a direktórium tagjai jelenlétében, a közszeretetnek örvendő Csűrös István református gimnáziumi vallásstanárt és Bilkei-Papp István teológiai tanárt kérte fel a Reformbizottság. A 3 idős lelkész ezt megértette és tudomásul vette. Az első vasárnapon az istentiszteleten csak igeolvasás és imádság volt, minden zavar nélkül. Országsszerte azonban több helyen elmaradt aznap az istentisztelet. A következő két vasárnapon a helyettesítésre kijelölt fiatal lelkészek már igehirdetést is tartottak. A budapesti presbitérium új elnöke, Petri Elek lemondása után, Haypál Benő budai lelkész lett, aki április 5-én előzetes tárgyalás után, a Reformbizottság 12 tagjának bevonásával tervezetet dolgozott ki a budapesti gyülekezet-tömbök átszervezésére és célszerű felosztására. Hivatalos egyházi részről ekkor fontosnak és elfogadhatónak látták a gyülekezet buzgó tagjainak bevonását az új egyházi szervezkedés megindításába.

Munkához látva röplapokon tudatták a hívekkel, hol és mikor lesznek alkalmak a gyermekek vallásos tanításának és különféle összejöveteleknek. Sőt, egyháztagsági nyilatkozatot is nyomattak és osztottak szét a hívek között; a következő szöveggel: „Vallást teszek arról, hogy van evangéliumi hitem a Jézus Krisztusban, szeretem Istent és embertársaimat. E vallástétel alapján önként, szabad elhatározásomból kijelentem, hogy munkálkodó tagja kívánok lenni a magyarországi református keresztyén egyház testéhez tartozó budapesti gyülekezetnek. Ezt a gyülekezetet erkölcsi és anyagi erőmhez képest támogatni kívánom és ez évi szükségleteinek fedezéséhez felajánlok X koronát önkéntes adományul. Alávetem magam a gyülekezeti testvéries fegyelemnek. Budapest, dátum, név, foglalkozás, lakás.” Jegyzet: E nyilatkozat aláírásával minden 18. életévét betöltött férfi és nő beléphet a református egyházba. Ez utóbbi első intézkedés volt a női egyháztagság tekintetében. Az első rendes prédikációs istentisztelet utáni napok egyikén a Reformbizottság a Ráday utcai nagyteremben tájékoztató előadást hirdetett meg, amelyen Benkő István lett volna az előadó. Az érdeklődés olyan nagy volt, hogy nemcsak a 400 fős nagyterem telt meg, hanem az épület udvara is. A kinnrekedt tömegnek az I. emeleti folyosóról dr. Enyedi Andor, a későbbi tiszáninneri püspök tartott lelkesítő előadást. A Reformbizottság munkáját elsősorban az tette lehetővé és folyamatossá, hogy a budapesti IX. kerület államosított római katolikus, evangélikus diákkollégiumainak felügyeletével megbízott Réz Mihály nevű, Oroszországból hazatért párttag, aki a Ráday utcai teológia internátusában lakott a bevonulása előtt is, a Diák-szövetség munkáját ismerte és becsülte.

Mikor a likvidálás kimondása után Gombos Ferenc Fáber Oszkár népbiztosnál érdeklődött, mit tehetnek az egyházak az adott helyzetben és mit nem, Fáber kijelentette: tegyék a maguk dolgát,

de ellenforradalmat ne csináljanak, mint azt egyesek (már tudniillik a katolikusok) megpróbálták. Így csinálhattuk a magunk dolgát minden zavar és akadály nélkül. Fontos teendő gyanánt a Reformbizottság most már a vidéki és budapesti lelkészek és egyháztagok összehívásával országos tájékoztató értekezletet hirdetett meg április 9-ére és 10-ére Budapesten, amelyen körülbelül 200 résztvevő hallgatta és vitatta meg a következő fontos tárgyakról szóló előadássorozatot:

Forgács Gyula: Az egyház és állam szétválasztása.

Deme László: Gyülekezeti szervezkedés.

Benkő István: Egyetemes pásztorkodás.

Sebestyén Jenő: A gyülekezetek társulása.

B. Papp István: Taktikai kérdések.

Gombos Ferenc: Vallásos nevelés.

Szabó Imre: A konfirmáció.

Benkő István: A keresztyénség válsága.

A két napon előadott tárgyakhoz legalább 40 hozzászóló jelentkezett, többek között 3 kommunista párttag is. A vita végén Veress Jenő indítványára az értekezlet tagjai a következő javaslatot fogadták el: „A református keresztyén egyházi megújulásnak itt értekezletre összegyűlt munkásai tekintettel a szociális forradalom és az egyház és állam szétválasztása által teremtett új helyzetre:

- 1., Országos Reformbizottságot küldenek ki a maguk kebeléből, melynek feladata a gyülekezeti újjászervezés munkája, az egyház társadalmi és irodalmi irányítása.
- 2., Egyben felkéri az értekezlet az egyetemes egyháziak, a kerületi elnökségekből álló vezetőséget, hogy a legrövidebb időn belül

Országos Református értekezletre gyűljön össze az Országos Reformbizottsággal együtt a református keresztyénség alapelvei szerint való gyülekezeti újjászervezési munka megállapítására, és aztán vegyék kézbe együttesen az egyetemes egyház újjászervezés országos irányítását.

Az értekezlet a következőket választotta meg a bizottság tagjaiul: Benkő István, Deme László, Forgács Gyula, Gráf Elemér²³⁶, Kováts J. István, Megyericsy Béla, özv. Mislei Sándorné, Papp Gyula, Sebestyén Jenő²³⁷, id. Szilassy Aladár; Veress Jenő, id. Victor János és ifjú Victor János. Az értekezlet egyúttal mind a négy küldött egyházkerületre nézve 6-8 tagból álló bizottságot küldött ki a szükséges teendők ellátására. A gyülekezeti átszervezés így vidéken is megindult, de az egyre súlyosbodó politikai helyzet miatt sokra nem jutott.

A Tanácsköztársaság első dolga volt az új hadsereg felállítása, mely a Felvidéket visszafoglalta ugyan, de a román hadsereggel szemben részben árulás miatt is, nem boldogult. Debrecen maga is már április 23-án elesett és Baltazár Dezső néhány nap múlva Teleki József gróf kerületi főgondnokkal együtt tisztelgő és köszönő látogatást tett a Nagykárolyban tartózkodó román királynál. Budapestre rendbe jött az egyházi élet, a direktórium és a buzgó egyháztagok vigyáztak az istentiszteletek rendjére. A húsvéti ünnepek is csendesen teltek el, a megszokott úrvacsorai szertartással, a szükséges úrvacsorai szereket a kormány rendelkezésre bocsátot-

²³⁶ Gráf Elemér jogász, bíró, a Behtánia egyesület alelnöke volt az 1930-as években.

²³⁷ Sebestyén Jenő (Czúza, 1884. június 8. – Budapest, 1950. június 2.) református lelkész, egyetemi tanár. – A történelmi kálvinizmus irányzatának magyarországi alakja. A Budapesti Teológiai Akadémia Rendszeres Teológiai Tanszékének oktatója volt 1918-1946 között. MARKÓ 2001-2007 5.k., 1087-1088.

ta, így a reformbizottság nem tartotta szükségesnek a direktórium további működését és munkáját befejezettnek nyilvánította. Ezt annyival inkább meg kellett tennie, főként a helyettesítő ifjú lelkészek kérésére, mert abba a suttogó gyanúsításba estek, hogy a maguk számára akarják biztosítani az idősebbek parókiáját. Gombos Ferenc éppen emiatt lelkési jellegéről le is mondott. A presbitérium és a Reformbizottság utolsó közös ülése április 14-án zajlott le Haypál Benő elnöklete alatt. Ennek hangulatát így rögzítette az Új Reformáció: „A budapesti presbitérium és az evangéliumi munkások által kiküldött vegyes bizottság megtalálta a közös, az egyetlen lehető alapot, amelyen az egyház újjászervezésének és építésének munkáját úgy lehessen végezni, hogy a megértés útján mindenkinek találkozása lehessen, akinek képessége és készsége van az egyház építésére, mindenki megtalálhassa a neki megfelelő munkateret. Nyilván érezhető volt, hogy az egyház szeretetében és egymás kölcsönös megbecsülésében az egy értelemben való együttélésre törekedtek az ülés résztvevői. Az alap, amelyre a bizottság helyezkedett az evangélium és egyházunk küzdelemmel és áldozattal, bölcsességgel megszerzett alkotmánya.”

A vegyes bizottság ezen előterjesztése alapján a presbitériumnak április 16-án a budai parókiális kör tanácstermében Haypál Benő és Némethi Károly elnöksége alatt tartott gyűlésen elhatározta, hogy a budapesti ref[ormátus] egyház egységének megóvása mellett s az egyháztagok között a szolidaritás érzésének ápolásával, a megalakítandó parókiális körök tanácsának szabad mozgást biztosít. Erőteljes propagandát indít, és a presbitereknek és önként ajánlkozó egyháztagoknak közreműködésével a híveket összegyűjti. Az új helyzet, amely elé állított bennünket az élet, fokozott munkát követelt és fokozott áldozatot. Ha leég a ház teteje, akkor nem segít ezen a sopánkodás, hogy mért építették apáink vagy nagyapá-

ink nádas tetejűre a házat. Sokkal többet ér, ha a sopánkodás helyett hozzáfogunk tűzmentes tető építéséhez – mondotta végül Haypál Benő elnök.

Az Új Reformáció közli még utolsó számában április 27-én: Újpest, Pestújhely, Rákospalota, Pécel, Gödöllő, Sárbogárd, Szekszárd és általában az április 9-én és 10-én tartott országos értekezleten résztvett és eddig is élénk gyülekezeti munkát végzett lelkészek és gyülekezeti munkások egyházközségei mind dolgoznak az újjászervezésen. Különösen az ünnepek alkalmával. A többi egyházi lapok hetekkel előbb már megszűntek. Feléledt azonban a Lelkészegyesület, amelynek megjelenését a Debrecent elfoglaló Holban román tábornok kellő cenzúra mellett megengedte április végén. Ez már közli Baltazár Dezsőnek egy május 10-én tartott beszédét, amelyen egyházunk üldözése legsötétebb korszakára emlékeztető kormányzatnak nevezi a tanácshatalmat. Budapest is nemsokára megszállás alá kerülve, városparancsnoksági engedély alapján a konvent is megtartotta gyűlését 1920 október elején. Az 1920 évi konventi jegyzőkönyv összefoglaló jelentése viszont megállapítja, hogy „a forradalom alatt egyházunkat lényeges károsodás nem érte”. Ez utóbbi megállapítás ellentmondani látszik Baltazár május 10-i beszédében kifejtett gondolatának, hogy „az egyház elleni támadások súlyát a végzetesség fokára emelte a hűtlenségnek az a hihetetlen mértéke, mellyel a tanszemélyzet nagy általánossága szét tépte az egyházi, sőt vallási élet szent kötelékeit. De a hűtlenség egyetemessége miatt el kell állni attól, hogy mindenki ellen igazoló eljárást indítsanak.”

Fegyelmi eljárás azért volt bőven és nem éppen irgalmasan [...] ²³⁸. Néhány akadémiai tanárt, lelkészt és sok tanítót megfosztot-

²³⁸ Hiány a gépiratban.

tak állásától. A legkihívóbb volt azonban a debreceniek egyik legjobb igehirdetőjének és tisztalátású, egyértelmű politikai magatartást tanúsító lelkészének, Jánosi Zoltánnak a debreceni lelkészi állásából való elmozdítása. Igaz, hogy halála után 10 évvel Péter János debreceni püspök kezdeményezésére rehabilitálta a konventi bíróság, de az egykori szégyen megmaradt.

A Pesti Református Egyházmegye elnökségének kezdeményezésére az 1918-19- es budapesti események miatt fegyelmi eljárás alá vonták Gombos Ferencet, Deme Lászlót, Fiers Eleket és ifjú Benkő Istvánt, és az 1921. évi január 13-14-i napján Budapesten megtartott tárgyaláson meghozták a következő ítéleteket.

„A fegyelmi bíróság Benkő István rákospalotai lelkészt, Fiers Elek okleveles lelkészt, Deme László evangéliumi diákszövetségi titkárt, okleveles lelkészt, vétkesnek mondja ki az egyházi törvénszék 31. pontjába ütköző fegyelmi vétségben, melyet azáltal követtek el, hogy az Evangéliumi Keresztény Diákszövetségből, mint központból kiindulólág, Gombos Ferencnek okleveles lelkésznek, mint az egyházi forradalom forradalmi irányítójának vezetése alatt a budapesti egyházat a törvényes vezetőség félreállításával, egy törvénytelen szerv, az úgynevezett direktórium fennhatósága alá helyezte, amiben Deme László gondoskodott különösen [...] ²³⁹ és ami által az egyházi törvények alkotmányos alapját ingatták meg. Benkő István és Fiers Elek még azáltal is, hogy idegen egyházköztségben végeztek kanonikus lelkész felhatalmazása nélkül egyházi funkciót. Végül azáltal, hogy fellépésükkel az egyház, vallásos érzületét érzékenyen megsértették. Ezért Benkő Istvánt rosszallásra, Fiers Eleket feddésre, Deme Lászlót a feddésen, mint főbüntetésen felül, a lelkésszé való választatás jogától az ítélet jog-

²³⁹ Hiány a gépiratban.

erőre emelkedésétől számított két évi időtartamra megfosztásra, mint mellékbüntetésre ítéli, ellenben az ügyész által emelt egyéb vádpontok alól őket felmenti. Gombos Ferenc ellen, aki ismeretlen helyen tartózkodik, miután csehszlovák területre költözött át, az eljárást felfüggeszti. Miután a vizsgálat adataiból megállapítható, hogy a kommunizmus alatt kirobbant egyházi forradalmi események az Új Reformáció című lap következetes agitációjának és propagandájának eredménye volt és így ezeknek a lelkesző jellegű vezetői és szerkesztői, látszanak felelősnek a következményekért, az iratok jogerőre emelkedése után az egyházmegyei elnökséghez a fegyelmi eljárás folyamatba tétele céljából áttétetnek.” „A büntetés kiszabásánál a bíróság figyelembe vette az abnormális viszonyokat, amelyek megzavarták a lelkeket és enyhítő körülménynek tudja be a bíróság, hogy panaszoltak fiatalos hévvel az egyház érdekében véltek cselekedni, hogy egyéni érvényesülési szándék nem látszik fennforogni részükről és hogy kellő tisztelettel jártak el az ideiglenesen prédikációtól eltanácsolt már előbb felsorolt lelkipásztorok iránt.” Bár nem tartozik szigorúan ide ehhez a részlethez, de úgy érzem, nem lehet említetlenül hagyni azt, hogy Nagy Károly erdélyi püspök Budapesten járván, 1921 tavaszán váratlanul meglátogatta a Diákszövetség akkori szerény szobáját és ezeket mondotta: „Fiúk, csak azért jöttem el hozzátok, hogy elmondhassam; milyen kár, hogy Erdélyben a diákébresztő munka nem 10 évvel hamarabb kezdődött el. Most nyugodtabb lennék az erdélyi egyház és az erdélyi nép sorsa felől.”

Mindnyájan meghatottan hallgattuk ezeket a nem várt és csodálatosan megnyugtató vallomást.

– *Hogyan alakult a Laci bácsi egyéni sorsa, mit tetszett csinálni ezekben a hónapokban? A Tanácsköztársaság vége felé, a Tanácsköztársaság után, a letiltás ideje alatt.*

– Egy darabig még utórengések voltak néhány hétig. Viszont miután akkor már 3 gyermekem volt, munkát kellett kerítenem. Szerettem volna lenni villanszerelő, az nagyon érdekelt, kertész vagy gyümölcsész, mert azzal szerettem foglalkozni, esetleg aranyműves. De mindezekben a szakmákban már nem volt hely, elkéstem, és csak a gáz- és vízvezetékyszerelő központban volt munkahely, mégpedig a szerszámosláda cipelése volt a feladatom. A szerelőmesterek használhatták a házak liftjét, nekem azonban a 20 kilós szerszámosládát a hátsó lépcsőn kellett cipelnem. Ami nagyon nehéz volt, tekintettel arra, hogy főképpen ricsetten²⁴⁰ és tökfőzeléken lehetett csak élni. Ez az állapot körülbelül 5 hétig tartott. Szerencsére egy nagyon derék, svájci származású államosított szerszámesterhez kerültem, akinek elmondottam sorsomat, aki nagy revelenciával és kellő kíméléssel volt irántam, és lehetőleg a döglesztő munkákat más inasokra bízta. Azután nyomdász lettem, miután megelőzőleg több lapnak voltam szerkesztője, néhányszor a Diákvilágot is szerkesztettem, az Erő című középiskolás lapot pedig eleitől fogva, több esztendőn keresztül. Korrigálója és kiadója voltam a Diákszövetség, főképpen Victor János által [...] ²⁴¹-féle fontos könyveknek és egyes evangéliumi részletek magyarázatának. Sőt, sorom néhány társával együtt tudniillik megvett Budán egy kisnyomdát, és pedig a Bagó-nyomdát, annak lettem az üzletvezetője, illetve üzletszerzője. Volt néhány olyan diákszövetségi tagunk, akik a Helyiérdekű Vasutak Igazgatóságában magas pozíciót foglaltak el

²⁴⁰ Hús nélkül készült sólet.

²⁴¹ Hiány a gépiratban.

és bőven ellátták munkával a nyomdát. Ugyanakkor közben megmeglátogattam a Diákszövetség szerény helyiségét, és bár főiskolás munkát nem lehetett a zavarok miatt végezni, egymás között terveket mégis készítettünk és sokat beszéltünk arról, hogy a háború után nyomorba jutott lakás és ellátás nélküli diákokon hogy lehetne segíteni. Itt támadt az az ötletünk, hogy Mott János segítségét kérjük levélben, leírva az itthoni állapotokat. Ő a magyar diákmozgalomnak igen nagyra becsült, igen jó indulattal barátja, bajainkat megértve, vállalkozott arra, hogy megsegít bennünket. Erre Fiers Elek, egyik tagunk segítségével utána néztünk egy diákotthon céljára alkalmas épületnek és részben levélben, részben táviratban közöltük Mott Jánossal, hogy egy 100 főnyi diákotthonra alkalmas szállodát vásárolhatnánk, amire Mott János táviratilag értesített bennünket, hogy 15000 dollárig hajlandó a Világszövetség részéről rendelkezésünkre állni. A kutatás és vétel Fiers Elek feladata volt, aki közben szociális ügyekben egyik titkárunk lett. Ő megtalálta a Royal szálló mögött egy garnizsallót, a Hársfa utca 59. alatti épületet, amely alkalmas volt a Diákszövetség munkahelyiségeinek és egy körülbelül 100 főnyi diákszállásnak a berendezésére.

– Ez volt a *Pro Christo* Diákok Háza?

– Igen. Ezt az épületet azonnal megvettük, berendezését elárvereztük, új berendezést szereztünk körülbelül 100 ágygal. Az intézmény első igazgatója 1921-22 végéig Fiers Elek lett. Utána én vettem át az igazgatás munkáját 1923-tól 25-ig, amikor már letelt a két évi választhatatlanságra szóló fegyelmi ítéletem. Közben a két esztendő alatt Forgács Gyulát, péceli lelkészt, a mozgalomnak egyik nagy erősségét megválasztották a sárospataki parókiára. Miután én zár alatt voltam, helyettem Bereczky Albertet ajánlották a gyülekezetnek megválasztásra, ezt a gyülekezet el is fogadta. Ő azonban

csak 2 és 1/2 évig lehetett a gyülekezetnek a lelkipásztora, mert időközben az egyházkerület új püspöke, Ravasz László elhívta az egyházkerület evangélizáló és iratterjesztő munkájának a vezetésére. Az ő távozása után már nem volt akadálya annak, hogy a gyülekezet meghívással, szótöbbséggel egyik országgyűlési képviselő lelkipásztor társammal szemben megválasszon péceli papnak. A lelkeszi állás elfoglalásáig tehát a Diákok Házának az ügyeit intéztem.

– Kik kerülhettek be ebbe a kollégiumba?

– Nemzetiségi, felekezeti, származási válogatás nélkül elvileg mindenki bejuthatott, akit mi, mérlegelve a körülményeit, láttuk, hogy életkérdés nála az, hogy ne a híd alatt aludjon, hanem legyen rendes lakása. Országos pályázatot hirdettünk, szükségesnek tartottunk egy iskolai és egyházi ajánlást és igyekeztünk a legtöbbet ígérő szellemi képességű és megbízható, jellemes diákot kiválasztani a túlságosan sok jelentkező közül.

– Volt valami elbeszélgetés is a felvételi előtt?

– A felvételi előtt először is a helyi iskolai, illetve az egyházi gyülekezeti hatóságok lelkészének az ajánlását, leírását tanulmányoztuk át, azután személyesen beszélgettünk a felveendőkkal. Ez tehát lehetővé tette a Diákszövetség munkájának a továbbfolytatását. Egyébként a budapesti diákegyesületnek a tagjai más internátusokban is, és saját lakásukban, otthonukban helyezkedtek el, azonban a kapcsolatot igyekeztek hamarosan felújítani a már rendes irodahelyiséggel rendelkező Diákok Házával.

– Milyen volt a berendezése ennek és mit kaptak a diákok a Diákok Házában?

– A Diákok Házában egyes, kettes, hármas, négyes szobák voltak havi 4-10 koronáért.

– *És kosztot is kaptak?*

– Kosztot nem kaptak, a kosztról mindenki saját maga gondoskodott. Aadtuk a lakást, a fűtést, világítást, és volt minden emeleten 2 zuhanyzó.

– *Milyen volt a szellemi élet itt a Diákok Házában?*

– Nemcsak bibliakörök voltak, hanem beszélgettünk minden szombaton szociális kérdésekről, irodalmi tanulmányokról és szaktudományos problémákról. Érdekesnek tartott közéleti kérdésekről. Külön olvasótermünk volt, amelyben mindenféle napilapot és folyóiratot sikerült kikönyörögni bármilyen irányzatú volt is.

– *Külső előadókat is meg tetszettek hívni beszélgetésre?*

– Igen. Főképpen szociális kérdések érdekelték már abban az időben a diákságnak nagyobb részét. Ilyen meghívott előadó volt például dr. Sidó Zoltán²⁴², aki angol egyetemen járt és foglalkozott az angol munkásságnak a szociális kérdéseivel. Én is visszaemlékeztem Edinburghban töltött egy esztendőmnek arra az idejére, amelyet a skót főiskolának a tulajdonában lévő és a munkáslakásoknak; illetve a nyomortanyáknak a tájékára telepített, úgynevezett szlum területre épített munkásnegyedet foglalta magában. Meg kell mondanom, hogy sehol olyan elhagyatott gyerekseréget, annyi részeg embert, nemcsak férfit, hanem nőt is, nem láttam, mint amennyi Edinburghnak ebben a negyedében.

²⁴² Sidó Zoltán (Pancsova, 1880. november 4. – 1942. augusztus 3.) közgazdasági író, hivatalnok. MARKÓ 2001-2007 5.k., 1127-1128.

– Az Erődi-Harrach féle újpesti szociális teleppel volt valamiféle kapcsolata a Diákok Házának?

– Igen. Egyik munkatársa ennek az intézetnek Hilscher Rezső volt, akinek az öccse később, Mádi Zoltán,²⁴³ nagyon eleven és hatékony munkása volt a bibliaköröknek és konferenciáknak.

– És milyen volt a Diákok Házában a diákoknak a szellemi vagy politikai beállítottsága? Voltak-e itt ilyen baloldali diákok is?

– Említettem, hogy olvasótermünkben mindenféle irányzatú újságot, főképpen napilapot és folyóiratot igyekeztem megszerezni, annyiival inkább, mert érdeklődő elég bőven volt ezekre az újságokra, első sorban az az Olt Károly, aki az én igazgatóságomtól kezdve lett a Diákok Háza igazgatótestületének a szenior képviselője.

– Tehát önkormányzat volt bizonyos tekintetben?

– Bizonyos tekintetben az intézet önkormányzattal dolgozott. Igazgatótanácsa a régi diákszövetségi tagok voltak, akik a Keresztyén Végzett Diákok Országos Szövetsége (KVOK) címén az intézmény fenntartásához anyagilag is hozzájárultak. Én ottan komoly, néha komor, de megbízható értelmes, figyelmes embert ismertem fel, aki szívesen vett részt a bibliaórákon, de ugyanakkor örömmel olvasta a baloldali lapokat is. Mint később kiderült, ő lett egyik tagunk, aki szerepet játszott a politikai életben mint pénzügyminiszter, sőt egy ízben mint az Állami Egyházügyi Hivatalnak az elnöke, aki első sorban velem tárgyalta meg e tisztsége alatt az egyházi helyzetet.²⁴⁴

²⁴³ Mády Zoltán; Hilscher (Budapest, 1898. szeptember 9. – Budapest, 1977. május 13.) nyelvész, irodalomtörténész, szociológus. MARKÓ 2001-2007 4.k., 386.

²⁴⁴ Utalás Olt Károlyra.

– *Időközben kibontakozott a SDG mozgalma is. Milyen volt a viszony az SDG meg a MEKDSZ között? Volt-e itt valami elvi ellentét?*

– Az egyházi forradalomnak a lezajlása után ennek csúfolták vagy ennek nevezték a mi javító reformáló törekvésünket. Sőt volt egy gúnynevünk is: egyházi szegénylegényeknek mondtak bennünket. Az öreg papok pedig; így emlegették, hogy nem szegény legények voltatok ti, hanem egyházi útonállók. Ez azonban nem zavart bennünket abban, hogy akármilyen pozícióban volt az egyházi életben elhelyezkedett tagságunk, igyekeztünk az egyházi életnek a belső megjavítására, és pedig nemcsak a már akkor lelkipásztori állásban lévők, hanem azok is, akik a gyülekezetben, mint presbiterek vagy egyéb tisztséget viselő régi diákszövetségi tagok voltak.

– *És milyen volt a MEKDSZ-nek a viszonya az időközben kibontakozott SDG-hez?*

– Ehhez el kell mondanom előljáróban, hogy az egyházi reformtörekvéseknek három tényezője, irányítója volt voltaképpen. Az első a Szabó Aladár-féle irányzat, amelyik a Bethánia Szövetségben fejlődött ki, azután a Diákszövetség által nevelt csoport, amelyik abban az időben 30-40 év[ei] táján járt és sokan helyezkedtek el gyülekezetekben, mint lelkészek, vagy egyéb egyházi tisztségviselők, a harmadik tényező pedig a diákszövetségi egyházi munka ellensúlyozására [a] Sebestyén Jenő prof által megindít[ott] Soli Deo Gloria Diákszövetség. A lényeges törekvésben nem volt a három között különbség, mert mind a három irányzat a református, a magyar református egyház belső megújulását igyekezett szolgálni. A Bethánia azonban, mint régebbi alakulat, akkor már nemcsak az egyház szempontjából dolgozott, hanem a maga belső körében is igyekezett tömöríteni azokat a tagokat, akik a maguk gyülekezeti életével nem voltak egészen megelégedve. Ezáltal abba a látszatba esett,

hogy külön, saját javára igyekszik dolgozni az evangéliumi munka szolgálatával. A diákszövetség személy szerint igyekezett az evangéliumi hit szolgálatára felkészíteni, és a felelősségre ránevelni a később akár ilyen, akár olyan gyülekezetben betagozódó és munkát vállaló tagjait, és a maga számára csak a régi tagoknak az átfogó alakulatát, amit az imént említettem, a Végzett Diákok Országos Szövetsége (KVOK) tartotta meg, amely időnként összejött, de amelynek saját külön célja nem volt más, mint baráti találkozás és a közben felvetődő közéleti kérdéseknek a megbeszélése. A Soli Deo Gloria azonban Sebestyén Jenőnek, aki [a] holland református egyháznak az életét belülről ismerte külföldi tanulmányútja révén, az volt a törekvése, hogy itthon az úgynevezett szigorú hollandi kálvinista református mintát honosítsa meg, amely személy szerint elsősorban Kuyper Ábrahámnak²⁴⁵ és az általa kreált szigorú holland egyháznak a szokásait és szervezetét igyekezett utánogni. Mi ezt nem tartottuk szükségesnek, mert így megosztódott voltaképpen a diákevangélizáció, amely az elején felekezeten felül álló volt, mert volt ott református, evangélikus, katolikus, sőt zsidó tagjai is, akik a bibliakörökben esetleg új meggyőződésre jutottak és később aztán a maguk felekezeti állapota szerint tagozódtak be a maguk egyházi gyülekezeti életébe. Tény az, hogy nem értettünk egyet ezzel a felfogással, és ezt ki is fejeztük, azt hiszem 1921 után, és [az] 1926-ban tartott közös megbeszélésen. Ez az irányzat élt egy darabig, azonban amint az egyház maga igyekezett kezébe vonni az egyházi megújulásnak a munkáját Ravasz püspöksége alatt, ezek a különbségek lassanként elhaltak, főképpen akkor, amikor a második világháború után az egyház vezetősége befelé, maga felé for-

²⁴⁵ Kuyper Ábrahám (Maassluis, 1837. október 29. – Hága, 1920. november 8.) teológus, lelkes, politikus Hollandia miniszterelnöke. Breukelaar, Adriaan: Kuyper Abraham, In: BBKL 1992., 4.k., 846-851.

dulva önkritikát gyakorolt a múltja és az élete fölött, és igyekezett, de egyúttal rá is kényszerült arra, hogy vallásos tevékenységet minden egyház csak a saját körében végezzen, illetőleg végezhesen. Ebben a szituációban azután a régi különbségek egybemosódtak, miután a felnőtt, akkor már 40-50 év[ei] körül járó, akármelyik régi három csoportba tartozó nemzedéknek a tagjai és egyházi munkásai belátták azt, hogy az egyetlen járható út az, hogy az egyház elsősorban saját maga legyen a gazdája a különféle ébresztő és építő egyházi munkaágak és vasárnapi iskolától fel, egészen a presbiterek gondozásáig.

– *Az SDG-nek a vezetői közül kiket tetszett ismerni? Töltéssy Zoltánt?*

– Töltéssy Zoltánt jól ismertem. Ő egy kicsit merev volt, éppúgy mint amilyen merev volt Sebestyén Jenő, aki egy bizonyos idő múlva azután az SDG-re bízta a holland gyülekezeti mintának a propagálását. Jól ismertem magát Töltéssy Zoltánt is, aztán többeket: Fónyad Dezsőt, aki a mi egyházmegyénkbe tartozott és kiváló tehetségű ember volt, aztán ilyen embereket, mint Gunda Béla vagy Kovács Imre, aki a Tildy oldalán mint aktív politikus szerepelt, vagy Taps Géza esperest.

A Diákszövetség aktív esztendőjének 1922-t tartom, amikor a Diákok Házában lakó egyetemi hallgatónk, bibliaköri tagjaink a maguk körében akciót indítottak egy állandó konferenciai területnek a létesítésére, mert a megelőző esztendőkből hol itt, hol ott tartottuk úgy a főiskolás, mint a középiskolás nyári diákkonferenciákat. A figyelem részben a gyülekezet jóindulata miatt, részben pedig a tájnak a szépsége és a Budapesthez való közelsége révén Tahira esett, ahol a birtokosság egy gyönyörű erdőségnak a lapos részét átengedte konferenciai célokra. Elsősorban a Diákok Házá-

ban lakó tagjainkban alakult meg egy olyan baráti társaság, amelyik elhatározta, hogy [...] ²⁴⁶ önálló konferenciai telepet létesít. Így is volt. A legfőbb munkása ennek Olt Károly volt, azután Kertész Dániel. Ez a konferenciai telep nagyon kedvelt volt. Volt olyan alkalom, mikor megközelítette a 150-et, 180-at a résztvevők száma. Sátrakról és szalmazsákokról tudtunk gondoskodni a katonaság révén. Külön gazdasági részlege volt a telepnek, amelynek az ellátását, kosztolását részben a leánydiákszövetségnek a tagjai végezték, itt sok olyan nevet kellene megemlítenem, akiknek nagyon sokat köszönhetünk.

– *Mikor Laci bácsit megválasztották péceli papnak, utána kik voltak a vezetői a Diákok Házának?*

– Ivanyos Lajos ²⁴⁷, Major László, Kertész Dániel, Kontra György, Kulin György ²⁴⁸, Szilvássy Géza stb.

²⁴⁶ Hiány a gépiratban.

²⁴⁷ Ivanyos Lajos (Ómorovica 1901. július 2. – Budapest, 1973. február 13.) református lelkész, levéltáros. – Középiskolai tanulmányait a kecskeméti református főgimnáziumban végezte. Teológiai tanulmányait Budapesten folytatta 1923-1927 között. Az 1927-1928-as tanévet Skóciában töltötte Edinburghban és Aberdeenben. Segédlelkész volt Rákospalotán és Ócsán, valamint a budapesti Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség országos titkára volt. Hitoktatóként szolgált a Budapest-Fasori Református Egyházközségnél 1926-1930 között. A Filadelfia Diakonissza Egylet kórházi és diakonisszaképző intézet lelkésze volt 1930-1935 között. Önálló lelkész volt Kalocsán 1935-1940 között, majd Rákosligenen 1940-1947 között. A Külmisziói Szövetség lelkésze és a hajdúböszörményi misszionáriusképző és fiú Kálvineum igazgatója volt 1948-1949 között. 1949-től konventi misziói lelkész. 1951-1971 között zsinati levéltár vezetője volt. Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára, 52 fond: Ivanyos Lajos, http://zsinatilevtar.hu/files/80_52_0.pdf

²⁴⁸ Kulin György (Nagyszalonta, 1905. január 28 - Budapest, 1989. április 22) csillagász. – Eredetileg közgazdásznak tanult, de gyermekkorától a csillagászat vonzotta. 1927-32 között elvégezte a Pázmány Péter Tudományegyetem matematika-fizika szakát. Majd a Keresztyén Diákszövetség alkalmazta főtítkárként. 1935-47

– *Tehát Pécelre tetszett kerülni lelkipásztornak?*

– Igen. 1926-ban.

– *Igen. A MEKDSZ-ben magáévá tett hitelveket, elgondolásokat, az új lelkipásztori eszmét hogyan sikerült itt megvalósítani? Egyáltalán milyen cselekvési tere volt a lelkipásztornak?*

– Én örököltem az elődömtől, Forgács Gyulától, és annak főgondnokától, Tarnay Endrétől egy 400 főre szóló egyházi kultúrtermet. A Tarnay nevet azért említtem, mert Tarnay Endre vasúti főfelügyelő és felesége adományából és később elengedett kölcsönéből az építési költségnek majdnem felét adta a péceli gyülekezetnek. Ez a nagyterem és a hozzáépített iskolatermek alkalmasak voltak kultúreseményeknek a rendezésére is. Elsősorban természetesen szigorúan gyülekezeti, vallásos célt szolgált a nagyterem. Minden héten volt vallásos esténk, de ezenkívül a községnek a különböző kultúrrendezvényeit is ebben az egyetlen nagyteremben tartották.

– *Milyenek voltak a felekezeti viszonyok Pécelen?*

– Mikor én odamentem, 1926-ban már a katolikus egyház volt többségben, a törzslakosság azonban református volt.

– *Ez egy magyar falu volt?*

között a svábhegyi Csillagvizsgáló kutatója, megszerezte doktori fokozatát és ekkortól foglalkozott kiemelten kisbolygó- és üstökösmegfigyeléssel (több felfedezés fűződik nevéhez). 1947-től haláláig a csillagászat művelésével és népszerűsítésével foglalkozott, megalapította a Magyar Csillagászati Egyesületet, majd (a civil szervezetek felszámolása után) a Csillagászat Baráti Körét. Létrehozta az Uránia Bemutató Csillagvizsgálót, amelynek 1947-49 és 1954-75 között igazgatója is volt, és megalapította a Csillagok Világa folyóiratot. A református ifjúsági alkalmakon is szívesen vállalt előadásokat. MARKÓ 2001–2007. 3.k., 1240.

– Ez egy régi, ősi magyar falu volt. 1200-ból van az első valamilyen írott emlék, amelyik ezt a területet emlegeti. Különben Ráday birtok volt akkoriban.²⁴⁹ Amikor az iskolák felfejlesztése elkövetkezett, akkor mi a magunk részéről az angol nyelvet választottuk. Miután a feleségem angol és német nyelven legalább kezdő fokon nagyon jól tudott tanítani, a gyerekek pedig apró kis mondókákat, énekeket tanulva angolul, nagyon megszerették a nyelvet és a tanítási módot, és amikor ennek híre ment az egyházmegyében, az esperes jelentette a püspökünknek, Ravasz Lászlónak, ő pedig a jelentésében külön kiemelte, hogy az iskolafejlesztésben jó példával jár elől a péceli iskola és azt a példát másoknak is lehet követni.

1925-26 körül a gazdasági depresszióban nagyon sok családnak anyagi zavarba került, mert [a] munkából kiesett és vagyona nem lévén, a kétségbeesés szélére került. Így a fentnevezett főgondnokunkkal sok esetben sikerült, főképpen a vasútnál és a postánál munkát keresni, keríteni, elsősorban a sokgyermekes munkáscsaládoknak. És ez a körülmény legjobban megerősítette a hívekhez való barátságos és szeretetteljes viszonyomat. Ennek egyik jele az volt, hogy háromszor búcsúztattak akkor, amikor nyugdíjaztak, aztán 80 éves koromban és 90 éves koromban. Mind a három alkalommal a gyülekezet, illetve a presbitérium külön alkalmi istentiszteletet és ebédet rendezett az egész családomnak a tiszteletére.

Szerkesztője voltam 1948-tól kezdve 6 éven keresztül a református gyülekezetek közös vállalkozásának. A legnagyobb havi újságjának, a Református Híradónak, amelynek előfizetése nem volt, hanem csak adomány a hívek részéről. Egy sereg olyan gyülekezet volt, amelyik több száz példányban járatta, a havi összegjelenése, a legmagasabb példányszám 134 ezer volt és ebből 30 ezret lekötött

²⁴⁹ A Ráday család csak a 18. században lett (rész)birtokos Pécelen. *Berecz Ágnes*

a budapesti egyházak részére Szabó Imre esperes. Sajnos ez a munkája egyházunknak aztán megállt, mert kívülről, belülről is, egyházi részről is sokallták a nagy elterjedést. Figyelemmel kísértem mindenekelőtt, odaköltözésem után a gyülekezetnek a tagsági állományát. Megállapítottam, hogy nagyon nagy a gyerekhalandóság. Erre a Stefánia Szövetségtől a községgel összefogva kihoztunk, alkalmaztunk egy anya- és csecsemővédőnőt, akinek a támogatására az asszonyaink két évig csak református vonalon óriási segítségét nyújtottak pénzben, ruhában, egyéb adakozásban. A munka 10. évfordulóján megállapítottuk, hogy a megelőző állapothoz képest a gyerekhalandóság 23%-kal csökkent ennek az akciónak a kapcsán. Ez volt életemnek egyik legboldogabb munkája. Részesé és forszírozója voltam az ONCSA-házak építésének, ahova rozzant házaikból beköltöztettük a sokgyerekes családokat, többek között cselédek is és ezt néhány nagygazda kifogásolta, mert a cselédek gyerekei iskolába járván, szívesebben elmentek tanoncpályára, iparosnak stb. Emiatt aztán az országgyűlési képviselő is közbelépett, és az építkezés meg is akadt. A Gazdakörben tanítottam szakszerű földművelést és gyümölcstermesztést, mert ehhez értettem. Miután kevés volt a péceli lelkészállás jövedelme, és rosszul voltak még elődeim alatt kiadva a javadalmi földek, magam is gazdálkodtam és egy holdas részen a parókia mellett, csináltam egy gyönyörű gyümölcsöst és körülbelül 4000 darabra szóló gyümölcsfaiskolát, amelyet az esztendő folyamán magam oltottam be, ehhez nagyon érttem és ebből tanítottam a gyerekeimet. Az a tervem azonban nem talált elfogadásra, hogy egy zárt gyümölcsöst létesítsünk, mert a gazdák ebbe nem mentek bele. Egy bizonyos idő múlva láttam, hogy magamnak kell gazdálkodni inkább és elkezdtem először a dinnyetermesztést mélyszántással, kellő trágyázással; utána búzát vettem és olyan eredmény volt a megelőző két esztendőnek a

nyomán, hogy részt véve a Pesti Naplónak az országos kalászversenyén, elismerő oklevelet és búzagyűrűt, aranygyűrűt kaptam. Megfestettük a főgondnokkal együtt a Ráday Pál és felesége, korábban Ráday Gedeonnak az olajképét egy fiatal festőművésszel, Vén Emillel²⁵⁰, aki odajött lakni a faluba. Nagyon szegény állapotban volt, felfedeztem azonban a nagy tehetségét és képeiből csináltam kiállítást először Pécelen, azután Rákoscabán, azután Isaszegen és itt indult el a festői karrierje, amely tetéződött a 80 esztendő gyűjteményes kiállításával. Ezzel egy tehetséges embert tettem voltképpen sínre. Nagyon behatóan foglalkoztam a kritikus esztendőkhöz a község és a gyülekezetem dolgával és sorsával. Párttagságot sehol nem vállaltam, de mindenütt segítettem, ahol arra szükség volt, akármilyen politikai fordulatban. Amiért természetesen mind a két oldalról megkaptam a megfelelő elnevezéseket. Ezeket vállaltam kellett, mert jobban szerettem az embereket, minthogy abba hagytam volna az értük való kockázatos fáradozást, annak ellenében, hogy ne bántsanak gúnynevekkel. Voltam békepap, voltam kommunista pap, mindenféle címet kaptam. Azt kell mondanom, hogy az a 33 esztendő, amit a péceli gyülekezetben töltöttem, mindig életemnek minden részében nagyon nagy örömmel gondoltam vissza, mert annyi melegséget, annyi szeretet tapasztaltam. Többször kijártam Pécelre, meg is hívtak. Említettem, három jubileumot rendeztek. Mindig annyian kérdezősködtek, hogy emlékszem-e arra az ígére, amit az esküvőjén mondtam. 1100 pár esküvőm volt, hát ők tudták, hogy milyen ígét kaptak! Egyik-másik el is mondtotta, hogy melyik bibliai helyet vettem fel, vagy milyen ígét mondtam az apja, anyja temetésén. Megható volt, hogy ők emlé-

²⁵⁰ Vén Emil (Fiume, 1902. április 9. – Budapest, 1984. július 13.) festő. 1948-1955 között a budapesti iparművészeti főiskola tanára volt. MARKÓ 2001-2007 6.k., 1172.

keztek évtizedek múlva arra, amit tőlem kaptak a Bibliából Igében, én pedig természetesen, annyi ember volt, elfelejtettem ezeket a dolgokat. Na és, amikor nagy ritkán ki tudtam még menni az utóbbi esztendőben, – mint régi barátot fogadtak azok, akik még éltek, vagy azoknak a gyerekei és unokái, és érzem, hogy belenőttem a péceli gyülekezetnek a szívébe és sorsába, és ezért nagyon hálás vagyok.

– *Mi a véleménye Laci bácsinak arról a feltevéséről, hogy az 1945 utáni ébredésben a 1948 után kibontakozó szolgálat-teológiában, ennek az irányzatnak a kialakulásában fontos előkészítő szerepe volt a Magyar Evangéliumi Diákszövetségnek, illetve az ott nevelkedett kádereknek?*

– Ez a feltételezés teljesen jogos, mert azok a nagy változások, amelyek időközben bekövetkeztek, ami református egyházunk életében, amelyeknek voltak emelkedései és voltak gyengébb időszakai, összevéve a legtöbb, a legmélyebb lelki hatást azok révén kapott, akik a Diákszövetség köréből kerültek ki, főképpen azon a révén, hogy elsősorban diákok között és teológusok között, leendő lelkipásztorok között dolgoztunk. Innen kerültek ki azok, akik a régi egyházi rendszernek a megváltoztatását kezdték az evangelizáció tartása révén, az új egyházkormányzati és egyházpolitikai mozzanatoknak a révén. Nem titok és nem dicsekvés, ha azt mondom, hogy olyan emberek kellettek az új érában a szocializmusnak a jelentkezésével kapcsolatban, mint amilyen Forgács Gyula, Tildy Zoltán, Victor János, Bereczky Albert és sokan mások.

Személyesen magam is baráti révén állandó részese voltam annak az eligazításnak, amelyre egyházunknak az új éra bekövetkezése után égető szüksége volt, az önmegismerésben, a helyzetnek a helyes felismerésében, és a közéletnek nagy kérdéseivel kapcsolatban

a szolgálattételben. Az egyház a maga régi hibáinak felismerése és őszinte önmegigazítása révén abba a helyzetbe jutott, hogy be tudott illeszkedni a magyar nép sorsának szöges fordulatába, amely eleinte talán sok fájdalmára, szokatlansága miatt szenvedésre, de a végén mégis sorsának jóra fordulására vezetett. Élő tanúja vagyok annak, hogy ezt a nagy harcot, ami ezt a fordulatot jelentette, a magyar református egyház elsősorban Bereczky Albert püspöknek köszönheti és a fenti vezetőknek, akik térden imádkozták meg és imádkozták ki a lelkészi karnak a jobb meggyőződését és értelme-
sebb állásfoglalásra való jutását és a szolgálatkészségét mindazokban a dolgokban, melyek népünk javát szolgálják, akár gazdasági, akár [...] ²⁵¹ tekintetben, akár pedig a köz iránt való érdeklődés és felelősség tekintetében. Amikor nemrég otthon voltam a falumban, Zádorban és láttam, hogy mi lett belőle; az a falu, amely alapjában véve elmaradottságban, egynéhány nagyobb gazda jó sorsán kívül szegénységben élt, és látom magam körül azt az új épülést, amelyik nemcsak az új házak sokaságán mérhető le, hanem az emberi művelődés és az emberi sorsoknak a megjavulásán, azt mondom, hogy nagy áldás, hogy egyházunk [...] ²⁵², újabban pedig két széles látóköri püspökünk, de a többiek szolgálata révén is végbemegyen az egész magyar református egyházban, a jövőben éppúgy meglesznek a lehetőségei, mint ahogy meglesznek a lehetőségei, mint ahogy meg[...] ²⁵³ helyzet elején, sőt még jobban. Az, hogy egyházunk máma szolgálatot vállal mindenben, ami a nép javát szolgálja, hogy joggal és örömmel nevezheti magát szolgáló egyháznak, ebben – újra mondom – természetesen elsősorban előljáróinknak

²⁵¹ Hiány a gépiratban.

²⁵² Hiány a gépiratban.

²⁵³ Hiány a gépiratban.

van része, akik a legújabb esztendőkből nemcsak a magunk országos, gazdasági és politikai rendszerének szereztek hitelt és becsületet, hanem az egész emberiség békességének olyan páratlan szolgálatát viszik véghez, amit az egész világ nemcsak csodál, hanem hálaival is fogad és velünk karöltve dolgozik és imádkoznak az egész emberi nemzetségnek békességéért és megmaradásáért és kíváncsi, hogy az az út, amelyiken elindultunk, legyen még szebb, még jobb, még egyenesebb és még gyümölcsözőbb. Boldog vagyok, hogy olyan vezetőink vannak, akiktől ezt meg lehet tanulni és gyakorolni lehet, az egész egyházon belül.

Mellékletek

Szász Károly püspöki vizitációját követően készített naplójegyzete

*RL A/1. i. vizitációs iratok, Szász Károly vizitációs naplója II. kötet.*²⁵⁴

„21. Pécelre,

hol egykor a Rádayak, a Fáyak, a Szemere Pál s irodalmi köre, lakhelyére, hol Kölcsey a Vilma (Képlaki Vilma, Sz[emere] Pál első neje) emléke felett borongott s a Rákos nimfájához sóhajta, most pedig a fővárosból itt nyaralók villái s nyaralói emelkednek – a vasútnál már nagy sokaság várt reánk s a község nevében annak jegyzője üdvözölt. Az egyház főgondnoka, id. Fáy Béla – egyházmegyei tanácsbíró úr – a lelkes, magyar szívű protestáns Fáyaknak itt utolsója – vitt saját fogatán, először a papilakba, majd saját úri házához szállásra, vendégül.

A templom mellett, mely a Ráday-kastély (most Kelecsényi birtok) utcai oldalában fekszik – s melyet az új tulajdonostól – mivel nem volt az egyház nevére telekkönyvezve és a Ráday-birtokhoz számíttatott – pörrel kellett megváltani, meglehetősen emelkedésű

²⁵⁴ A püspöki látogatás 1893. május 23–24-én történt. *Berecz Ágnes*

kaptatón jutottunk a papi lakhoz. Már előbb, a vasútnál is, fényes volt a fogadás: nagy sokaság, sok úri fogat, feldíszített pályaház: itt az egész község összesített csoportja, diadalkapu, fehérbe öltözött leányok, zászlók, banderium – minden megvolt, mi egy lelkes és szíves fogadtatáshoz megkívántatik. – A négyes fogatról, az összegyűlt sokaság éljenzései közt leszállva, a lelkészlak kapujában, a nem rég elhunyt lelkész (néhai Illés Dániel) helyettesével, T[ekintetes] Vitányi Bertalan h[elyettes] lelkésszel álltam szemben, ki a presbitérium élén, tartalmas és meleg beszéddel fogadott; mire én, a fogadtatás váratlan nagyszerűségétől elfogulva, köszönetemnek és örömömnek, a gyülekezethez intézett beszédben adtam kifejezést.

E napra nem lévén kitűzve semmi hivatalos teendő, csak a papi lakba tértünk be; elhagyott, régi épület, alacsony szobák, s mivel az özvegy lelkészné Sz[ent] György nap után kiköltözött, csak az épületek hátulsó végében a lelkészi iroda (hol a h[elyettes] lelkész lakott is) levén szegényesen bútorozva, a lakószobák üresen álltak, mi a lakásnak még szomorúbb tekintetet adott. Az előszoba belső része konyhának elrekeszelve, elől két utcai szoba, balra; az előszobától jobbra egy nagyobb és egy kisebb (cseléd) udvari szobakamra. A folyosó tulsó végén a lelkész szoba. Az egész épület tetemes javítást, ha lehet bővítést is igényel, ami – ha meglesz az új lelkész – meg is fog történni. Tényleg meg is történt. E rövid szemle után még meglátogattam az özvegy öreg papnét, ki a szomszédban saját házában húzta meg magát öreg napjaira, s ezután Fáy Béla úr kocsiján, hozzá, szállásomra hajtottunk. Neje, igen derék, mívelt, lelkes magyar nő, kitűntető szívességgel látott magánál, esperelemmel együtt; vacsorára még a h[elyettes] lelkészt, velem volt titkáromat s a helybeli tanítót is.

Másnap, május 24-kén, reggel már 9 órakor harangoztak s a templomba mentünk. E templom története, kezdetben, hasonló sok más templomunkéhoz, további folyamatában egyetlen a maga nemében.²⁵⁵ A régi templom, mely már a XVII. században a reformatusoké volt, a mostani temető helyén állott s a XVIII. század elején is megvolt. E templomból még ma is vannak emlékjelek. Kajali András, Pécel akkori földesura, s Ráday Pálnak (Rákóczi Ferenc kedves embere és titkára – a költőnek) és Fáy Lászlónak – a péceli Rádayak és Fáyak két őseinek ipa, e templomnak, mint patronátusa alatt állónak, egyéb felszerelések közt, egy úrasztali ezüst tányért és kehelyt adott még 1649-ben, melyek ma is megvannak. Ipuk után, a két leány (feleségeik révén) örökölték Pécel földes uraságát, megosztva egy Ráday és egy Fáy. E templom, az időtől roskadozva, a század vége felé már tarthatatlanná vált; s míg Károly és Mária Terézia uralkodása alatt új templom építésére engedelmet kapni nem lehetett, a József türelmi rendelete után ezt is meg lehetett kezdeni. Ráday Gedeon, a Pál és Kajali Klára fia, apja birtokait, annak halála után 1733-ban vette át s előbb Ludányban lakott, onnan Pécelre költözött át. Itt alapította meg azt a nevezetes könyvtárt, mely ma is nevét viseli s a pesti teológiai akadémia tulajdona; építette 1760. körül ma is fennálló kastélyát, melyben őt II. József császár is meglátogatta, kitől engedelmet is nyert új templom építésre; s mit a Fáy-rokonok s más földesurak hozzájárulásával, de nagyrészt maga építtette, a régi templom roskadozó falainak köveiből, jobbjágyai s a reformatus hívek keze munkáival. E templom a Ráday udvar területén feküdt s annak külső fala, a kőkerítés vonalába esvén, a templom egészen az udvar, illetőleg kert talaján állt s a

²⁵⁵ Szász Károly történeti vonatkozású adatai a péceli egyházközségről pontatlanok. A forrásban itt említett történelmi események, adatok további vizsgálatokat, pontosításokat igényelnek.

kastély első emeletével átjáró folyosóval volt közvetlen összekötve. Míg a Ráday család virágzott Pécelen, senkinek sem jutott eszébe a templomot a refformátus] egyháztól, melynek számára épült, elvitatni vagy annak tulajdonjogát csak kétségbe is vonni. A kastély s földek, eladás útján, idegen – és pedig katolikus kézre kerülven, az új birtokos az ő területén fekvő templomot is magáénak követelte, mivel az telekkönyvileg nem volt az egyházra írva.

A pör azonban az egyházra nézve szerencsés megoldást nyert. Ekkor merült fel először az eszme, a templomot toronnyal is ellátni, amivel előbb nem bírt. E kívánság 1894-ben teljesült is! Bár a templom e nélkül is legszebb templomaink egyike. Magas boltozata, erős boltív, falai, tágas tére – orgonáját (mely a templom úrének nem megfelelő, kicsiny és gyöngye) gr[óf] Ráday Pál állította 1811-ben. Szószéke emelt, díszes. Most roppant sok nép töltötte be a tágas templomot; szószék, papiszék, úr asztala, nehéz bársony takarókkal borítva. Minden ünnepies – s legünnepiesebb a hangulat, mely a gyülekezetet eltöltötte.

Beszédem, melyben az egyház múltjáról, s ama hazafias, vallásos és közmíveltségi irányról, mely a múlt század végén s ennek elején Pécelt s a Ráday udvart szellemi központtá tette, s az egyháznak szellemi irányát hosszú időre megszabta, magam is lelkesülten s melegen emlékeztem meg, jóteknony lendületet adott a fogékony hallgatóságnak is, mely aztán a napi körülmények és feladatok körüli – gyakorlati s erkölcsi irányú – fejtegetéseimet is, még kifogásaim s megrovásaimat is, türelemmel hallgatta, sőt szívesen fogadta.

Istentisztelet végeztével az iskola látogatására siettünk. Ez 1861-ben épült, tágas, világos két tanteremmel bír. Az I-III. éveseket (I. 24 f[iú] 25 l[eány]; II. 17 f[iú] 17 l[eány]; III 13 f[iú] 17 l[eány]. összesen: 103) Szabó Albert rector, N[agy] Kőrösi okleveles, 14 év óta

(mindig itt) tanító vezeti. Ennyi gyermekkel, és pedig legnagyobb részt kezdőkkel, bizonyára nehéz valami szép sikert mutatni fel. Kivált, ha a tanító egyházi és községi ügyekkel, sőt még politikaiakkal is foglalkozik, a mellett kántori hivatalt is visel: annál nehezebb. Hiába tartja ki (ha ráér) a tanítási órákat, de nem egész lelkével él tanítói hivatásának: nem csoda, ha a száz iskolás csak gépiesen magol, annyit amennyinek s értelmességnek alig van nyoma feleleteiken. – A három felső osztályt – (IV. 15 f[iú] 9 l[eány]; V. 11 f[iú] 8 l[eány]; VI. 7 f[iú] 5 l[eány], összesen: 55). A felosztás helytelen. I. II 73-mal, III-VI. 85-tel helyesebb volna – ez évben a h[elyettes] lelkész, Villányi Bertalan tanította; ezeket már szét is bocsátották s meg sem vizsgálhattam. Jövőre, ha rendes lelkész lesz, állandó (bár egyelőre csak segéd) tanító lesz beállítva. Így az iskola szellemi állapotára nézve csak hallgatás lehetett ítéletem – s a gyermekekhez néhány nyájas, serkentő szó a buzdításom. A presbitériumban azonban – mely mindjárt tartatott, a dolgot tüzetesen felfejtettem s az iskola iránti nagyobb gondot erősen szívére kötöttem az előljáróságnak.

A presbitérium 16 tagból áll. Elnöktárs Fáy Béla főgondnok s kívül egy kezelőgondnok. A presbitérium jegyzője a rektor, ki szép énekszóban meghallhatta iskolájáról mondott ítéletemet. Jegyzőkönyvek 1824-től vannak, de hézagosan; 1844-ig vezetettek, de ettől 1848-ig hanyagul, fogyatékosan. 1857-ig épen nem. Ettől fogva rendszeren. A határozatok hitelesítése azonban elmulasztatott – ez iránt utasítást adtam. – Anyakönyvek 1719-től kezdődnek s mindig vezetettek. A levéltár a felsőbb rendeleteken s e[gyház]m[egyei] és e[gyház]k[erületi] jegyzőkönyveken kívül semmit sem tartalmaz. (Patronátusi egyház, melynek alig volt önálló, külön élete az udvarétól). A számadások rendben vitetnek s felülvizsgáltatnak. Leltár van az ingóságokról, bútorok, templomi edények stb-ről, de abban

sem a levéltárban levők, sem az anyakönyvek leltározva nincsenek – ez irányban kiegészítendő.

Az egyház használatában levő ingatlanok: egy régi temető, 5 hold s 394 négyszögöl, részint fás, részint füves; a fa – időnként vágatva, az egyházé; a fű, évenként, felerészben a lelkészé; az új temető, holdanként bocsáttaték az egyház használatába. Eddig egy hold már bérbe van adva s a második hold is temetői használatba bocsátva.

A lelkészi földek megmunkálása 120, a tanítói 60 f[o]r[int]tal van megváltva.

Az egyházi adó-kivetés: minden házaspártól 24 icce búza; minden 16 évet betöltött egyháztagtól (a házasoktól is) 1 f[o]r[int]. Ami hiány ez után még a költségvetésben mutatkozik, adóforint után vettetik ki a hívekre, ez idő szerint a pótdadó, az állami adónak 27%-a. Közalap 48 f[orint] 30 kr[ajcár].

T[akaré]kmagtára van az egyháznak 89 mérő rozs, mely 16% kamatra szokott kiadatni. Tőkéje van az egyháznak, kötelezvényeiken egyeseknél 1636 f[o]r[int]. T[akaré]kpenztárban kamatozó 1002 f[o]r[int] 40 kr[ajcár]. De ebből viszapótlandó (alapítványból elköltött) 406 f[o]r[int].

Az épületek közül a lelkészlak, bár kijavítva és tisztítva, még lakható; de e régi alacsony ház nagyobb átalakítást kíván. Templom és iskola jó állapotban vannak, arra már kész terv is van, s most sok a tárgyalás a birtokos Kelecsényi úrral, mert ha a tornyot nem a templom külső oldalához akarják ragasztani, az utcára (ami nagyon dísztelenné tenné) hanem a templom egyik végéhez, az a beltelken (a kastély udvarán) állana s erre a birtoktól kellene engedélyt kérni. Az engedélyt a birtokos, Kelecsényi úr, kegyesen megadta. Erre a lelkész köszönt és oly összeget gyűjtött össze – önkéntes adakozásból, elvállalt kivetésből, hangversenyek s társas

estélyekből, hogy nemcsak a torony felépült, de nagyobb orgona is beszereztetett, a templom kívül-belől kitisztított, sőt a lelkész lak is átalakított, közel 10.000 f[ol]r[int] költséggel, melyhez az E[gyház] Kerület is, Államsegély-pénztárából 300 f[ol]r[int] adománnyal járult. – A legtöbb érdem ebben az új lelkész György Lászlóé!

Ezek végeztével a kastélyba mentünk, melynek összes lakásra berendezett helyiségeit a tulajdonos úr rendelkezésünkre bocsátotta az alkalomra, amit azonban csak gyülekezésre vettünk igénybe; kivéve a földszinten levő, oszlopokon álló boltozatos, metszésű fal-festményekkel díszített s egészen a XVIII. század ízlésében berendezett nagy és pompás éttermet, amelyben most a közebéd tartattott; s magához az ebéd kiállításához is, az összes edényeken kívül, vaddal, hallal, borral járult hozzá. Maga Kelecsényi úr nem jöhetett, de derék s lelkes fiát küldötte el képviselőjében. Az egyszerű magyaros, de bőséges ebéd lelkes hangulatban folyt le, számos felköszöntéssel fűszerezve, melyekből persze nekem több is jutott. Azonkívül a kastély birtokosának, az esperes úrnak, Fáy Béla főgondnok úrnak, az egyház derék h[elyettes]lelkészének is. – Ebéd után néhány látogatást tettem; az itt nyaraló Dr. Korányi József főrendiházi tagnál – kinél napa asszonyt özv. Buzás Sámuelné ő méltóságát is tisztelhettem, Sebastjáni úrnál Bouisné másik vejénél; s végre búcsúzásra visszatértem Fáy Béla úrhoz s kedves nejéhez, ki nek szívéssége, lekötelező nyájassága feledhetetlen maradt. Ez alatt eljött az idő a tovább indulásra, melyet a vasúti menetrend szabott meg. Ide ismét az egész község apraja nagyja kísért ki, s mikor a pesti vonat berobogott s azon helyet foglalva, néhány perc múlva indulánk, hangos éljenzésekkel mondott búcsút, a nagy sokaság.

Alig félórai úttal elértük Gödöllőt.”

György László: Történeti visszapillantás a péceli ref. egyház új tornyának keletkezésére.

Protestáns Egyházi és Iskolai Lap,
1894. 37. évf., 41. szám, 648-649.

Elmondattott 1894. szeptember 30-án a toronyavatás ünnepén.

Álom és való – ritkán látják egymást az életben. Ritka dolog, hogy az álom valósággá lesz, hogy a miről álmodtunk, azt a valóságban is megláthassuk. A szíveknek ez a legszebb öröme, s minél szebb volt az álom s minél hívebb a való: az öröm annál édesebb, az öröm annál boldogítóbb.

S mi ennek az örömnek örvendünk. Álom volt csak, hogy a péceli egyháznak tornya lesz, nemzedékeknek már-már felhőkbe vegyült álma; és íme – meglett, meg hirtelen, mint a hogy egy termékeny hajnalban kifeslik az alvó rózsabimbó, váratlanul, meglepetésre.

Kérdezitek a titkát? Meg volt bennünk a tettrevágyás, a hívekben a tettekésség; a vágy és készség találkozott az áldozat meze-

jén, és az Isten ráadta áldását. Ez a mi tornyunk építésének története. De elmondom a részleteket is.

1798-ban épült e templom. Ez az idő, s a rákövetkezett néhány évtized Pécel aranykorának mondható. Itt dobogott akkor a felébredt magyarság szíve; a magyar szellem itt világolt, mint mécsvilág, s a magyar nyelvet s tudományos kincseket ide jöttek üdvözölni messze földekről a Kölcseyek és Kazinczyak. Elkáprázik a szemem, ha e templom első felavatására, az 1800-ik év Szent György havának 27-ik napjára visszagondolok. Itt állt Tormássi János, a Dunán-innenső Ven. Superintendentia Fő Notariusa és halasi prédikátor, ajkain II. Móz. III. 4. és 5. verseiből vett szent leckével: Ne jöjj ide közel, old le a te sarudat lábaidról, mert a föld, melyen állasz, szent föld, s ott²⁵⁶ hallgatott, boldog idők! – milyen társaság. Milyen társaságot gyűjthetett össze örömében, hogy a templomot, kincseiből, mint Salamon felépíthette: gróf Ráday Gedeon, valóságos belső titkos tanácsos, a Felséges Septemviralis Tábla Mágási bírása, a magyar Szent Korona őre, őre egész magyar ref. egyházunknak s e mi drága kis Sionunknak is! – Jött az idő, a szívtelen hódító, s e fényes társaságot feloszlatta. S ma már csak a hely van meg, a hol ültek; ma már csak e templom áll, melyet nekünk örökül hagytak. De nem! E templommal áll emlékek is; s a míg itt egy imádság hangzik, a Rádayak emléke soha, de soha ki nem hal!

Tornya miért, miért nem, nem épült a templomnak, pedig öreg emberek mondják, hogy a tornyot apáik is szerették volna. 1873-ig nincs nyoma, hogy ez iránt lépést tettek volna. Akkor jött az első torony-építő, id. Fáy Béla, mostan is buzgó főgondnokunk, ki főgondnoki széke elfoglalása emlékére, e jelszók alatt: »építsünk, javítsunk, áldozzunk«: ezen célra 1009 frt ajánlatot tett. 1881-ig az

²⁵⁶ A templom déli karzatán, melyet a kastélylyal folyosó kötött s köt ma is össze, úgy, hogy az egyik nagy teremből közvetlenül járhattak a templomba, Gy. L.

ügy mégis hallgatott. Akkor fogalmazta meg az első felhívást az akkori lelkész, néhai Illés Dániel s vette kezébe Sallai István akkori gondnok s jelenlegi községi bíró, a gyűjtőívet s kereste fel házról-házra az adakozókat. Össze is gyűlt vagy 104 frt; de megakadtak a helykérdésben. Mindig az volt ugyanis a közóhaj, hogy a torony, a templomnak északi végén (a vasút felé) épüljön, a hol hagyomány szerint (a mi valónak nem bizonyult) a toronynak fundamentuma már készen is lett volna. Ez a hely pedig a kastély kertje²⁵⁷, s így idegen tulajdon. S ez időtájtban volt, néhány évvel megelőzőleg, hogy a kastély jelenlegi tulajdonosával – épen e templom birtoka miatt – az egyház perbe keveredett, a mely per csak a torony-tervet vetette hátrább, elvevén a reményt, hogy az óhajtott helyet bírhasák. Mind a mellett nem aludt ki a vágy, sőt 1887-ben már tervrajzot is készítették 7600 frt költséggel, magára a testre tervezve az új tornyot. Azért-e, hogy ez a terv nagyobb mérvű bontásokkal járt volna s a ritka szép templomot eredeti mivoltában megváltoztatta; vagy talán mert a költség sokra rúgott, a valósítást mellőzték, várván-várva kedvezőbb időkre, várván-várva az új lelkészt. Én ezt a vágyat megszerettem s elvégeztem magamban, hogy megvalósulása iránt Isten segedelmével minden lehetőt megteszek.

Az első siker, mely a mult év augusztus 5-ikén egy fényesen sikerült hangverseny jövedelméből 501 frt 24 krt juttatott a toronyalapra, csak növelte bizodalmamat; s az első népsokalom, mely az ügyért ugyanazon év Szent István napján összegyűlt, összehozva 168 frtot, meggyőzött arról, hogy itt a tervnek sikerülni kell. Ha volt, csak a hely iránt volt kétségünk. Kegyes volt a jó Gondviselés, hogy engemet e kastélyba vezetett akkor, mikor még álmomban sem volt, hogy én egyszer ide kerülök. S én e házból jó emlékekkel

²⁵⁷ A templom a kastély telkén épült, mint a kastély hozzátartozó része. Innen eredt a birtok per is, midőn a kastély más kézre került. Gy. L.

távoztam. A jó emlékek mindig élnek, s a mellett, hogy boldogítanak, igen sokszor jó szerencsét s áldást is hoznak. Ily emlékekkel indultam el folyó évi január hó 22-ikén Bars-Baracskára. S hála Isten, nem jártam hiába. Megadatott a hely, s azonfelül még 500 forint is, ha az egyház a lelkészlakot is megújíttatja egyidejűleg. Az emléklapra, mely e tényt az utódoknak fenhagyja, hadd írom oda legeslegfelül Isten után, Kelecsényi Rafael nevét. Ő az, ki e kastély mostani ura: ő az, kihez Bars-Baracskára mentem; ő az, a ki nekünk toronyhelyet s 500 frtot adott, a római katolikus férfiú! Fönja körül nevét koszorúval a hálás szív, a hálás köszönet. Szerencsénk, hogy van közöttünk helyben egy ember, kinek tudós műképzettsége mellett, szíve is van, becsvágya is van, ideáljai is vannak, s ügyszeretete mindenféle érdeknél nagyobb. Ő készítette szíveségből az első tervet is – Tankó Sámuel építésmérnök. Újra hozzáfordultunk. S ő a tervet, a helyzetnek megfelelőleg átalakítván, kivitelét – ide értve a templom és lelkészlak teljes újjáalakítását is – 9400 frtéért elvállalta. Fáradságáért, melyet ez összeg meg nem fizethet, adja meg a jutalmat a jó Isten s e nagy, fényes gyülekezet tisztelete s elismerése!

Ettől kezdve gyorsan mentünk előre. Május 24-kén, csütörtöki nap, már a szabad ég alatt állottunk, a kiásott fundamentum körül egyező hittel énekelve: Jövel szent lélek Úr Isten! És felvettük, mint Sámuel egykor a követ, letettük a mélységbe, s könnyeinkkel csak-hogy rá nem írtuk: eben haézer, mindeddig segítséggel volt nekünk az Úr! (I. Sám VIII. 12.) Július 22-ikén már a toronygombot is feltettük; augusztus 12-ikén az új kenyér elvételére a toronyból három harang szólalt meg, melyeknek hangját szebbé tette a tény, hogy egyikét, a legnagyobbat id. Nagy Benő és fia ifj. Nagy Benő locsodpusztai atyánkfiai készítették Isten nevében, a másikat, a legkisebbet Skuts Sámuel izraelita atyánkfia csináltatta atyafiságos szere-

tetből. S ma szeptember 30-ka van, s íme már az óra²⁵⁸ is fenn jár, a torony is fel vagyon szentelve, s mindjárt hangzik a hívogató szó az áldozati szent vendégséghez: jertek elő, mert immár mindenek elkészítették. (Luk. XIV. 17.)

Mindez úgy történhetett, hogy a hívekben volt hit, volt lélek, volt Isten- és egyházszeretet. Mikor főgondnokunkhoz mentünk, hogy az általa ígért 1000 frtra szükségünk van, az 1000 frt készen volt; mikor a gazdaközönséghez fordultunk, hogy községi kiosztatlan vadászati pénzilletményét (1800 frtot) a szent célra adja át, egykét kivétellel, lelkesedve mind ide adta; s mikor megfogluk a kilincseket, kinyíltak a szívek is, s 3500 frt néhány nap alatt biztosítva volt. Szólottunk az iskolásoknak, s 3 frt 34 krt adtak; szólottunk a konfirmándusoknak, s maguk között 10 frtot gyűjtöttek; szólítottuk a nőket, s a templompadokat kifestették; szólottunk egy presbyternek, a festést ingyen végezte; szólottunk a lányoknak, s a szószéket újra felékesítették; szólottunk a községnek, s a lakosok felekezeti különbség nélkül a szent ügy mellé sorakoztak. Voltak úrasszonyaink²⁵⁹, kik gyűjtőívekkel jártak-keltek; voltak úrasszonyaink, kik éjszakákat virrasztottak multságokon árúasztalok mellett, csak hogy onnan is jöjjön valami.

Áldja meg az Isten az imát, a mely értök könyörög; áldja meg az Isten a hű szíveket, hogy nemzedékről nemzedékre gyarapodjanak s örökség szerint bírják e földet, ezt a hol küzdünk és azt, a mely felé a torony mutat, a szebbet, az örökkévalót, a Jézus Krisztus által.

Amen.

György László

²⁵⁸ Készítette Mayer Károly budapesti toronyóra-gyáros 650 forintért. Gy. L.

²⁵⁹ Id. Fáy Béláné, Sebastiani Jenőné, özv. Zsigmondy Vilmosné, Szentgyörgyi Elekné, Galgóczy Ivánolyné, Halász Dezsőné úrnők. Gy. L.

Emlékezés. Orgonaavatás alkalmára

*Péceli Református Egyházközség levéltára;
Presbiteri jegyzőkönyv, 1904. december 8.; 22-24.*

„Ha új orgonánk építésének történetéről akarunk beszélni, nem 4 hónappal ezelőttre kell visszatekintenünk, amikor annak megrendelést presbitériumunk elhatározta. Régi vágya volt ennek a gyülekezetnek, hogy 1825-ben használt állapotban vásárolt s azóta 80 évet becsülettel kiszolgált öreg orgonáját megújítsa. Magam is úgy voltam vele, mikor ide a f. évi november 5-én múlt öt évre, beköszöntő beszédemet tartottam, hogy ebben a mi fogalmaink szerint igen szép építésű templomba megfelelőbb orgona illenék. És beköszöntő beszédem elhangzása után új orgonánk javára tétettem ki a perselyeket s hirdettem az adakozást. Ez alkalommal 44 korona perselypénz gyűlt egybe. Mikor odafent összesámoltunk, akkor mondta volt gondnokunk Kovács András, hogy erre a célra már boldogult elődeim: néh. Illés Dániel és György László és Sallai István volt kurátor összegyűjtöttek pár száz koronára tehető összeget. – Az ittlétem óta eltelt 5 év alatt is hol egyik, hol másik hívemnek jutott eszébe az új orgona eszméje s adományok tétettek kisebb-

nagyobb összegben. Nagyobb adomány 1901. év húsvét első napján érkezett, egy névtelen levélben ötven korona. A levélnek csak ez volt aláírva: tiszteletes uramnak és egyházának hű híve. Nem vélek indiszkréciót elkövetni, midőn itt e szent helyen elárulom, hogy annak a névtelen levélnek betűiben egy igazán áldozatkész és hű kéznek: Tarnay Endre kezének vonásait ismertem fel.

Most ugorjunk át éveket s álljunk meg a folyó év július havában. A szárazság okozta országos csapásból nemcsak népünk, de egyházunk is kivette a maga részét. Öreg orgonánk a rendkívüli szárazságban úgy összevissza száradt és repedezett, hogy szinte hasznavehetetlenné vált. Csüggedten és szomorúan panaszkodtam az úri osztályból való ismerőseim és jó barátaim előtt, hogy íme nem elég a mindenkit egyenként sújtó aszály, a rossz termés, de orgonánk is pusztulóban van. Most kell egyházunknak egy régi tartozását lefizetnie s ezzel igénybe venni híveinek anyagi erejét. Hat-ezer korona tíz éves lefizetéséről van szó, s itt új szükséglet, a pusztulóban lévő orgona megújítása előttünk! Mitévők legyünk? Szegények vagyunk, elég ha a legszükségesebb kiadásokat fedezni tudjuk. És jó embereim, barátaim ráztak fel biztatásaikkal csüggedésemből, megígérvén hozzájárulásukat s támogatásukat orgonánk megújításához. Mintha azt mondták volna: 'Mit félsz kicsinyhitű?' 'Az Úr kövekből támaszthat fiakat Izraelnek!' Egybehívtam az egyháztanácsot f. e. júli 31-én s előadtam az új orgona ügyét azzal, hogy annak felépítéséhez nem rendelkezünk egyéb alappal a már gyűjtött eddigi adományokon kívül, mint a társadalom jószívű tagjainak áldozatkészségével. Orgonára sem adót nem vethetünk ki, sem más pénzt reá nem fordíthatunk, csak amit az áldozatkészség határozottan arra szán és arra ad. És az egyháztanács a jelen szűk viszonyok között is elhatározta, hogy megépítteti az új orgonát. Meg is rendelte a Rieger testvérek budapesti orgonagyárban

3300 koronaért, elegendő alapnak tekintvén a társadalmi áldozatkésztséget. És nem csalódott ebben az alapon. Rövid idő alatt – mert hiszen 4 hónap csak elég rövid idő – 1700 korona gyűlt egybe egyes jószívű egyénektől, kinek neveit és adományát minden vásárnap a szószékről kihirdettem. Ezen kívül van mintegy 300 korona megajánlott összeg, mi még nem fizettetett be s így csak 1300 kor[ona] az, ami még a hívek buzgóságától várja kiegyenlítettését. Öröm és gyönyörűség az adakozásokon végig tekinteni. Társadalmi és vallási különbség nélkül ott van azok sorai között mindenki, akit a mai sivár korban is még lelkesíteni tud az a gondolat, hogy az 'Isten minden mindenkben'. Hogy a midőn az ő dicséretét zengő orgona alapjához járul, mintegy az ő oltárára tesz le áldozatot. Van az adakozók között szegény és gazdag, úr és szolga, úrnő és cseléd-lány, megroskadt öreg, ki csak még az új orgona hangját meghallhatni kérte az egek urát, és van reményteljes ifjú, van hitünkbeli és igen szép számmal olyan, ki más templomban bár, de téged imád én Uram Istenem! Ha az idő engedné, szívesen felolvasnám névszerint még egyszer azok neveit, kik bennünket magasztos célunk elérésében adományaikkal támogattak; de kedves kötelességem legalább azokról megemlékezni, kik az adománygyűjtés fáradságos, de önzetlen munkájából vették ki részöket. Nagyobb összegeket gyűjtöttek: Szentgyörgyi Elekné önnagysága, Dr. Goldner Gyula, Horváth Pál, Tarnay Endre, Manyák Zsigmond, Sallai Péter, Jamriská Lajos, Botlik János és Sinkó Antal urak, kik fogadják e helyről is egyházunknak forró köszönetét és mély háláját fáradozásaikért. De fogadják az egyház hálás köszönetét mindazok, akik bárminő összeggel, de jó szívvel járultak adományaikkal új orgonánk létesítéséhez. Ennek formájába öltözködött, az orgona édes-bús fölemelő hangjaival kísért imáinkat hallgassa meg a jóságos Isten a 'kinek hatalma mindre elégséges s jósága megadja, akinek mi szükséges.'

És még egyet. Istennek ezen szerény házában sok minden megújult. Emlékezzünk meg azokról is. Istennek dicsőségét hirdetni vannak hivatva azok is. Íme ez az új Úrasztala. A lelkész és neje készítették és adják alázatos szívvel az Isten nagyobb dicsőségére, szent házának ékességére. Ti mindnyájan, kik valaha köréje seregletek, nyerjétek meg azt, amit nem e néma márványtól, de a jó Istentől kértek, vártok! Szenvédők vigasztalást, bűnösök bűneitek bocsánatát, gyengék – erőnek lelkét, egymást szerető szívek – szent szövetségtek megszenteltetését!

Ezt az úrasztalát körülvevő díszes vasrácsot új presbiterünk Tarnay Endre készítette. Jótékony keze itt is talált teret a cselekvésre. A jó Isten ne engedje ezeket a kezeket s az azokat mozgató buzgóságot soha meglankadni. Ah férfiak! Idegen és jövevény ő ebben a községben. Alig több, mint fél évtizede lakik itt. És ő mienk mégis, oh dehogy idegen ő nekünk, az ő háza népével együtt testvér atyánkfia, az Úr Jézusban vetett erős hite által. Közhasznú élete vajha például szolgálna.

Ezeket a márvány-mozaik lapokat itt az úrasztala alatt és körül egy – fájdalom – távol levő kedves hittestvérünk: Korányi Frigyesné Bónis Malvin úrnő készítette 50 koronás külön e célra szánt kegyadományával. E néma hideg kőlapok hirdetik a mi meleg érzésünk, tanúsítják egyházához ragaszkodó indulatát.

Ezt a díszes keresztelő medencét szintén egy új presbitertársunk készítette Dr. Szentgyörgyi Ernő. Presbiter nyelvünkön annyit jelent, hogy 'öreg'. Fiatal ő korára nézve, de öreg cselekedetek ékesítik ifjú homlokát. Egy keresztyén, ki örökölt azoktól, akik még élnek. Édesanyjától, nagyanyjától. Örökölte azok idealizmusát, áldott jó szívét és buzgóságát. Csodálatos örökség, mely megmaradt azoknál is teljes egészében, kiktől örökölte. Engedje a teremtet,

hogy a medence mellett helyezhessük egykor az ő gyermekeit a keresztség által Krisztus kebelére.

Itt terül el az úrasztala környékén ez a díszes és értékes szőnyeg. Joannovics Döme budapesti lakos, ker[esztyén] társunk aján-déka. Nem is hitünkbeli. Görögkeleti vallásban született és nevelkedett fel. A gondviselés úgy rendezte körülményeit, hogy két nyarat itt töltsön el. És buzgón látogatta e szent hajlékot. Hogy e ház csendessége s az itt nyert lelki békességért való hála ajándékoztatta-e vele, vagy a hozzánk való szeretet és jóindulat, ne keressük. Hálásan köszönjük nagylelkű adományát, és élénken sajnáljuk, hogy testben nem lehet közöttünk, mert hogy lélekben itt van, azt levele és izenetmondója bizonyítja.

Amott a lelkész padja fölött baldachint Sallai István asztalos mester atyánkfia készíttette, adományozta. Hiányosságot látott ott s igyekezett pótolni a saját kezemunkájával. Milyen ékes példa az ő szép tette azok előtt, kik a hiányokat oly nehezen látják meg. Hálás köszönet és elismerés neki. – De azoknak is, kik az egész héten templomunkban folyt munkával tehetségök szerint segédkeztek. Ki keze munkájával, ki igájával.

És most itt áll minden. Az orgona és e szent tárgyak majdnem 5000 kor[ona] értéket képviselnek. És ezt a nagy összeget, az a soha be nem duguló forrás, az áldozatkés[ég]le buzgóság hozta össze. Nagyságos dolog ez Atyámfiak! Itt tettek beszélnek ősi buzgóságról, egyházszeretetről. Ezeknek láttára remény kél szívemben, hogy a midőn egyházam külső építését Istenem jóvoltából bevégezhettem, a belső építésben is segítségemre lesz az ő nagy kegyelme! Úgy legyen! Ámen.

Írta és felolvasta Arany Gusztáv lelkész.”

Kozma Andor:
Krisztus mindenütt. [vers]²⁶⁰

1., Ne a falon, ne képben, jelben,
 De a kebelben
 Legyen ott Krisztus mindenütt!
 És ne csupán mint pusztá hit,
 De mint az erkölcs legjava.
 Jóságos, égi szent szava
 Találjon utat oda is,
 Hol neve nem kelt áhítatra,
 Hol nincs hit és ha van – hamis.
 Türelem, Szeretet, Bocsánat –
 Epedjen a világ utánad!
 S legyen ott Krisztus mindenütt!
 Még ott is, a hol őt tagadják,
 Ha mély erkölcsét befogadják,
 Pogány szívek szintén javulnak

²⁶⁰ A vers igen népszerű volt, Forgács Gyula naplója említi. *Berecz Ágnes*

S szelíd erkölcsben
 Enyhülve bölcsen,
 Őt vallják tudtukon kívül.
 Míg ott, hol a hit megkövül,
 S Krisztus csak áldott pusztá név
 S erkölcs híján hitbéli hév,
 Csupán gyűlölködésre kész,
 Árasztva a világra vészt, –
 Legyen bár képe díszhelyen:
 Ott Krisztus nincs jelen!

2., Legyen ott Krisztus mindenütt! ...
 Világfenntartó szerelem,
 Ha ifjú szívbe kap tüzed,
 Ne rontsd meg a férfit,
 Ne rontsd meg a nőt!
 Légy tiszta, szép! ... Két élet üdve,
 Mely Isten asztala előtt,
 Krisztus nevében úgy szövődik,
 Hogy sírig tartó, szent legyen.
 S hogy túl azon, örök időnkig,
 Sok ember-nemzedék tekintsen
 Rá vissza hű emlékezéssel,
 Mint élte kristály kútfejére.
 Hogy a szívünket szenny ne érje:
 Legyen ott Krisztus mindenütt!

3., Házunkban, édes otthonunkban,
 Hol annyi mély nagy örömünk
 És annyi gondunk s bánatunk van, –

Hol az anya élet-halálharc
Között ad életet kisedének,
Hol cseng ma gyermeki kacaj
S holnap szívet ráz szörnyű jaj, –
Hol most vidáman zeng a dal,
Majd felbúg temetési ének, –
Hol még is dúsnak és szegénynek
A földi üdv szép napja süt:
Jó sorsban bölcs útmutatásul,
Balsorsban nagy vigasztalásul,
Legyen ott Krisztus mindenütt!

4., S az iskolában, a hová
Nemes tudásért jár a gyermek,
Láthatlan töltse bé a termet
A szelíd szeretet!
Ott zengjen szinte mindörökkön
A szent ige a légbé' fenn:
Hagyjátok hozzám jönni őket,
A kicsiket, – övék a menny!
Tanulják ott meg, a mely életet –
És ne a mely öl, a betűt –
Legyen ott Krisztus mindenütt!

5., S künn a közélet
Forgatagában,
Förgetegében,
A hol az érdek
Harcai dúlnak
S el-elvandulnak,

A hol temérdek
Sebet adunk,
Sebet kapunk,
Hol az igazság,
Ha gyöngé – vérzik:
Hol erős gazság
Ökle megérzik;
Hol a kenyér
Díja verejték
S néha – vér;
Hol ki-ki tűr
És ki-ki üt –
Hogy harcunk emberséges legyen
S ne csupa csúfság,
Ne csupa szégyen:
Legyen ott Krisztus mindenütt!

6., S a fegyveres csatákon is,
Mikor a hon, vagy a szabadság
Kezünkbe adja az acélt
S ölünk s halunk,
Nem nézve eszközt, csak a célt –
Hogy még az ellenségben is
Embert szeressünk
Testvért becsüljünk
S kegyetlenségbe itt se essünk,
Hogy ihletett hőssé avassa,
Ki szent eszmékért halni tud,
A lány szívűt,
S hogy irgalommal átalhassa

A zord szívűt,
Kemény kezűt:
Legyen ott Krisztus mindenütt!

7., S vetődjünk bármi tárja
És érjen jó vagy balszerencse:
Jó és gonosz akadjon rája,
Hogy azt segítse, ezt megmentse!
Bölcsőnkül fogva, míg csak élünk,
Mint láthatatlan szent vezérünk –
S ha éltünk végórája üt,
Mint megnyugvásunk és reményünk:
Legyen ott Krisztus mindenütt!

Országos Református Tanács felhívása 1918.

*Felhívás az ország reformátusaihoz,
in: Új Reformáció, 1918., 1. évf., 1. szám, 5.*

Felhívás az ország reformátusaihoz

„Mindezeknek elérésére alkottuk meg az Országos Református Tanácsot, amelynek alább következő, kiegészítést nem záró programjában látjuk az egyházi társadalom igazi közvéleményének kifejezését

A.) Egyházpolitikai reformja.

Az egyház és állam szétválasztása, szabad egyház szabad államban, az állam és egyház eddigi viszonyainak fokozatos és méltányos megszüntetésével a felekezetek közt való teljes jogegyenlőségnek és viszonyosságnak az 1848. XX-ik tc-ben kifejezett elve alapján, az egyházi, közoktatási és társadalmi intézmények jogosultságának épségben tartásával.

B.) Az egyházi alkotmány reformja.

- 1., A most is permanentiában lévő, királyilag engedélyezett zsinat önkéntes felosztatása, új zsinat összehívása, általános új választások alapján az új egyházalkotmány megalkotása céljából.
- 2., A konvent eltörlése.
- 3., A konvent helyett az évenként ülésező zsinat által küldendő zsinati bizottság vagy tanács beállítása s az ügyek időközi vezetésével való megbízatása.
- 4., Addig is, míg egyházunkat az új zsinat teljesen át nem szervezi, valamennyi egyházmegyei és kerületi tisztségre kiterjedő, lehetőleg sürgős tisztújítás.
- 5., Az egyházi tisztségeknek személyes hitéletüknél és a gyülekezeti életben kifejtett munkásságuknál fogva arra hivatott emberekkel való betöltése.
- 6., Az egyházi közigazgatás és bíraskodás különválasztása, egyszerűsítése és olcsóbbá tétele.
- 7., Az egyház kormányzásának olyan irányú reformja, hogy az egyházi gyűlések főtárgya a gyülekezetek belső életével való foglalkozás legyen.
- 8., A református egyházi vagyonnak altruista alapon az egyetemes egyház által való kezelése.
- 9., A nagy egyházközségeknek az intenzív lelkigondozás lehetővé tétele céljából önálló gyülekezetekre való sürgős felosztása.
- 10., Az egyházmegyék és egyházkerületek új, arányos beosztása.
- 11., A bel- és külföldi szórványok ügyének intézményes rendezése.
- 12., Az egyházi szertartásoknak korszerű reformja.

- 13., A különböző, önálló munkakörrel bíró lelkészek teljes jogegyenlősége s az egyházi tisztségekre való egyenlő választhatósága; a segédlelkészek jogviszonyainak megfelelő rendezése, korszerű status- és fizetésrendezés, szolgálati pragmatika és a nyugdíjtörvénynek a lelkészi özvegyekre és árvákra is kiterjedő revíziója.
- 14., A lelkészválasztásnak időszerű reformja, a választás tisztaságának biztosításával és a választási visszaélések szigorú megtorolásával.
- 15., A lelkészi díjlevelek időszerű rendezése, a stóla rendszer eltörlésével.
- 16., Tanáraink, tanítóink, énekvezéreink és egyházi alkalmazottaink jogviszonyának időszerű rendezése.
- 17., A nők aktív és passzív választói jogának törvénybeiktatása.

C.) Reformok az egyház belső életében.

- 1., A vallásitanítás és nevelés rendszerének az egész vonalon való gyökeres reformja, a konfirmáció megfelelő átalakításával.
- 2., A teológiai tudományos képzésnek és gyakorlati lelkésznevelésnek időszerű reformja.
- 3., A lelkészek továbbképzése és gyülekezeti munkások nevelése céljára hiterősítő, belső missziói és tudományos tanfolyamok rendszeresítése.
- 4., Az egyházhoz tartozásra való kényszerítés (hitkényszer) eltörlése. Az egyházi tagságnak igazi református értelmezése; tapintatos, bölcs egyházfegyelem.
- 5., A belső missziói munkának és szervezeteknek az egyház egyetemes szervezetébe való beleépítése; egész

egyháznak missziói népegyházzá való átalakítása s evangéliumi szociális szellemének a társadalmi, közgazdasági és állami életben való érvényesítése.

6., A keresztyén közösség érzetének az egész egyházban való ápolása: egymás terhének szociális keresztyén szellemű hordozása; a külföldi hittestvérekkel való belső kapcsolat helyreállítása és megszilárdítása, egyházunknak a református egyházak világszövetségébe való szerves beillesztése.

7., A református sajtóügynek, az irodalmi tudományos, művészeti és közművelődési munkának egyetemes szervezése.”

Református püspökök körlevele 1918. november 9-én.

Református Szemle,
1918. 11. évf., 39. szám (november 12.) 417–419.
Sz. 1842-1918.

Körlevél az erdélyi református egyházkerület
valamennyi lelkészi hivatalához!

Hazánk és nemzetünk életének 1918. október 31-iki sorsfordulata alkalmából egyházunk vezetői, kiket a Gondviselő Isten rendelése híveink bizalmából az őrhelyekre állított, szükségét érezték, hogy a lelkükben élő érzéseket és gondolatokat közöljék egyházunk összes híveivel, hogy egymás hitének kicserélése által „kegyelmet vegyünk kegyelemre” a mi megtartó Istenünktől.

E célból az egyházkerületek püspökei és főgondnokai Budapeszten 1918. november 2-án értekezletet tartva, abból egy körlevelet bocsátottak ki „az összes gyülekezetekhez, azok előjáróihoz és egyéb híveihez,” melyet az alábbiakban azzal a felkéréssel közlök kedves lelkipásztor társaimmal: szíveskedjenek azt kézhez vétel után haladéktalanul presbiteriülés elé terjeszteni s annak, határo-

zatához képest a következő egy vagy két vasárnapon, megfelelő meghirdetés után és alkalmi prédikáció kapcsán a hívők gyülekezetében felolvasni.

A felolvasandó körlevél így hangzik:

Még a külső háborúságok között is belső lelki békességben keressük a bölcsesség útját, amely a veszedelmek szövevényeiből kivezet. Békességünket megóvjá a reménység, amely nem kételkedik az igazság diadalában; sőt Istennél annak bizonyosságát minden kétségek felett eltérve látja. Az elveszített háború szomorúságában, a leverettetés fájdmában, minden veszteségben és próbáltásban nem egyebet, mint emberi kísértést látunk s annak felette Isten hűségét, amellyel nem enged feljebb kísértetni, mint elszenvedhetjük; sőt az igazság melletti megállás érdemének idejekorán való szabadulás útját adja.

A lelkek tehát maradjanak békességben és erősségben. Sokszor kitöltötte már a forgandó idő a búsulásnak és haragnak poharát magyar református egyházunkra, sokszor voltunk alávetetten veresre tiporva; de megépültünk újra, mert felemelt bennünket, meggyógyított és megerősített kitartásunk, hitünk, reménységünk, igazságunk. Ha hitegetve jártak is felénk az idegen tudományok szelei, ha fenyegetve mertek is ellenünk földi hatalmasságok; megmaradtunk változás, ingadozás és elhajlás nélkül az őrhelyen, amit számunkra Isten az evangéliumi és magyar alkotmányos szabadság együttes szolgálatával kijelölt.

Ez a hivatás szabja meg most is útainkat, amikor a világ erőszaka nem a szokott formában háborog velünk s amikor a megejtő szavak méze idegen gondolatokkal akarja józanságunkat felemás igába rekeszteni. Minket a történelem tanít. Az a történelem, amelynek legfényesebb lapjait mi írtuk: magyar reformátusok. Mi írtuk cselekedetekkel. Nép egyháza lévén, irányunk meghatározója, törvé-

nyeink lelke, intézményeink ereje a demokrácia volt. A demokrácia nem egyéb, mint népuralom megszabott renddel, szabályozott szabadsággal. Nem olyan szabadsággal, amely jog az igazságtalanságra és ürügy a bűnre, hanem olyannal, amelynek van belső ereje; van lelke maga számára megvonni a rend, tisztesség és igazság határait. A mi demokráciánk csak nemzeti lehet. Országunk területén csak egy nemzet van, mert egy rajta az államalkotó nép és ez a magyar. A többi nép nem államalkotó s így csak nemzetiség, melynek tagjai a polgárjogok egyenlőségében testvérek velünk, de összességükben nem lehet joguk az államalkotó nép földjét, az állam nemzeti egységét meghiányosítani.

A népuralom a velejáró ingadozások, szélsőségek és erőszakosságok, – szenvedélyek és önrombolások ellen a főhatalomban, a trónban, koronában, királyban kereste, találta és alkotta meg a védekezést. Ezért ragaszkodtak őseink a népuralmi alkotmányos magyar királyság intézményéhez hűségesen, még annak dacára is, hogy nem egyszer véres üldöztetést s majdnem folytonos keserű mellőztetést kellett szenvedniök. A nép az erő, a korona a fék. A féktelen erő sírja önmagának. Azért legyünk bölcssek és meggondoljuk jól az új utakat, mielőtt megindulnánk rajtuk.

Hazánk függetlenségét és szabadságát a világháború véres áldozatainak romjain keresztül kiengesztelésül és vigasztalásul íme meghozta a történelmi igazságszolgáltatás. Századokon át mi magyar retormátusok küzdöttünk, áldoztunk, szenvedtünk legtöbbet érte. És most, amikor megértő király és diadalmas nemzet együtt örülnek egy szebb jövőre eme zálogán; meg kell értenünk és látnunk a felelősséget, amely égető hatással nehezhülne reánk, ha a véres idők emez egyetlen szent gyümölcsét kétes kimenetelű kísérletekkel kockára vetnénk. Csak amit a magyar lélek diktál, csak

ami megállotta a történelem próbakövét, csak az lehet vezérszövetnekünk.

Eddigi házunk kettős erejű kősziklára épült. A kettős erőt a hamisítatlan evangéliumhoz és a történelmi magyar alkotmányhoz fonódó hűségünk adta. Ezért állott meg a ház, ha szelek és árvizek ütköztek is meg benne. Kicsoda volna az, aki a házat a kőszikláról fövenyre akarná átépíteni?

Gyülekezeteinknek és híveinknek szemeik vannak a látásra, tehát lássanak; füleik vannak a hallásra, tehát halljanak. De lássanak világosan az Evangélium és a hazafiság fénye mellett; halljanak olyan bölcsességgel, amelyre a Szent Lélek tanít, a lelkieket lelkiekhez szabván.

A szabadságban pedig mindnyájan megálljunk, nem engedvén sem annak a zsarnokságnak, amellyel egyes ember, sem amellyel a tömeg próbálná a megfélemlítés szolgaságának láncait szabad akaratunk lábaira verni – de nem hajolván el az egyenességtől olyan belső indulatok miatt sem, amelyeket a test és vér a lélek romlására szokott megjelenteni.

Oltalom szálljon mindnyájunkra a magasságból és jöjjön világosság vigasztalással és jó útra vezérléssel Jézus által.

Kelt Budapesten, 1918. évi november hó 2-án,
az egyházkerületi elnökségek értekezletéből:

Gróf Degenfeld József, egyh.-ker. főgondnok.	Dr. Baltazár Dezső püspök.
---	-------------------------------

Dr. Darányi Ignác, egyh.-ker. főgondnok.	Németh István, püspök.
---	---------------------------

Dókus Ernő,
egyh.-ker. főgondnok.

Petri Elek,
püspök.

Zeyk Dániel,
egyh.-ker. főgondnok.

Nagy Károly,
püspök.

Chernel Antal,
h. egyh.-ker. főgondnok.

Czinke István,
h. püspök.

Cselekedje a Kegyelem Istene, hogy járjon áldás az őrállók szózata nyomán: Isten akaratán való lelki megnyugvás a múltra nézve s jó reménység a jövőre iránt – meggondolván, hogy „akik az Istent szeretik, azoknak mindenek egyformán javukra vannak.”

Mi pedig – Testvéreim! – vigyázzunk, hogy az Istennek kegyelmességét hiába ne vettük legyen. Semmi dologban senkit meg ne botránkoztatassunk, hogy ne szidalmaztassék a mi szolgálatunk, hanem mindenekben úgy viseljük magunkat, mint Istennek szolgálói: sok tűrésben, nyomorúságokban, szükségekben, szorongatásokban, vereségekben, háborúságokban, fáradságokban, vigyázásokban, tisztaságban, tudományban, szelídségben, jóságban, Szent Lélekben, tettetés nélkül való szeretetben. (II. Kor. 6. 1, 3-6.)

A békességnek Istene legyen mindnyájan veletek! (Róm. 15. 33.).

Kolozsvárt, 1918. november 9-én.

Nagy Károly,
püspök.”

Kacziányi Géza: Szózat a magyar reformátusokhoz

*Kacziányi Géza: Szózat a magyar reformátusokhoz,
in: Magyarország, 1918. 25. évf., 268. szám, 8.*

Hazafiúi becsületünk ellen történt merénylet a református egyház hivatalos vezetősége részéről, erre hívom föl figyelmeteket. Párhuzamosan azokkal a napokkal, midőn az egész ország a politikai megváltás nagy eszméjét, a köztársaság és ebben a teljesen független Magyarország megvalósítását készíti elő, nyomtattak az egyház vezetői Debrecenben körlevelet valamennyietekhez, mely főpásztori szózatban kijelentik, hogy „a népuralom a vele járó ingadozások, szélsőségek és erőszakosságok, szenvedélyek és önrombolások ellen a főhatalomban, a trónban, koronában, királyban kereste és találta és alkotta meg a védekezést... A nép az erős, a korona a fék. A féktelen erős sírja önmagának. Ezért legyünk bölcssek és megfontoljuk jól az új utakat, mielőtt megindulnánk rajta. „Alább elmondják, hogy a szabadságért mi magyar reformátusok szenvedtünk legtöbbet. És most, mikor megértő király és diadalmas nemzet együtt örülnek egy szebb jövő eme zálogán, meg kell értenünk és látnunk ama felelősséget, amely égető hatással nehezülne reánk,

ha a véres idők emez egyetlen szent gyümölcsét (értsd a debreceni *Gott erhaltet*) kétes kimenetelű kísérletekkel kockára vetnénk” ...” Kicsoda volna az, aki a házat a köszikláról fővényre akarná építeni?!” (Azaz a királyság, a habsburgi uralom kösziklájáról a köztársaság fővényére.)

A körlevél november 2-áról van keltezve, de csak november 10-én jelent meg a Baltazár Dezső „főszerkesztése” alatt álló egyházi lapban s aznap küldték szét nyomtatvány alakjában a gyülekezetnek. Másnap kapta meg Budapesten Petri Elek püspök és Darányi Ignác főgondnokok a körlevelet, mely alatt az ő nevük is ott van, de egyikük sem tiltakozott ellene nyilvánosan. Petri csak annyit tett, hogy a körlevél szétküldését mellőzni kérte táviratban. Darányi pedig azt írta Baltazárnak, hogy most már semmit sem lehet tenni, bár kár volt szétküldeni az iratot. A felelősség tehát együtt illeti az aláírtakat, bár nevüket az irat alá Baltazár hamisította, de ha nem tiltakozottak a szennyes nyomtatvány ellen, viseljük a felelőséget ők is.

Méltán döbbenhattünk meg azon, hogy annak a magyar református egyháznak, mely a Habsburg-hóhéroktól oly tengersokat szenvedett, mint az első keresztyének Nerótól és Domitianustól, összes főgondokai és püspökei, szembehelyezkedve az ország és abban kiválólág a reformátusság tömegének akaratával, a hóhérurolom tovább főnntartását kívánják és a szabadság eszméje ellen nyílt izgatást folytathatnak. Mert még egy másik iratot is adtak ki a nevezett urak, ugyanazon a napon, mint „az egyházkerületi elnökségek értekezlete” s az irat záradéka úgy hangzik, hogy “ily jelenségek miatt aggódnak, melyek alapjául szolgálnak olyan föltevéseknek ... hogy a függetlenségi törekvés túl fog menni azon a tradíción, amely az állam függetlenségének a dinasztia iránti hűségének összhangjában állapította meg és ápolta Magyarország létérdekét.”

Tehát nyíltan kijelenti, hogy nekik még a függetlenségi eszme is veszélyes, ha ez nem a dinasztia szolgálatában áll. Ez irat is november 10-én jelent meg Debrecenben, Balthazár Dezső fogalmazásában, de a püspökök és főgondnokok megbízásából Balthazár ugyan e hó 18-ról ad ki valami nyilatkozatot, hogy ő már nem bánja, döntsön a nép, ahogy akar, de a körlevelet nem szívja vissza. Tehát az érvényben marad.

S most elétek tárom a kérdést református véreim, mi történjék azokkal az egyházi vezetőkkel, kik igen jól tudva, hogy e magyar református egyháznak a Habsburg-dinasztia mindig csak hóhéra volt, akik igen jól tudják, hogy I. Ferdinándtól kezdve Ferenc József-ig nem volt oly megkoronázott magyar király, ki a reformátusokat ne gyűlölte, üldözte és tőle telhetőleg irtotta volna (hiszen Ferenc József parancsára csak magában Erdélyben 24 református lelkészt akasztottak föl egy év alatt!), azok a püspökök, kiknek szobája falán ott van a gályarab kép, Harsányi és Sellyey alakjával, mely 1200 protestáns lelkész és tanító vértanúságának gyászemléke; ők, akik az eperjesi vérbíróságokról megemlékeznek prédikációkban; ők, akik még a protestáns pátenis gazságai ellen küzdött nemzedéktől tanulták a teológiát, – mi történjék ezekkel a vezetőkkel, akik ma is még e rothadt vérbűzös dinasztia mellett izgatnak s akarják megbontani az ország egységes közvéleményét?

Ébredj valahára, magyar reformátusság és vágd le magadról a szégyent, melyet a kiegyezés óta a Tiszák, Szászok, Dégenfeldek, Hegedűsök s legújabbban Baltazár Dezsők borítottak rád! Vágd ki magadból azt a fekélyt, mely egészséges véredet megfertőzteti. Annak a tíz embernek, aki ha nem is írta alá a dinasztia mellett, a magyar függetlenség ellen izgató iratot, de mikor neve alatt megjelent az és arról tudomást véve, nem tiltakoztak ellene, nem lehet az egyházak élén megmaradniok. Tartsatok rögtön gyűléseket min-

denfelé s követeljétek ez emberek eltávozását. Az olyan elvetemült református lelkészt pedig, ki e szennyiratot előttetek a szószékről ki meri hirdetni, vasvillával szedjétek el a szószékről és (régí szokás szerint) hordjátok ki a határból.

Több előkelő hittestvér megbízásából:

Budapest, 1918. november 11-én

Kacziányi Géza, dr.

Magyar református polgár,

Az Országos Köztársasági Párt alelnöke.”

Kunhegyesi memorandum

Melléklet a Kálvinista Szemle 37. számához. 7.

A Kunhegyesen 1921. évi augusztus hó 23-25. napjain tartott Országos Egyházi Értekezlet Memoranduma a Magyar Református Egyház Főtiszteletű és Méltóságos Zsinatához.

Főtiszteletű és Méltóságos Zsinat!

Alulírott lekipásztorok, tanárok, tanítók, gondnokok és presbiterok, akik összegyűltünk Kúnhegyesen egymás hitének erősítésére, szeretett Anyaszentegyházunk jelen válságos helyzetének és hivatásunkkal járó kötelességeink megvitatására, – szívünk mélyéből üdvözljük a Magyar Református Zsinat összes tagjait abból az alkalomból, hogy megpróbáltatások napjaiban többször megakadályozott munkájuk folytatására a közeli hetekben ismét összesereglenek.

Kívánjuk és buzgó imánkban kérjük is a kegyelmes Istent, hogy a Szent Lélek vezérelje zsinati Atyáink tanácskozásait és segítse

olyan üdvös törvények alkotásában, amelyek Isten országának, Megváltónk, a Jézus Krisztus evangéliumának diadalát segítsék elő úgy szenvedő Anyaszentegyházunkban, mint megcsonkított, de újraéledő magyar Hazánkban.

Meg vagyunk győződve, hogy zsinati Atyáink teljes tudatában vannak annak, hogy e történelmi idők, amelyek bezártak előttünk egy korszakot, a sok szenvedés, megaláztatás és veszteség fájdalmai mellett ítélettel is sújtják Anyaszentegyházunkat. Bár tudjuk, hogy nem egyedül állunk s hogy a többi keresztyén felekezetek sem dicsekedhetnek azzal, hogy mindeneket megcselekedtek, amit cselekedniök kellett volna, mégis Isten előtt alázatosan leborulva, orcánk pirulásával kell megvallanunk, hogy Jézus Krisztus evangéliumát, amelyet a Mindenható Isten minden népek üdvösségére rendelt, nem hirdettük az iskolákban és szószékből s nem tettünk arról bizonyosságot életünkkel és önfeláldozó szolgálatunkkal oly mértékben, hogy útját állhattuk volna a hitetlenség terjedésének és nem tudtunk híveinkből olyan sereget toborozni, amely a nemzet testét-lelkét alattomosan emésztő bűnök légioival felvehette volna a harcot. Gyarló erőnket feljebb becsültük a kelletténél, emberi belátásra, megértésre és szeretetre számítottunk inkább, mint Isten kegyelmére, híveink önkéntes buzgó áldozatkészsége helyett külső segítségekre támaszkodtunk; elnéztük, hogy egyházunk kerítésein rést ütnek ellenségeink s szabadon terjesztik a hitetlenséget, a képmutatást, a szektárius tévelygéseket; elnéztük, hogy egyházi életünk szinte teljesen anyagi utakra tévedt s a szentek egységének mennyei kötelékei helyett csak a száraz adminisztráció bizonytalan és sokszor személyeskedő szálai tartják össze a félig már bomladozó kévéket. Így aztán méltán csaptak össze fejünk felett saját bűneink hullámai: egyház-tagjaink nagy része mammont imád s nemcsak megveti Krisztus evangéliumát, hanem egyenesen

egyháza ellen fordul: megadják sokan a kényszeradót, ha megadják, de szívüket maguknak tartják; hirdettetik az Ige, de sok helyt üres templomoknak; Istennek tisztelete megrövidült, a megváltott lelkek hálaéneke meggyöngült, merev választófalak emelkedtek még az egy szőlőben munkálkodó szolgák között is a lelkészek a tanítók a presbiterek és a gyülekezet között. Beesett fejük koronája! Itt van egyházunk szétdarabolva, itt állunk tehetetlenül, megszegyenítve s a porig megalázva!

Adjon a kegyelmes Isten szívünkbe igaz bűnbánatot és bocsássa meg bűneinket a Jézus érdeméért.

Az Isten kegyelmének nagy ajándéka azonban az a reménység, amely tudja, hogy a felhők mögött a megbocsátó és újjászülő kegyelem napja ragyog, amely tudja, hogy a mi istenünk emésztő tűz ugyan, de kegyelmes Atyánk is a Krisztusban.

Istennek legyen hála ezért a reménységéért, amely elénk tárja egyházunk boldogabb jövőjét. Istennek legyen hála, hogy e reménységgel megáldott minket is, egyházunk egyszerű szolgálait. Ez a reménység ösztönzött minket arra, hogy foglalkozzunk egyházunk e válságos helyzetében a kibontakozás kérdéseivel. Ez a reménység bátorított minket arra is, hogy jelen emlékiratunkkal felkeressük egyházunk törvényhozó testületét, felhívjuk zsinati Atyáink figyelmét némely fontos körülményre és tisztelettel előterjesszük egyházunk boldogulását kereső kérdéseinket.

Amikor szemlét tartottunk egyházunk és ama feladatok felett, amelynek megvalósítása meggyőződésünk szerint nélkülözhetetlen nemzetünk újraképzésének munkájában, megállapítottuk, hogy abban a korszakban, amelynek küszöbén állunk s amelynek alapjait talán századokra most kell leraknunk, Magyar Református Egyházunk csakis abban az esetben töltheti be misszióját, ha megújul Annak Lelke által, aki mindeneket megújít. A betegség oly nagy, a

veszteség oly súlyos, a múltó kezdeményezésekkel takaródzó mulasztások oly veszedelmet rejtenek magukban, melyek egyenesen Isten megmentő, megújító kegyelméhez utalják Egyházunkat úgy tagjaiban, mint intézményeiben.

Nem tételes törvényektől várunk mi megújítást, hanem Isten lelkétől. Várunk azonban olyan törvényeket, amelyek Isten megújító munkájának ösvényét készítene a kietlenben.

Szükségtelen részleteznünk azt a szomorú gyakorlatot, amely az utóbbi évtizedekben egyházi életünk legfőbb tényezőinek: a hitéletnek, az evangélium missziói hirdetésének, a keresztyén erkölcsök gyakorlásának, a szeretet szolgálatának nagy kérdéseit háttérbe szorította, sőt lehet mondani, sok esetben mellőzte éppen ott, ahol e kérdéseknek első sorban kell vala tárgyalatniok: presbiteri, az egyházmegyei, a kerületi és a konventi gyűléseken.

Feltűnő volt az a közöny, amellyel egyházi hatóságaink viseltettek a világháború előtt a nagyrészt magánbuzgóságból eredő belmissziói törekvésekkel szemben, azokat magukra hagyták s az egyház szolgálatába bele nem kapcsolták.

Az evangélium hirdetésének szolgálata a lelkipásztorokra van bízva. Kevés azonban az a lelkipásztor, aki a kötelességét zavaratlanul teljesíthetné, mert állása vagy földműveléssel, vagy hitoktatással lévén összekötve, vagy a csekély javadalom miatt más úton kényszerülven kenyerét megkeresni, – a lelkipásztorokból csak a funkcionárius marad meg s a halhatatlan lelkek pásztor nélkül tévelyegnek.

Amíg a törpe gyülekezetekben sokszor értékes erők gazdálkodnak sovány földjeiken 150-200 lélek között, addig a nagyvárosok[ban] tízezrekre esik egy lelkipásztor, akit elnyel a hitoktatás és az adminisztráció.

Nyilvánvaló, hogy égető szüksége van egyházunknak olyan intézményekre, amelyek az Igének szóban és írásban való hirdetését és terjesztését elősegítsék. Múlhatatlanul szükség van arra, hogy tanáraink, tanítóink, presbitereink és buzgó egyháztagjaink közül az önként vállalkozók megfelelő tanfolyamokon kiképzést nyerhessenek arra, hogy a családi áhítatok bevezetésében, a biblia elterjesztésében, a hitetlenség ellen való közdelemben, a szegény gondozásban, betegek látogatásában és általában a gyülekezeti munka teljesítésében a lelkipásztoroknak segítségére lehessenek.

Istennek legyen hála, a gyülekezeti misszióknak valóban minden ágára vannak megfelelő munkásaink és hozzáértő vezetőink. Ezeket meg kell keresni és gyülekezeti hitéletünk megújításában fel kell használnunk.

Az evangélium szolgálatának első hivatott tényezőjét, a lelkipásztort pedig ki kell emelni lehetetlen helyzetéből. A törpe gyülekezetek közül azokat, amelyek nem bírják a módfeletti terhek viselését, missziói körökké alakítván, sok rátermett lelkipásztor szabadulna fel s teljesítene szolgálatot a városok nagy tömegeiből kiemelkedő legfeljebb 3000 lelket számláló gyülekezetekben.

A lelkészi állások javadalmai között fennálló káros és szélsőséges különbségek megszüntetendők a gazdag gyülekezetek fölöslegéből rendszeresen beszolgáltatandó járulékokkal.

A hitélet és az egyházas érzület legfőbb alkalmainak, az istentiszteleteknek és szertartásainknak kálvini reformálása szintén rég óhajtott teendője lenne zsinatunknak. Istentiszteleteink és szertartásaink megtisztítandók minden külsőségekre támaszkodó elemektől. Az istentisztelet[et] a lelkipásztor vezesse elejétől a végéig. A Szentírás olvasásának méltó helyet kell biztosítani minden funkcionál.

Ott pedig, ahol egyházunk jövője készül, az iskolában, a legnagyobb áldozatok árán megszerkesztett vezér- és kézikönyveknek kell szabályozniuk a vallásos oktatást és nevelést, külön és évente megismétlődő tanfolyamoknak kell tovább képeznie a hitoktatókat életbevágó munkájuk megfelelő teljesítésére. Sőt a presbiterek és buzgó egyháztagok szervezett csapatait kell beállítani a vasárnapi iskolai, a serdülők és ifjúság között sürgősen megindítandó evangelizáló munkába.

A hitélet elhanyagolása gyülekezeteinkben előbb-utóbb végzetes katasztrófába sodorná egyházunkat. Ott voltak a kommunizmus alatt, s ott vannak a megszállt területeken nyomorgó és bomladozó gyülekezeteink, amelyeknek szenvedései megdöbbentő tényekkel rajzolták nem egy gyülekezete dűledező falára e végzetes szavakat: Mene, Tekel, Ufarsin.²⁶¹

A zsinati Atyák előtt bizonyára közismert dolog, hogy az utóbbi négy évtizedben egyházi lapjaink s a belmissziói mozgalmak sokszor magukra hagyatott vezérei szüntelenül sürgették egyházunk evangelizálását minden vonalon. Történtek is intézkedések, amelyek kétségtől ezt a célt nagyban elősegítették volna, de nem segítettek. Hozattak jó törvények, de azok végrehajtása sok kívánnivalót hagyott hátra. Törvény, amit nem hajtanak végre, a tekintély bukását jelenti, ami önkényt, visszaélést és liberalizmust von maga után.

Egyházi életünk megrokkadásának a hitélet ápolásának elhanyagolásán kívül éppen az volt egyik fő oka, hogy törvényhozó testületünk csak tíz évenként jön össze. A hozott törvények jók akkor, amikor megszületnek. Az idő azonban halad, sokszor igen gyors léptekkel s pár év múlva már érezhető a törvény egyes tétele-

²⁶¹ Dán S,25.

inek hiányos és éppen ezért káros volta. E ez a hiány ott vár addig, amíg tíz év múlva megjön az orvos.

Föltétlenül szükségesnek tartjuk tehát, hogy Zsinatunk kisebb időközökben tartassék és a törvény végrehajtásának biztosítására állandó zsinati bizottságok állítassanak fel a mostani egyetemes konvent helyébe és pedig annyi bizottság, ahány nagy munkakör vár lelkiismeretes megmunkálásra.

Legyen szabad reámutatnunk arra a veszedelmes principium-ra, amely egyházunk közigazgatását, a hitélet[et] az egyéni egyházias érzülettől valami különálló tényezőnek tekintvén, a presbitereket s így a magasabb fórumok tagjait olyan egyének közül is engedi választani, akik rangban, vagyonban és népszerűségben talán megütik a mértéket, de az egyházi adófizetésen kívül az egyházhoz tartozásuknak még csak az által sem adják bizonyosságát, hogy a templomnak rendes látogatói lennének, nem is említvén egyéb, a református keresztyén élet gyakorlati követelményeit.

Sok gyülekezet van, ahol presbiternek való egyén nincs. Kérjük, szabad-e [a] presbitérium bibliai és kálvini intézményét lejáratni oly módon, hogy büntetett előéletű és egyházellenes érzésű hitetlen egyének akadályozzák a lelkipásztor munkáját és vezessék Krisztus gyülekezeteit azon a címen, hogy más és jobb nincsen?

Nagy hiánya jelenlegi törvénykönyvünknek, hogy benne sehol fel nem találhatjuk azt, hogy mily értelemben és mily mértékben áll egyházunk a református keresztyénség alapján, mely hitvallásokat tart még érvényeseknek s mily alapelvek megtartását és hirdetését kívánja meg lelkipásztoraitól, tanáraitól, tanítóitól, presbitereitől s a gyülekezetek tagjaitól?

Nem határozza meg törvénykönyvünk azt sem, hogy kik lehetnek a tagjai Református Egyházunknak. Egyházunk, mint a lelkiismereti szabadság letéteményese, lehetetlen, hogy tagjai közé

sorozzon olyanokat, akiknek fogalmuk sincs Egyházunk hitelveiről, akik keresztyén kötelességeik teljesítése helyett pogány módon élnek s azt a meggyőződést vallják, hogy a magyar kálvinistának nem kell semmit hinni, semmit cselekedni, hogy üdvözüljön. És ezt tűri Egyházunk akkor, amikor a magyar országos törvény vallási kényszert nem ismer és csak annyi korlátot szab, hogy tizennyolc éves korig mindenki köteles vallásoktatásban részesülni.

És mi lenne akkor, ha arra az egyetlen helyes elvre helyezkednénk, hogy a Református Egyháznak csak az lehetne a tagja, aki valóban református keresztyén? Mi lenne akkor, ha gondnokká, presbiterré csak az lenne választható, aki lelkészi, tanári és tanítói pályára csak azt engedné Egyházunk, az úrasztalához csak az lenne bocsátható, aki bizonysgot tett már keresztyén életéről és Református Egyházunkhoz való hűségéről?

Azok, akik csak azért tagjai az Egyháznak, hogy a pap eltemesse és egyébként csak kényszeradójukkal járulnak az Egyház fenntartásához, de egész életükkel annak rontásához, átmenetileg, ebben a generációban talán megtarthatók lennének valamiféle címen az Egyház kötelékében, de az bizonyos, hogy az a „gyülekezet”, amely élni akar, mely missziói rendeltetésének betöltésére komolyan igyekszik, amely egyik csapat akar lenni egyetemes Egyházunk hódító seregében, csakis Krisztusban hívő, a jóra igyekező, minden áldozatra kész emberekből állhat. A gyülekezeti tagsággal járó jogokat csakis ilyenek gyakorolhatják.

Természetes dolog, hogy ennek bölcs keresztülvitele nagy munkát igényel. Nagy területek válnának megművelendő missziói mezőkké, amelyekről most még sokan azt hiszik, hogy rajtuk a keresztyén gyülekezeti eszmény virágai díszlenek.

Erre a vállalkozásra azonban Istennek kegyelmes áldása áradna és előállana a kédbári nagy mezőn egy felette nagy gedeoni

sereg. Ha pedig nem változtatunk a helyzeten, ha Egyházunk, mint egykor, Éli, elnézi gyermekei hitetlenségét és az oltároktól el nem tiltja az istenteleneket, végzetes romlás következik Egyházunkra és majd hiába visszük harcba dicső múltunk szövetségládáját, menthetetlenül el kell pusztulnunk.

A megalkuvó és a keresztyén erkölcsi élet követelményeit figyelmen kívül hagyó gyakorlat, amely egyházunk életét megbénította, máris elnyerte büntetését abban, hogy híveink áldozatkészsége bezárult előttünk. Képzeljük el például, hogy együtt ül egy presbitérium és segélyért folyamodik egy-két ezer koronáért akkor, amikor a presbiterek bármelyike ez összeget azonnal kivehetné a zsebéből anélkül, hogy azt megérezné. Híveink filléreket dobnak a perselybe akkor, amikor százakat dobnak ki haszontalan dolgokra. Szegény a mi Egyházunk? És azért szegény-e mert tagjai szegények-e? Egészséges állapot-e az, hogy a család legtöbb tagja jó keresetben van és a családfő mégis nélkülöz? Egyik gyülekezet nyomorog, a másik bővelkedik, az egyház egyik tisztviselője nélkülöz, sok más pedig az anyagiakban nélkülözi a megélhetés elemi feltételeit.

Tudjuk, hogy törvényes jogunk van állami segítséget fogadni el abban az országban, amelynek nemzeti függetlenségének megtartásában és kulturális fejlesztésében Egyházunk tiszteletreméltó munkát teljesít. Teljes tisztelettel kérdezzük azonban a Főtiszteletű és Méltóságos Zsinattól, hogy szabad-e Egyházunknak elfogadni olyan segélyeket, amelyek nem törvényeken alapulnak és amelyeknek kiutalási módja kétségtelenül bizalmatlanságot árul el Egyházunkkal, mint erkölcsi testülettel szemben, amikor a segélyek nem Egyházi hatóságainkhoz, hanem ad personam²⁶² utaltatnak ki és úgy állapítatnak meg, hogy pl. a lelkeszi fizetés kiegészítése

²⁶² egyes személyekhez

alatta marad a tanítóinak, hogy a felekezeti és állami tanítók között bántó különbség tétetik stb.? Nagy szükség lenne arra, hogy a magyar állam saját érdekében is mindinkább levenné Egyházunk és gyülekezeteink vállairól az iskolák fenntartásának óriási terheit, hogy Egyházunknak olyan segínyt és oly módon adna, hogy autonómiánkat és erkölcsi tekintélyünket meg ne csorbítaná s főképp, hogy minden törvényes segély, a tanítói segélyektől föl a püspöki drágasági segélyekig csakis egyházi hatóságainkhoz utaltatnának ki.

De legyenek bár e külső segélyek autonómiánk követelményeinek megfelelők, még akkor is súlyos veszedelemet látunk abban, ha Egyházunk anyagi létének biztosítékát első sorban a külső, politikai változások esélyeinek bizonytalan talaján nyugvó segélyekben keresné és elhanyagolná a gyülekezeteink és intézményeink fenntartásához szükséges bőséges anyagi erők egyetlen bizonyos forrását, Egyházunk buzgó tagjainak Isten iránti hálájukból és Egyházunk iránti szeretetükből fakadó áldozatkészségét.

Ez az áldozatkészség azonban még fölébresztésre vár és együtt jár a hitbuzgóság fölébresztésével, határozott célok kitűzésével, a gyülekezeti élet megelevenedésével. Tekintve azonban egyházunk tagjai jórésének anyagilag sok tekintetben nem remélt módon való megerősödését, már most is megvalósíthatatlannak tartjuk azt, hogy a közalapi járulékok jelentékeny felemelése által egyházunk oly tekintélyes anyagi erőforrásokhoz jusson, amelyek már most lehetővé tennék azt, hogy egyházunk szellemi érdekei is megfelelő módon felkaroltassanak. Így pl. Rendkívül nagy szükségünk lenne külföldi összeköttetéseink és az elszakított testvéreinkkel való kapcsolataink állandó ápolására. Továbbá egyházunk kulturális értékeit munkáló tudományos intézmény és különböző irodalmi és missziói vállalkozások hathatós anyagi támogatására.

Ha keressük az okokat, amelyek egyházi életünk jelen siralmas hiányait előidézték, az elsők között találjuk Egyházunkban a bibliai és kálvini fegyelmezés hiányát.

Egyházi fegyelmezésünk abban az alakban, ahogy az most törvénykönyvünkben szerepel, egy meder nélküli folyó, amelynek balról preventív, jobbról pedig lelki jellege teljesen hiányzik. A büntetés kenyér- és jogi kérdéseket állít előtérbe és hiányzik pl. az úrvacsorától való eltiltás, hiányzik az Egyházból való kizárás és visszavétel, amikben a fegyelmezés lelki célzatai is kidomborodnának.

Ha megvizsgáljuk a fegyelmi vétségeket, amelyek egyházi bíróságaink asztalán megfordultak, azt találjuk, hogy a hithűségbe és a közerkölcsiségbe ütköző cselekvények az egyháztagok részéről egyáltalán nem, az egyházi tisztséget viselők részéről pedig csak abban az esetben kerülnek bíróságaink elé, ha azokat magánboszszú viszi oda, vagy már közbotránnyá fajultak.

Kíváncsi, hogy mielőbb szűnjék meg ez az áldatlan állapot, amely abból a körülményből származik, hogy Egyházunk közigazgatása és bírósága egymástól nincs elválasztva.

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy a legbölcsebb fegyelmi törvények sem fognak célhoz vezetni, ha Egyházunk előbb Isten előtti felelőséggel atyai szemlét nem tart az egyháztagok hit- és erkölcsi élete fölött és a rendes egyháztagok kategóriáját meg nem teremti.

Hitetlen, egyháziatlan és lelketlen embereket fegyelmezni csak úgy lehet, ha előbb azok megalázzák magukat, teljes szívvel megtérnek és hitükről vallást tévén, felvétetnek a testvéries fegyelem körébe eső gyülekezeti tagok közé.

Komoly meggyőződésünk, hogy amennyiben egyházunk a testvéries fegyelem erélyes alkalmazásával késlekedik, kockára teszi minden más jóindulatú intézkedéseinek eredményét.

Főtiszteletű és Méltóságos Zsinat!

Emlékiratunkban csak arra szorítkozunk, hogy egyházunk megújulásának főbb elveit hangsúlyozzuk. A részletekbe nem bocsátkozunk.

A részletekre nézve és annak igazolására, hogy emlékiratunk megszerkesztésében Egyházunk országos közvéleményére támaszkodtunk, tisztelettel mellékeljük egyházi lapjaink ama számait és azokat a nyomtatványokat, melyekből kitűnik, hogy az utóbbi időkből presbitériumok és egyházmegyei gyűlések alkottak olyan szabályrendeleteket, konferenciák tárgyaltak olyan kérdéseket, lelkészek és egyháztagok nyilvánosság elé jöttek olyan indítványokkal, amelyek emlékiratunk gondolatkörébe esnek és az általuk hangoztatott irányelvek részleteit a gyakorlati megvalósulások lehetőségében, sőt a már bevált eredményekben világítják meg.

Bizonyosságai ezek továbbá annak a ténynek is, hogy a törvényes irányítás hiányában számos gyülekezet rákényszerült megfelelő szabályrendeletek alkotására saját autonómiáján belül. Nem titkolhatjuk el aggodalmunkat: mi lesz egyházunk szervezetének egységével, ha a várvavárt egységes irányokat megszabó törvények késni fognak s ez alatt gyülekezeteink belső életében beteljesedik a közmondás: ahány ház, annyi szokás!

Bizalommal és hittel tekintünk Zsinatunk munkájára abban a reménységben, hogy Istennek Lelke meg fogja mutatni azokat az utakat és módokat, amelyek Egyházunk megújulására, isteni rendeltetésének diadalmas betöltésére, szolgálai és hívei áldozatkész munkájának buzgó megindulására és Hazánk feltámaszására fognak vezetni.

„Mert a teremtetett világ sóvárogva várja az Isten fiainak megjelenését”.

Magyar Hazánk sóvárogva várja, a Krisztus evangéliumának a múltban dicső letéteményesét, az Isten Lelke által tagjaiban és intézményeiben megújuló Református Anyaszentegyházunkat és annak áldásos munkáját!

Midőn tisztelettel kérjük a Főtiszteletű és Méltóságos Zsinatot, hogy memorandumunkat és annak mellékleteit jóindulatú figyelmére méltatni szíveskedjék, ismételten kérve Istenünk gazdag áldását Magyar Református Egyházunkra és Magyar Hazánkra, vagyunk,

a Főtiszteletű és Méltóságos Zsinatnak

Kunhegyesen, 1921 augusztus hó 25-én legmélyebb tisztelettel:
a kunhegyesi országos egyházi értekezlet tagjai.

A kúnhegyesi országos egyház értekezleten résztvettek névsora:

B. Major János	vallástanár	Budapest	DM
Bán István	lelkész	Bojt	TT
Bárczay Gyula	földb. főgondnok	Tiszabura	TT
Barizs István	gondnok	Ócsa	DM
Báthory Dániel	lelkész	Dunaföldvár	DM
Batta Árpád	lelkész	Rákosliget	DM
Bereczky Albert	lelkész	Dunabogdány	DM
Bihari Lajos	tanító	Beregböszörmény	TT
Bocsor László	lelkész	Majosháza	DM
Bogdán Gyula	lelkész	Kispest-Wekerletelep	DM

Borbély György	főszolgabíró	Tiszaroff	TT
Borza János	MÁV-tisztviselő	Kispest	DM
Bódy Lajos,	lelkész	Seregélyes	DM
Bucsai László	lelkész	Bucsatelep	TT
Czanik Béla,	lelkész	Pestújhely	DM
Czuczor János	lelkész	Apostag	DM
Csabai István	lelkész	Bakta	TI
Csia Sándor, dr.	orvos, Máv. titkár	Budapest	DM
Csomasz Dezső	lelkész	Mezőtúr	TT
Danyi József	lelkész	Erdőbénye	TI
Deme László	titkár	Pécel	DM
Egyed Ignác	közs. jegyző	Bucsatelep	TT
Erdős Károly, dr.	lelkészképző-int. tan.	Debrecen	TT
Fábián Sándor	segédlelkész	Kunhegyes	TT
Falusy Gusztáv	lelkész	Mezőtúr	TT
Falusy Sándor	lelkész	Zsáka	TT
Farkas Antal	Máv. hivataln., gondn.	Rákosliget	DM
Farkas Dezső	lelkész	Beret	TI
Farkas Elek	lelkész	Göncz	TI

Ferenczy Dániel	lelkész	Tiszatarján	TI
Ferenczy Gyula, dr.	egyet. tan.	Debrecen	TT
Ferenczy Károly	lelkész	Bihartorda	TT
Forgács Gyula	lelkész	Pécel	DM
Füle József	segédlelkész	Budapest	DM
Gönczy Béla	lelkész	Vésztő	TT
Gyüre László	lelkész	Tiszaderzs	TT
Hajdú Gyula, dr.	lelkész	Berettyóújfalu	TT
Harsányi Pál, dr.	lelkész	Gyoma	TT
Hercegh Antal	fdm. presb.	Bihartorda	TT
Hercegh Béla, dr.	ügyvéd, főgondnok	Kisújszállás	TT
Hörömpő Ferenc	lelkész	Pócsmegyer	DM
Jakab Antal	fdm. presbiter	Bihartorda	TT
Jóba Ferenc	lelkész	Tápiószele	DM
Józsa István	fdb. főgondnok	Kunhegyes	TT
Juhász István	(hadnagy) gondnok	Kispest	DM
Juhász Sámuel	lelkész	Fúrta	TT
Kabócza Miklós	fdm. presbiter	Tiszaroff	TT
Kacskó János	lelkész	Tiszabura	TT

Kádár Lajos	lelkész	Nagykanizsa	DT
Karácsony Imre	lelkész	Földes	TT
Keresztesi Károly	lelkész	Tiszaszentimre	TT
Kérészy István	lelkész	Abádszalók, Abád	TT
Kiss Dániel	lelkész	Sárbogárs	DM
Kiss Ernő	lelkész	Sajóhidvég	TI
Koszorús István	vall. tanár	Budapest	DM
Kovács Andor, dr.	Jogakad. igazgató	Kecskemét	DM
Kovács Emil	lelkész, képviselő	Budapest	DM
Kovács Károly	fdm. presbiter	Bihartorda	TT
Kövér Pál	segédlelkész	Hajdúböszörmény	TT
Kulifay László	lelkész	Aba	DM
Lados József	földm. presbiter	Tiszatarján	TI
Leel Össy Árpád	lelkész	Kismarja	TT
Makláry Károly	lelkész	Kunhegyes	TT
Marton Árpád	lelkész	Hódmezővásárhely	TT
Masáth Ferenc	lelkész	Kunhegyes	TT
Máthé Elek, dr.	főgymn. tan.	Budapest	DM
Mátis Márton	lelkész	Szada	DM

Mészáros István	lelkész	Monor	DM
Mészáros Károly, dr.	ügyvéd presbiter	Budapest	DM
Mező Benő	lelkész	Madocsa	DM
Mohácsi Bálint	fdm. presbiter	Tiszaroff	TT
Molnár Dezső,	földm. presbiter	Tiszatarján	TI
Molnár Zoltán	lelkész	Hajdúhadház	TT
Nagy Béla	teol. tanár	Sárospatak	TI
Nagy Imre	lelkész	Olcsva	TT
Nagy Imre	földm. presbiter	Tiszatarján	TI
Nagy István	lelkész	Kisújszállás	TT
Nagy László	segédlelkész	Kisújszállás	TT
Németh Vince	lelkész	Tiszaroff	TT
Okos Gyula	lelkész	Ókéske	DM
Olasz Sándor	lelkész	Órszentmiklós	DM
Ördög Lajos	lelkész	Pocsaj	TT
Páhy József, dr.	lelkész	Kiskinizs	TI
Palcsó László	lelkész	Nágócs	DM
Pápay István	hitoktató lelkész	Budapest	DM
Papp Gusztáv	hitoktató lelkész	Újpest	DM

Papp Kálmán	lelkész	Mándok	TT
Papp Károly	lelkész	Tiszainoka	TT
Perjessy Karoly	lelkész	Ócsa	DM
Pósa Péter	lelkész	Cserépfalu	TI
Radácsy István	lelkész	Gagybátor	TI
S. Molnár Dániel	földm. presbiter	Tiszatarján	TI
Sárközy József	lelkész	Tiszavárkony	DM
Sebestyén Andor	vallástanár	Budapest	DM
Sebestyén Jenő, dr.	teol. tanár	Budapest	DM
Serdulf Károly	fdm. gondnok	Bihartorda	TT
Somodi Sándor	fdm. presbiter	Tiszatarján	TI
Sóvágó Gábor	lelkész	Hajdúböszörmény	TT
Szabó Balázs	lelkész, képviselő	Alsónémedi	DM
Szabó Bálint	lelkész	Hetes	DT
Szabó Bertalan	lelkész	Csökmő	TT
Szabó Dániel	lelkész	Reformátuskovácsháza	TT
Szabó Gyula	segédlelkész	Hajdúböszörmény	TT
Szabó János	földm. gondnok	Törtel	DM
Szabó Károly	hitoktató lelkész	Monor-Bpest	DM

Szabó Lajos	lelkész	Borsodszakácsi	TI
Szabó Zsigmond	külügyi biz. titkár	Bp. ny. p. vagon	DM
Szalánczy Károly	polg. isk. tanár, rector	Seregélyes	DM
Szalóczy Pál	lelkész	Mezőcsát	TI
Szilvássy Géza	közgazd. egyet. h.	Pécel	DM
Szinok Zoltán	lelkész	Erzsébetfalva	DM
Szombathy Imre	lelkész	Eperjeske	TT
Takáts Károly	vall. tan.	Budapest	DM
Tarnay Endre	máv. főfelügy. főgndn.	Pécel	DM
Tildy Zoltán	lelkész	Orczy	DT
Tomor Lajos	mín. s. hiv. igazg.	Rákoscscaba	DM
Tóth Ignác	fdm. presb	Tiszaroff	TT
Török Imre	esperes	Kisújszállás	TT
Ujj Lajos	lelkész	Felsőkázsmár	TI
Ujszászi László	tanító	Sárbogárd	DM
Uray Sándor	lelkész	Debrecen	TT
Vadon Béla	lelkész	Derecske	TT
Várady Lajo	lelkész	Tatabánya	DT
Vargha Tamás	lelkész	Kunszentmiklós	DM

Vargha Zoltán	lelkész	Abádszalók	TT
Vass Vince, dr.	teol. tan.	Pápa	DT
Végh Lajos	fdm. presbiter	Tiszaszentimre	TT
Veress Bálint	lelkész	Henczida	TT
Victor János, id.	diakonissza int. ig.	Budapest	DM
Victor János, ifj.	MEKDSZ főtitkár	Budapest	DM
Vince Elek	esperes	Somogykiliti	DM

Szöveges plakát Luther színdarab előadásáról, 1923. október 31.

Péceli Református Egyházközség Levéltára

Luther

Ünnepi játék nyolc képben, elő- és utójátékkal, énekkel.

Írta: Wolf József, losonci ág. ev. lelkész.

Előadja Pécelen 1923. okt 31-én, nov 3-án és november 4-én
a Péceli Református Műkedvelő Társaság

Főrendező: Lamberg Jenő

Szereplők

Előjáték

Hely: Eisleben. Idő: 1483. nov.11.

Prológus

Bába - Röhrig Dánielné

Öreg gróf – Monori Sándor

Fiatalfő – Révész Laci

Csatlós – Somodi András

I.

II. fáklyás – Virágh Lajos

Felcser – Tarnay Kálmán

Vadászok, Hordágyvivők, Csatlósok

1. kép. Eisenach utcáján

Idő: 1499

Prológus – Röhrig Dánielné

Luther Márton – Révész Laci, kisdíák

Péter – Szekeres István, kisdíák

Jakab – Virágh Gyula, kisdíák

Kottáné – Tarnay Endréne

Cseléd – Sebestyén Milike

Öreg Szolga – Somodi István

2. kép. Búcsú az ifjúságtól

Hely Neoballus sörpincéje. Idő: 1506.

Luther Márton – Batár László

Véndíák – ifj. Jamriska Lajos

Cinikus – Tarnay Miklós

Kényeskedő – Tóth Kálmán

Fontoskodó – ifj. Szilvássy Géza

Joviális – Tarnay Kálmán

Neoballus kocsmáros – Röhrig Dániel

Diákok

3. kép. A kolostor

Idő: 1508.

Luther Márton – Batár László

Preceptor – Monori Sándor

Timótheus – Deme László
Noé frater – Röhrig Dániel

4. Kép. A 95 tétel.

Hely: Wittenberg. Idő: 1527. okt. 31.

Luther Márton – Batár László

1. ministráns – Szekeres István

2. ministráns – Virág Gyula

Lányok. Fiúk. Nép

5. kép. A kihallgatás

Idő: 1519.

Luther Márton – Batár László

Bibornok – ifj. Szilvássy Géza

Kamarás – Lamberg Jenő

Szolga – Somodi András

6. Kép. A wormszi birodalmi gyűlés

Idő: 1521.

IV. Károly császár – id. Jamriska Lajos

Birodalmi marsall – Tarnay Miklós

Luther Márton – Batár László

Ezdredes – Röhrig Dániel

Főnemes – Somodi István

Nemes – Tarnay Kálmán

Trieri érsek – Virág Lajos

Érseki titkár – Monori Sándor

Magyar követ – Kis Miklós

Luther védője – ifj. Jamriska Lajos

Püspök – Tóth Kálmán

Szertartás mester – Somodi András
Hercegek. Nemesek. Kürtösök. Heroldok.

7. kép. A kísértés

Hely: Wartburg vára. Idő: 1522.

Luther Márton (György lovag) – Batár László

Apród, kísértő – Sebestyén Milike

1. wittenbergi diák – Kis Miklós

2. wittenbergi diák – Tóth Kálmán

Kísértő szolgája – Virágh Lajos

8. kép. Luther családi otthona.

Luther Márton – Batár László

Lutherné – Forgács Gyuláné

János – Szekeres István

Márton – Somodi István

Lenke – Deme Marika

Pali – Jellinek Mancsi

Melanchton Fülöp – Deme László

Dévai Bíró Mátyás, magyar diák – ifj. Szilvássy Géza

Utójáték. Luther halála

idő: 1546. február 17.

Prologus. Luther családja. Melanchton, Dévai Bíró Mátyás.

Angyal – Hadházy Biri

Felkérjük a m. t. közönséget, hogy az előadásra pontosan megjelenni és helyüket elfoglalni szíveskedjenek, mert a későn jövők csak felvonásközökben léphetnek be a terembe.

Az 1943-as püspöki körlevélre készített iratanyag átirata.

*Az 1943-as püspöki körlevél felkérésére beküldött adatok a péceli
lelkipásztorok életére vonatkozóan*²⁶³

TtREL I.8.d. Dunamelléki lelkészi önéletrajzok, Pécel.

Péceli Református Egyház lelkészi hivatalától

731-1943. szám

²⁶³ Az országos lelkészi életrajzi adatgyűjtés Soós Béla lelkész, debreceni professzor és levéltáros kezdeményezésére történt. Dunamelléken Ravasz László püspök 1943. május 22-én kelt körlevelében (1517/1943) szólította fel egyházkerülete lelkészeit a munkára, kérve, hogy a gyülekezeti iratok alapján állítsák össze a gyülekezetben szolgált valamennyi lelkipásztor (segédlelkész, helyettes lelkész, prédikátor stb.) névsorát, megállapítható életrajzi adatait; továbbá az anyakönyvek valamennyi bejegyzését, ami lelkészekre vagy lelkészek családtagjára vonatkozik (akik nem feltétlenül abban a gyülekezetben szolgáltak); valamint a hivatalban levő lelkipásztorok, beosztott lelkészek, vallásoktató lelkészek, nyugdíjas lelkészek és lelkészözvegyek készítsék el önéletrajzukat. Az alábbiakban a péceli gyülekezet beküldött anyagát adjuk közre teljes terjedelmében (tartalmazza Deme László önéletrajzát és a Forgács Gyulára vonatkozó adatokat is). A Dunamelléki Református Egyházkerületben 1943-ban szolgáló lelkészek önéletrajzait tartalmazó forráskiadás előkészületi fázisban van. Az itt közölt forrásanyag közreadásával arra kívánjuk felhívni a figyelmet, hogy az 1943-as püspöki körlevélre beérkezett adatokból további alap kutatások folytathatóak. A dokumentum átirásánál a személyneveket és a dátumokat egységesítettük. *Berecz Ágnes-Molnár Sándor Károly*

Nagytiszteletű szerkesztőség!

Tisztelettel van szerencsém megküldeni a péceli ref. egyház részéről az itt található adatok feldolgozását. A határidőre legnagyobb sajnálatomra nem tudtam elkészíteni, mivel 230 év óta vezetett anyakönyveinknek kb. 30.000 adatát kellett átnézni legnagyobb-részt magamnak, miután mások munkája hézagos volt. Isten áldása legyen az elgondolás után a kidolgozáson is, mely ha megvalósul, világviszonylatban is páratlan tudományos alapvető munka születik belőle.

Pécel, 1943. november 1.

Igaz tisztelettel:

Deme László

lelkipásztor

Segédlelkészünk most hosszabb idő óta beteg, így önéletrajzát csak később küldheti meg. D.L.

A péceli református egyházzal az első tudomásunk szerinti történeti nyom 1652-ből való és Földváry: Adalékok I. kötetében foglaltatik. (Ezt a művet egyébként a Dunamelléki Egyházkerület története és régi lelkipásztorai nevének és működési helyének szempontjából a Nagytiszteletű Szerkesztőség szíves figyelmébe ajánlom, bár valószínű, hogy a helyi régi feljegyzésekkel nem mindenben fog egyezni.) Egészen bizonyos, hogy a péceli egyház 1652. előtti ideiben keletkezett prédikátorainak neve sem maradt fenn.

A péceli református egyház lelkipásztorainak névsora

Váczi Pál 1652. körül. (Földvály: Adalékok I. 84. lap)

Marossi János 1674. körül. (Földvály: Adalékok I. 209. lap)

Vecsei Csász János 1695. körül. (Úrvacsorai pohár felirata)

Barsi János procedens 1713. körül. (Földvály: Adalékok I.m. I. 289. lap)

Vetsei István, a Fraternitas Seniora. Meghalt 1720. március 12.

Bölcskei György, meghalt 1729. január 9. (Anyakönyv)

Tatai András 1731. körül. (Földvály: I.m. II. 9. lap)

Vég Veresmarti Sámuel, senior 1732-1742. (Feljegyzés és Földvály: i.m. II. 90, 91, 101, 116, 135. lap)

Losonczi János pr. akadémikus 1742-1746-ig. (Földvály: i.m. II. 135, 178. lap)

Hardicsai László 1747-1749. (Földvály: i.m. II.94. lap.)

Veszprémi István (Földvály szerint), anyakönyvi bejegyzések szerint Fejes István 1749. húsvétól 1754-ig. (Földvály: i.m. II. 211, 221, 285. lap) Az utóbbira vonatkozólag anyakönyvi bejegyzések.

Dobrai István 1760. áprilistól 1763. novemberig. (Akvi adatok)

Lukáts István 1763. novembertől 1796. márciusig. (Akvi adatok)

Szilágyi Gábor 1796. március 9-től 1809. júniusig. (Akvek)

Boros Tóbi Mihály 1809. júniustól 1845. május 28-ig. (Akvek)

Dobos János 1845. szeptember 20. – 1852. április 23. (Akvek, jegyzőkönyvek)

Illés Dániel 1852. április 25. – 1891. január 10. (Akvek, jkvek)

György László 1893. június 25. – 1899. február 18. (Akvek, jkvek)

Arany Gusztáv 1899. november 5. – 1906. április 9. (jkönyvek)

Murányi János 1906. május 6. – 1910. február 27. (jegyzőkönyvek)

Forgács Gyula 1910. április 17. – 1924. május 30. (jegyzőkönyvek)

Bereczky Albert 1924. június 29. – 1926. november 1. (jegyzőkönyvek)

Deme László 1926. november 14. – máig.

Segédlelkészek a péceli református egyházban

Hamar Andor 1887. december 1 – 1888. június 30.

Thorma József 1888. július 1 – 1890. október 31.

Papp Albert 1890. november 1. – 1891. október 31.

Vitányi Bertalan (h. lelkész is) 1891. november 1. – 1893. június 25.

Bárdy Pál 1897. június 1 – augusztus 15.

Murányi János (h. lelkész is) 1899. január 15. – október 31.

Tóth Pál adminisztrátor 1906. április 1. – május 8.

Jakos Lajos 1921. november 1. – 1922. március 5.

Peti Zoltán 1929. február 1. – 1930. április 15.

Balla Árpád 1930. április 15. – szeptember 30.

Simon József 1930. október 1. – 1931. április 30.

Apostol János 1930. május 1. – 1932. október 30.

Kulifay Gyula 1932. október 1. – 1934. április 30.

Ócsai László 1934. május 1. – 1936. május 22.

Sima Sándor 1936. június 1 – 30.

Nagy Sándor 1936. július 1. – 1937. október 15.

Dobó László 1936. október 17. – 1938. február 26.

László János 1938. március 1. – 1939. január 31.

Sima Sándor 1940. február 1. – 1941. február 29.

Széles László 1941. márc. 1. – 1941. május 15.

Sima Sándor 1941. május 15. – 1941. szeptember. 15.

Közben cserélt Dr. Kovács Sándorral, aki két hónapot töltött a péceli egyházban, miközben Arlbertírsára lelkésznek megválasztották.

Szintei István 1941. szeptember 16. – 1942. május 18.

Fónagy Zoltán 1942. szeptember 20. – 1942. december 1.

Gyarmathy László 1942. december 2. – máig (1943. október 26.)

[Lelkészekre vonatkozó anyakönyvi adatok, név szerint betűrendben; Deme László az önéletrajzát itt közli]

Arany Gusztáv

Péceli lelkész volt 1899. november 5. – 1906. április 9-ig.

Megelőzőleg Kecskeméten s. lelkész, Pécelről Pacsérra ment.

Anyakönyvi bejegyzés (születés): „1901. július 3. – augusztus 11. Ilona leány, törvényes. Arany Gusztáv ref. lelkész, Fejes Ilona, ref. Pécel 9. szám: Keresztszülők: Norgó Árpád mérnök, Fejes Jolán. Bába: Eisenhutné. Keresztelő lelkész: Arany Gusztáv rendes lelkész.”

Anyakönyvi bejegyzés (születés): „1902. augusztus 18. – október 3. Gusztáv fiú törvényes. Arany Gusztáv ref. lelkész, Fejes Ilona ref. Pécel. ker. szülők: ifj. Arany Mihály másodjegyző Pákozdd, Fejes Margit hajadon Jászkisér. Bába: Pálkás Zs. Keresztelő lelkész: Arany Gusztáv r. lelkész. Meghalt: 1902. október 4.”

Anyakönyvi bejegyzés (születés): „1903. szeptember 27. – október 29. Jolán, leány, törvényes. Arany Gusztáv ref. lelkész, Fejes Ilona ref. Pécel, paplak. Ker. szülők: Arany Dénes, ref. s. lelkész Monor, Baló Jolán hajadon Budapest. Szülésző: Narinkásné. Keresztelő lelkész: Fejes Dániel ref. lelkész Jászkisér.”

Anyakönyvi bejegyzés (születés): „1904. október 22. László fiú, törvényes. Arany Gusztáv ref. lelkész, Fejes Ilona ref. Pécel, 7. szám. Ker. szülők: Nagy Sándor földbirtokos, Fejes Katalin Mezőtúr. Szülésznő: Narinkásné. Keresztelő lelkész: Haypál Benő budai ref. lelkész.”

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „1902. október 4-5. Arany Gusztáv. Arany Gusztáv lelkész és Fejes Ilona fiúk, ev. ref. Pécel-Pécel [...] egy hónapos, 16 napos. Tüdőlob. – Haypál Benő budai r. lelkész.

Arany Gusztáv alatt új iskola épült és az egyház földbirtoka gyarapodott.

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „1904. december 1. – december 3. Arany László, Arany Gusztáv ref. lelkész és Fejes Ilona fia, Pécel, ev. ref. 1 hónapos. Tüdőlob. Temető lelkész Haypál Benő budai r. lelkész.”

Barsi János procedans

1713-ból említi Földváry i.m. I, 289. lapján.

Bereczky Albert

Péceli lelkész 1924. június 29-től – 1926. október 1-ig.

Megelőzőleg Dunabogdányban volt. Pécelről Budapestre ment a Dunamelléki Ref. Egyházkerület iratterjesztésének szolgálatába, majd a Budapest-Külsőlipótvárosi gyülekezet választotta meg lelki-pásztorává.

Rövid szolgálati ideje alatt is mély lelki hatásokat ért el igehirdetésével és pásztori munkájával.

Böltskei György

Meghalt 1729. január 29.

Anyakönyvi adat: Temettetik Böltskei György 2Kor. 12,23.

Valószínűleg ide tartozik a következő megható adat: „1725. 11. április. Egyetlen egy kedves leánykánk, Juliánná nevű öt esztendőben járó állapotában csendes és kíváncs tőlünk elbúcsúza (s másoktól is) halálíg tartó szózattal elaluva eltemettetik. Praedicator Tiszt. Marosi Mihály úr. Text. Amos 8,10 fundált praedicationiobi intés megtételével és T. Debretzeni Mihály úr Márk 19,9-ből tett praedicationójával.”

Megjegyzés: Földváry I.m. I:209, lapján 1674-ben Marosi Mihály gödi, Debretzeni Mihály kisémedi prédikátornak van említve.

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „Tiszteletes Cseh Szombati János úr 65. eszt.” 1817. április 5.

Anyakönyvi bejegyzés: „1730. január 29. **Debretzeni Mihály Csabai Praedicator felesége** temettetik. Ego. Ezek. 29,16. alter Hebr 13,19.”

Deme László (1889. június 26. –)

Péceli lelkipásztor 1926. november 14-től máig.

Megelőzőleg 1912. szeptember 1-től 1918. novemberéig a Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség titkára, bejegyzett budapesti segédlelkész, 1918. novemberétől ugyanazon Szövetség egyesületi díjleveles lelkésze 1926. november 14-ig.

Zádorfalván (Gömör m.) születtem 1889. június 26-án. Édesapám Deme Ferenc gazdálkodó, édesanyám Szeghő Erzsébet. Családom mindkét ágon ősi nemesi származású. Bár elődeim évszázadokon keresztül a föld mellett maradtak (csak anyai ágon volt egy ref. pap a családban, édesanyám bátyja, Szeghő Benjámín zempléni lelkész), mégis nagy érzékük volt a tudomány és haladás

íránt. Máig tartó mély benyomást tett rám apám könyvtárában meglevő és általam sokszor átolvasott néhány Jókai regény, a szabadságharc története és ebből az időből való néhány kéziratos költemény, Tompa költeményei (szomszéd falusi – keleméri – pap volt), Arany versei, a családi Biblia és az Olajág, Tompa imádságos könyve. Szüleimen keresztül kaptam valamit a környékbeli nagy papok: Tompa, Orbán József, Batta Bálint élő hatásaiból és már egész zsenge korban megragadott az a gondolat, hogy magam is pap leszek. Hárman voltunk élő testvérek és apám mindegyikünket taníttatott, illetve taníttatni próbált, de ez a törekvése csak nálam vált be, bátyáim a földnél maradtak két-három osztály után. Ők német szón is voltak, engem, aki 22 évvel voltam fiatalabb, egyenesen Patakra adott, amiben nagy része volt keresztelő lelkészemnek, Bálint Dezső pataki papnak. Dajkámnak is sokat köszönnetek, mert ő mindent vallásos szemléletén keresztül mutatott be az én ámuló gyermeklelkemnek. „Szól a gingalló”, – mondta vasárnap a harangra, hívogat a jó Isten a templomba. Ha a rétre kivitt, az neki is, nekem is az Istenke virágos kertje volt. Tetszettek az ő szolgálai is szép hivatásukkal. Patakon tanultam 12 álló esztendeig, második évtől ingyenesen, majd negyedik gimnazista koromtól tanítással, később legációval keresgetve a pataki diák kis pénzeit. A papi pálya iránti vágyam azonban megtorpant, mikor érettségi után visszamentem az Alma Mater kebelére. Szellemi életemben ekkor kezdődött, illetve javában dúlt az ilyenkor szokásos forrongás, ami arra vitt, hogy szüleim akaratával szemben jogásznak akartam iratkozni. Az ehhez szükséges pénz azonban nem egészen nemes módon elment és nem maradt csak annyim, hogy teológiára futotta, így oda iratkoztam. Lelki életem meglehetősen sivár volt az első három évben, amit egyébként kiváló tanáraim racionális szemlélete csak táplált bennem egészen a cinizmusig, amihez az akkori diák-

élet megszokott módja juttatott el. Egy szerelmi ügyből kifolyólag legjobb barátommal kerültem szembe, bár érzéseim nem voltak egészen őszinték. A helyzet olyan csömört szült bennem, hogy nem láttam okosabb kivezető utat, mint pontot tenni életem végére. Ugyanezzel a gondolattal foglalkozott fenti barátom is, amikor Patakra jött Mott János, Ker. Diákvilágszövetség titkára és Jézus oldalára hívta az ifjúságot. Néhányan el is fogadták ezt az utat és velük Patakon megindult egy egészen új lelki korszak. Barátom a negyedik év elején Jézus kezét ragadta meg a revolver helyett és velem is ugyanezt szeretne volna elérni. Bár lelkileg teljesen megérttem egy ilyen katarzist, három hónapig állottam ellen, míg végre 1910. novemberében megadtam magam Krisztusnak. Egyszerre új értelmet, helyesebben értelmet nyert előttem az Ige, a pályám, a tanulás, az egész élet. Irodalmilag, főleg Wild Oscar „De profundis”-an addig is értékeltem a Bibliát, különösen Jézus példázatait, aforizmáit és paradoxonait, de milyen más lett az Ige mint kenyér! Az utolsó év nyolc hónapja alatt igyekeztem behozni ami mulasztást csak lehetett, sajnos sokkal maradtam magamnak adós. Az a vágy támadt bennem, hogy kimegyek skót főiskolára, utána Amerikába, körülutazom a világot és majd megtelepedek itthon, vagy a külmiszióban. Konventi ösztöndíjat kaptam 1911-1912. és Edinburghba mentem a New Collegeba, ahol 13 hónapot töltöttem. Utána London és Párizs következett és ez egyhónapos út megláttatta velem a világot a maga irtózatos tarkaságában, faji és erkölcsi szélsőségeiben. E két nagyvárosban elsősorban múzeumok és főképpen a piktúra érdekelt, sokat köszönhetek annak, amit bennük láttam. Még Edinburghban voltam, amikor Victor János a Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség nevében meghívott budapesti titkárnak, eleinte húzódoztam, testi lelkileg, sem szellemileg nem éreztem magam alkalmasnak erre a munkára, de János olyan fogó-

san érvelt, hogy engedtem és 1912. szeptembertől beálltam ebbe a csodálatos áldásokkal telt munkába, amelyet a magam élete, de a magyar diákság élete hőskorának tartok. Fizetés egy évig nem volt, de miután bűnös életem és terveim úgyis elvitték volna szülői örökségemet, eladott földem árából dolgoztam egy évig, második évben pedig a munka mellett Dr. Szabó Aladár jóvoltából hittanórákat kaptam és így megéltem valahogy. A munkát Isten csodálatosan megáldotta. De nem is ismertem azóta sem olyan forró imádkozó és áldozatos közösséget, mint amilyen itt volt. 1914-ben a losonci diákkonferencián már beteljesedve éreztük a Szövetség nagy jelszavát: a magyar diákság evangélizálása ebben a diáknemzedékben, amikor kitört az első világháború és szétvitte tagjainkat a harctérekre. A kapcsolatot levelezés és lap útján tartottuk fenn velük, s fővárosban pedig megnyitottuk az önkéntes otthont, mely mögé a budapesti egyházak és egyesületek hölgyközönségét sikerült odaállítani az eredményesebb és sok pénzt is igénylő munka folytatására. A veszített háború, majd utána a kommün lelohasztotta a munkát, az utóbbi pedig bezárta helyiségünket, elvette lapunkat, iratainkat. Ezekben a zavaros időkben, amikor a fővárosban egyházunk, épületeink és papjaink léte is komoly veszedelemben forgott, néhányan a legjobb meggyőződéstől indítva igyekeztünk segítségére sietni a darabokra hulló egyházi életnek, mit azonban – különösen a rend lassú helyreállta után – egyházunk akkori vénei utólag nem helyeztek és meg is feddettek érte néhányunkat. A Diákszövetségben a munka 1921. őszén indult új életnek. 1925-ban amerikai diákok támogatásával, megnyitottuk a fővárosban a Hársfa-utcai Diákok Házát, mely azóta is sok kiváló világi munkást és vezetőt adott egyházunknak. Ennek élére kerültem 1924-ben és vezettem 1927-ig. Közben részt vettem a Ker. Diákok Világszövet-

ségének 1913. évi amerikai konferenciáján, Liverpoolban, Manchesterben 1924-ben és 1926-ban.

Hosszú diákszolgálatom alatt voltam budapesti titkár, országos utazó titkár, kiadóvállalati vezető, a Diákvilág és „Az Erő” középiskolás lap kiadója, a Diákok Háza igazgatója, míg ki nem kötöttem 15 évi szolgálat után a péceli gyülekezetben, ahol 1922. óta gyermekeim egészsége érdekében laktam is már, sok szolgálatot végezve úgy Forgács Gyula, mint Bereczky Albert mellett. A gyülekezet egy heves választáson nagytöbbségű bizalmával ajándékozott meg, és én boldogan siettem nagynevű elődeim örökébe.

Ez a gyülekezet ekkor már kb. 30 éves lelki előkészítésen ment keresztül. György László kezdte itt a belmissziót a vallásos estélyek bevezetésével, folytatta és széles alapokra helyezte a léleképítést Forgács Gyula, akivel különben a diákszövetségi munka révén már előbb baráti kapcsolatban voltam. Adva voltak számomra a munka alapjai éppúgy, mint eszközei és ezen a nyomon igyekeztem tovább építeni. Elsősorban lelkileg, mert minden másnak a lélek a forrása. A szerteágazó munka munkatársakat kívánt, így a bibliakörök és az ifjúsági munkák kohójában kiértelt lelkeket beállítottuk vasárnapi iskolai, ifjúsági, szegény és beteggondozói, iratterjesztési munkába. Bevezettük a Református Híradót és azt minden családnak minden hónapban elküldöttük. A lap önkéntes adományokból él és még az egyház céljaira is tud pénzt átadni. Erre az intenzív munkára nemcsak abszolút szempontból van itt szükség, hanem azért is, mert egyházunk Pécelen az elmúlt másfél évtized alatt teljesen újszerű körülmények közé került. Addig, illetve kevéssel ezelőttig még a reformátusság volt az uralkodó többség szám szerint is, szellemileg is. A beköltözések révén azonban a katolikusság nagyon megsaporodott, felibe került híveink számának, de intézményeket is egymásután létesített. Letelepedett a Pozsonyból mene-

kült vincés-apáca rend, nagy belsőségén elemi iskolát, internátust és ipariskolát állított fel. Utána idejött a Jézus Szent Népkegyelmének egy kolóniája kifejezetten lelkigondozói és térítő célzattal. Ma gazdasági és háztartási iskolájuk van internátussal, és övék a női Manréza, egy kétemeletes épület, amely hetenként cseréli lelkigyakorlatos lakóit. Bejött egy harmadik rend is, mely azonban kevésbé veszélyes, bár öreg lakói a környékükön református családokat is meglátogatnak „lelkigondozói” céljából. Ezzel a rohammal a felekezeti egyensúly és béke is megingott, különösen a vegyes családokat próbálták kikezdeni. Az eredmény hála Istennek számukhoz és erőfeszítéseikhez mérten csekély. Úgy az áttérők számában, mint a reverzálisoknál erősen vezet egyházunk, ami főképpen a konfirmáció alapos munkájának és a fent említett munkaágak és munkatársak igyekezetének köszönhető. A front tartásának egyik lényeges eszköze a községi szolgálatban való intenzív részvételünk. Igyekezzünk magunkat nélkülözhetetlenné tenni, szolgálni mindenütt és mindenkinek válogatás nélkül. Részt veszünk szociális munkákban, több munkát adva és áldozatot hozva, mint bárki más, mindezt tárgyilagos buzgósággal, rábízva mindenkire, hogy a szolgáltatón keresztül meglássa a mozgató erőt, és megkívánja annak bíráját. Elmondhatjuk, hogy Isten kegyelméből egyházunknak, hitünknek megvan a becsülete különösen az elhagyottabb rétegek körében, akik fokozottan érzik a szolgálatnak javukra szóló hasznát.

Ha már magunk nem tudtunk lépést tartani a másik oldal külső fejlődésével, arra igyekeztünk, hogy ami kultúrintézményt csak lehet itt telepíteni, az semleges természetű legyen. Így sikerült 1927-ben meggyökereztetni az állami polgári fiú és leányiskolát és abba beirányítani minden arra való gyermekünket, hogy egyházunk szellemi nívója és anyagi teljesítőképessége állandóan emelkedjék. Népiskolánkat is a legnagyobb gonddal és áldozattal vezet-

jük. Tanítóinkat erősen megválogatjuk úgy tudás, mint lelkiület tekintetében, ezért iskolánknak jó híre. Még Isaszegről is hoznak tanítványokat, sőt a helybeli római kat. úri családok is szívesebben járatják ide gyerekeiket, mint saját népiskoláikba, pedig kettő is van.

A felszaporodott iskolai és lelkigondozói munka miatt 1928-tól segédlelkészt tart egyházunk, de már évek óta szeretnénk diakonisszát is beállítani és addig is, míg a mostani emberhiány miatt ez lehetetlen, gyülekezeti testvért állítottunk be egyik úriasszonyunk személyében önkéntes áldozata alapján.

A község éppen az utóbbi 20 év alatt szociális szempontból is nagy változáson ment és megy keresztül. Egészen megszűnt a gyülekezet és a község gazdálkodó, tehát falusias jellege. A vasút, a gyárak, a hivatalok elvonták a földtől a híveket és ezzel megkezdődött egy csendes szellemi és lelki átalakulás, melyhez a munkának és módszereinek felszerelésével együtt mindinkább igazodni kell. Az itt már 60 éves múlttal bíró szekták, elsősorban a baptisták is gondot okoznak, nem is beszélve a Pest környékén megbújó mindenféle irányokról, amelyeknek itt is akadnak hívei. Ez voltaképpen lelkigondozási probléma, melynek megoldása minél több hívő, egyházas munkatárs kinevelése. Újabban az egyház területét körzetekre osztattuk és a Ref. Híradó havonkénti kihordása kapcsán kb. 40 nő és férfi látogatja végig a gyülekezetet minden hónapban, betekint a családok életébe és ahol baj van, vagy készül, jelenti a lelkipásztornak. Igyekszünk mozgósítani a vallásos estélyek és szeretetvendégségek során intelligenciánk szellemi erejét is, melyben megvan a munkakészség.

Hogy a föld iránt való szeretetet és a produktívabb gazdálkodást erősítsük gazdáink szívében, két télen keresztül tartottam nekik tudományos alapon, de népszerűsítve előadásokat a több és

jobb termelés feltételeiről, de nem tapasztaltam megfelelő tanulékonytságot. A gazda családok gyermekei pedig részint a kevés birtokok miatt, részint a fix és az egyenruha utáni vágytól indítva a város felé orientálódnak és átengedik a teret a határban is a nagytarcsai és maglódi tótoknak. Egy olyan fájdalmas folyamat ez, amit nem tudunk megállítani!

Ismerve az anyagi erők fontosságát a szellemi életre nézve is, arra igyekeztünk, hogy kellő eszközeink legyenek arra az esetre is, ha teljesen a magunk erejére és híveink buzgóságára leszünk utalva. Ezért az egyház vagyonát is próbáltuk gyarapítani. 1928-ban hozzá jutottunk ajándékozás révén egy 56 holdas ingatlanhoz és egy házas belsőséghez, még előbb 30 hold OFB földet kaptunk, vettünk dollárkölcsonból, amit olcsón konvertáltunk később, egy olyan házat, melyben két tanítói lakás van, majd még egy modern komfortos házat tanítói lakásnak. Szereztünk iskolánk mellett egy kisebb házas telket ifjúsági otthonnak, míg a cserkészotthon szintén helyiséggel bír. Belterületeinket ezeken kívül másfél holddal gyarapítottuk, mely szabadtéri tanításra és iskolai sportpálya céljaira alkalmas. Kilátóban van négy hold temető, terület gyarapodás és két ház örökség. Mindig ügyeltünk arra, hogy ezek a szerzések ne terheljék túlságosan a híveket. Ma sincs több 10.000 pengő adósságunknál.

Ugyanakkor nagy gondunk van arra, hogy az önkéntes adakozás lelkét erősítsük híveinkben, mely a várható válságos időkben az igazi alapja lesz egyházunk fennmaradásának és virágzásának. Egyházi adónk úgy van kiszámítva, hogy a rendes fizetők minden lelkészi és egyházi szolgálatot ingyenesen kapnak. Stóla tehát nincs, s a lelképásztor anyagi szempontból semmi személyes kapcsolatban nincs a hívekkel, amely függetlenség mindkét félnek csak jót tesz.

Hadd mondjam még el, mennyit köszönhet a ma embere Isten után az előző jó munkát végzett lelkipásztorok seregének. Mi nem magunknak építünk, hanem utódainknak is és minden munkánkat valóban *sub specie aeternatis* kell végeznünk, viszont soha sem szabad elfelejtkezni azokról, akik plántáltak, mi csak öntözzük és fáradságuk gyümölcsét élvezzük. Azt is tudnunk kell, hogy az egyház valóban hatalmas és időálló kegyelmi eszköze Istennek. Rajtunk keresztül halad az idő, emlékezetünk se lesz az emberek előtt majd, de amit hittel és boldog engedelmességgel végeztünk, azt nem a múltó időnek tettük, az örökkévalóságnak.

Személyes életemről annyit, hogy 1915. december 22-én vettem feleségül Hefty Máriát, Dr. Hefty Frigyes tanár, egyetemi lektor és Peterdy Maria, leányát. Apósom svájci származású, anyósom ősi magyar nemesi család sarja. Feleségem egyetemet végzett német-francia szakos tanár, de nem tanított, miután a gyorsan jelentkező gyermekek ezt lehetetlenné tették. Vele egyetemen, illetve a Magyar Ev. Ker. Diákszövetségben ismerkedtem meg, ahol a leánytitkári munkáját látta el. Benne a képzett és hívő leányt ismertem és szerettem meg. Elmondhatom, hogy Isten általa sok drága ajándékot adott életemnek. Hűséges társam volt és ma is az az élet és munka minden feladata és fordulata között. Megosztotta velem, szívesen élete nehéz időszakait is, mikor a kommün alatt munkánkat beszüntették és nem volt más megélhetési módom, mint a vízvezetéki segédmunkás nehéz és sovány kenyerere. De ezen keresztül tanított meg Isten arra, hogy amiben vagyunk, abban legyünk megelégedettek és becsüljük meg azok munkáját, akit a test veritékével keresik kenyerüket.

Házasságunkból hét gyermek született. Mária 1916. december 19-én, Sarolta 1918. június 28-án, Piroska 1920. február 5-én, László 1921. november 14-én, Andor, Ferenc 1924. február 21-én, majd

hosszú szünet után Gábor 1934. március 12-én és Péter 1938. június 28-án. Nagy bánatunkra a kis Andor Ferencet elvesztettük 1927. december 25-én. Hat élő gyermekünk közül eddig Isten segítségével felneveltünk négyet. Mária német–angol szakos tanári diplomát szerzett és jelenleg a Magyar Általános Hitelbank devizalevelezője. Munkáját nagyon szereti és kiváló teljesítményeiért az intézet megkülönböztetett elbírálásban részesíti. Sarolta felső női ipariskolát végzett, mesteri oklevelet szerzett, de samaritanus szíve a könnyörület mezejére vitte. Kétéves ápolónői tanfolyam elvégzése után a Református Ápolónők Szövetsége keretében kórházi szolgálatba lépett, majd 1943. márciusától kezdve a Budapesti Ref. Egyházmegye megbízásából és alkalmazásában vezeti a fenti Szövetség otthonát és szervezi a fővárosban dolgozó református ápolónőket. Piroska férjhez ment 1940. december 22-én Horváth László nagyhalászi ref. kántor-tanítóhoz, akit mint apátlan anyátlan hadiárvat ígéretes tehetsége alapján a péceli református egyház taníttatott ki Sárospatakon kántor tanítónak. Eddig egy gyermekük van, az 1941. február 3-án született Katalin. László fiunk magyar–angol szakos tanár, bölcsész tudományi doktor, a Magyarságtudományi Intézet magyar nyelvészeti osztályának tisztviselője. Házasságot kötött 1943. június 16-án Budapesten Schier Éva, Teleki Pál-intézeti tisztviselőnő, író nővel. Gábor fiunk a népiskola negyedik osztályába jár, Péter pedig 1944-ben került iskolába. Mikor gyermekeinkről írok, el kell mondanom, hogy nemcsak az a csodálatos, hogy vannak, hanem hogy Isten kegyelméből magunk sem tudjuk miképpen, felnőttek és nők és nekünk ebből a rendes papi szegénységen kívül semmi bajunk nem lett. Ellenben van kikért hálát adnunk és kikben gyönyörködnünk, mert szeretik szüleiket és szeretik egymást, igazi lelki és vagyoni közösségben. Mindeközben több irányban dolgoztam. Munkatása, majd kiadója voltam a „Diákvi-

lág” és „Az Erő” c. főiskolai, illetve középiskolás lapoknak, cikkeket írtam a sárospataki Ifjúsági Közlönybe, a Sárospataki Lapokba, Reformációba, Mustármagba; Ébresztőbe, Pro Christoba, Református Életbe, Református Híradóba. Hogy mikor mit írtam, azt nem tudnám megmondani, a számokat tartottam meg. Legtöbbször saját nevem alatt írtam, de amennyire visszaemlékszem, használtam és ma is használom, az Eke és Dő jelzéseket. Névtelenül is több cikkem jelent meg.

Részt veszek jelenleg a Pesti Református Egyházmegye munkájában mint egyházmegyei számvevő és tanácsstag, valamint tanácsbíró. Iskolafelügyelői munkát is végeztem, de erről zsúfolt elfoglaltságom miatt lemondtam. Részt veszek a Református Híradó Társasága sajtószolgálatában is mint annak intézője. Ez a lap jelenleg havi 52.000 pl-ban jelenik meg és 278 gyülekezet járátja.

A péceli ref. egyház anyakönyveiben ide tartozó adatok: (Születési 1921. november 14. 1922. március 26. László, törvényes, Deme László Zádorfalva, ref. lelkész, Hefty Mária Budapest, ref. Pécel, Maglódi út 35. – Keresztszülők: Ray H. Legate, északamerikai KIE titkár és felesége, Forgács Gyula ref. lelkész és felesége Pongrác Piroska, Pécel. Forgács Gyula r. lelkész.

(Születési): „1924. február 21.- április 6. Andor Ferenc, törvényes Deme László ref. egyesületi lelkész, Zádorfalva, ref. Hefty Mária, Budapest, ref. Keresztszülők: Bereczky Albert ref. lelkész, Bentsik Piroska; Hefty Andor tanár, Késmárk, Braun Margit. Ker. lelkész Forgács Gyula r. lelkész.”

(Születési): „1934. március 12. – április 29. Gábor Ferenc, törvényes. Deme László péceli ref. lelkész, Zádorfalva, ref. Hefty Mária, Budapest, ref. Ker. szülők: ifj. Dr. Szabó Aladár gödöllői ref. lelkész. Egyházy Ilona. Studer Hermann, Hefty Anna, Neuheusen, Schweiz. Ker. lelkész ifj. Dr. Szabó Aladár ref. lelkész, Gödöllő.”

(Születés): „1938. június 29. – augusztus 28. Péter, törvényes. Deme László péceli ref. lelkész, Zádorfalva, ref. Hefty Mária Budapest, ref. Pécel, Kálvin tér 1. Ker. szülők: ifj. Deme László, Deme Sárika, Deme Piroska, Pécel. Ker. lelkész: Deme László r. lelkész.”

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „1927. december 25-26. Deme Andor Ferenc, Deme László lelkész és Hefty Mária fiók, fi, 4 éves, kiskorú. Vesegyulladás dr. Victor János budapesti lelkész.”

Anyakönyvi bejegyzés (esketés): „1940. december 22. Horváth László ref. kántortanító, Monor-Nagyhalász ref. 24 éves nőtlen. Néhai Horváth József, Kiss P. Erzsébet. – Deme Piroska, Budapest-Pécel, ref. 20 éves hajadon. Deme László ref. lelkész, Hefty Mária. Tanúi Dr. Victor János budapesti lelkész, ifj. Deme László, Pécel. Eskető lelkész: Deme László r. lelkész. Hirdetve 1940. december 1,8,15.”

Közlés (anyakönyvi bejegyzés a budai ref. egyház anyakönyvében): Fiam, Deme László egyetemi gyakornok, Pécel – Budapest, ref. 22 éves nőtlen, házasságot kötött Schier Éva, Budapest - Budapest, r. kat. 20 éves tisztviselőnővel, 1915. június 16-án. Megegyezés javunkra történt. Eskető lelkész: Deme László péceli r. lelkész.

Anyakönyvi bejegyzés (halotti) „Szabolcs vármegyéből való Tiszt. **Demjén Sámuel Úr leánya Mária** Tekintetes Fáy András Urnál szobaleány.” 1801. szeptember 22.

Dobos János azelőtt komlói pap

1845. szeptember 20. – 1852. április 33-ig.

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „1849. június 16. Helybeli reform. lelkész Dobos János hitvese Storch Katalin 33 év. Cholera.”

Dobos János idejében készült a szószék feletti szép mennyezet. Híres pap és író volt. Pécelről Ceglédre ment.

Dobrai István

1760. áprilistól 1763. novemberéig (Akvi bejegyzések alapján)

Anyakönyvi bejegyzés: „1763. április 5. Húsvét harmadik napján kereszteltem meg magam unokáját Vitarius Péter fiát Józsefet. K.A. Diószegi András, Pacsko István.”

Forgács Gyula

Élt 1880 – 1941-ig.

Született Léván, meghalt Budapesten.

A péceli gyülekezetben szolgált: 1910. április 17-től 1924. május 31-ig. Megelőzőleg a budapesti skót Misszióban teljesített szolgálatot. Pécelről Sárospatakra ment. Házasságot Budapesten kötött Pongrácz Piroskával. Életrajzi adatai bővebben feleségétől tudható meg, címe: Budapest, Vörösmarty u. 49.

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „1918. február 1. – február 3. Forgács Gyula, Forgács Gyula lelkész és Pongrácz Piroška III. sl. oszt. növendék fia, ref. - Budapest – Pécel, fiú, 8 éves 7 hónapos, kiskorú. Agyhártyalob. Temette: Takaró Géza budapesti lelkész, Szabó Albert, kántor.”

Forgács Gyula nevéhez fűződik a péceli gyülekezet lelki életének fellendülése. Feleségével együtt a legintenzívebb belmissziói munkát végezte úgy a felnőttek, mint az ifjúság és a gyermekek körében. Bevezette a 14 éves korban való konfirmálást, a tanítás idejét két évre emelte fel. Első volt aki az önkéntes egyháztagságra merte felépíteni munkáját. A hívekkel szemben megszüntette a stólaszedést, mert a rendes adófizető egyháztag minden ilyen szolgáltatást fizetés nélkül kapott meg. Bevezette a szigorú egyházi fegyelmezést, illetve bíraskodást. Ő építtette az első gyülekezeti nagyerőtermet. Vezére volt a belmissziói országos törekvéseknek. Sok könyvet írt, folyóiratoknak volt munkatársa. Saját folyóirata a

Reformáció volt. Élete áldások forrása volt nemcsak a gyülekezet, hanem az egész magyar ref. egyház részére.

György László

(Élt 1864. december 3. – 1899. február 18-ig.)

Született Jásznagykunmadarason, meghalt Pécelen.

Péceli lelkész volt 1893. június 25. – 1899. február 18-ig.

Megelőzőleg Szász Károly püspök titkára volt.

Anyakönyvi bejegyzés (Születés): „1896. augusztus 29. – szeptember 2. Etelka, leány, törvényes. György László Nagykunmadaras, ref. lelkész, Tóth Ilona, Szabadszállás, – Pécel 2. szám. Paál István szabadszállási főjegyző, Gerenday Etelka, özv. Viszkocsilné. Ker. lelkész György László.”

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „1899. február 18. – február 20. Tisztelendő György László, a péceli ev. ref. egyház lelkipásztora. Felesége Tóth Ilona. Ev. ref. Jásznagykunmadaras-Pécel. 34 éves 3 hónapos 15 napos, nős. Tüdőgümőkór. Temető lelkész: Nagyt. Hamar István teol. tanár. Keresztési Samuel vallástanár, Mády Lajos ref. lelkész.”

György László idejében épült a templom tornya és alapos javításon esett keresztül az öreg parókia. Ő vezette be a vallásos estélyek tartását.

Anyakönyvi bejegyzés (házasság): „Varga András tótberényi Oskola Rektor **néhai Tiszteletes Gusztos Mihály úr árva hajadon leányával Máriával.** Tanuk: Nemes Ördög András és Tekintetes Kozolyay Lajos urak.” 1812. szeptember 24.

Hardicsai László

1747 – 1749 között. Felavatása 1747. július 17-én történt a seniorok Pécelen tartott gyűlésén. Földvály: I.m. II:194. lapján.

Illés Dániel

(Élt 1812 – 1891. január 10-ig)

Szolgált a péceli gyülekezetben 1852. április 23. – 1891. január. 10.)
Megelőzőleg Óbudán volt.

Anyakönyvi bejegyzések (születés): Illés Dániel református lelkész és Arany Julianna elsőszülött fia Lajos, született augusztus 10., kereszteltetett augusztus 10., kereszteltetett szeptember 6. Nagytiszteletű Török Pál esperes. Keresztszülők Gróf Ráday Pál, Grófnő Vartensleben Klára, Tek. Kovács Illés, Kazinczy Piroska, Tek. Gubodi János.”

Anyakönyvi bejegyzés (születés): „Illés Dániel és Arany Juliánna leánya Amália Piroska, született 1854. július 4. Kereszteltetett július 6-án, Tiszt. Kiss Lajos gyömrői lelkész. Keresztosz. Kovács Illés úr, Kazinczy Piroska, Gróf Ráday Pál.”

Anyakönyvi bejegyzés (Születés): „Illés Dániel lelkész és Arany Julianna fia Gyula Sándor. Született 1855. október 13-án, kereszteltetett november 1-én, T. Kiss Lajos pesti egyházmegyei alesperes gyömrői lelkész. Keresztosz. Kovács Illés, Kazinczy Piroska, Gróf Ráday Pál, Gróf Ráday József.”

Anyakönyvi bejegyzés (születés): „Illés Dániel ref. lelkész és Arany Juliánna fia Kálmán Illés Dezső, született 1857. augusztus 6., kereszteltetett augusztus 25, Kiss Lajos gyömrői ref. lelkész. Keresztosz. Gróf Ráday Pál, Kovács Illés, Gróf Ráday József, Fáy Emília.”

Anyakönyvi bejegyzés (születés): „Illés Dániel lelkész és Arany Juliánna fia Géza Benő 1859. augusztus 17. Kereszteltetett augusz-

tus 25. Tiszt. Fejes Ambrus r. csabai lelkész. Keresztosz. Gróf Ráday Pál, Nagy Zsuzsanna.”

Anyakönyvi bejegyzés (születés): „Illés Dániel és Arany Juliánna fia Géza Benő Dániel, született 1861. szeptember 15., kereszteltetett szeptember 22., Fejes Ambrus r. csabai lelkész által. Keresztosz. Gróf Ráday Pál, Tek. Nagy Zsuzsanna, Kovács Illés.”

Anyakönyvi bejegyzés (születés): „Illés Dániel lelkész és Arany Julianna fia Lajos Pál József született 1863. augusztus 12. kereszteltetett augusztus 22. Fejes Ambrus rákoscsabai lelkész által. Keresztosz. Gróf Ráday Pál, Nagy Zsuzsanna, Kovács Illés földbirtokos.”

Anyakönyvi bejegyzés (születés): „Illés Dániel lelkész és Arany Juliánna leánya Julianna Margit Irma, született 1865. szeptember 19. kereszteltetett október 12. Fejes Ambrus rákoscsabai lelkész által. Keresztosz. Kovács Illés földbirtokos, Kovács Margit, Gézzy Irma.”

Anyakönyvi adat (születés): „Illés Dániel és Arany Julianna leánya Ilona Gizella, született 1868. augusztus 19., kereszteltetett 1863. szeptember 2. Fejes Ambrus rccsbai lelkész által. Keresztosz. Kovács Illés, Kovács Margit.”

Anyakönyvi bejegyzés (születési): „Illés Dániel lelkész és Arany Julianna fia László, született 1870. november 28-án, kereszteltetett december 26. Keresztelő pap Illés Dániel r. lelkész. Keresztszülők: Gróf Ráday Pál pestmegyei főszolgabíró. Nagy Zsuzsanna grófné.”

Anyakönyvi bejegyzés (születési): „Illés Dániel lelkész és Arany Julianna reformátusok fiúk Sándor Béla, született 1872. szeptember 17., kereszteltetett szeptember 29. Illés Dániel r. lelkész. Keresztszülők: Gróf Ráday Pál, Nagy Zsuzsanna.”

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „1854. július 10. Illés Dániel lelkész és Arany Julianna leányuk Amália Piroska, Pécel 2. szám. 7

napos, görcsök, Temetése július 12, péceli köztemető. Temető pap Fejes Ambrus rákos csabai lelkész.”

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „1854. január 12. Illés Dániel lelkész és Arany Julianna fiúk Lajos, Pécel 2 szám. Élt 17 hónapot, scharlach himlő. Eltemettetett a péceli köztemetőben január 14-én. Tisztelendő Kiss Lajos gyömrői lelkész.”

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „1861. július 27. Illés Dániel lelkésznek és Arany Juliannának fiuk Géza Benő, Pécel Pestmegye 2. szám. Két éves, vérhas. Haás József külörvos. Péceli köztemető július 28. Tisztelendő Fejes Ambrus rákoscsabai rendes lelkész.”

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „1870. február 10. Illés Dániel lelkésznek és Arany Juliannának leányuk Ilona, törvényes, Pécel 2. szám. Élt másfél évet, torokgyík. Haás József külörvos. Péceli köztemető február 12-én. Tiszteletes Törő Lajos rákoscsabai rendes lelkész.”

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „1877. március 8. Illés Dániel lelkésznek és Arany Juliannának fiúk László, törvényes, Pécel 2. szám. Élt 6 évet, 3 hónapot. Vörhöny. Haás József külörvos. Péceli köztemető március 11-én. Fazekas József iskolai tanító.”

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): “Illés Géza végzett papnöven-dék, Pestkiskunmegye Pécel 2. szám. 23 éves, hűdés, agyhártyalob. Haás József külörvos. Péceli köztemető július 16. Tiszteletes Szilágyi Benő gyömrői és Tisz. Törő Lajos rákoscsabai lelkészek.”

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „1891. január 10. Illés Dániel péceli lelkész, s nyug. egyh. megyei tanácsbíró, református, Gyón-Pécel, 79 éves, nős. Agyszélhűdés, Gönczy Benő gödöllői ref. lelkész imával, Szilágyi Benő gyömrői lelkész gyászbeszéddel, Pap Albert h. lelkész síri beszéddel.”

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „1893. december 9. Arany Juliánna, néhai illés Dániel ref. lelkész. özvegye, ev. ref. Aba-Pécel. 63

éves özvegy. Vesebaj. Törő Lajos rákoscsabai és György László péceli ref. lelkész.”

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „1895. március 28. Illés Lajos mű- és géplakatos mester, néhai Illés Dániel péceli ref. lelkész, s f. néhai Arany Julianna fiúk, református Pécel-Budapest, 32 éves, nőtlen. Tüdőgümőkór. Törő Lajos rákoscsabai és György László péceli ref. lelkész. Betegen jött Pécelre meghalni.”

Anyakönyvi bejegyzés (esketési): „1889. szeptember 19. Szabó Albert orgonista tanító Nagykőrös - Pécel, ref. 30 éves nőtlen, Illés Juliánna, Pécel-Pécel, ref. 24 éves hajadon. Szülők: Szabó Sándor tanító, Ács Zsuzsánna; Illés Dániel ref. lelkész Arany Juliánna. Tanúi: Hajdú László tanító Nagykőrösön, Schwachoffer Lajos pesti háztulajdonos. Eskető lelkész; Szabó Elek ókéscei helyettes lelkész. Hirdetve 1889. augusztus 25. szeptember 1, 8-án Pécelen.”

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „1874. szeptember 2. Illés Gyula 13. százárezredbeli közvitéz. Pécel 2. szám. 19. éves. Tüdőgümőkór. Haas József külorvos. Péceli köztemető szeptember 4. Tiszt. Szilágyi Benő gyömrei ref. lelkész.”

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „1902. április 29. - május 1. Illés Juliánna, Szabó Albert rektortanító felesége, ev. ref. Pécel-Pécel. Nő, 37 éves férjes. Tüdő és bélgümőkór. Arany Gusztáv r. lelkész.”

Anyakönyvi bejegyzés (házasság): „1873. április 15. Tisztelendő **Kovács Dániel lelkész**, Kecskemét lakik Pomázon 141. szám, reform., 41 éves, nőtlen. **Paczolay Ilma lelkészleány**, Bácsmegye Újvidék, lakott Pécelen, ref. 20 éves hajadon. Tek. Vattay Gyula és Tek. Mares Móricz pomázi földbirtokosok. Illés Dániel rendes lelkész. Hirdettettek Pomázon és Pécelen.”

Losonczi János pr. akadémikus

1742 - 1745. között Földvály szerint: I.m. II:135, 178.

1750-ben Földvály: I.m. II:221. lapján pataji papnak említi.

Lukáts István

(Élt 1728 – 1795-ig.)

Predikátor 1763. novembertől 1795. október 11-ig.

Anyakönyvi bejegyzések: Születési: „1773. május Predikátor Lukáts István fia Mihály. K. á. Tekintetes Ráday Gedeon uram.”

Halotti: „Predikátor Lukáts István fia Dániel. 1789. június 18.”

Halotti: „Predikátor Lukáts István édesanyja 90 éves. 1792. november 11.”

Halotti: „Lukáts István Predikátor 67 Eszt. 1795. október 11.”

Marossi János

1674-ben említi Földvály; Adalékok I. 209. lapján.

Róla szólnak u. ott a 114, 122, 127-8, 132, 153, 184. lapon közölt adatok is. Legutóbbi szerint 1652-ben Tabajdon volt.

Murányi János

Született Szentesen. Pécelen szolgált 1906. május 6-tól 1910. február 27-ig. Előzőleg Bálványosi pap volt, Pécelről Mezőtúrra ment.

Ugyanő 1899. január 15-től október 31-ig segéd, illetve helyettes lelkész is volt Pécelen.

Az ő idejében újabb iskolai épületet emelt az egyház.

Anyakönyvi bejegyzés (születés): „1907. február 8. március 10. Erzsébet leány törvényes. Murányi János szentesi születésű ref. lelkész, Sándor Karola ref. Pécel 6. szám. Ker. szülők: Dr. Pruzsinszky Pál, teol. tanár, Pethe Irma, Budapest. Szülésznő: Mol-

nárné. Keresztelő lelkész: Dr. Pruzsinszky Pál budapesti ref. teológiai tanár.”

Anyakönyvi bejegyzés (születés): „1908. szeptember 7.- december 26. István Antal, fiú, törvényes. Murányi János, Szentes ref. lelkész, Sándor Karola, Keszthely, ref. Pécel lelkészlak. Ker. szülők: Forgács Gyula ref. lelkész, Budapest. Szülésznő: Dr. Erdélyi Gy. Keresztelő lelkész: Forgács Gyula budapesti lelkész, Budapesten született.”

Szilvássi Gábor

1796. március 9. – 1809. júniusig. (Anyakönyvek alapján)

Anyakönyvi bejegyzés (esketés): „1808. január 28. Maross Ventzel a pomázi uradalom Számtartója Tiszt. Szilvássi Gábor úr leányával Judittal. A násznagyok voltak a legény részéről Szabó József Inspektor úr, leány részéről Mélt. Gróf Ráday Gedeon Önagysága.”

Anyakönyvi bejegyzés: 1723. február 5-ről: „Temettetik **Szőnyi Gergely** úr monori praedicator. Textus Fil. 3:14, János ev. 12:26.”

Tatai András

1731-ben említi Földváry: l.m. II.9. lapján.

Boros Tóbi Mihály

(Élt 1778. – 1845. május 29.)

Szolgált 1809. júniustól – 1945. május 29-ig.

Anyakönyvi bejegyzés: (születés): „1817. szeptember 8. Tobi Mihály prédikátor és Udvardy Erzsébetnek sz. 7-én, bapt. 8-án Erzsébet. K. sz. Tekintetes Kozolay Lajos úr, Ttes Nagy Anna Asszony, Gróf Ráday László és Gedeon Úrfi.”

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „1817. szeptember 24. Tóbi Mihály prédikátor leánykája Erzsébet. Megholt 24, temetett 25.”

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „1819. július 7. Nemes és Nemzetes Udvardy Erzsébet ifjú Asszony Tiszteletes Tóbi Mihály péceli prédikátor hitvese megholt július hónapnak 7-dik napján reggeli 5 órakor életének 28-dik esztendejében.”

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „Nemes és Nemzetes Balatonfüredi Somody Eszter ifjú asszony tiszteletes Tóbi Mihály prédikátor hitvese megholt áprilisnak napján estvéli 7 órakor életének 28-dik esztendejében.”

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „Tóbi Boros Mihály a péceli gyülekezet éves lelkésze meghalt, 67, éves korában tüdővészben 1845. május 29-én. Eltemetett május 31-én, prédikációval. Megvizsgálta Haás József.”

Thorma József

Élt 1864–1925-ig.

Segédlelkész 1888. július 1-től 1890. november 31-ig.

Anyakönyvi bejegyzés (házassági): „1893. december 16. Thorma József ref. segédlelkész, Halas – Dömsöd, ev. ref. 29 éves nőtlen. Néhai Thorma István birtokos és f. Gaál Anna. - Herrmann Margit, Pécel, ev. ref. 21 éves hajadon. Néhai Herrmann Antal adótiszt és f. Jeszenszky Amália. Tanuk: Tankó János tanár, Jeszenszky Sámuel mészáros mester. Eskető lelkész. Kerecsényi Zoltán dunavecsei segédlelkész. Hirdettettek november 26. december 3. 10. A dömsödi ref. lelkész elbocsátója.”

Thorma József később elhagyta a papi pályát és MÁV tisztviselő lett. Meghalt Pécelen 1925. március 17.

Anyakönyvi bejegyzés (halotti): „Thorma József ny., MÁV felügyelő, ref. Pécel-Pécel, fi, 61 éves nős. Gerincagybántalom, gyomor

és bélvérzés. Temető lelkész: Deme László lelkész Monori Sándor kántortanító.”

Váczai Pál

1652-ben említi Földváry: Adalékok I:184. lapján.

Vecsei Csász János

1695. körül szolgált. Emlékét arany úrvacsorai poharunk őrzi a következő felirattal: „Ez Poh. az Pecseli R.Ecclesiáé, melyet szerzett Vecsei Csász János ott való Praedikátorságában Anno 1695”

Földváry: I.m. I:209. lapján mint tószeg-paládi prédikátort említi a Pozsonyba idézettek között 1674-ből.

Vetsei István a Fraternitas Seniora

Meghalt 1720. február 10.

Anyakönyvi bejegyzési 1720. február 13. Vetsei István az Fraternitas Seniora temettetik. Praed. Jelen. 3:12, és Tim. 1:3-5.

Földváry: I.m. I:265. lapján óbudai prédikátornak említik, ki onnan elüldöztetett, 1698-ban.

Vég Veresmarti Sámuel, vagy Veresmarti Vég Sámuel

Senior

(Elődje a seniorságban Marosi Mihály gödöllői pred. 1737. körül. Lásd Földváry: I.m. II:76. lapban)

Itteni feljegyzés szerint 1732-42.között volt péceli prédikátor, majd senior. Pécelről 1742-ben Szabadszállásra ment, lemondva a seniorságról. Ott halt meg 1747. április 2-án. Lásd Földváry: I.m. II:90,191. lapját.

Fenti nem azonos azzal a Veresmarti Sámuellel, aki ebben az időben baranyai pap volt és gonosz életet élt. Lásd: Földváry:I.m. II;201, 234, 287. lapját.

Veszprémi István

1749. húsvét utántól 1754-ig. Földváry: I.m. II::211,221, 285. lap.

Megelőzőleg kecskeméti tanító. Pécelről Paksra ment 1754-ben Földváry: I.m. II:283. lap.

E néven anyakönyvi vagy más feljegyzés nincs.

Anyakönyveinkben ugyanezen időben, de 1749-60-ig szerepel Fejes István.

Továbbá ennek fia: Ambrus, született 1850. március 14-én. Keresztatyja Vetsei István M.P. és felesége. (Ez a Vetsei István akkor monori prédikátor volt.)

Anyakönyvi bejegyzés: Fejes István leánya Christina született 1756. december.

Anyakönyvi bejegyzés; 1759. február 1. Fejes István fia Pál. K. A. Mészáros Somogy István.

Vitányi Bertalan (1852–1929)

Segéd, illetve helyettes lelkész 1891. november 1. – 1893. június 15-ig. Anyakönyvi bejegyzés (házasság): „1894. január 17. Vitányi Bertalan ref. h. lelkész Lajosmizse, ev. ref. 41 éves nőtlen. Nemes Vitányi József, Márton Zsófia. Faragó Ilona, Pécel, ev. ref. 20 éves hajadon. Faragó Lajos szabó mester, Szabados Juliánna. Tanúk: Kálóczy Zoltán min. fogalmazó, Lenkey Faragó Gábor m. kir. operaházi tisztviselő. György László r. lelkész eskette. Hirdették Kecskeméten 1893. december 31., 1894. január 1., 7., Pécelen 1894. január 1., 7., 14. A kecskeméti lelkész elbocsátója.”

Pécelről valószínűleg Lajosmizsére ment, mely akkor Kecskeméhez tartozott.

Közlés: Vitányi Bertalan meghalt Budapesten 1929-ben. Családja hazahozatta a péceli temetőbe. Felesége Csengődön halt meg 1929-ben és ott is temettetett el.

A Péceli Református Egyházban alkalmi szolgálatot teljesítettek az alábbi lelkipásztorok:

1852. január 1. Csató Péter segéd pap.
1852 – 1859. között több ízben Konta Lajos segédlelkész.
1853 – 1856. között több ízben Kiss Lajos gyömrői lelkész.
1853 – 1859. között több ízben Erdélyi Ferenc gödöllői lelkész.
1856. május 21. Szűcs József segédlelkész.
1854 – 1865. között több ízben Fejes Ambrus rákoscsabai lelkész.
1857 – 1868. között több ízben Török Pál superintendens, Budapest.
1863. március 14. Molnár György segédlelkész.
1868. november 17. Filó Lajos nagykovácsi lelkész.
1870 – 1895. között több ízben Törő Lajos rákoscsabai lelkész.
1871. június 22. Poór József pesti segédlelkész.
1873 – 1893. között több ízben Gönczi Benő gödöllői lelkész.
1873. augusztus 30. Feleki József pesti ref. segédlelkész.
1874 – 1891. több ízben Szilágyi Benő gyömrői lelkész.
1877. február 6. Bárczy Gyula pesti segédlelkész.
1877 – 1879. között több ízben Szilágyi Béla segédlelkész.
1883. március 31. Csorba Barna serkei segédlelkész.
1884. december 23. Benedek Antal segédlelkész.
1889. augusztus 20. Takács József ceglédi lelkész.

1893 – 1899. között több ízben Keresztési Sámuel hévízgyörki lelkész, majd pesti hitoktató.

1895. november 5. Kovács József pesti hitoktató.

1897. április 25. K. Tóth Sámuel segédlelkész.

1882. december 27. Laky Dezső tanár-lelkész.

1886. augusztus 22. Szabó Elek kecskeméti segédlelkész.

1890. szeptember 13. Petri Elek teol. tanár.

1893. december 16. Kerecsényi Zoltán dunavecsei s. lelkész.

1894. január 7. Kiss Mózes hévízgyörki s. lelkész.

1894. június. 24. Gáspár István pesti s. lelkész.

1895. április 22. Papp Károly budapesti lelkész.

1895. november 10. Fábián Zoltán segédlelkész.

1899. február 20. Hamar István teol. tanár.

1852. február 3. Juhász János csabai pap.

1897. október 3. Illyefalvy Vitéz Kálmán hitoktató.

1898. augusztus 14. Csűrös István püspöki titkár.

1899. február 20. Mády Lajos lelkész.

1897. július-augusztus Szász Béla püspöki titkár.

1900. június 1. Molnár János püspöki titkár.

1900. szeptember 13. Fehér Gyula budapesti vallástanár.

1902. október 5. és 1904. október 22. Haypál Benő budai lelkész.

1895. február 19. Müller Lajos segédlelkész.

1895. november 10. Fábián Zoltán segédlelkész.

1902. szeptember 5. és 1903. október 29. Fejes Dániel jászkiséri lelkész.

1903. március 29. Kovács Áron rákoscsabai segédlelkész.

1905. – 1910. között Szánthó Géza rákoscsabai lelkész.

1905. december 4. Dömötör Endre budai segédlelkész.

1907. március 10. dr. Pruzsinszky Pál budapesti teol. tanár.

1910. március 28. Megyericsy Béla pesti vallástanár.

1918. február 3. Takaró Géza budapesti lelkész.
 1920. július 22. Ferenczy Gyula lelkész, egy. tanár.
 1922. március 1. Laky Zsigmond bridgeporti lelkész.
 1922 – 1923. között többször Zákányi József rákosligeti hitoktató.
 1922. szeptember 9. Batta Árpád rákosligeti lelk.
 1922. november 26. Eöry Szabó Dezső dombovári lelkész.
 1922 – 1927. között többször Deme László MEKDESZ titkár.
 1922. augusztus 6. Szűcs Ernő lelkész, tanár.
 1926. július-augusztus többször Kovács Géza lelkész.
 1926. október 20. Ivanyos Lajos budapesti segédlelkész.
 1926. április 5. Farkas Béla budapesti s. lelkész.
 1926. április 25. Incze Gábor hitoktató lelkész Budapest.
 1926. május 16. Benedek László hitoktató.
 1927. június 7. Vikár Zoltán segédlelkész.
 1927. december 27. dr. Victor János teol. tanár.
 1929. február 7. Szinok Zoltán pesterzsébeti lelkész.
 1928. május 13. Garacz Imre hitoktató Gödöllő.
 1934. április 29. dr. Szabó Aladár gödöllői lelkész.
 1939. Molnár István kápolnásnyéki lelkész.

Anyakönyvi bejegyzés (házassági): „Rákoscabai Varga József ifjú legény néhai Otsai János árva hajadon leánya Sára. Tanúk Tiszt. Etsedy Mihály r.csabai Prédikátor úr, N. Hálászy György úr r.csabai nótárius.” 1815. február 7.

Anyakönyvi bejegyzés (konfirmációi): „1818. Méltóságos Gróf Ráday Pál őnagyságának gróf úrfiai konfirmáltattak László és Gedeon. Az első 14, a második 12 esztendő korában Főtisztelendő Superintendens Báthori Gábor úr által augusztusnak 16-ik napján vasárnap reggeli prédikáció után, mellyet tartott helybeli prédiká-

tor Tóbi Mihály Máté 20 R. 10 vers 32. Valaki vallást téssen énrólam az emberek előtt, én is vallást tések arról az én mennyei atyám előtt. 1818.”

Felhasznált Irodalom

- Szentes Városi Gimnázium Értesítője, 1887-1894 között, Szentes.
- Biografisch lexicon voor de geschiedenis van het Nederlands protestantisme, Deel 3, 1988., Deel 6., 2006.
- BBKL Biographisch-Bibliographische Kirchenlexikon. Hrsg. Bautz, Friedrich Wilhelm, 1. Band, Bautz-Hamm, 1975-
- B.J. 1911. B.J.: A Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség V. nyári konferenciája. In: Dunántúli Protestáns Lap, 1911. 22. évf., 27. szám 319-320.
- BAK 1988. Bak Mihály: Emlékek és emlékeim. Mezőberény egészszégyének múltjából, Mezőberény, 1988.
- BENKE – PÓLOS – SZABÓ 2005. Pataki tanáraink (1931-1952), szerk.: Benke György, Pólos László, Szabó Csaba, Sárospatak, 2005.
- BERECZ 2003. Berez Ágnes: Aranyidők a péceli Ráday-kastélyban, Budapest, 2003.
- BERECZ 2014. A Ráday-család a magyar kultúrában : 300 éve született Ráday Gedeon : a 2013. október 10-én megrendezett jubileumi konferencia előadásai / szerk. Berez Ágnes., Budapest, 2014.
- BERECZ 2016. Berez Ágnes: „Semmi újságot írni nem tudok” Ráday Gedeonné Szentpéteri Katalin levelezése, Budapest, 2016.

- BICZÓ 1929. Biczó Pál: A kosdi református egyház története, Kosd, 1929.
- BOZZAY 1931. Magyar asszonyok lexikona. Szerk.: Bozzay Margit, Budapest, 1931.
- BOZZAY-LADÁNYI 2007. Bozzay Réka – Ladányi Sándor: Magyarországi diákok holland egyetemeken 1595–1918. Budapest, 2007..
- CHOBOT 1917. Chobot Ferenc: A Váci Egyházmegye történeti névtára II. A papság életadatai. Vác, 1917.
- CUSTODIUS 1914. Custodius: A pesti ref. egyházmegye közgyűlése. In: Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1914, 57. évf., 16. szám, 248.
- CZEGLE 1981. Czegle Imre: A tudományok művelése a kollégiumban 1849–1919 között. In: A Sárospataki Református Kollégium. Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára. Szerk. a Tiszáninneni Református Egyházkerület Elnöksége. Budapest, 1981.
- CSAPÓ 2007. Csapó Csaba: Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság, a "betyárvilág" felszámolása, Pécs, 2007.
- DANIS 2007. Danis György: Bogyiszló, Bogyiszló, 2007.
- DÁVID 2010. Romániai magyar irodalmi lexikon. Főszerk.: Dávid Gyula, 5. kötet., Bukarest-Kolozsvár, 2010.
- DIÓS 1993-2014. Magyar Katolikus Lexikon I–XVII. Főszerk.: Diós István, Budapest, Szent István Társulat, 1993–2014.
- ÉNEKESKÖNYV 1918. Közöséges Istentiszteletre rendelt Énekeskönyv mely szent Dávid zsoltárain kívül magában foglal némely kiválogatott és a helvét vallástételt követő négy supereintendete által jóváhagyott énekeket, egynéhány imádsággal, Budapest, 1918.
- ETV 1906. Egyházi törvények a Magyarországi Református Egyházban, az 1904. év november havának tizedik napján megnyílt Második Budapesti Országos Református Zsinat által alkotott kilenc törvénycikk, Debrecen, 1906.

- F. SZABÓ 1931. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye általános ismertetője és címtára. Főszerk.: F. Szabó Csaba, Budapest, [1931]
- FEJES 1933. Fejes Sándor: Dr. H. Bouwman. In: Dunántúli Protestáns Lap, 1933., 44évf., 14. szám, 55.
- FEJES 1936. Fejes Sándor Dr. HoekstraT. In: Dunántúli Protestáns Lap, 1936., 47. évf., 5. szám, 21-22.
- FORGÁCS 1920. Forgács Gyula: Meghívó a Péceli Református Egyház nagytermében augusztus 17-20. napjain tartandó konferenciára... In: Kálvinista Szemle, 1920., 1. évf., 18. szám, 5-6.
- FORGÁCS 1925. Forgács, Gyula: A belmisszió és a cura pastoralis kézikönyve, Pápa, 1925.
- FORGON 1907. Forgon Mihály: Gömör-Kishont vármegye nemes családai, Kolozsvár, 1909.
- FORGON 1909. Mihályfalvi Forgon Mihály: Gömör-Kishont Vármegye nemes családjai, 1-2.k., Kolozsvár 1909.
- FREISSBERGER 1927. Országgyűlési Almanach 1927-1931. (Sturm-féle országgyűlési almanach). Szerk.: Freissberger Gyula, 1. kötet Képviselőház, Budapest, 1927.
- GALGÓCZY 1896. Galgóczy Károly: Pécel község leírása, régi és újkori ismertetése, Budapest, 1896.
- GULYÁS 1939. Magyar írók, élete és munkái. Szerk.: Gulyás, Pál, 1. kötet, Budapest, 1939.
- HATVANI 1936. Hatvani Lajos: Dr. HoekstraT. In: Dunántúli Protestáns Lap 1936. 47. évf., 5. szám, 20-21.
- JAMRISKA 1910. Jamriska László: György László. In: A Péceli Református Egyház évkönyve az 1910. évről, 12-13.
- JUHÁSZ 2003. Juhász Jenőné: A péceli iskolák története, Pécel, 2003.
- JUHÁSZ 2012. Juhász József: Pécel város kis monográfiája, Pécel, 2012.
- K.G. 1928. K.G.: Torró Miklós. In: Református Szemle, 1928. 21. évf., 1.szám, 29-30.

- KAPRONCZAY 1997. Kapronczay Károly: A Korányi család. In: Turul, 1997. 70. évf., 1-2. szám, 1-4.
- KAPRONCZAY 2004. Magyar orvoséletrajzi lexikon, összeállította: Kapronczay Károly, Budapest, 2004.
- KEMPFER 1930. A Magyar Társadalom Lexikona. Szerk.: Kempfer, Sándor, Budapest, 1930.
- KENYERES 1967-1991. Magyar életrajzi lexikon. Főszerk.: Kenyeres Ágnes, 1-3., Budapest, 1967-1991.
- KERESZTESI 1899. Keresztesi Samu: György László (nekrológ). In: Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1899. 42. évf., 9. szám, 136-137.
- KOOL 1995-1997. Kool, Anne-Marie: Az Úr csodásan működik, A magyar protestáns külmisziói mozgalom, I. kötet, Budapest, 1995.; Kool, Anne-Marie: Az Úr csodásan működik, A magyar protestáns külmisziói mozgalom, II. kötet, Budapest, 1997.
- KOVÁCS 2006. Kovács Ábrahám: A magyarországi vasárnapi iskolai mozgalom kialakulása és szervezeti megerősödése. in: Reformátusok Budapesten, szerk.: Kiss Réka - Kősa László, 2. kötet, Budapest, 2006., 997-1014.
- KOVÁCS 2006.b. Kovacs Abraham: History of the Free Church of Scotland's mission to the Jews and its impact on the Revival on the Reformed Church of Hungary, Viena – Oxford – Frankfurt, Peter Lang, 2006.
- KRÁNITZ 2013b. Kránitz Zsolt: „Megtanított bennünket imádkozni”, Emlékezés Pongrácz József halálának 50. évfordulóján, Pongrácz József önéletrajza. In: Acta Papensia 2013., 13. évf., 4.szám, 511-662.
- KRÁNTIZ 2013. „A késő idők emlékezetében éljenek...” A Dunántúli Református Egyházkerület lelkesi önéletrajzai 1943. Szerk.: Kránitz Zsolt, Pépa, 2013.

- MADARÁSZ 1935. Magyar Politikai Lexikon. Szerk.: Madarász Elemér, II. kötet, 1929-1935., Budapest, 1935.
- MARGIT 2013. Margit István: „Úrnak szolgálai mindnyájan...” a Péceli Református Egyházközség előjárói, Pécel, 2013.
- MARKÓ 2001-2007. Új magyar életrajzi lexikon. Főszerk.: Markó László. I–VI. Budapest, 2001–2007.
- MEGYERY – VARGHA 1935. Megyery Károly – Vargha Miklós Turul Szövetség bajtársak: Pécel nagyközség monográfiája, Pest. m. 1935. In: Falurajzok, 1935 : Faluszociográfiai dolgozatok a 30-as évekből / ... vál., szerk., a kéziratokat feld. Torkos Veronika Budapest, 1990., 65-77.
- MIKOLA – HORVÁTH 1935. Mikola Anna tanárnő – Horváth F. tanító: Pécel község honismertető leírása, Pest. m., 1935. In: Falurajzok, 1935 : Faluszociográfiai dolgozatok a 30-as évekből / ... vál., szerk., a kéziratokat feld. Torkos Veronika, Budapest 1990.; 200.
- MOLNÁR 2011. Molnár Sándor Károly: Bereczky Albert levele Forgács Gyulához 1920. szeptember 2-án (és ami utána következett...). In: Egyháztörténeti Szemle, 2011. 12. évf., 4. szám, 11-38.
- MOLNÁR 2013. Benkő István és a Tanácsköztársaság. In: Egyháztörténeti Szemle, 2013. 14. évf., 2. szám, 20-49.
- MURÁNYI 1920. Murányi János: Első konferenciánk. In: Kálvinista Szemle 1920. 1. évf., 10. szám 3-4.; 11. szám, 5.; 12. szám 4.
- N.B. 1909. N.B.: Mott János. In: Sárospataki Református Lapok, 1909. 5. évf., 19. szám, 209.
- N.N. 1894. N.N.: A péceli templom új tornyának felavatása... In: Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok 1894. 37. évf., 40. szám, 639.
- N.N. 1910. N.N.: Főszerkesztői változás. In: Sárospataki Ifjúsági Közlöny, 1910. 27. évf., 3-4. szám, 49.

- N.N. 1912. N.N.: Férj a feleség ellen. In: Pesti Hírlap 1912. 34. évf., 118. szám, 23.
- N.N. 1912.b. N.N.: „A Budapesti Ref. Ifj. Egyesület...” In: Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1912. 55. évf., 43. szám, 689.
- N.N. 1913. N.N.: „A skót egyház köréből.” In: Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1913. 56. évf., 47. szám, 745.
- N.N. 1913.b. N.N.: Hall János nov. 30-án...” In: Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1913. 56. évf., 48. szám, 761.
- N.N. 1916. N.N.: Lelkészavatások. In.: Evangélikus Őrálló, 1916. 12. évf., 9. szám, 69.
- N.N. 1920. N.N.: „Két konferencia volt az elmúlt napokban...” In: Kálvinista Szemle 1/1 (1920), 9.
- N.N. 1920.b. N.N.: „Kálvin-konferencia programja.” In: Kálvinista Szemle, 1920. 1. évf., 8. szám, 8.
- N.N. 1933. N.N. Gyászrovat. In: Budapesti Hírlap 1933. 53. évf. 172-173 szám, 7.
- N.N. 1950. N.N.: Dr. Merétey Sándor főorvos halála. In: Bácskiskunmegyei Népújság 1950. 5. évf., 171. szám, 6.
- NAGY 2000. Nagy Csaba: A magyar emigráns irodalom lexikona, Budapest, 2000.
- ORSZÁGGYŰLÉSI ALMANACH 1927-1931. Országgyűlési Almanach 1927–1931. (Sturm-féle országgyűlési almanach); szerk.: Freissberger Gyula, 1. kötet Képviselőház, Budapest. 1927.
- OSZTOVITSNÉ 2006. Osztovitsné Bereczky Noémi, A Victor család története 1825-től napjainkig. In: Reformátusok Budapesten, szerk.: Kiss Réka - Kósa László, 1.k., Budapest, 2006., 721-739.
- P.F. 1933. p.f. Domby László (Nekrológ). In: Protestáns Tanügyi Szemle, 1933. 7. évf., 1. szám 34.

- PAP-SZETEY 2012. Pap Ferenc – Szetey Szabolcs: Illés lelkével: Tanulmányok Báthori Gábor és Dobos János lelkipásztori működéséről. Budapest, 2012.
- PE KJK 1907. A Pesti Református Egyházmegye Budapesten 1907. szept. 11-én tartott rendes közgyűlésének és törvényszéki ülésének jegyzőkönyve, Budapest, 1907.
- PE Kjk 1911. A Pesti Református Egyházmegye 1911. május 3-án tartott rendkívüli közgyűlésének 13. napirendi pontjaként tárgyalta az Isaszegi Református Fiókegyházközség létrejöttét. A Pesti Református Egyházmegye Budapesten 1911. május 3-án tartott rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyve, Budapest, 1911.
- PE. KJV. 1902. A Pesti ev. ref. egyházmegye 1902. január 21-én Budapesten tartott rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyve, Budapest, 1902.
- PÉTERNÉ FEHÉR – SZABÓ – SZÉKELYNÉ KÖRÖSI 1992. Péterné Fehér Mária – Szabó Tamás – Székelyné Körösi Ilona: Kecskeméti életrajzi lexikon, Kecskemét, 1992., 181.
- PRUZSINSZKY 1913. Pruzsinszky Pál: A Ráday könyvtár. In: Budapesti Református Theológiai Akadémia Értesítője, szerk.: Marton Lajos, Budapest, 1913., 3-87.
- RÁCZ 2000. Rácz Lajos: SDG-arc képcsarnok: Dr. Incze Gábor. In: Református Egyház 2000., 4. szám 93-95.
- SCHACK 1931. Révai kereskedelmi, pénzügyi és ipari lexikona, A modern üzleti élet enciklopédiája. Szerk: Schack Béla, 4. kötet, Budapest, 1931.
- SCHLATTER 1916. Schlatter, Wilhelm: Geschichte der Basler Mission 1815-1915, 1. Band, Basel, 1916.
- SEBESTYÉN 1920. Sebestyén Andor: A péceli lelkész-konferencia. In: Kálvinista Szemle, 1920 1. évf., 22. szám, 3-4.

- SÍPOS Sípós Ete Álmos: „Kérjétek az aratásnak Urát!” Forgács Gyula (1879-1941) a magyar belmisszió úttörője, [h.n.], [é.n.],
- SZABÓ 1896. Szabó Aladár: Felvilágosítások. In: Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1896. 39. évf., 51. szám, 804.
- SZÁNTHÓ 1996. Szánthó Géza: Rákoscaba község leírása, 2. kiadás, Budapest, 1996.
- SZATMÁRI 2006. Szatmári Judit: Báthori Gábor, a gyülekezetépítő és templomépítő prédikátora. in: Reformátusok Budapesten, szerk.: Kiss Réka - Kósa László, 1. kötet, Budapest, 2006., 483-494.
- SZATMÁRI 2006b. Szatmári Judit: Szász Károly pesti lelkész, a „költő-püspök”, in: Reformátusok Budapesten, szerk.: Kiss Réka - Kósa László, 1. kötet, Budapest, 2006., 503-510.
- SZENTPÉTERI 1948. Szentpéteri Kun Béla: A Magyarországi Református Egyház külső rendje, Budapest, 1948.
- SZILÁGYI 2009. A Budapesti Református Gimnázium, a „Lónyay” története I-II. Budapest, Lónyay Utcai Református Gimnázium és Kollégium, 2009.
- SZINNYEI 1891-1914. Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. I-XIV. Budapest, 1891-1914.
- SZLUHA 2003. Szluha Márton: Nyitra vármegye nemes családjai, 1. kötet, Budapest, 2003.
- SZÖGI 2001. Szögi László: Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon 1789-1919. Budapest, 2001.
- TARR 2013. Tarr Zoltán, A templomépítő és konferenciaszervező lelkipásztor: Merétey Sándor emlékezete. In: Confessio, 2013. 37. évf., 4. szám, 54-56.
- THURSTON 1938. Scottish biographies, Ed.: E. J. Thurston, London, 1938.
- VARGA 2000. Varga Mihály: Pécel története a régi időktől 1945-ig, sajtó alá rendezte Rigó Zoltán, Pécel, 2000.

- VÍGH 1979. Vigh Károly: Vörös Pest vármegye, Budapest 1979.
- ZOVÁNYI 1977. ZOVÁNYI Jenő: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon. Szerk. Ladányi Sándor. Budapest, 1977.
- ZSINDELY 1956. Zsindely Endre: A Péceli Ráday-kastély, In: Művészettörténeti értesítő, 1956. 2. szám, 253-276.

Levéltári források

Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára

Gyászjelentés

Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára

A1/f Törzskönyvi Lapok, 1933., 1956.

C/27 – Forgács Gyula iratai

C/28 – Földváry László iratai

C/196 – Deme László hagyaték

D/161 Pécel – Ebben a fondban található meg a „A Péceli Református Egyház évkönyve”-i is.

D/197. Rákosszentmihály

Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára (rövidítve TtREL)

1.8.d. Dunamelléki lelkészi önéletrajzok

1.8.d. Tiszáninneni lelkészi önéletrajzok

MÁV szolgáltató ZRT.

Archívum, Személyi lapok

Péceli Református Egyházközség

A Péceli Református Egyház (adattára és) naplója, összeállította a régebbi adatok felhasználásával megkezdte 1917. október 31-én. Forgách Gyula akkori lelkipásztor.

Presbiteri Jegyzőkönyvek 1910-1924

Váci Püspöki és Káptalani Levéltár

Acta Privata. Szabados Gyula

ISBN 978 963 8299 14 7

ISSN 0238 5082

Kiadja a Ráday Gyűjtemény

Felelős kiadó: BEREZ ÁGNES

Nyomdai előkészítés: FEKETE SAS KIADÓ

Készült a TAMA SOLUTIONS KFT. nyomdájában

Felelős vezető: HANCZÁR GÁBOR

© Ráday Gyűjtemény, 2017

„Jelen kötet ... két jelentős lelkipásztor korszakára, Forgács Gyula (1879–1941) és Deme László (1889–1987) tevékenységére összpontosít, közreadva Forgács Gyula péceli naplóját és a Deme Lászlóval nem sokkal a halála előtt készült mélyinterjú szövegét.

Forgács Gyula ... az első világháború idején (1910-24 között) állt a gyülekezet élén. Minden nehézség ... ellenére egy olyan mintagyülekezet megformálására törekedett, amely a hagyományos keretek között is hitvalló, missziós szellemiségű és vonzó tud lenni.

Deme László 1926-59 között volt a péceli gyülekezet lelkipásztora. ... Hasonló felfogással rendelkezett, ő is szívügyének tekintette a belmissziót – az életút-interjúban minderről részletesen vall.

A kötetet kiegészíti néhány egyéb forrás is, amely vagy a péceli egyházközségre vonatkozóan, vagy a főszövegekben említett egyháztörténeti eseményekre vonatkozóan bővíti ismereteinket.”

*(Részletek dr. Bogárdi Szabó István
püspök ajánlásából)*